

Ευρώπη

Η κρίση συνεχίζεται

transform!

ευρωπαϊκή επιθεώρηση εναλλακτικού προβληματισμού και πολιτικού διαλόγου

Περιεχόμενα

Σημείωμα του συντονιστή έκδοσης Λουτς Χόλζινγκερ	4
Εισαγωγικό σημείωμα στην ελληνική έκδοση Χάρης Γολέμης	6
Δοκίμια	
Η Ευρώπη εν μέσω της Μεγάλης Κρίσης Γιοαχίμ Μπίσοφ	9
Η δημιουργία ενός νέου θεσμικού πλαισίου για το συντονισμό του διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού Λουτς Μπρανγκς	19
Αντίσταση και αγώνες ενάντια στις πολιτικές λιτότητας στην Ευρώπη Στρογγυλό τραπέζι	28
Μοντέρνοι καιροί: Η νέα επίθεση κατά του χρόνου εργασίας στην Ευρώπη Καρόλα Μπόγκερ, Τόμας Χέντελ και Φρανκ Πουσκάρεφ	37
Η έννοια του «μετασχηματισμού»: Αντόνιο Γκράμσι και Καρλ Πολάνι Βάλτερ Μπάγκερ	47
Το κενό μιας νέας υποκειμενικότητας μας αφήνει πολιτικά ορφανούς Μπίργκε Κρόντορφερ	56
Αφιέρωμα	
Η οικονομία μας πρέπει να αλλάξει Μια συζήτηση στο περιθώριο της Έκθεσης στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Συνέντευξη με την Περβάνς Μπερές	64
Η εργασία στο επίκεντρο Συνέντευξη με τον Μιγκέλ Πόρτας	68
Η μετατροπή της αυτοκινητοβιομηχανίας: Για μια οικοσοσιαλιστική «οικονομία αναπαραγωγής» Μάριο Καντέιας	71
Βασικές πτυχές της αυτοκινητοβιομηχανίας Τζάνι Ριναλτίνι	77
Εναλλακτικές λύσεις απέναντι στην κρίση Φρεντερίκ Βιαλέ	79
Το κόστος της εκπομπής διοξειδίου του άνθρακα: Μια ορθή βάση στην Παγκόσμια Σύνοδο του ΟΗΕ για το Κλίμα στο Κανκούν Χέλμουτ Σέλινγκερ	86

Μια νέα στρατηγική αντίληψη για το ΝΑΤΟ: Θωρακίζοντας την «ασφάλεια των σύγχρονων κοινωνιών» Νιλς Άντερσον	94
Στρατηγικές συναντήσεις για την αντιμετώπιση των νεοφιλελεύθερων προγραμμάτων λιτότητας Ομάδα της Κοινής Κοινωνικής Συνδιάσκεψης - JSC	100
ΕΚΦ/ΠΚΦ	
Μια ευκαιρία ακόμα για το ΕΚΦ; Να υπερβούμε τον εαυτό μας Τζούντιθ Ντελχάιμ	104
Προς τη Συνέλευση του Παρισιού Φράνκο Ρούσο	110
Το Αμερικανικό και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ Στρατηγικές προκλήσεις για το ΠΚΦ Φρανσίν Μεστρούμ	113
Να σταματήσει η επιβολή νεοφιλελεύθερων πολιτικών Προκλήσεις για την Αφρική ενόψει του ΠΚΦ στο Ντακάρ Ντέμπε Μούσα Ντέμπελε	122
Ευρωπαϊκή Ένωση	
Μετά την ημέρα δράσης και την ευρωδιαδήλωση στις Βρυξέλλες Ζοέλ Ντεκαγιόν	132
Το δίλημμα της ιταλικής Αριστεράς: ρίζες και προοπτικές Λουσιάννα Καστελίνα	137
Ο «αντισαρκοζισμός» στη Γαλλία Πιερ Λοράν	144
Το βελγικό αίνιγμα Φρανσίν Μεστρούμ	153
Το ολλανδικό Σοσιαλιστικό Κόμμα μέσα στην κρίση Χανς Βαν Χέινινγκεν	158
Οι έλληνες μισθωτοί απέναντι στην κρίση και το Μνημόνιο Πέτρος Λινάρδος-Ρυλμόν	166
Βιβλιοκριτική	
Βιογραφία του Ερνέστ Μαντέλ Μικαέλ Λεβί	177
Βιογραφικά σημειώματα	184

Σημείωμα του συντονιστή έκδοσης

Λουτς Χόλζινγκερ

Αγαπητέ αναγνώστη,

Το βασικό θέμα του 7ου τεύχους του περιοδικού *transform!* είναι η κρίση της καπιταλιστικής οικονομίας και της διαδικασίας αναπαραγωγής που ορίζεται από αυτή. Η κρίση δεν έχει σε καμία περίπτωση ξεπεραστεί, όπως θέλουν να μας πείσουν τα ΜΜΕ. Αντιθέτως, η μετατόπιση του βάρους της αντιμετώπισης της κρίσης στις πλάτες των εργαζομένων –ειδικά στην Ευρώπη– έχει μόλις ξεκινήσει. Σε κάποιες χώρες υπήρξε και υπάρχει μεγάλη αντίσταση. Σε κάποιες άλλες τα μέτρα λιτότητας επιβάλλονται χωρίς σημαντικές αντιδράσεις.

Η ενότητα *Δοκίμια* της παρούσας έκδοσης περιλαμβάνει βασικά άρθρα ανάλυσης για το χαρακτήρα και τις συνέπειες της κρίσης. Από τη μια, ασχολούνται με τη διάρκεια των επιπτώσεων της κρίσης στην Ευρώπη και τις άλλες μεγάλες οικονομίες του κόσμου και, από την άλλη, με τη συστηματική επιδείνωση των συνθηκών αναπαραγωγής του εργαζόμενου πληθυσμού που απειλεί να οδηγήσει σε μια νέα φάση εθνικών ανταγωνισμών. Ένας από τους βασικούς πυλώνες της υπερσυσσώρευσης του κεφαλαίου είναι η αυξανόμενη επισφαλαιοποίηση ενός ολοένα και μεγαλύτερου αριθμού εργαζομένων. Στο άρθρο «Μοντέρνοι καιροί», η Καρόλα Μπόγκερ, ο Τόμας Χέιντελ και ο Φρανκ Πουσκάρεφ αποκαλύπτουν τις θεμελιώδεις συνθήκες αυτής της εξέλιξης σε σχέση με το καθεστώς εργασί-μου χρόνου στην Ευρώπη.

Κάποιες πλευρές της κρίσης περιγράφονται επίσης στις συμβολές του *Αφιερώματος*. Στην ενότητα *Ευρωπαϊκό και Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ* υπάρχει μια εκτίμηση των εξελίξεων στο ΕΚΦ, όπου επισημαίνεται η ανάγκη πρωτο-

βουλιών, αντίστοιχων με αυτές του Αμερικανικού Κοινωνικού Φόρουμ, ενόψει μάλιστα του ΠΚΦ στο Ντακάρ. Οι προκλήσεις αναλύονται από την αφρικανική πλευρά στη συνέντευξη του Ντέμπε Μούσα Ντέμπελε.

Η ενότητα *Ευρωπαϊκή Ένωση* περιλαμβάνει αναφορές και αναλύσεις των συνεπειών της κρίσης σε συγκεκριμένες χώρες. Στην παρούσα φάση είναι δύσκολο να διαμορφωθεί μια συνολική άποψη για διάφορους λόγους. Το κενό αυτό θα καλυφθεί στα επόμενα τεύχη του περιοδικού *transform!*.

Στη γενική συνέλευση του *transform!* τον περασμένο Σεπτέμβριο εκλέχθηκε πανευρωπαϊκή συντακτική επιτροπή που αποτελείται από τους Βάλτερ Μπάγκερ, Λουτς Μπρανγκς, Ελιζαμπέτ Γκοτιέ, Χάρη Γολέμη και Ρούρικ Χολμ, ενώ η βασική ευθύνη για την προετοιμασία του περιοδικού έχει ανατεθεί στον υπογράφοντα.

Το εξώφυλλο και οι εικόνες του 7ου τεύχους του περιοδικού ανήκουν στη Μαγκνταλένα Στάινερ. Η καλλιτέχνίδα ζει στη Βιέννη, όπου φοίτησε στη Σχολή Γραφιστικής Τέχνης. Μετά από μια σειρά γυμνών σκίτσων και την ενασχόλησή της με άτομα με αναπηρίες στη Δραματική Σχολή της Βιέννης, σπούδασε ζωγραφική από το 1985 μέχρι το 1990 στη Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών της Βιέννης. Το ενεργητικό της περιλαμβάνει σειρά εκθέσεων, σχεδιασμό θεατρικών σκηνικών, καθώς και διδασκαλία σε σχολεία, εργαστήρια και σεμινάρια. Λέει για τη δουλειά της: «Το βασικό θέμα που με απασχολεί είναι ο άνθρωπος. Η πολιτική, η φιλοσοφία, η λογοτεχνία, η κοινωνική κριτική και η θρησκεία έχουν σημασία. Η ζωγραφική, το σχέδιο, η τέχνη είναι η γλώσσα μου. Η γλώσσα των εικόνων που αλλάζει διαρκώς χρώμα και έκφραση, που βρίσκεται σε συνεχή κίνηση, που υπερβάλλει δυνατά, απαλά, ακατανόητα, άμεσα. Δεν αφήνω τον εαυτό μου να ετεροκαθοριστεί ή να μπει σε κατηγορίες».

Μετάφραση: Έλενα Παπαδοπούλου

Εισαγωγικό σημείωμα στην ελληνική έκδοση

Το παρόν 7ο τεύχος του *transform!* είναι το τέταρτο που επικεντρώνεται στην παγκόσμια καπιταλιστική κρίση. Έχουν προηγηθεί το 3ο τεύχος με τίτλο εξωφύλλου «Η καπιταλιστική κρίση του αιώνα και το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο», το 4ο με τίτλο «Κρίση, Κρίση, Κρίση! Οικονομία, Οικολογία, Πολιτική» και το 5ο με τίτλο «Παγκόσμια Κρίση. Αντιστάσεις, Προτάσεις, Προοπτικές». Αλλά και στο 6ο τεύχος που είχε τίτλο «Πόρτο Αλέγκρε: Ο κόσμος δέκα χρόνια μετά», ένα μεγάλο μέρος του περιοδικού με τίτλο «Κρίση και Αριστερά» ήταν επίσης αφιερωμένο στο ίδιο θέμα. Καθόλου περίεργη αυτή η εμμονή, αν αναλογιστούμε ότι ζώντας σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη στιγμή της παγκόσμιας ιστορίας, πασχίζουμε να την κατανοήσουμε στις διάφορες διαστάσεις της έχοντας πάντα στο νου, ως αριστεροί, το πρόταγμα του κοινωνικού μετασχηματισμού. Το ίδιο κάνουν, άλλωστε, και άλλες συναφείς έντυπες ή ηλεκτρονικές προσπάθειες, καθώς και πλειάδα βιβλίων που έχουν εκδοθεί στην Ελλάδα και στις άλλες χώρες της Ευρώπης και του κόσμου τα τρία τελευταία χρόνια.

Παρά το γεγονός ότι το ενδιαφέρον μας για την κρίση δεν αποτελεί εξαίρεση, το *transform!* προσπαθεί να διατηρήσει και εδώ την ιδιαιτερότητα που προκύπτει από την ταυτότητά του ως αριστερού *ευρωπαϊκού* περιοδικού. Γι' αυτό, τόσο στο παρόν όσο και σε όλα τα προαναφερθέντα τεύχη γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστούν τα ποικίλα χαρακτηριστικά της κρίσης, οι αντιστάσεις και οι προτάσεις διεξόδου της ριζοσπαστικής Αριστεράς σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες και στην ΕΕ συνολικά. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τις συζητήσεις και αντιπαραθέσεις, αλλά και για τις περισσότερο ή λιγότερο επιτυχημένες ενωτικές προσπάθειες στο χώρο της πλουραλιστικής ελληνικής Αριστεράς. Σε μια χώρα που, με το περιβόητο Μνημόνιο, έχει γίνει το πειραματόζωο της νεοφιλελεύθερης ΕΕ, ο κίνδυνος να κυριαρχήσουν και στην Αριστερά λαϊκιστικές, τριτοκοσμικές ή νοσταλγικές εθνοκεντρικές απόψεις είναι

υπαρκτός. Στη χώρα μας, εξάλλου, αριστερά και κεντρώα ή έστω «σοσιαλιστικά» κόμματα, πολιτικοί οργανισμοί, τάσεις, ρεύματα και πολιτικοί έλκονται παλαιόθεν από το μύθο μιας Ελλάδας-αιώνιου θύματος του ιμπεριαλισμού της Δύσης, κλείνοντας τα μάτια στο γεγονός ότι το ελληνικό κεφάλαιο, ιδιαίτερα το τραπεζικό, έχει κατακυριεύσει τις γειτονικές βαλκανικές χώρες κάνοντας χρήση του φτηνού εργατικού δυναμικού τους, ενώ έλληνες στρατιώτες συμμετέχουν στην «ειρηνευτική» δύναμη στο Αφγανιστάν.

«Η κρίση συνεχίζεται», λοιπόν, όπως γράφει και το εξώφυλλο αυτού του 7ου τεύχους. Διαβάζοντας διάφορα από τα άρθρα που περιέχει, μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι, πέρα από τις επιπτώσεις της κρίσης στους μισθωτούς εργαζόμενους της Ελλάδας του Μνημονίου που παρουσιάζονται από τον Πέτρο Λινάρδο-Ρυλμόν, σε όλες τις χώρες της ΕΕ η προσπάθεια των κυβερνήσεων και των αρχουσών τάξεων για την έξοδο από την κρίση βασίζεται στη συντριβή των υποτελών τάξεων. Σε συγκριτικό κείμενό του, ο Λουτς Μπρανγκς παραθέτει στοιχεία που αποδεικνύουν ότι πολιτικές σκληρής λιτότητας, ακόμα μεγαλύτερης «ευελιξίας» στην εργασία και δραστικών περικοπών του κράτους πρόνοιας εφαρμόζονται σε όλες τις χώρες της ΕΕ, σε όσες έχουν μεγάλο δημόσιο έλλειμμα ή χρέος αλλά και σε όσες δεν αντιμετωπίζουν τέτοια προβλήματα, σε εκείνες που ανήκουν στην ευρωζώνη αλλά και σε όσες διατηρούν τα εθνικά τους νομίσματα, στην Ελλάδα και τα άλλα μη ανταγωνιστικά «γουρούνια» (PIGS) –την Ιρλανδία, την Πορτογαλία και την Ισπανία– τις μετακομμουνιστικές Ρουμανία, Βουλγαρία, Τσεχία κ.λπ., αλλά και στις χώρες που βρίσκονται στο «κέντρο» του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού, τη Γερμανία, τη Γαλλία και την Αγγλία.

Ανάλογη δυνατότητα άμεσης σύγκρισης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αυτή τη φορά σε σχέση με τις αντιστάσεις και τους αγώνες σε διάφορες χώρες, υπάρχει και στο κείμενο της Ελιζαμπέτ Γκοτιέ, το οποίο παρουσιάζει τη σύζηση που συντόνισε η ίδια μεταξύ μελών κοινωνικών κινημάτων και αριστερών κομμάτων, στο περιθώριο πρόσφατης συνάντησης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ στο Παρίσι.

Τόσο τα προαναφερθέντα άρθρα όσο και πολλά άλλα που περιέχονται σ' αυτό το τεύχος και αφορούν διάφορα συναφή θέματα (π.χ. το άρθρο των Κάρολα Μπόγκερ, Τόμας Χέντελ και Φρανκ Πουσκάρεφ για τον εργάσιμο χρόνο στην Ευρώπη, του Μάριο Καντέας για την ανάγκη μιας «οικοσοσιαλιστικής» μετατροπής της ευρωπαϊκής αυτοκινητοβιομηχανίας κ.λπ.) οδηγούν στο συμπέρασμα της μεγάλης σημασίας που έχει ο συντονισμός της δράσης των κοινωνικών κινημάτων και των αριστερών ριζοσπαστικών κομμάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Στο τελευταίο σημείο, χρήσιμα είναι μεταξύ άλλων τα άρθρα της Τζούντιθ Ντελχάιμ και του Φράνκο Ρούσο που αναφέρονται στις προσπάθειες αναβίωσης του πάλαι ποτέ κραταιού Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ.

Η ειδική αναφορά στην Ευρώπη δεν σημαίνει ευρωκεντρισμός. Γι' αυτό, το τεύχος περιέχει, όπως πάντα, αναλύσεις και για θέματα παγκόσμιου ενδιαφέροντος, όπως π.χ. το άρθρο του Χέλμουτ Σέλιγγκερ για το ζήτημα των εκπομπών

Η Ευρώπη εν μέσω της Μεγάλης Κρίσης

Γιοαχίμ Μπίσοφ

Εδώ και χρόνια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκφράζει ανησυχία σχετικά με το ότι η ευρωζώνη έχει διχοτομηθεί σε δύο κατηγορίες κρατών. Η απόσταση ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες που είναι ικανές να ανταγωνιστούν επιτυχώς, με τη Γερμανία ηγέτιδα, από τις χώρες που παρουσιάζουν υψηλά ελλείμματα, κυρίως στη Νότια Ευρώπη, έχει όντως διευρυνθεί τα τελευταία χρόνια. Εάν οι χώρες-μέλη αποκλίνουν ακόμα περισσότερο, τότε η ΕΕ ως σύνολο κινδυνεύει να καταρρεύσει. Η επιθετική εξαγωγική στρατηγική της Γερμανίας αποδυναμώνει ακόμα περισσότερο τις πιο αδύναμες χώρες της ευρωζώνης.

Συνεπώς, υπάρχει αυξανόμενος κίνδυνος το «δίχτυ ασφαλείας» των 750 δις. ευρώ που συγκεντρώθηκαν από την ΕΕ και το ΔΝΤ να καταστεί απαιτητό. Κατά παράδοξο τρόπο για τους γερμανούς πολίτες, η ακμάζουσα οικονομία της χώρας τους μπορεί να αποβεί δαπανηρή για τους ίδιους, αφού η Γερμανία, ως η μεγαλύτερη εθνική οικονομία, μπορεί να αναλάβει ως εγγυήτρια τη μερίδα του λέοντος.

Ενώ η Ισπανία, η Ελλάδα και η Ιρλανδία έχουν όντως περικόψει δραστικά τους κρατικούς τους προϋπολογισμούς, οι περικοπές στη Γερμανία θα αποδειχθούν λιγότερο μεγαλεπήβολες από την κυβερνητική ρητορική. Ακόμα και σύμφωνα με τα αρχικά σχέδια, η Γερμανία δεν έχει εισέλθει ακόμη σε αυστηρό δρόμο προσαρμογής.

Η γερμανική οικονομία αναμένεται ότι θα αναθερμανθεί προσωρινά εξαιτίας του ισχυρού εξαγωγικού προσανατολισμού της. Αφιερώνοντας δημόσιους πόρους σε παγκόσμια κλίμακα για να δοθεί ώθηση στην ανάπτυξη και διατηρώντας την ισχύουσα πολιτική χαμηλών επιτοκίων, η διαδικασία συρρίκνωσης της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας είναι δυνατόν να ανακοπεί. Ιδιαί-

τερα κάποιες από τις χώρες της περιφέρειας του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος –η Ινδία, η Κίνα, η Νότια Κορέα και η Βραζιλία– όχι μόνο μπόρεσαν να αποφύγουν την ύφεση μέσω της υιοθέτησης σχεδίων ισχυρής ώθησης της οικονομίας, αλλά επιπλέον κατόρθωσαν να βελτιώσουν τους θετικούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης. Η γερμανική εξαγωγική βιομηχανία επηρεάστηκε θετικά από αυτή την άνοδο της οικονομικής δραστηριότητας λόγω των εξαιρετικά ανταγωνιστικών τιμών των προϊόντων της.

Όμως, στην εγχώρια οικονομία συμβαίνει το αντίθετο. Η κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάκαμψης δεν εντοπίζεται ούτε στη Γερμανία ούτε συνολικά στην Ευρώπη. Η Γερμανία δεν αποτελεί την ευρωπαϊά πρωταθλήτρια μόνο στις εξαγωγικές επιδόσεις, αλλά και στη συμπίεση των μισθών. Κατά τα τελευταία δέκα χρόνια, πουθενά αλλού στην ΕΕ οι ακαθάριστοι μισθοί δεν αυξήθηκαν τόσο αργά όσο στη Γερμανία. Στο πρώτο τρίμηνο του 2010 έχουν αυξηθεί κατά περίπου 21,8%, σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2000, τη στιγμή που στην ΕΕ οι μισθοί αυξήθηκαν κατά 35,5% την ίδια περίοδο.

Ακόμη και ο ο Μπαρόζο, ο νεοφιλελεύθερος πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δεν θα μπορούσε να μη συμπεράνει ότι «ένα από τα μαθήματα που έχουμε διδαχθεί από την κρίση είναι ότι οι οξείες αντιθέσεις στην ανταγωνιστική ικανότητα μεταξύ των κρατών-μελών πρέπει να ισορροπηθούν και ότι η κοινωνική οικονομία της αγοράς πρέπει να εκσυγχρονιστεί. Η Ευρώπη οφείλει να δείξει ότι αντιπροσωπεύει πάνω από 27 διαφορετικές εθνικές λύσεις. Είτε κολυμπάμε όλοι μαζί είτε θα βουλιάξουμε ο καθένας χωριστά».

Παρά την ισχυρή της μεγέθυνση, η γερμανική οικονομία έχει αναπληρώσει μόλις το 60% των απωλειών της από την οικονομική βουτιά που προκάλεσε η χρηματοπιστωτική κρίση. Οι περισσότερες προβλέψεις κάνουν λόγο για τάσεις επιβράδυνσης ακόμη και της γερμανικής οικονομίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η διαδικασία της ανάκαμψης εξαρτάται από τα αποθέματα κύκλου και τη μείωση των επενδύσεων. Το επίπεδο των αποθεμάτων έχει ειωθεί και πρέπει να επανακάμψει. Επίσης, η μεγέθυνση εμποδίζεται από την αναβολή ανανέωσης του παγίου κεφαλαίου. Από την άλλη πλευρά, σε ολοκληρη την παγκόσμια οικονομία υπάρχει τάση για μηδενικούς ρυθμούς μεγέθυνσης.

Στην Ευρώπη, η περαιτέρω ανάκαμψη συνδέεται με την πορεία της ανάπτυξης στις ΗΠΑ και κάποιες αναπτυσσόμενες χώρες όπως η Κίνα. Και για αυτές τις χώρες, όμως, οι δείκτες προβλέπουν εδώ και καιρό καθοδική πορεία, κάτι που σημαίνει ότι δεν θα είναι δυνατόν να διατηρηθεί η ταχύτητα με την οποία αναπτυσσόταν η παγκόσμια οικονομία μέχρι σήμερα.

Η αντίληψη ότι, λόγω του εξαγωγικού της προσανατολισμού, η γερμανική οικονομία θα μείνει ανεπηρέαστη από αυτή την τάση είναι αφελής. Η μεγέθυνση της κινεζικής οικονομίας έχει ήδη επιβραδυνθεί, και αυτό σημαίνει ότι η ζήτηση από την πλευρά της Κίνας θα αρχίσει να μειώνεται. Η επιδείνωση της οικονομίας των ΗΠΑ θα έχει επιπτώσεις στη γερμανική ανάκαμψη. Καθώς μάλιστα, την ίδια στιγμή, η εγχώρια ζήτηση στη Γερμανία παραμένει αδύναμη

λόγω της εξέλιξης των μισθών και της ευρείας πολιτικής λιτότητας, η μείωση της μεγέθυνσης κατά τους ακόλουθους μήνες αποτελεί την πιο πιθανή εξέλιξη.

Οι ΗΠΑ και η πρόκληση του αποπληθωρισμού

Εδώ και μήνες, η ανεργία στις ΗΠΑ διατηρείται σε υψηλά επίπεδα. Οι ειδικοί το θεωρούν σημάδι ότι η κατάσταση στην αγορά εργασίας παραμένει δυσχερής. Συνεπώς, οι πιθανότητες για ανοδική πορεία της μεγαλύτερης εθνικής οικονομίας εξαφανίζονται, δεδομένου ότι το 70% της ανάπτυξης αυτής της οικονομίας εξαρτάται από την ιδιωτική κατανάλωση. Η οικονομική κρίση έχει κοστίσει θέσεις εργασίας τις οποίες είχαν περισσότεροι από 8.000.000 Αμερικανοί. Οι ειδικοί φοβούνται ότι θα χρειαστεί να περάσουν χρόνια μέχρι να δημιουργηθούν ξανά αυτές οι θέσεις εργασίας.

Συνεπώς, η ανάπτυξη των ΗΠΑ διαφέρει σημαντικά από αυτή της Γερμανίας και της ΕΕ. Σύμφωνα με την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ, η οικονομική ανάκαμψη έχει επιβραδυνθεί κατά τους τελευταίους μήνες. Σε συνθήκες τόσο χαμηλού βασικού επιτοκίου, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα μπορεί να βασιστεί μόνο σε μη συμβατικές μεθόδους για να δώσει ώθηση στην οικονομία. Ακριβώς όπως και στην αρχή της κρίσης, θέλει τώρα να αγοράσει κρατικά ομόλογα από το υπουργείο Οικονομικών των ΗΠΑ. Για να συμβεί αυτό απαιτείται να χρησιμοποιήσει χρήματα από ένα τεράστιο πακέτο ομολόγων που είναι τιτλοποιημένα σε ενεργητικό συνδεδεμένο με την κτηματαγορά (real estate assets), το οποίο έχει αποκτηθεί στη μάχη της ενάντια στη χρηματοπιστωτική κρίση και το οποίο ανέρχεται σε 1,25 δισ. δολάρια. Αυτή η απόφαση της Ομοσπονδιακής Τράπεζας μπορεί επίσης να γίνει κατανοητή ως σήμα ότι δεν θα υπάρξει προσφυγή σε στρατηγικές εξόδου από τη νεοφιλελεύθερη νομισματική πολιτική, όπως συζητήθηκε μόλις μερικές βδομάδες νωρίτερα.

Προφανώς, οι ΗΠΑ βρίσκονται ακόμη σε δομική κρίση. Η μαζική ανεργία και η χαμηλή οικονομική μεγέθυνση, σε συνδυασμό με το υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα και το πιεστικό δημόσιο χρέος, θα είναι πιθανώς τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της οικονομίας των ΗΠΑ κατά τα επόμενα χρόνια. Πολλά νοικοκυριά, καθώς επίσης και επιχειρήσεις και δημόσιοι οργανισμοί αποπληρώνουν ακόμα τα χρέη που είχαν σωρεύσει κατά την περίοδο της «αλόγιστης αφθονίας» των χρηματοπιστωτικών αγορών. Αυτό ισχύει κυρίως για τον κλάδο της κτηματαγοράς. Μετά τη λήξη των μέτρων ανακούφισης, όπως της φορολογικής ελάφρυνσης αυτών που αγοράζουν κατοικίες, οι αδυναμίες αυτού του τμήματος της αγοράς είναι απολύτως εμφανείς. Ακόμα και τώρα ελλοχεύει η απειλή της πίεσης στις τιμές. Η Fannie Mae και ο Freddie Mac είναι οι εταιρείες που συγκρατούν ως τώρα τον κλάδο. Αυτές οι δύο επιχειρήσεις έχουν αγοράσει (ή είναι εγγυήτριες για) το 90% των στεγαστικών δανείων που παρέχονται ως τώρα. Συνολικά, η κρατική επιδότηση της αγοράς στεγαστικών δανείων ανέρχεται στα 5.000 δισ. δολάρια.

Σε σχέση με την τρέχουσα τάση της οικονομικής μεγέθυνσης, οι ειδικοί στις ΗΠΑ ανησυχούν αρκετά για τον κίνδυνο του αποπληθωρισμού. Βρισκόμαστε πιο κοντά από κάθε άλλη στιγμή στην Ιστορία σε μια μόνιμη κρίση ανάλογη αυτής που υπάρχει εδώ και χρόνια στην Ιαπωνία. Γι' αυτό, η προσπάθεια καταπολέμησης του αποπληθωρισμού κυριαρχεί στην πολιτική της Ομοσπονδιακής Τράπεζας. Η πολιτική της τράπεζας και της κυβέρνησης δεν εστιάζεται πλέον στους πιθανούς κινδύνους του πληθωρισμού, οι οποίοι μετά βίας υφίστανται, αλλά αντίθετα στο δυνητικό κίνδυνο να εισέλθει η οικονομία σε φάση στην οποία τόσο οι μισθοί όσο και οι τιμές θα μειώνονται. Αφού τα βασικά επιτόκια βρίσκονται οριακά πάνω από το μηδέν, καθιστώντας αδύνατη την περαιτέρω μείωση, έχει ξεκινήσει εδώ και αρκετό καιρό μια συζήτηση σχετικά με τη διοχέτευση νέων πόρων στην οικονομία μέσω της εμπορίας των κεφαλαίων των συνταξιοδοτικών ταμείων.

Η διαρθρωτική κατάσταση της οικονομίας των ΗΠΑ παραμένει κομβικό ζήτημα. Είναι σαφές ότι η διαδικασία αποβιομηχάνισης των ΗΠΑ έχει ξεκινήσει εδώ και χρόνια, παρά τη ρευστότητα που της παρέχει συνεχώς η Κίνα. Οι σχετικά μη τεχνολογικά αναπτυγμένοι κλάδοι μεταφέρονται στην Ασία, χωρίς να αναπληρώνονται οι απώλειες που προκαλούνται από αυτή τη διαδικασία. Και όλα αυτά συμβαίνουν παρά την τεχνολογική ισχύ των ΗΠΑ. Τα εισοδήματα παραμένουν στάσιμα, η κατάσταση της μεσαίας τάξης επιδεινώνεται και η ανεργία κάνει αισθητή την παρουσία της. Αυτό είναι το πραγματικό πρόβλημα το οποίο θα έπρεπε να αντιμετωπίσουν οι πολιτικοί.

Οι ΗΠΑ είδαν την παραγωγική τους βάση να μειώνεται και στην προσπάθειά τους να αναπληρώσουν τη μείωση των κερδών στη βιομηχανία μέσω του χρηματοπιστωτικού τομέα οδηγηθήκαμε στην κρίση του 2007-2008. Η λύση πιθανόν να βρίσκεται σε ένα νέο κύμα επενδύσεων, από τη μία προσανατολισμένο στις υποδομές και από την άλλη σε τεχνολογικές καινοτομίες φιλικές προς το περιβάλλον. Τα πρόσφατα μέτρα της κυβέρνησης Ομπάμα –ένα πρόγραμμα που προωθεί τις επενδύσεις σε υποδομές και μειώνει τη φορολογία στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις– κινούνται στη σωστή κατεύθυνση, αλλά η χρηματοδότηση δεν είναι επαρκής.

Στις τάξεις των αμερικανών οικονομολόγων, η πλειονότητα παραμένει σκεπτική σε σχέση με τις πρόσφατες τάσεις. Ο βραβευμένος με Νόμπελ Πολ Κρούγκμαν σοκάρει τις ελίτ με τη θέση του ότι οι ΗΠΑ εισέρχονται στην τρίτη φάση της Μεγάλης Ύφεσης, δηλώνοντας ότι «η οικονομία αντιμετωπίζει ακόμα το φάσμα της Μεγάλης Ύφεσης». Ο πρώην υπουργός Εργασίας των ΗΠΑ, Ρόμπερτ Ράιχ, επισημαίνει πως «μέχρι τώρα όλες οι προσπάθειες να μας βγάλουν από την ύφεση έχουν αποτύχει». Στις ΗΠΑ, η ελπίδα για ώθηση της οικονομικής δραστηριότητας έχει αρχίσει να εξανεμίζεται ενώ οι ανησυχίες για την οικονομία αυξάνονται. Κατά το δεύτερο τρίμηνο, το ΑΕΠ αυξανόταν μόλις κατά 1,6% με το ποσοστό της ανεργίας να σκαρφαλώνει στο ιστορικά υψηλό 9,6%.

Η ανάκαμψη της ιαπωνικής οικονομίας σταμάτησε

Στην Ασία, η ανοδική πορεία της ιαπωνικής οικονομίας σταματάει. Η μεγέθυνση της δεύτερης στον κόσμο μεγαλύτερης εθνικής οικονομίας μειώθηκε σαφώς κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2010. Σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο, το πραγματικό ΑΕΠ αυξήθηκε μόνο κατά 0,1% στο διάστημα Απριλίου-Ιουνίου. Έτσι, η χώρα παρουσιάζει τον πιο ισχνό ρυθμό μεγέθυνσης μεταξύ των έξι μεγαλύτερων οικονομιών στον κόσμο. Οι ειδικοί έχουν προβλέψει μεγέθυνση της τάξης του 2,3% σε σχέση με την περσινή αντίστοιχη περίοδο, τη στιγμή που η μεγέθυνση του πρώτου τριμήνου σε σχέση με το αντίστοιχο περσινό ήταν 4,4%.

Οι αιτίες της οικονομικής δυσπραγίας της Ιαπωνίας εντοπίζονται στη μείωση των εξαγωγών αλλά και στη διαρκή μείωση της εγχώριας κατανάλωσης. Σε σύγκριση με το πρώτο τρίμηνο του 2010, οι δημόσιες επενδύσεις μειώθηκαν κατά 3,4%, ενώ οι δαπάνες των νοικοκυριών παρέμειναν στάσιμες και οι επενδύσεις των επιχειρήσεων αυξήθηκαν μόλις κατά 0,5%.

Η διαρκής ανατίμηση του γεν σε σχέση με το δολάριο και το ευρώ αναμένεται ότι θα αποτελέσει εμπόδιο στην οικονομική ανάκαμψη της Ιαπωνίας και στο δεύτερο εξάμηνο του 2010. Οι εξαγωγές θα παραμείνουν σταθερές λόγω της δυναμικής ανόδου της οικονομικής δραστηριότητας στην Ασία, αλλά εξαιτίας της ανατίμησης της αξίας του γεν οι ρυθμοί μεγέθυνσης δεν θα συνεχίσουν να παραμένουν οι ίδιοι, και αυτό με τη σειρά του μειώνει τις προσδοκίες των επιχειρήσεων για πωλήσεις και κέρδη.

Σε πρώτη ματιά, η παρούσα εικόνα του χρηματοπιστωτικού συστήματος στην Ιαπωνία φαίνεται παράλογη. Από τη μία πλευρά, η χώρα εμφανίζει υψηλό χρέος, ενώ από την άλλη οι επενδυτές βρίσκουν καταφύγιο στο γεν και στην αγορά ιαπωνικών κρατικών ομολόγων, σε τέτοιο μάλιστα βαθμό που προκλήθηκε μείωση του επιτοκίου του δεκαετούς ομολόγου κάτω από το 1%.

Λόγω της τάσης του ιαπωνικού πληθυσμού για αποταμίευση, έχουν συγκεντρωθεί 1,4 δισ. γεν. Οι Ιάπωνες, λοιπόν, είναι παγκόσμιοι πρωταθλητές στην αποταμίευση. Και οι επιχειρήσεις, όμως, δεν υπολείπονται των ιδιωτών σε σχέση με αυτό, αλλά ούτε και το Δημόσιο μπορεί να κατηγορηθεί για μειωμένη αποταμίευση. Ο πρώην πρωθυπουργός Κοϊζούμι μείωσε δραστικά τις δαπάνες για δημόσια έργα και οι τοπικές κυβερνήσεις μείωσαν τους μισθούς των στελεχών τους. Η νέα κυβέρνηση των Δημοκρατικών οργανώνει δημόσιες συζητήσεις για την αποταμίευση με σκοπό να περικόψει τα έργα διάφορων υπουργείων. Παρ' όλα αυτά, η κυβέρνηση θέλει να παγώσει τον προϋπολογισμό του 2011 και τα νέα χρέη να περιοριστούν στα σημερινά επίπεδα, ενώ το δημοσιονομικό έλλειμμα, που σήμερα ανέρχεται στο 9% του ΑΕΠ, να μειωθεί στο μισό μέχρι το 2015.

Είναι βέβαιο ότι θα μπορούσε εύκολα να βρεθεί πολιτική πλειοψηφία υπέρ μιας πιο αυστηρής δημοσιονομικής πολιτικής. Όμως –και εδώ ισχύει το παράδοξο που επισημάνθηκε παραπάνω– η αποταμίευση από μόνη της δεν θα μπορούσε να βοηθήσει. Η Ιαπωνία πρέπει να αυξήσει τα φορολογικά έσοδα, τα

οποία μειώθηκαν κατά 37% την περίοδο 1990-2009. Ο φόρος προστιθέμενης αξίας, για παράδειγμα, ανέρχεται στο 5% και δεν έχει αυξηθεί από το 1998, παρά την έκρηξη του χρέους και των ασφαλιστικών δαπανών.

Στην αρχή του φθινοπώρου του 2010, η Τράπεζα της Ιαπωνίας διαμόρφωσε το βασικό επιτόκιο στο πολύ χαμηλό 0,1%, την ίδια στιγμή που προχώρησε σε παροχές πιστώσεων ύψους 10 τρισ. γεν (140 δισ. ευρώ). Οι επενδυτικές τράπεζες είναι ικανές να παρέχουν αυτό το ποσό μέσα σε 6 μήνες, καταθέτοντας τίτλους, επιπρόσθετα στα ήδη διαθέσιμα 20 δισ. γεν (12 εκατ. ευρώ). Την ίδια στιγμή, η κυβέρνηση διακηρύττει την ετοιμότητά της να παρατείνει τη διάρκεια των μέτρων ύψους 920 δισ. γεν (13 δισ. ευρώ), που έλαβε για την ανακούφιση του πληθυσμού. Σε αυτά περιλαμβάνονται επιδοτήσεις για κατασκευή οικολογικών έργων, φθηνότερα δάνεια για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, καθώς και επιδόματα για αποφοίτους πανεπιστημίων που αναζητούν εργασία. Από κοινού με τη δημοσιονομική «ένεση» –αν υπάρχει εν τέλει κάτι τέτοιο– η οικονομία θ्वείται κατά 0,1% του ΑΕΠ.

Αυτή η αποπληθωριστική πίεση μπορεί να παρατηρηθεί σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες. Οι πρόσφατες κρίσεις που επηρέασαν την κτηματαγορά, τις αγορές συναλλάγματος και τις τράπεζες, όλες έχουν κοινή ρίζα: το υπερβολικά υψηλό χρέος. Η αποπληθωριστική πίεση παραμένει και επιβραδύνει τον οικονομικό κύκλο.

Τι μπορεί να γίνει για να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση; Ο ιδιωτικός τομέας πρέπει να μειώσει τα χρέη του και τόσο η κυβέρνηση όσο και η Κεντρική Τράπεζα πρέπει να ακολουθήσουν πολιτικές που θα δίνουν ώθηση στην οικονομία. Αυτή η διαδικασία θα διαρκέσει χρόνια και κανείς δεν μπορεί να προβλέψει την κατάληξή της. Σε αυτή την περίοδο, ένα συστημικό κραχ, όπως αυτό της δεκαετίας του 1930, δεν θεωρείται πιθανό, τουλάχιστον για την Ιαπωνία. Αντίθετα, αυτό που μπορούμε να αναμένουμε είναι μια απότομη βουτιά της οικονομίας, κάτι που θα συνιστά απόκλιση από το συνηθισμένο οικονομικό κύκλο. Στην περίοδο του αποπληθωρισμού, η Ιαπωνία έπρεπε να διαγράψει χρέη περίπου τρεις φορές μεγαλύτερα από το ΑΕΠ της, λόγω του κραχ στοιχειών ενεργητικού που σχετιζόνταν με ομόλογα και αγορά γης. Στις ΗΠΑ, οι απώλειες ήταν ίσες με το ύψος του ΑΕΠ και στην Ευρώπη οι απώλειες διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Η Γερμανία, για παράδειγμα, τη γλίτωσε με λίγες ζημιές σχετικά.

Στο εγγύς μέλλον, δεν θα ξαναγίνουμε μάρτυρες μιας τέτοιας απώλειας αξίας περιουσιακών στοιχείων, όπως αυτή της Ιαπωνίας, σε οποιοδήποτε καπιταλιστικό κέντρο, αλλά θα ακολουθείται μια παρόμοια πορεία χωρίς αυτοτροφοδοτούμενη ανάπτυξη. Η αποπληθωριστική διαδικασία θα κυριαρχήσει και το ίδιο ισχύει για την απότομη βουτιά της οικονομικής δραστηριότητας και μια αργή διεύρυνση του κοινωνικού ρήγματος.

Για να το κάνουμε πιο σαφές: Προς το παρόν, η Ευρώπη και οι ΗΠΑ είναι πιο κοντά σε έναν αποπληθωρισμό της μορφής που αυτός έλαβε στην Ιαπωνία,

με οικονομική στασιμότητα και πτωτική τάση τιμών. Είναι προφανές ότι τα πιο κλασικά συμπτώματα του αποπληθωρισμού παρατηρούνται ήδη στις ΗΠΑ: συνεχής μείωση του υψηλού χρέους στον ιδιωτικό τομέα, διστακτική ζήτηση από την πλευρά των καταναλωτών, οι οποίοι αντιμετωπίζουν μείωση στις αξίες των περιουσιακών τους στοιχείων, χαμηλή χρησιμοποίηση του παραγωγικού δυναμικού των επιχειρήσεων λόγω του γεγονότος ότι οι τράπεζες δανείζουν μόνο ασφαλείς πελάτες και χαμηλή ποσότητα κυκλοφορούντος χρήματος, παρά τις μαζικές τονωτικές ενέσεις στην οικονομία. Η εικόνα ολοκληρώνεται με μειώσεις μισθών στο δημόσιο αλλά και τον ιδιωτικό τομέα στις ΗΠΑ και τις προσπάθειες της Ευρώπης για μείωση του δημόσιου χρέους.

Προοπτικές

Υπό το βάρος της στασιμότητας και των συνεχιζόμενων κινδύνων στην αγορά εργασίας των ΗΠΑ, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα αναβάλλει τη διακοπή της πολιτικής της ενάντια στην κρίση. Εδώ και 18 μήνες, τα επιτόκια της Ομοσπονδιακής Τράπεζας στην πραγματικότητα τείνουν στο μηδέν. Προσωρινά, η κρίση μπορεί να αμβλυνθεί μέσω της δημοσιονομικής πολιτικής, π.χ. της ρευστότητας που δημιουργείται από τις κεντρικές τράπεζες και της τόνωσης της επενδυτικής δραστηριότητας μέσω των χαμηλών επιτοκίων. Όμως, εάν αυτό έχει μόνο οριακά αποτελέσματα, τότε οι κεντρικές τράπεζες και οι πολιτικοί θεσμοί πρέπει να καταφύγουν σε πιο επιθετικά μέσα για να αντιμετωπίσουν την κρίση. Επιπλέον, η ΕΚΤ και η Ιαπωνική Κεντρική Τράπεζα έχουν αναβάλει και αυτές τη διακοπή των πολιτικών ενάντια στην κρίση. Μέσω της επεκτατικής πολιτικής έκδοσης νέου χρήματος είναι δυνατόν να αποτραπούν η αποδόμηση του πυρήνα του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος και η παγίδευση της πραγματικής οικονομίας σε μια απότομη σπειροειδή πορεία καθόδου, αλλά αποτελεί πρόβλημα ότι δεν έχουν αντιμετωπιστεί η υπερβάλλουσα δυναμικότητα των επιχειρήσεων και τα σωρευμένα δάνεια.

Θα περάσουν χρόνια για να διορθωθούν οι ανισοροπίες στην κατανομή εισοδήματος και τις παγκόσμιες οικονομικές δομές. Σε αυτό το περιβάλλον, είναι αφελές να αναμένεται διατηρήσιμη άνοδος της γερμανικής οικονομικής δραστηριότητας. Πιο πιθανό είναι η ταχύτητα της μεγέθυνσης να μειωθεί και το εύρος της να καθοριστεί από τις παγκόσμιες τάσεις οικονομικής ανάπτυξης. Το διαζύγιο της γερμανικής οικονομίας από την ανάπτυξη των υπόλοιπων καπιταλιστικών μητροπόλεων είναι μάλλον απίθανο, λαμβάνοντας υπόψη τις υπάρχουσες αδυναμίες της εγχώριας οικονομίας.

Τόσο η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ όσο και η ΕΚΤ έχουν διοχετεύσει εκατοντάδες δισ. για να εξασφαλίσουν ρευστότητα στις αγορές. Σχεδόν κάθε δυτική κυβέρνηση έχει προσπαθήσει να δώσει ώθηση στην οικονομία της μέσω προγραμμάτων ενίσχυσης της οικονομικής δραστηριότητας. Στις ΗΠΑ, τόσο η δημοσιονομική όσο και η νομισματική επεκτατική πολιτική έχουν αποδειχθεί

μάταιες. Μέσω αυτών επιτεύχθηκε μεν η αποφυγή ολοκληρωτικής καταστροφής, αλλά δεν εξασφαλίστηκε διατηρήσιμη μεγέθυνση. Αυτή τη στιγμή γινόμαστε μάρτυρες της αδυναμίας παρέμβασης των κεντρικών τραπεζών. Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα έχει επεκτείνει τα περιουσιακά της στοιχεία κατά 1.500 δισ. δολάρια, διατηρώντας τα βασικά της επιτόκια κοντά στο μηδέν. Παρ' όλα αυτά, η ανεργία παραμένει περίπου στο 20% εάν συνυπολογιστούν οι μη καταγεγραμμένοι άνεργοι.

Ο πυρήνας του προβλήματος εντοπίζεται στο γεγονός ότι η κατεύθυνση των ροών των χρηματοπιστωτικών κεφαλαίων είναι εσφαλμένη: Οι επιχειρηματικές τράπεζες σφραγίζουν χρηματικά κεφάλαια αντί να τα διοχετεύουν στην αγορά με τη μορφή δανεισμού. Από τον Οκτώβριο του 2008, έχουν αυξήσει τα χρηματικά τους αποθέματα από σχεδόν μηδενικό επίπεδο στα 1000 δισ. δολάρια. Τα νοικοκυριά είναι ανασφαλή, με συνέπεια να έχουν αυξήσει τις αποταμιεύσεις τους περίπου 6% από σχεδόν μηδενικό επίπεδο. Οι επιχειρήσεις επίσης διστάζουν να επενδύσουν επειδή υπάρχει μεγάλη αβεβαιότητα σε ολόκληρο το σύστημα.

Ο επικεφαλής της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ, Μπεν Μπερνάνκι, έχει δηλώσει με σαφήνεια ότι οι κεντρικές τράπεζες δεν μπορούν να διορθώσουν την κατάσταση από μόνες τους. Ο Μπερνάνκι γνωρίζει ότι πρέπει να κάνει ό,τι περνάει από το χέρι του για να αποφύγουν οι ΗΠΑ μια χαμένη δεκαετία όπως αυτή της Ιαπωνίας.

Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ έχει αναλάβει υψηλούς κινδύνους προκειμένου να ενισχύσει την ανάκαμψη. Τα συνολικά περιουσιακά στοιχεία της τράπεζας ανέρχονται στα 2.300 δισ. δολάρια, επίπεδο που είναι τρεις φορές μεγαλύτερο από το αντίστοιχο του 2008. Σχεδόν το μισό ποσό αφορά ομόλογα που συνδέονται με στεγαστικά δάνεια, τα οποία βρίσκονταν στο επίκεντρο της χρηματοπιστωτικής κρίσης εξαιτίας της υψηλής τους επικινδυνότητας. Έτσι, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα έχει στην κατοχή της επισφαλή προϊόντα ύψους δισεκατομμυρίων. Παρά ταύτα, ο ρυθμός μεγέθυνσης μειώθηκε στο 1,6% κατά το δεύτερο τρίμηνο.

Τουλάχιστον στην Ευρώπη, λαμβάνοντας υπόψη την ισχύ της γερμανικής οικονομίας, ένα αποτελεσματικό βήμα ενάντια στη χρόνια αποπληθωριστική τάση θα αποτελούσε η αλλαγή κατεύθυνσης στην πολιτική κατανομής του εισοδήματος, ειδικότερα όσον αφορά τους μισθούς. Ο Χάινερ Φλάσμπεκ αποδεικνύεται σωστός όταν, ήδη από το 2003, έλεγε: «Γιατί είναι ο αποπληθωρισμός μια τόσο σοβαρή ασθένεια; Η τυπική απάντηση είναι ότι η δημοσιονομική πολιτική δεν έχει καμία επίπτωση στον αποπληθωρισμό επειδή δεν είναι δυνατόν να μειωθούν τα επιτόκια κάτω από το μηδέν. Όλοι μιλάνε για τις περιορισμένες δυνατότητες της δημοσιονομικής πολιτικής να δώσει ώθηση στην οικονομία επειδή οι ιδιώτες είναι πολύ επιφυλακτικοί (...) Ο αποπληθωρισμός αποτελεί πάντοτε συνέπεια της προσπάθειας να ζήσουν κάποιιοι κάτω από τις δυνατότητές τους. Από τη στιγμή που τα σχετικά κόστη μειώνονται, οι επιχειρήσεις πρέπει να μειώσουν τις τιμές τους (...) Ο αποπληθωρισμός είναι επικίνδυνος

επειδή αποτελεί τη λογική συνέπεια των ενισχυόμενων τάσεων στην κοινωνία για αποχή από την κατανάλωση. Όλοι προειδοποιούν για την απειλή του πληθωρισμού, αλλά ελάχιστοι αναφέρονται στον αποπληθωρισμό ως απειλή. Αυτοί που θέλουν να αποφύγουν μια κατάσταση ανάλογη με αυτή της Ιαπωνίας ή μια ύφεση που θα προκληθεί από τον αποπληθωρισμό, όπως αυτή του 1929 και των χρόνων που ακολούθησαν, πρέπει να αποφύγουν να μειώσουν το κόστος εργασίας. Αυτοί που επιθυμούν να μειώσουν το μη μισθολογικό κόστος πρέπει να αυξήσουν αντίστοιχα τους μισθούς για να αποφευχθεί η μετατροπή της μείωσης του κόστους σε μια δυσάρεστη μορφή αποπληθωρισμού». (*Financial Times*, γερμανική έκδοση, 23 Ιουνίου 2003.)

Παρ' όλο που η εντυπωσιακή ανάκαμψη του οικονομικού κύκλου κατά τους τελευταίους μήνες φαίνεται να οδηγεί σε διαφορετικά συμπεράσματα, η μεγάλη κρίση του 21ου αιώνα δεν έχει ακόμα παρέλθει. Εξαιτίας της διακοπής της μείωσης της αξίας των δανείων μέσω της χορήγησης δημόσιων δανείων και λόγω της νέας μεγάλης αύξησης του χρέους στις ΗΠΑ και την Ευρώπη, απειλούμαστε από μαζικό αποπληθωρισμό στα επόμενα χρόνια και όχι από πληθωρισμό όπως συχνά αναφέρεται. Σε πολλές επιχειρήσεις εξακολουθεί να υφίσταται ανάγκη μείωσης των τιμών των προϊόντων και των υπηρεσιών τους.

Ο συνδυασμός χαμηλών επιτοκίων και απορύθμισης της χρηματοπιστωτικής αγοράς, η ανάπτυξη εξωτικών χρηματοπιστωτικών προϊόντων και η δημιουργία παγκόσμιας αγοράς για δομημένα ομόλογα οδήγησε στη δημιουργία μιας τεράστιας χρηματοπιστωτικής φούσκας. Αφότου έσκασαν οι φούσκες της αγοράς γης και των στεγαστικών δανείων, το αποτέλεσμα ήταν μια αλυσιδωτή αντίδραση, με τις τιμές των κατοικιών να μειώνονται απότομα, κάτι το οποίο με τη σειρά του βύθισε τις ΗΠΑ σε μεγαλύτερη ύφεση. Από τη στιγμή που σε μερικές χώρες η κατανάλωση έχει κατά τις τελευταίες δεκαετίες συνεισφέρει σχεδόν το 80% του ρυθμού μεγέθυνσης, η συμμετοχή των επενδύσεων και των δημόσιων δαπανών στην οικονομική δραστηριότητα πρέπει να αυξηθεί. Για να συμβεί αυτό, πρέπει να υποτιμηθούν οι απαιτήσεις και να γίνει εκκαθάριση της πλεονάζουσας δυναμικότητας.

Το βασικό πρόβλημα είναι ότι έχουν σωρευτεί μεγάλα ποσά εξαιτίας της κερδοσκοπίας. Οι χρηματιστές αγόρασαν τίτλους με την προοπτική να τα πουλήσουν σε υψηλότερες τιμές στη συνέχεια, αλλά αυτό απαιτούσε και άλλα δάνεια. Όμως, το γεγονός ότι το κέρδος δεν προέκυπτε από την παραγωγή αγαθών, αλλά από την κερδοσκοπία πάνω στις αυξήσεις των τιμών απεδείχθη κεντρικής σημασίας για την αμερικανική οικονομία. Πρέπει να αντιληφθούμε ότι ακόμη βρισκόμαστε στη μέση της μεγαλύτερης χρηματοπιστωτικής φούσκας όλων των εποχών, η οποία σταθεροποιήθηκε μέσω της κοινωνικοποίησης των ζημιών. Αιτία αυτής της εξέλιξης αποτελεί ο ανεξέλεγκτος χαρακτήρας του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Μόλις σταματήσει η πολιτική των χαμηλών επιτοκίων και των «τονωτικών ενέσεων», η διαδικασία διαγραφής χρεών, που έχει προσωρινά διακοπεί, θα

οδηγήσει σε οικονομική συρρίκνωση, ιδιαίτερα σε χώρες όπως οι ΗΠΑ, που χαρακτηρίζονται από υψηλό λόγο χρέους προς το ΑΕΠ. Ακόμη κι αν οι εθνικές στρατηγικές ενδυνάμωσης της οικονομίας επιμηκύνονταν ή ανανεώνονταν, δεν θα ήταν καθόλου βέβαιο ότι θα επαρκούσαν για να εξουδετερώσουν τις υφεσιακές πιέσεις. Επομένως, μια εξέλιξη αντίστοιχη με αυτή της Ιαπωνίας είναι πιθανή και θα πάρει αρκετό καιρό μέχρι να γίνει η παραδοχή από την κοινή γνώμη και τους πολιτικούς ότι οι συνταγές που εφαρμόστηκαν ήταν αναποτελεσματικές. Μόνο τότε είναι δυνατόν να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα και οι ανισοροπίες των τελευταίων 20 χρόνων.

Το πολιτικό μας πρόβλημα είναι το εξής, διακήρυξε ο Φράνκλιν Ντ. Ρούζβελτ το 1933 –τέσσερα χρόνια, δηλαδή, μετά το ξέσπασμα της μεγάλης ύφεσης– στην ομιλία του με αφορμή την ανάληψη των καθηκόντων του ως Πρόεδρου των ΗΠΑ: «Οι δανειστές ως μόνη λύση στην κρίση χρέους προτείνουν ακόμα περισσότερα χρέη». Η σημερινή πολιτική ελίτ προσεγγίζει το ζήτημα ακόμα πιο ακραία από τις λύσεις που επέκρινε ο Ρούζβελτ.

Και επειδή δεν έχει σημειωθεί καμία πρόοδος σε σχέση με αυτό το ζήτημα, ο κίνδυνος που ελλοχεύει είναι η άνοδος των ακροδεξιών και λαϊκιστικών κομμάτων και κινημάτων, με τις μετωπικές επιθέσεις τους στο πολιτικό σύστημα, τους πολιτικούς εν γένει, και τις ρατσιστικές στρατηγικές τους για εξοβελισμό των μεταναστών και όσων δικαιούνται κοινωνική πρόνοια. Αυτή η στρατηγική προσπαθεί να ελκύσει μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, ενώ την ίδια στιγμή εντείνεται η πάλη για δικαιότερη διανομή του εισοδήματος και ενάντια στη μαζική επισφάλεια της μισθωτής εργασίας

Μετάφραση: Γαβριήλ Σακελλαρίδης

Η δημιουργία ενός νέου θεσμικού πλαισίου για το συντονισμό του διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού

Λουτς Μπρανγκς

Η ανασφάλεια σχετικά με την περαιτέρω πορεία του οικονομικού κύκλου κυριαρχεί στην πολιτική και την οικονομία. Αν και επιφανειακά επικρατεί ηρεμία, το καθοριστικό ερώτημα παραμένει αναπάντητο: Λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική ανάκαμψη, μπορούμε όντως να μιλάμε για υπέρβαση της κρίσης; Με εκτεταμένες κρατικές παρεμβάσεις τα δύο τελευταία χρόνια οι δομικές απαιτήσεις για μεγαλύτερη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη τροποποιήθηκαν ριζικά. Έως τώρα, η παρέμβαση εστιάστηκε, κατά βάση και κατεξοχήν, στην οικονομική πλευρά της κρίσης. Οι συνέπειες μιας κλασικής κρίσης απορροφήθηκαν κατ' αυτό τον τρόπο σε μεγάλο βαθμό. Τα προβλήματα της υπερσυσσώρευσης, όμως, τα οποία βρίσκονται στη ρίζα της κρίσης, δεν θίχτηκαν. Η βελτίωση της κατάστασης χρησιμοποιήθηκε και πάλι ως πρόσχημα για την εμφάνιση νέων ρυθμιστικών εννοιών, ιδιαίτερα σε σχέση με το χρηματοοικονομικό τομέα.

Σε αυτό το άρθρο θα εξετάσω τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ ως προς την εφαρμοζόμενη δημοσιονομική πολιτική. Επιπλέον, διερωτώμαι με ποιον τρόπο αυτές οι προσεγγίσεις, συμπεριλαμβανομένων των αντίστοιχων μέτρων που λήφθηκαν από την ΕΕ, αλληλοεπηρεάζονται και σε ποιο βαθμό μπορούμε να διακρίνουμε μια νέα ποιότητα κρατικής παρέμβασης στην καπιταλιστική οικονομία, δηλαδή κατά πόσο είναι δυνατόν να μιλάμε για μια νέα ποιότητα αλληλεπίδρασης μεταξύ πολιτικής και οικονομίας. Αυτό επ' ουδενί συνιστά ακαδημαϊκό ερώτημα, καθώς έχει άμεσες συνέπειες στην αριστερή πολιτική δράση. Κι αυτό είναι εξίσου σημαντικό διότι η

αδυναμία των αριστερών κινημάτων αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα του χαρακτήρα της οικονομικής κρίσης που ξέσπασε το 2007. Ο συνδυασμός της οικονομικής, χρηματοπιστωτικής, διατροφικής και κλιματικής κρίσης επικαθορίστηκε από τον υπαρκτό πολιτικό συσχετισμό δύναμης.

Το φάσμα των αντιδράσεων στην κρίση

Μέχρι σήμερα, είναι ευρέως αποδεκτό ότι η οικονομική κρίση του 2007 πυροδοτήθηκε από την απορύθμιση των χρηματοπιστωτικών αγορών, οι οποίες αναδύθηκαν και εδραιώθηκαν κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του '80 και του '90. Οι διαδικασίες ανακατανομής και ιδιωτικοποίησης εννόησαν την απορύθμιση, επειδή ακριβώς τροφοδότησαν τις χρηματοπιστωτικές αγορές. Η ιδιωτικοποίηση των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, και μάλιστα του συνταξιοδοτικού τομέα, προκάλεσε την εξάρτηση εκατομμυρίων μισθωτών από την πορεία των χρηματοοικονομικών αγορών. Οι χρηματοπιστωτικές αλλαγές σε όλο το φάσμα της οικονομίας συνετέλεσαν στην αλλαγή του συσχετισμού δύναμης στο εσωτερικό του κεφαλαίου, στη μετατόπιση συμφερόντων αλλά και στην αλλαγή των προτύπων επιχειρηματικής δράσης. Με «την ανανέωση των προϊόντων της χρηματοπιστωτικής αγοράς», οι διεργασίες ανακατανομής σε τοπικό και διεθνές επίπεδο επιταχύνθηκαν υπερβολικά. Ως επακόλουθο, η δυνατότητα διάθεσης από το χρηματοοικονομικό κεφάλαιο, στην πραγματικότητα, του συνόλου των παγκόσμιων πόρων, η συγκέντρωση της εξουσίας σε χρηματοπιστωτικές εταιρείες και η ενσωμάτωση των συμφερόντων διαφορετικών τμημάτων του κεφαλαίου στα χρηματοοικονομικά κυκλώματα δημιούργησαν τις συνθήκες για την υπερσυσσώρευση του κεφαλαίου σε διαφορετικούς τομείς. Η οικονομική κρίση, η οποία εκδηλώθηκε το 2007, έφερε όλα αυτά στο προσκήνιο.

Η ΕΕ διαδραμάτισε ενεργό και υποστηρικτικό ρόλο σε αυτές τις διεργασίες. Εντούτοις, δεν έδρασε ανεξάρτητα από ή ενάντια στη θέληση των κρατών-μελών. Φυσικά, υπήρξαν συγκρούσεις ανάμεσα στα συμφέροντα επιμέρους χωρών. Στο σύνολό τους, όμως, οι πολιτικές προσεγγίσεις των κρατών-μελών και της ΕΕ ήταν αλληλένδετες. Η κατεύθυνση που υιοθετήθηκε από το πολιτικό πρόγραμμα της ΕΕ εφαρμόστηκε με τη σύμφωνη γνώμη όλων των κρατών-μελών. Ούτως ή άλλως, το κοινοτικό ευρωπαϊκό δίκαιο, το οποίο αποδέχονται ως έχει τα κράτη-μέλη, τεκμηριώνει τη συνεχή επέκταση της νεοφιλελεύθερης πορείας.

Ωστόσο, με αυτή την πολιτική η ΕΕ έθεσε ταυτόχρονα ένα πλαίσιο εγγύησης της πολιτικής σταθερότητας. Αυτό ήταν ιδιαίτερα εμφανές στα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας και τις επιδοτήσεις για την ανάπτυξη των υποδομών. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας δημιουργήθηκαν μηχανισμοί διαβούλευσης οι οποίοι υπερέβαιναν τα στενά εθνικά όρια, όπως, για παράδειγμα, η μέθοδος του ανοιχτού συντονισμού. Επιπλέον, η αναγνώριση της κοινωνίας πολιτών στα κράτη-μέλη ή ο προσανατολισμός σε πρότυπους κανόνες καλής διακυβέρνησης

συγκαταλέγονται αναμφισβήτητα στις συνέπειες αυτής της διαδικασίας.

Οι περιορισμοί του κρατικού προϋπολογισμού, οι οποίοι κατοχυρώθηκαν με βάση τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η τάση για ιδιωτικοποίηση των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, η εμπορευματοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών και η διατήρηση του ελεύθερου ανταγωνισμού αποτελούν τις καθοριστικές αιτίες των αντιδράσεων στην κρίση σε κάθε κράτος-μέλος ξεχωριστά. Τέλος, πρέπει να αναφερθούν οι διαδικασίες και οι θεσμοί που από το 1990 ευθύνονται για την εποπτεία και τη ρύθμιση της δημοσιονομικής πολιτικής.

Με αποφάσεις και συζητήσεις καθ' όλη τη διάρκεια του 2010, ιδιαίτερα με τη στρατηγική «Ευρώπη 2020», ο προσανατολισμός προς την ομογενοποίηση των δημοσιονομικών πολιτικών εντατικοποιήθηκε. Επομένως, τα πρότυπα διαμόρφωσης του οικονομικού και κοινωνικού συστήματος στα διάφορα κράτη-μέλη θα συγκλίνουν προοδευτικά στην κατεύθυνση της ενοποίησης. Κατά την περίοδο που προηγήθηκε της κρίσης πραγματοποιήθηκαν διεξοδικές διεργασίες για την επίτευξη αυτού του στόχου, γεγονός που περιλαμβάνει τόσο την ανάπτυξη θεσμών όσο και αλλαγές στην πολιτική κουλτούρα. Κατ' αυτό τον τρόπο, η δημοσιονομική πολιτική –και συγκεκριμένα η υλοποίησή της– ωθείται στο επίκεντρο της πολιτικής σύγκρουσης. Αυτό δεν αφορά μόνο την αναδιανομή, αλλά, όλο και περισσότερο, αυτό καθαυτό το ζήτημα του πώς οργανώνονται η ανακατανομή και η δημοσιονομική πολιτική.

Η θέση την οποία υποστηρίζω βασίζεται στη σύγκριση των αντιδράσεων κάθε χώρας απέναντι στην κρίση του δημοσιονομικού προϋπολογισμού. Τα στοιχεία αντλούνται από γερμανόφωνες πηγές και επίσημες δημοσιεύσεις της ΕΕ. Από αυτή την άποψη, το παρόν άρθρο αποτελεί προσπάθεια ενθάρρυνσης να συνεχιστεί συστηματικά και πιο εμπειριστατωμένα η εμπειρική-συγκριτική ανάλυση αυτών των πτυχών της πολιτικής της ΕΕ.

Μια σύντομη περιγραφή

Στο πλαίσιο της εφαρμογής του Σύμφωνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, είχαν ήδη, προτού ξεσπάσει η κρίση, προωθηθεί κανονισμοί για τον περιορισμό των δημόσιων εξόδων στα περισσότερα κράτη-μέλη. Αυτό συνέβη αφενός μέσω νόμων, αφετέρου στη βάση πολιτικών αποφάσεων. Η Αυστρία, το Βέλγιο, η Φινλανδία, η Γερμανία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, οι Κάτω Χώρες, η Πορτογαλία, η Σλοβακία και η Ισπανία προχώρησαν σε αντίστοιχες ρυθμίσεις, κάποιες από τις οποίες μάλιστα αποφασίστηκαν πριν από την αλλαγή της χιλιετίας. Ένα μέρος των πολιτικών που ισχύουν σήμερα σχεδιάστηκαν πριν από την κρίση, κατά την προσαρμογή στα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ.

Βέβαια, με το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και το στρατηγικό σχεδιασμό που επιλέχθηκε για την αντιμετώπιση των επιπτώσεών της αυτή η προσέγγιση δεν μπορούσε να τηρηθεί. Ακόμη και χώρες οι οποίες μέχρι

εκείνη τη στιγμή δεν είχαν υποστεί κανενός είδους νομικό ή πολιτικό έλεγχο και περιορισμό των δαπανών τους, ευθυγραμμίζονται πλέον με όλες τις υπόλοιπες χώρες μέσω της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος (Excessive Deficit Procedure, EDP) – πέραν των υφιστάμενων εθνικών κανονισμών. Το Σεπτέμβριο του 2010 θεσπίστηκαν κανονισμοί για την κλιμάκωση των κυρώσεων¹. Αυτό σημαίνει ότι, πέρα από τις αιτίες της υπερχρέωσης των κρατών που είναι αποτέλεσμα της κρίσης, οι βασικές αποφάσεις για την αναδιανομή κατοχυρώνονται νομικά και εκτελούνται. Αυτή η προσέγγιση στηρίζεται στη λογική της βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών, η οποία εντάσσεται αποκλειστικά στη δημοσιονομική πλευρά της πολιτικής του προϋπολογισμού: «Η έννοια της βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών σχετίζεται με την ικανότητα μιας κυβέρνησης να αναλάβει τις χρηματοπιστωτικές επιβαρύνσεις του τρέχοντος χρέους της στο μέλλον. Δεν υπάρχει ευκρινής ορισμός της διατηρήσιμης οικονομικής κατάστασης, καθότι πρόκειται για έννοια ως επί το πλείστον διαισθητική. Σε πρώτη φάση, περιλαμβάνει ένα επίπεδο χρέους το οποίο δεν συνεπάγεται –είτε τώρα είτε στο εγγύς μέλλον– υπέρογκες ληξιπρόθεσμες πληρωμές τόκων οι οποίες δεν μπορούν να πληρωθούν»².

Το κριτήριο της βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών είναι συστατικό στοιχείο του ίδιου του προϋπολογισμού. Η σημασία της δημοσιονομικής πολιτικής, ως οργάνου διασφάλισης μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ή πολιτικής ισορροπίας, ουσιαστικά αγνοείται. Αυτό δεν αλλάζει ακόμα και αν ληφθούν υπόψη το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και οι ανακοινώσεις στρατηγικού τύπου για λογαριασμό της ΕΕ (πρωτίστως η στρατηγική «Ευρώπη 2020»³). Ο αυστηρός αναπτυξιακός προσανατολισμός ανιστοχεί σε έναν εξίσου αυστηρό προσανατολισμό στη κατεύθυνση μιας κρατικής παρέμβασης προς όφελος των επιχειρήσεων, στο πλαίσιο του ανταγωνισμού που υπάρχει τόσο στο εσωτερικό της ΕΕ όσο και διεθνώς. Η απόπειρα υποταγής του προϋπολογισμού, δηλαδή των κοινωνικών και οικονομικών προγραμμάτων, στην αρχή της δημοσιονομικής πειθαρχίας αποτελεί ένα ακόμα βήμα προς τη χειραγώγηση της κοινωνίας από την ελίτ των ανώτατων στελεχών, το καθεστώς των μετόχων και το μεγάλο κεφάλαιο. Ως επιστέγασμα, η πολιτική αυτή στηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η οποία, με την αγορά των κρατικών ομολόγων των κρατών-μελών της ΕΕ, έχει μετατραπεί σε μεγάλο πιστωτή.

Ωστόσο, όταν φτάνει η στιγμή για την πρακτική εφαρμογή όλων αυτών των προσεγγίσεων, τις οποίες εντέλει συμμερίζεται το σύνολο των κρατών-μελών της ΕΕ, ανακύπτουν σημαντικές διαφοροποιήσεις. Αυτό είναι φανερό τόσο στις πρόσφατες αποφάσεις για την έξοδο από την κρίση όσο και στα προγράμματα σταθερότητας και σύγκλισης των επιμέρους κρατών, τα οποία εγκρίθηκαν στις αρχές του 2010⁴. Οι συνέπειες των δημοσιονομικών αποφάσεων σε διάφορους τομείς αντιμετωπίζονται με ποικίλους τρόπους. Πάντως, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι, σε γενικές γραμμές, ελάχιστες καινοτόμες προσεγγίσεις υπάρχουν στις μέχρι τώρα αποφάσεις. Τα προγράμματα σταθερότητας δεν βοήθησαν σε

καμιά περίπτωση την αναδιαπραγμάτευση των δομικών στοιχείων τα οποία συγκροτούν την πολιτική των επιμέρους χωρών ή της ΕΕ. Σε αυτό το πλαίσιο, στην περίοδο μεταξύ 2007 και 2010 επισημαίνουμε κάποιες μικροαλλαγές, που όμως θα μπορούσαν να είναι σημαντικές⁵, αφού αποτελούν στοιχεία κοινωνικής πολιτικής μέσα σε όλη αυτή την επιχείρηση εξυγίανσης. Φυσικά, δεν μας εκπλήσσει ότι η δεδομένη πορεία προς τη σταθεροποίηση του προϋπολογισμού ακολουθείται με ιδιαίτερη συνέπεια από τη Γερμανία.

Η άλλη καθοριστική στιγμή είναι ο τομέας των δημόσιων υπηρεσιών. Στην πλευρά των δημόσιων εσόδων, στο μέτρο που συμβάλλουν σημαντικά στη σταθερότητα του προϋπολογισμού, παρατηρούμε την αύξηση των έμμεσων φόρων. Αυτό εντάσσεται στο ευρύτερο στρατηγικό πλαίσιο της ΕΕ: «Οι φόροι εισοδήματος φυσικών προσώπων και κυρίως οι εταιρικοί φόροι είναι κατεξοχήν επιζήμιοι εξαιτίας των αρνητικών διανεμητικών επιπτώσεών τους. Σε αντιδιαστολή, υπάρχει ευρεία συναίνεση ότι οι φόροι ιδιοκτησίας και κατανάλωσης (συμπεριλαμβανομένων των σχετικών περιβαλλοντικών φόρων) είναι λιγότερο επιζήμιοι για την ανάπτυξη. Δεδομένου αυτού του πλαισίου, υπήρξε μια γενικευμένη τάση τα τελευταία χρόνια να μετατοπιστεί η φορολόγηση από την εργασία και το κεφάλαιο στη φορολόγηση της κατανάλωσης»⁶.

Ας εστιάσουμε αρχικά στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής:

Περιοχές στην υγεία	Βουλγαρία, Γερμανία, Μεγάλη Βρετανία, Ουγγαρία
Περιοχές στα συνταξιοδοτικά συστήματα	Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ουγγαρία, Ρουμανία
Δραστηκή μείωση των μέσων άσκησης πολιτικής για την αγορά εργασίας	Αυστρία, Γερμανία
Δραστηκή περικοπή των επιδομάτων ανεργίας	Γερμανία, Δανία
Δραστηκή περικοπή των οικογενειακών επιδομάτων	Αυστρία, Δανία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ισπανία, Λετονία, Λουξεμβούργο, Ουγγαρία, Ρουμανία
Δεν έχει ακόμα αποφασιστεί η πολιτική	Πορτογαλία

Ανεξάρτητα από τις ακόμη ατελείς διαδικασίες λήψης αποφάσεων, οι καιριοί τομείς διακρίνονται ευκρινώς. Περιοχές στους τομείς των δημόσιων συνταξιοδοτικών παροχών και των οικογενειακών επιδομάτων αποτελούν απόλυτη προτεραιότητα. Αντίθετα, στην πλειονότητα των χωρών κάθε πρωτοβουλία η οποία σχετίζεται με την πολιτική της αγοράς εργασίας ασκείται με λεπτούς χειρισμούς.

Οντως, αυτή η γενική εικόνα ταιριάζει απόλυτα με την ενιαία στρατηγική της ΕΕ. Η έμμεση επίδραση της δημοσιονομικής πολιτικής στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης μπορεί κάλλιστα να φανεί στην άμεση αλληλεξάρτηση του σχεδίου δράσης για τη δημοσιονομική πολιτική και αποφθεγματικών φράσεων που περιλαμβάνονται στην Πράσινη Βίβλο για ένα Επαρκές, Βιώσιμο και Ασφαλές Συνταξιοδοτικό Σύστημα. Ενώ η Πράσινη Βίβλος επιτάσσει έναν ισορροπημένο ρυθμό ανάπτυξης των διαφορετικών στοιχείων του μελλοντικού

συνταξιοδοτικού συστήματος⁷, η μονομερής προσήλωση του δημοσιονομικού ελέγχου στην πλευρά των δαπανών αναπόφευκτα προκαλεί τη μείωση των συντάξεων που προβλέπονται από την κοινωνική ασφάλιση ή τα κρατικά συστήματα. Στο ίδιο έγγραφο, επιβάλλεται εγγύηση των επιπέδων σύνταξης (όχι μόνο των δημόσιων αλλά και των ιδιωτικών συντάξεων), γεγονός το οποίο συνεπάγεται επιδότηση των ασφαλιστικών εταιρειών και, επομένως, επιπρόσθετη επιβάρυνση των δημόσιων προϋπολογισμών. Εν τέλει, ο αυστηρότερος έλεγχος των χρηματοοικονομικών αγορών, ο οποίος σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο είναι απαραίτητος, αποδεικνύεται ανεφάρμοστος.

Το φαινομενικά χαμηλό κόστος της πολιτικής για την αγορά εργασίας (εφόσον δεν περιλαμβάνονται οικονομικές παροχές στους άνεργους) μπορεί να ερμηνευτεί βάσει του ίδιου στρατηγικού στόχου: Της δημιουργίας ενός είδους «απασχολησιμότητας», συντηρώντας και προάγοντας την ευκαιριακή και όσο το δυνατό φτηνότερη εργασία. Συγκεκριμένα, η πίεση η οποία ασκείται στους ευαίσθητους τομείς της συνταξιοδοτικής ασφάλισης και των οικογενειακών επιδομάτων πυροδοτεί τον ανταγωνισμό στην αγορά εργασίας και, ως εκ τούτου, ενισχύει τη θέση των εργοδοτών. Είναι αλήθεια ότι μετά την απορύθμιση των εργασιακών σχέσεων τα τελευταία χρόνια, αυτή η διάσταση δεν κατέχει κυρίαρχο ρόλο στις έννοιες της σταθεροποίησης – η χαλάρωση της ασπίδας προστασίας κατά των απολύσεων και τα μέτρα για την αύξηση της «ευελιξίας» στην αγορά εργασίας συνεχίζουν εν μέρει να αποτελούν στόχους της σταθεροποίησης, εν τούτοις πάντα βρίσκονται στο στόχαστρο των πολιτικών διεκδικήσεων.

Μια δεύτερη, εξίσου σημαντική, πηγή δημοσιονομικής εξυγίανσης είναι ο τομέας των δημόσιων υπηρεσιών. Σε κάποιες χώρες ακόμη και τα εισοδήματα

Περικοπές στη διοίκηση – δεν έχουν ακόμα αποσαφηνιστεί	Βουλγαρία, Γερμανία
Μείωση θέσεων εργασίας ή πάγωμα προσλήψεων	Γερμανία, Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Λετονία, Μεγάλη Βρετανία, Ρουμανία
Μείωση αποδοχών ή πάγωμα αυξήσεων	Γαλλία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μεγάλη Βρετανία, Ουγγαρία, Πορτογαλία, Ρουμανία

των υπουργών επηρεάζονται από τα μέτρα, ωστόσο αυτό γίνεται κυρίως για επικοινωνιακούς λόγους. Το σημαντικότερο είναι το εξής:

Η όλη συζήτηση για τις δημόσιες υπηρεσίες ακολουθεί ανάλογη πορεία με αυτή που έγινε στη δεκαετία του '80. Από εκείνη την περίοδο ήδη υπήρξε προσπάθεια να προσαρμοστούν αυτοί οι τομείς στις υφιστάμενες κανονιστικές αρχές της επιχειρηματικής και ιδιωτικο-οικονομικής σκέψης μέσω των μεταρρυθμίσεων των δημόσιων υπηρεσιών και των ιδιωτικοποιήσεων των δημόσιων παροχών. Η αίσθηση απώλειας της δημόσιας σφαίρας και του δημόσιου χώρου έχει επισπευτεί κατά την τρέχουσα κρίση. Ως εκ τούτου, το επίκεντρο της κρατικής δράσης και η δραστηριότητα των δημόσιων υπηρεσιών μετατοπίζο-

νται προοδευτικά προς την καταστολή. Από τη στιγμή που στις στρατηγικές για την κρίση, οι περικοπές σε ευαίσθητους τομείς της κοινωνικής πολιτικής συνδέονται με την τάση συρρίκνωσης των δημόσιων υπηρεσιών, διαφοροποιείται κατ' ανάγκην ο χαρακτήρας των κρατικών δράσεων.

Πέρα από τις προαναφερθείσες άμεσες περικοπές στις δημόσιες υπηρεσίες, τα μέτρα εξυγίανσης και σταθεροποίησης προβλέπουν περικοπές στην αναπτυξιακή βοήθεια (για παράδειγμα, Δανία), στην παιδεία (π.χ., Βουλγαρία, Δανία, Μεγάλη Βρετανία) και στις δημόσιες επενδύσεις (π.χ., Μεγάλη Βρετανία, Λουξεμβούργο, Πορτογαλία). Σε κάποιες χώρες, όπως στη Γερμανία και την Πορτογαλία, οι στρατιωτικές δαπάνες του προϋπολογισμού θα συμπεριληφθούν στις διαδικασίες εξυγίανσης. Στη Γερμανία, συγκεκριμένα, αυτό θα γίνει εφελτήριο για την αναδιοργάνωση του στρατού και την αναβάθμιση της δυνατότητας διεξαγωγής πολέμων. Η μείωση των ενόπλων δυνάμεων συνιστά πρωτίστως μέτρο αναδιάρθρωσης, το οποίο συνδέεται, πράγματι, με την πάντα αμφισβητήσιμη, αλλά συνάμα εξαιρετικά προφανή απαίτηση για την υπέρσπιση των οικονομικών συμφερόντων σε ολόκληρο τον κόσμο.

Από την πλευρά των δημοσιονομικών εσόδων διακρίνονται δύο εμφανείς τάσεις. Πρώτον, όπως ήδη αναφέραμε, η αύξηση των φόρων κατανάλωσης (δηλαδή οι φόροι που πρέπει να καταβληθούν από τις λαϊκές μάζες) αποτελεί σημαντική συνιστώσα του πολιτικού σχεδιασμού για τη σταθεροποίηση. Δεύτερον, η δραματικότητα της κατάστασης φαίνεται από το γεγονός ότι σε κάποιες χώρες τα ακόμη υψηλότερα εισοδήματα, τα περιουσιακά στοιχεία, τα είδη πο-

Αύξηση του ΦΠΑ	Ελλάδα, Ισπανία, Λιθουανία, Μεγάλη Βρετανία, Ουγγαρία, Πορτογαλία
Αύξηση άλλων φόρων κατανάλωσης	Βουλγαρία, Γερμανία, Ελλάδα, Εσθονία, Ιρλανδία, Ιταλία, Ουγγαρία, Πολωνία
Αύξηση φόρου εισοδήματος, εταιρικού φόρου κ.λπ.	Ελλάδα, Μεγάλη Βρετανία, Ουγγαρία, Λουξεμβούργο, Πορτογαλία

λυτελείας κ.λπ. φορολογούνται πολύ λίγο ή καθόλου. Η γενική τάση, πάντως, είναι η φορολόγηση του κύριου όγκου του πληθυσμού.

Παρότι δεν είναι σαφές, η Λετονία φαίνεται να αντιπροσωπεύει το ιδεώδες, εφόσον ισορροπεί στην κατανομή των εσόδων – υψηλός φόρος προστιθέμενης αξίας (21%) και φόρος εταιρικού εισοδήματος 15%. Η μόνη παραχώρηση που έγινε λόγω κρίσης έγκειται σε μια αλλαγή στη βάση καταλογισμού του φόρου⁸. Σε αντίστιξη με αυτό και ως συνέπεια της κρίσης, ο φόρος προστιθέμενης αξίας αυξήθηκε από το 18% στο προαναφερθέν 21%.

Συνέπειες

Είναι ενδιαφέρον ο τρόπος με τον οποίο αλληλοσυμπληρώνονται οι παρεμβάσεις της ΕΕ και οι πολιτικές σταθεροποίησης κάθε κράτους-μέλους. Πέρα από τους ανταγωνισμούς για τα εκάστοτε συμφέροντα, έχει εδραιωθεί ένα αρκού-

ντως ευέλικτο πλαίσιο ανταγωνισμού με τη διαμόρφωση μιας ενιαίας στρατηγικής της ΕΕ. Το κομβικό στοιχείο του ανταγωνισμού έγκειται στην ικανότητα να ολοκληρωθεί η διάλυση της δημόσιας σφαίρας με «έξυπνο» τρόπο – αποτρέποντας, δηλαδή, τη διάρρηξη του κοινωνικού ιστού. Όμως, τα προγράμματα κοινωνικής πολιτικής συνιστούν κρίσιμο και δυναμικό παράγοντα της δημοσιονομικής σταθεροποίησης, γεγονός που οδηγεί σε ένα συμπέρασμα σύμφωνα με το οποίο το εύρος εφαρμογής της στρατηγικής της ΕΕ εξαρτάται όλο και περισσότερο από τη δυνατότητα των αριστερών κινήματων να υπονομεύσουν αυτή τη στρατηγική.

Εξάλλου, η επιθετική εμπορική πολιτική της Γερμανίας και το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των γερμανικών εταιρειών ευνοούνται από τις ελαστικοποιήσεις των εργασιακών σχέσεων και τα ρήγματα του κοινωνικού ιστού. Εάν η Άνγκελα Μέρκελ απαιτεί μια Παγκόσμια Κοινωνική Οικονομία της Αγοράς, πλέον βρίσκεται πολύ κοντά στην πραγμάτωση αυτού του στόχου – τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την ΕΕ⁹. Φυσικά, δεν πρόκειται για μια κοινωνική οικονομία της αγοράς την οποία οραματίζονται οι περισσότεροι άνθρωποι –λόγου χάρι, με σταθερή κοινωνική ασφάλιση–, αλλά για την κοινωνική οικονομία της αγοράς την οποία κάποτε διεκδίκησε ο Λούτβινχ Έρχαρντ – μια οικονομία της αγοράς με ασθενή συνδικάτα και πατριαρχικό επιχειρηματικό πνεύμα. Συνεπώς, δεν μπορούμε να προσδοκούμε μια ενιαία ευρωπαϊκή «κυβέρνηση οικονομικών συμφερόντων». Αυτή η πορεία συνεπάγεται «προσαρμογή στα χαμηλότερα δυνατά επίπεδα».

Πράγματι, η ρύθμιση της εμπορικής πολιτικής αποτελεί χρήσιμο μέσο για την αναδιαμόρφωση των σχέσεων ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών-μελών. Ωστόσο, αν λάβουμε υπόψη την προαναφερόμενη διάδραση μεταξύ δημοσιονομικής και κοινωνικής πολιτικής, δημόσιων υπηρεσιών και φορολογικής πολιτικής, είναι προφανές ότι η (όποια) ρύθμιση δεν μπορεί να υποκαταστήσει την πολιτική. Προοδευτικά, αντιλαμβανόμαστε ότι η δημοσιονομική πολιτική, αυτή καθαυτή, πρέπει να τεθεί στο κέντρο της πολιτικής αντιπαράθεσης, γιατί, μέχρι στιγμής, αντικαθιστά το προηγούμενο κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ εταιρειών και συνδικάτων, λειτουργώντας ως μέθοδος επιβολής στρατηγικών αποφάσεων οι οποίες λαμβάνονται στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής.

Ενώ στη βάση των δημοσιονομικών πολιτικών στρατηγικών διευρύνεται το πεδίο δράσης των ελίτ και της επιχειρηματικής δραστηριότητας, λόγω του ρόλου τους στη διάθρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού δεν είναι σε θέση να διεκδικήσει ανάλογο ρόλο. Ως συνέπεια της ιδιωτικοποίησης των δημόσιων υπηρεσιών και της κοινωνικής ασφάλισης, ο λαός υποτάσσεται στην πραγματικότητα στους πιστωτές περισσότερο απ' ό,τι στο παρελθόν και, βεβαίως, δεν εισακούεται εξίσου με αυτούς. Επομένως, οι τρόποι με τους οποίους θα διεξαχθούν οι πολιτικοί αγώνες αποκτούν πρωταρχική σημασία.

Από αυτή τη σκοπιά, η πραγμάτωση διαδικασιών άμεσης δημοκρατίας ανα-

δεικνύεται σε καθοριστικής σημασίας μέσο για την προάσπιση των συμφερόντων της πλειονότητας του λαού.

Μετάφραση: Ευαγγελία Τσώνη

Σημειώσεις

1. Εισήγηση για την έκδοση Κανονισμού του Συμβουλίου (ΕΕ) που θα τροποποιεί τον Κανονισμό (ΕΚ) Νο 1467/97 για την επιτάχυνση και τη διασάφηση της εφαρμογής της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος. Βρυξέλλες, 29 Σεπτεμβρίου 2010, COM(2010) 522 τελικό 2010/0276 (CNS), σ. 5.
2. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Οικονομικών και Χρηματοπιστωτικών Υποθέσεων: Ευρωπαϊκή Οικονομία – 9/2009 Έκθεση περί Διατηρησιμότητας 2009, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2009, σ. 9.
3. Ανακοίνωση της Επιτροπής - Ευρώπη 2020: Στρατηγική για έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, Βρυξέλλες 3 Μαρτίου 2010, COM(2010)2020.
4. Πβ. http://ec.europa.eu/economy_finance/sgp/convergence/programmes/2009-10_en.htm
5. Πβ. Ανακοίνωση της Επιτροπής στο εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο: Ολοκληρωμένες Κατευθυντήριες Γραμμές για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση (2008-2010), COM(2007)803 τελικό, Βρυξέλλες 11 Δεκεμβρίου 2007, σ. 11.
6. Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Έλεγχος του φόρου εισοδήματος και των φορολογικών μεταρρυθμίσεων στα κράτη-μέλη της ΕΕ. Φορολογική πολιτική μετά την κρίση. *Ευρωπαϊκή Οικονομία* 6/2010, σ. 28.
7. Ευρωπαϊκή Επιτροπή: COM(2010)365 τελικό, Βρυξέλλες 7 Ιουλίου 2010, Πράσινη Βίβλος για ένα Επαρκές, Βιώσιμο και Ασφαλές Συνταξιοδοτικό Σύστημα SEC(2010)830, σ. 7.
8. Πρόγραμμα Σύγκλισης της Δημοκρατίας της Λετονίας 2009-2012, Ιανουάριος 2010, σ. 34, http://ec.europa.eu/economy_finance/sgp/pdf/20_scps/2009-10/01_programme/lv_2010-01-29_cp_en.pdf
9. «Wir brauchen einen Weltwirtschaftsrat», (Χρειαζόμαστε μια Παγκόσμια Οικονομία), συνέντευξη για την καθημερινή γερμανική εφημερίδα *Stuttgarter Zeitung*, 1η Δεκεμβρίου 2008, http://www.bundeskanzlerin.de/nn_700276/Content/DE/Archiv16/Interview/2008/12/2008-12-01-merkel-stuttgarter-zeitung.html

Αντίσταση και αγώνες ενάντια στις πολιτικές λιτότητας στην Ευρώπη

Στις 24 Οκτωβρίου 2010 πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι στρογγυλό τραπέζι με συντονίστρια την Ελιζαμπέτ Γκοτιέ - Espaces Marx (Γαλλία)/transform! και συνομιλητές-ριες την Αλεσάντρα Μεκότσι - Γραμματεία Διεθνών Σχέσεων Fiom-Cgil (Ιταλία), τον Πέτερ Ντάμο - Κοινωνικό Φόρουμ Ρουμανίας, τον Μίρεκ Πρόκες - Κοινωνικό Φόρουμ Τσεχίας, τον Γιάννη Αλμπάνη - Δίκτυο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα (Ελλάδα), τον Ζαν-Μισέλ Ζουμπιέ - εκπρόσωπο για ευρωπαϊκά θέματα της CGT (Γαλλία), τον Κριστιάν Πιλιχοφσκι - υπεύθυνο Διεθνών Σχέσεων της FTM-CGT και τον Βίλι βαν Όγεν - Εργαστήριο για την Ειρήνη και την Προοπτική, βουλευτή του Die Linke (Γερμανία).

Ελιζαμπέτ: Το δεύτερο μισό του 2010 σφραγίστηκε από κινήματα αντίστασης ενάντια στα μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν στις χώρες της Ευρώπης. Πείτε μας δυο λόγια για την κοινωνική κατάσταση που επικρατεί στη χώρα σας, δίνοντας έμφαση στα νέα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις δράσεις σας. Ποια είναι η κοινωνική βάση των κινήματων αντίστασης στη λιτότητα; Ποιο είναι το περιεχόμενο των αγώνων; Έχει εμπλουτιστεί; Ποια ερωτήματα απασχολούν τα κινήματα κατά κύριο λόγο;

Βίλι: Στη Γερμανία οι δράσεις περιστρέφονται κυρίως γύρω από τον προϋπολογισμό του ομοσπονδιακού κράτους, μιας και η κυβέρνηση αποφάσισε να μειώσει τις κοινωνικές δαπάνες. Οι δράσεις αυτές συνδιοργανώνονται με τα συνδικάτα. Μετά τις 29 Σεπτεμβρίου διαπιστώσαμε ότι υπήρχε ανάγκη για νέες δράσεις σε εθνικό επίπεδο, οι οποίες θα πραγματοποιηθούν στη Στουτγάρδη, τη Νιρεμβέργη, το Ανόβερο και αλλού. Η 26η Νοεμβρίου θα είναι μέρα διαδηλώσεων ενάντια στον αντικοινωνικό προϋπολογισμό του Βερολίνου.

Αλεσάντρα: Η πολιτική και κοινωνική κατάσταση στην Ιταλία είναι εξαιρετικά δύσκολη. Οι λόγοι είναι πολλοί: Ο βίαιος χαρακτήρας της κρίσης στην απασχόληση και το κοινωνικό κράτος, η χρησιμοποίησή της από τους εργοδότες προκειμένου να καταργήσουν δικαιώματα, καθώς και η έλλειψη πειστικών απαντήσεων από την πλευρά της κυβέρνησης. Η κυβέρνηση προσπαθεί να βρει διέξοδο από την κρίση μέσω της περικοπής των δημόσιων δαπανών. Υπάρχουν

όμως και άλλοι συγκεκριμένοι λόγοι που εντάσσονται στην ιταλική ιδιαιτερότητα. Η «απάντηση» των εργατικών συνμοσπονδιών –εκτός της CGIL– για την κρίση είναι η εξέλιξη: Αποφάσισαν να υπογράψουν ξεχωριστές συμβάσεις αποδεχόμενες χαμηλότερες αμοιβές σε περίπτωση που η εταιρεία αντιμετωπίζει κρίση ή σε περίπτωση που οι επενδύσεις της θεωρούνται πολύ σημαντικές. Αυτό ισοδυναμεί με παραβίαση της Εθνικής Συλλογικής Σύμβασης και του συστήματος συλλογικής διαπραγμάτευσης. Οι συμφωνίες αυτές υπεγράφησαν χωρίς τη συμμετοχή και τη στήριξη των εργαζομένων. Αυτή τη στιγμή στην Ιταλία διαμορφώνεται μια μεγάλη συμμαχία ανάμεσα στα συνδικάτα που δεν υπέγραψαν αυτές τις συμβάσεις και τα κοινωνικά κινήματα. Το συνδικάτο των εργατών στον κλάδο του μετάλλου (FIOM-CGIL) είπε όχι στην εκβιαστική πρόταση της Fiat να περικόψει τα δικαιώματα των εργαζομένων με αντάλλαγμα νέες επενδύσεις στην Ιταλία, μια πρόταση που δέχτηκαν τα υπόλοιπα συνδικάτα, υποστηρίζοντας έτσι το πρόγραμμα της Confindustria (Ένωση Ιταλών Εργοδοτών) για κατάργηση του συστήματος συλλογικής διαπραγμάτευσης. Έτσι, έγινε η αρχή ενός νέου κινήματος αντίστασης απέναντι στη Fiat και άλλες εταιρείες, το οποίο στήριξαν πολλά και διαφορετικά κινήματα, μεταξύ των οποίων κινήματα για τη δημοκρατία και τα ατομικά δικαιώματα. Στις 16 Οκτωβρίου 2010 οργανώθηκε μεγάλη διαδήλωση από τη FIOM με τη στήριξη της CGIL, βασικό σύνθημα της οποίας ήταν «η εργασία είναι δημόσιο αγαθό» και στην οποία συμμετείχαν εργαζόμενοι από διαφορετικούς κλάδους, επισφαλώς απασχολούμενοι και φοιτητές. Ένα άλλο νέο στοιχείο είναι ότι αυτή η συμμαχία συνεργάζεται με άλλα κινήματα για την εναλλακτική παγκοσμιοποίηση, όπως οι οικολόγοι που προετοιμάζουν τη Σύνοδο Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (COP) στο Κανκούν, μιας και στόχος της είναι να αλλάξει το ισχύον αποτυχημένο μοντέλο ανάπτυξης. Πρέπει να προωθήσουμε μια διέξοδο από την κρίση με αξιόπιστες εναλλακτικές προτάσεις, συμπεριλαμβανομένης μιας βιομηχανικής πολιτικής με στόχο το μετασχηματισμό της βιομηχανίας.

Πέτερ: Η κατάσταση στη Ρουμανία μπορεί να περιγραφεί ως μια σύγκρουση ανάμεσα στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές και σε όσους υπερασπίζονται τις δημόσιες υπηρεσίες, τους μισθούς και τις συντάξεις, την εκπαίδευση και το δημόσιο σύστημα υγείας. Η κοινωνία, με άλλα λόγια, καλείται να πληρώσει για μια κρίση για την οποία δεν είναι υπεύθυνη.

Μέσα στην κατάσταση αυτή, οι βασικές δημοκρατικές αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης βρίσκονται υπό απειλή. Το Σύνταγμα μας καταστρατηγείται. Τα πράγματα είναι πολύ δύσκολα. Η απάντηση των συνδικάτων αργεί να έρθει και δεν προκύπτει από μια επεξεργασμένη στρατηγική, αλλά ως αντίδραση στις προτάσεις της κυβέρνησης. Αυτός όμως δεν είναι ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης της κατάστασης. Ωστόσο, το Σεπτέμβριο διοργανώσαμε στο Βουκουρέστι μια Κοινή Κοινωνική Συνδιάσκεψη με τα συνδικάτα και την κοινωνία

πολιτών. Ήταν ένα πρώτο βήμα. Προσπαθήσαμε να μιμηθούμε έτσι το μοντέλο των Βρυξελλών και να εγκαινιάσουμε μια νέα διαδικασία προσαρμοσμένη κατά το δυνατόν στην πραγματικότητα της Ρουμανίας. Στόχος δεν είναι να υποκαταστήσουμε τα συνδικάτα, αλλά στη χώρα μας δεν υπάρχει κουλτούρα διαμαρτυρίας, ούτε καν πολιτική κουλτούρα με τη δημοκρατική έννοια και αυτός είναι ο λόγος που οι αντιδράσεις προκύπτουν αφού η κυβέρνηση έχει κάνει τα πρώτα βήματα. Το γεγονός αυτό ερμηνεύεται βέβαια ιστορικά.

Στις 27 Οκτωβρίου θα πραγματοποιηθεί στο Βουκουρέστι μεγάλη διαδήλωση μπροστά στο Κοινοβούλιο, που οργανώνεται από συνδικαλιστικούς φορείς. Έχουμε απευθύνει ανοιχτό κάλεσμα συμμετοχής στην κοινωνία πολιτών και ελπίζουμε να συμμετάσχουν πάνω από 100.000 άνθρωποι. Η κυβέρνηση είναι πιθανό να πέσει υπό την πίεση και αυτής της κινητοποίησης. Δεν ξέρουμε αν θα πετύχουμε, ελπίζουμε όμως να τα καταφέρουμε.

Μίρεκ: Στην Τσεχία η κατάσταση είναι παρόμοια με αυτή της Ρουμανίας. Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές εφαρμόζονται από το 2007, αλλά σήμερα, λόγω της κρίσης, η κατάσταση είναι ακόμα χειρότερη. Οι άνθρωποι δεν συμμετέχουν πια στις εκλογές. Η κρίση έχει δημιουργήσει στρατιές ανέργων και αστέγων. Το πρώτο συνδικάτο που έκανε κάλεσμα για διαδήλωση ήταν αυτό της αστυνομίας. Στις αρχές Σεπτεμβρίου οι δάσκαλοι, οι γιατροί και οι δημόσιοι υπάλληλοι μπήκαν στον αγώνα. Οι μισθοί τους επρόκειτο να μειωθούν κατά 10%. Περίπου 40.000 άνθρωποι βγήκαν στους δρόμους, συμμετέχοντας στη μεγαλύτερη διαδήλωση από το 1997. Αυτό, όμως, που πρέπει να λάβουμε υπόψη μας είναι ότι ούτε οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα ούτε οι επισφαλώς εργαζόμενοι μπορούν να συμμετέχουν στις κινητοποιήσεις. Δεν υπάρχει αγωνιστική κουλτούρα.

Μέχρι τώρα η πολιτική δεν έχει αλλάξει στο ελάχιστο. Οι ακτιβιστές προσπαθούν να οργανώσουν μια γενική απεργία, αλλά τα συνδικάτα δεν συμφωνούν και θέλουν να διαπραγματευτούν με την κυβέρνηση. Τον ερχόμενο μήνα θα πραγματοποιηθούν δύο εκλογικές μάχες, μια εθνική και μια αυτοδιοικητική, και είναι πιθανόν οι σοσιαλδημοκράτες να τις κερδίσουν. Δυστυχώς, μιας και δεν θα έχουν απόλυτη πλειοψηφία, η πλειοψηφία στη Βουλή αλλά και στην αυτοδιοίκηση θα είναι δεξιά. Το Κομμουνιστικό Κόμμα δεν θεωρείται σύμμαχος ούτε από τους σοσιαλδημοκράτες, αλλά ούτε και από την αριστερή πλειοψηφία της κοινωνίας πολιτών. Υπάρχει, επομένως, χώρος για ένα νέο κόμμα της Αριστεράς στο οποίο θα συμμετέχουν σοσιαλδημοκράτες, κομμουνιστές, πράσινοι και μέλη της κοινωνίας πολιτών.

Επιτρέψτε μου να προσθέσω ένα σχόλιο για τη Σλοβακία: Η κατάσταση εκεί είναι ακόμη χειρότερη, καθώς δεν υπάρχει καμία αριστερή πρωτοβουλία, όπως στην Τσεχία. Και στις δύο χώρες ο εθνικισμός και ο ρατσισμός βρίσκονται σε άνοδο σε μια τακτική δημιουργίας αποδιοπομπαίων τράγων.

Γιάννης: Η Ελλάδα αντιμετωπίζει μια πολύ σκληρή και δύσκολη κατάστα-

ση με τη μορφή της κοινωνικής υποχώρησης, που οφείλεται στη διαδικασία της «εσωτερικής υποτίμησης». Εργαζόμενοι απολύονται μαζικά και σύντομα οι άνεργοι θα ξεπεράσουν το ένα εκατομμύριο. Οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται είναι κατά κύριο λόγο επισφαλείς και ευέλικτες. Είμαστε μάρτυρες της δημιουργίας συνθηκών Λατινικής Αμερικής στη χώρα, μιας πραγματικής κοινωνικής καταστροφής που μπορεί να συγκριθεί με την περίπτωση της Αργεντινής την περίοδο της κατάρρευσής της το 2001.

Ο πρώτος κύκλος αντίστασης ενάντια στο πρόγραμμα λιτότητας έχει ολοκληρωθεί και τον έχουμε χάσει. Το Νοέμβριο θα πραγματοποιηθούν εκλογές στην αυτοδιοίκηση και η Αριστερά, ο χώρος δηλαδή αριστερά της σοσιαλδημοκρατίας, θα εκπροσωπηθεί με έξι διαφορετικά ψηφοδέλτια, όλα ενάντια στο νεοφιλελευθερισμό. Οι απώλειες των κομμάτων εξουσίας σε αυτές τις εκλογές είναι βέβαιες, όπως και η αύξηση της αποχής. Η Αριστερά, όμως, δεν θα νικήσει. Οι δράσεις της 29ης Σεπτεμβρίου ήταν ιδιαίτερα υποτονικές στην Ελλάδα λόγω της ήττας του πρώτου κύκλου αντίστασης. Βασικό μας καθήκον είναι πλέον η οικοδόμηση ενός πραγματικού κινήματος ενάντια στις απολύσεις και υπέρ της εργασίας. Η κατάσταση είναι πολύ δύσκολη και ιδιαίτερα ρευστή και δεν αποκλείεται τις επόμενες εβδομάδες ή μήνες να υπάρξει κοινωνική έκρηξη.

Ζαν-Μισέλ: Στη Γαλλία ένα πολύ σημαντικό κίνημα αναδύθηκε απέναντι στην επερχόμενη αναδιάρθρωση του συνταξιοδοτικού συστήματος. Λέγεται ότι το ισχύον σύστημα δε μπορεί να χρηματοδοτηθεί πέρα από το 2018 και ότι τόσο το ύψος των συντάξεων όσο και τα επιδόματα ανεργίας πρέπει να μειωθούν υποχρεωτικά. Σήμερα, περισσότερο από το 50% των ανθρώπων άνω των 60 δεν συμμετέχουν στην αγορά εργασίας. Στην πραγματικότητα, οι οικοί αξιολόγησης αναγκάζουν τη γαλλική κυβέρνηση να επιβάλει αυτές τις πολιτικές. Τόσο η αναδιάρθρωση του συνταξιοδοτικού συστήματος όσο και τα προγράμματα λιτότητας διαμορφώνονται σε επίπεδο ΕΕ με την Πράσινη Βίβλο για τις συντάξεις και την ατζέντα «ΕΕ 2020». Σήμερα ψηφίστηκε ο νέος νόμος στα δύο τμήματα του εθνικού μας Κοινοβουλίου. Ο αγώνας όμως συνεχίζεται. Σύμφωνα με τις τελευταίες δημοσκοπήσεις, το 63% της κοινής γνώμης υποστηρίζει το κίνημα. Μετά από έξι μέρες σημαντικών κινητοποιήσεων, τα συνδικάτα είναι ακόμα ενωμένα. Αυτή η βδομάδα είναι εβδομάδα σχολικών διακοπών, αλλά στις 28 Οκτωβρίου και τις 6 Νοεμβρίου θα γίνουν νέες κινητοποιήσεις. Στο συνδικάτο μας, τη CGT, γίνονται εκτενείς συζητήσεις για τις κοινωνικές υπηρεσίες, οι δράσεις όμως είναι πολύπλευρες και περιλαμβάνουν πολλούς και διαφορετικούς κλάδους του ιδιωτικού τομέα. Είναι ένα πραγματικό κίνημα βάσης ενάντια στην αναδιάρθρωση του συνταξιοδοτικού συστήματος και τις απολύσεις, υπέρ της αύξησης των μισθών και των κοινωνικών δαπανών. Σημειώνω δε, ότι ξαφνικά όλες οι εταιρείες ανακοινώνουν νέες θέσεις εργασίας.

Η κυβέρνηση έχει ήδη χάσει τη μάχη με την κοινή γνώμη και αυτό είναι πολύ θετικό για το μέλλον. Έχει περάσει αρκετός καιρός από την τελευταία

φορά που είχαμε ένα τόσο ισχυρό κίνημα. Πετύχαμε νίκες ενάντια στο Σύμφωνο Πρώτης Απασχόλησης, δηλαδή ατομικές επισφαλείς συμβάσεις στους νέους, το οποίο ακυρώθηκε. Αυτή τη φορά δεν νικήσαμε επίσημα μιας και η κυβέρνηση δεν συναινεί σε τίποτα. Η αντίδραση όμως είναι πολύ μεγαλύτερη και έχει πραγματικές ρίζες στην κοινωνία. Υπάρχουν δείγματα αλληλεγγύης από άλλα συνδικαλιστικά κινήματα, όπως το συνδικάτο DGB στη Γερμανία, που έχουν παρόμοια προβλήματα, και ανάλογοι αγώνες δίνονται σε όλες τις χώρες της Ευρώπης. Η απάντηση της ΣΕΣ στην Πράσινη Βίβλο για τις συντάξεις υπήρξε πραγματικά εξαιρετική.

Το νέο στοιχείο στο κίνημα της Γαλλίας είναι η μεγάλη συμμετοχή των νέων, και αυτό είναι πολύ σημαντικό. Υπάρχει πραγματική σύγκλιση. Οι νέοι κατανοούν ότι όσο περισσότερο παραμένουν οι μεγαλύτεροι στην αγορά εργασίας τόσο λιγότερες θέσεις είναι διαθέσιμες για εκείνους. Κατανοούν επίσης ότι οι δικές τους συντάξεις θα είναι πολύ μικρότερες. Ανησυχούν λοιπόν διπλά: και για το παρόν και για το μέλλον τους.

Κριστιάν: Το νέο στοιχείο της κατάστασης που επικρατεί στη Γαλλία είναι η συνέχεια των αγώνων που ξεκίνησαν εδώ και τρία χρόνια. Παλεύουμε για τα δικαιώματά μας, για μια πραγματική βιομηχανική πολιτική και έχουμε ήδη κάνει πρόοδο διασώζοντας κάποιες εταιρείες. Η μεγαλύτερη απεργία που έγινε σε ναυπηγείο διήρκεσε 505 μέρες. Μας είπαν ότι η επισκευή πλοίων δεν έχει πια κανένα μέλλον στη Γαλλία, αλλά εμείς συνεχίσαμε τον αγώνα και τώρα η εταιρεία λειτουργεί κανονικά. Το ίδιο συνέβη και με την SBFM στη Βρετανία, τη θυγατρική μιας ιταλικής εταιρείας που πτώχευσε.

Ο αγώνας για τους μισθούς είναι, μέχρι τώρα, νικηφόρος. Θα δώσω ένα παράδειγμα: Την περασμένη βδομάδα ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις για τους μισθούς σε μια εταιρεία και ο εργοδότης υποσχέθηκε εξαρχής τα διπλάσια χρήματα από αυτά που είχε προτείνει πέρσι. Στην πραγματικότητα, ο αγώνας ενάντια στην αναδιάρθρωση του συνταξιοδοτικού συστήματος είναι και αγώνας για τους μισθούς και την εργασία, πράγμα προφανές στις διαδηλώσεις. Παλεύουμε για μια έξοδο από την κρίση με περισσότερες θέσεις εργασίας και καλύτερους μισθούς. Το πραγματικά νέο στοιχείο σε αυτή τη μάχη είναι η σύνδεσή της με τις προηγούμενες. Στον αγώνα, όμως, για τη βιομηχανική πολιτική είμαστε μόνοι. Η πολιτική διάσταση του ζητήματος είναι ανύπαρκτη και αυτό αποτελεί αδυναμία για το κίνημα.

Ελιζαμπέτ: Έχω την εντύπωση ότι οι αγώνες που γίνονται σε διάφορες χώρες τείνουν να συγκλίνουν. Η μάχη παίρνει νέες μορφές. Υπάρχουν καινούργιες συμμαχίες και αυξημένη συνειδητοποίηση της περιρρέουσας ανισότητας και αδικίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η 29η Σεπτεμβρίου δεν είναι παρά μια μόνο έκφραση αυτής της νέας μαχητικότητας και σύγκλισης στο ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στη Γαλλία υπάρχει πραγματική αντίσταση απέναντι στον Πρόεδρο Σαρκο-

ζί ενώ ο συσχετισμός δύναμης φαίνεται να αλλάζει. Το συμπέρασμα είναι ότι ο συσχετισμός μπορεί πραγματικά να αλλάξει με ισχυρές κινητοποιήσεις. Πρέπει όμως να πούμε ότι η κυβέρνησή μας επιμένει, το ίδιο και οι εργοδότες. Ένα δεύτερο ερώτημα που πρέπει να απαντήσουμε είναι γιατί η κυβέρνηση αρνείται τόσο πεισματικά να συναινέσει στο στιδήποτε. Το πολιτικό κόστος είναι μεγάλο. Και μια τελευταία ερώτηση: Τι περιμένετε από την Αριστερά;

Πέτερ: Κοινός παρανομαστής είναι η κρίση και οι πολιτικές λιτότητας. Οι κυβερνήσεις δεν κάνουν πίσω. Θα δώσω ένα παράδειγμα: Στη Ρουμανία, ένας δάσκαλος, μέλος σωματείου, έκανε απεργία πείνας για 56 μέρες. Η αντίδραση του υπουργού ήταν η εξής: Ακόμα και αν γίνετε 22 εκατομμύρια, εμείς δεν θα υποχωρήσουμε, δεν θα αποσυρθούμε. Δεν πρόκειται για σύμπτωση. Η εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση και τον Πρόεδρο έπεσε από 50% σε 11% και αν γίνονταν εκλογές, η κυβέρνηση σίγουρα θα έχανε. Ταυτόχρονα, όλο το σύστημα βρίσκεται υπό αμφισβήτηση, όσο όμως η κυβέρνηση είναι στην εξουσία, είναι στην εξουσία. Και ο λόγος για τον οποίο δεν συναινούν είναι γιατί η συναίνεσή τους ισοδυναμεί με παραδοχή της αποτυχίας του συστήματος και χρέωση του πολιτικού κόστους. Το πολιτικό της κεφάλαιο έχει χαθεί.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο υπάρχει σύγκλιση. Οι κυβερνήσεις βρίσκονται σε επαφή και στηρίζουν η μία την άλλη. Όσο για την Αριστερά, οι προσδοκίες μας είναι μεν υψηλές, αλλά βιώσιμη Αριστερά δεν υπάρχει. Η μόνη εναλλακτική λύση είναι η σοσιαλδημοκρατία, που μπορεί να αυτοαποκαλείται αριστερή, αλλά δεν είναι αξιόπιστη. Δημιουργείται έτσι μια μεγάλη ευκαιρία για την Ακροδεξιά. Οι προσδοκίες μας είναι υψηλές, αλλά το έλλειμμα στον αριστερό χώρο είναι μεγάλο.

Μίρεκ: Το πρόβλημα είναι ίδιο σε όλες τις χώρες. Όλες οι κυβερνήσεις επιμένουν στην ανάγκη για μεταρρυθμίσεις: «Αν δεν μειώσουμε τις δημόσιες δαπάνες και δεν ιδιωτικοποιήσουμε τις δημόσιες υπηρεσίες, οι οίκοι αξιολόγησης θα μας υποβαθμίσουν και έτσι ο δανεισμός θα γίνει ακριβότερος για τις επιχειρήσεις μας». Πρόκειται για παραίτηση και ομολογία του γεγονότος ότι η κυβέρνηση δουλεύει για τα χρηματοοικονομικά συμφέροντα και όχι για το λαό.

Οι προσδοκίες μας από την Αριστερά είναι πολύ περιορισμένες. Αν οι σοσιαλδημοκράτες συμμετάσχουν στην κυβέρνηση, θα ζήσουμε νέες αναδιαρθρώσεις, ιδιωτικοποιήσεις και απορύθμιση. Είναι σαν να περιμένουμε ένα νέο μεσσία.

Γιάννης: Είναι αλήθεια ότι η πολιτική δεν αλλάζει. Το σύστημα όμως δεν είναι σταθερό. Η παραμικρή μεταβολή μπορεί να οδηγήσει σε πλήρη κατάρρευση. Αν οι Έλληνες ακυρώσουν το Μνημόνιο, ολόκληρο το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα θα κλονιστεί. Το Μνημόνιο (η συμφωνία ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση, την ΕΕ και το ΔΝΤ) έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να

καθιστά το χρέος προς τις ευρωπαϊκές τράπεζες χρέος προς τα ευρωπαϊκά κράτη και τους ευρωπαίους φορολογούμενους.

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, όλοι οι αγώνες είναι διεθνείς. Το γαλλικό κίνημα είναι μια ελπίδα για τους Έλληνες. Ο αγώνας τους είναι και δικός μας αγώνας. Αν ο Σαρκοζί υποχωρήσει σε κάτι, αυτό θα έχει μεγάλη σημασία για όλες τις χώρες. Φυσικά, όμως, οι κυρίαρχες τάξεις θα κάνουν τα πάντα για να αποφύγουν τη διάρρηξη της ιερής νεοφιλελεύθερης συμμαχίας. Η κρίση πρέπει να γίνει κατανοητή ως αντικειμενική πραγματικότητα. Οι κυρίαρχες τάξεις τη χρησιμοποιούν ως ευκαιρία για να προωθήσουν το πρόγραμμά τους: Να κάνουν την ευελιξία κυρίαρχη στην εργασία και να διαλύσουν την κοινωνική προστασία και τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας.

Όσο για την Αριστερά, θα είμαι μετριοπαθής. Πρέπει να περιμένουμε τέσσερα πράγματα: 1. Να υποχωρήσουν οι προσωπικές φιλοδοξίες των ηγετών της και να προταχθεί το κοινωνικό συμφέρον. 2. Να σταματήσει η Αριστερά να αντιλαμβάνεται την πολιτική ως αντιπροσώπευση και να αρχίσει να δημιουργεί κοινωνικές αντιστάσεις. 3. Να σταματήσει η Αριστερά να αντιλαμβάνεται την πολιτική παρέμβαση μόνο ως παρέμβαση στα ΜΜΕ. 4. Να σταματήσει η Αριστερά να δίνει μεμονωμένες, εθνικές απαντήσεις στην κρίση. Δεν υπάρχει γαλλική ή ελληνική απάντηση στην κρίση. Τέτοιου τύπου εθνικές στρατηγικές παίζουν με τη φωτιά.

Zan-Mισέλ: Έχουμε να κάνουμε με οιονεί απεργίες. Εκείνοι που καλύπτονται από την κοινωνική προστασία μπορούν να απεργήσουν, ενώ οι άλλοι όχι. Πρέπει όμως να έχουμε κατά νου ότι η Γαλλία δεν μπορεί να απεργεί για ολόκληρη την Ευρώπη. Χαίρομαι πολύ με τα μηνύματα αλληλεγγύης που λαμβάνουμε από συνδικάτα άλλων χωρών. Θα ήταν όμως ακόμα καλύτερα αν υπήρχαν αντίστοιχες κινητοποιήσεις εκεί. Χρειαζόμαστε συγκεκριμένους αγώνες σε πολλές χώρες και αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος να βοηθήσουμε ο ένας τον άλλο.

Είναι επίσης σημαντικό να σημειώσουμε ότι αν το κίνημα στη Γαλλία έχει την υποστήριξη του 63% της κοινής γνώμης, τότε μιλάμε για ξεπέραςμα των διαιρέσεων ανάμεσα στην Αριστερά και τη Δεξιά. Σημαίνει ότι οι αγώνες μας απαντούν σε πραγματικές κοινωνικές ανάγκες. Αυτό που περιμένουν τα συνδικάτα από τα πολιτικά κόμματα είναι ουσιαστική πολιτική στήριξη. Σε προσωπικό επίπεδο, θα ήθελα να πω ότι πιστεύω πως η Αριστερά βρίσκεται σε σοβαρή κρίση. Όλα τα αριστερά κόμματα στην Ευρώπη βρίσκονται σε κρίση και αυτό είναι πραγματικό πρόβλημα. Με ποιον μπορούμε να συνεργαστούμε στη Γαλλία; Ορισμένες χώρες της Ευρώπης έχουν αριστερές κυβερνήσεις, αλλά αυτό δεν αποτελεί εγγύηση για την εφαρμογή καλύτερων πολιτικών.

Αλεσάντρα: Ο λόγος για τον οποίο οι κυβερνήσεις δεν συναινούν σε τίποτα είναι γιατί το νεοφιλελεύθερο πρόγραμμα είναι ένα πολύ αυταρχικό πρόγραμμα

που αφορά ολόκληρη την Ευρώπη. Δεν υπάρχει ούτε μία κυβέρνηση που να το απορρίπτει. Η Ισπανία έχει αριστερή κυβέρνηση. Παρ' όλα αυτά, υπάρχει γενική απεργία ενάντια στην οικονομική και εργασιακή πολιτική, αν και τα σωματεία δεν τηρούν ακραία στάση. Οι κυβερνήσεις νιώθουν ισχυρές και υποστηρίζουν η μία την άλλη. Είναι πολύ δύσκολο να αναγκαστούν να αλλάξουν. Χρειάζονται ακόμα περισσότερες ευρωπαϊκές κινητοποιήσεις σαν αυτή της 29ης Σεπτεμβρίου, αλλά κυρίως χρειάζεται μια ευρωπαϊκή στρατηγική για την εργασία και την αλλαγή του ισχύοντος οικονομικού και παραγωγικού μοντέλου.

Συμφωνώ με τον Ζαν-Μισέλ ότι δεν υπάρχει ευρωπαϊκή Αριστερά. Η Ιταλία δεν έχει αριστερό κόμμα, η παλιά ριζοσπαστική Αριστερά είναι πολυδιασπασμένη και δεν εκπροσωπείται πια στο Κοινοβούλιο (είτε σε εθνικό είτε σε ευρωπαϊκό επίπεδο). Πληρώνει το τίμημα για τα πολλά της λάθη και νομίζω ότι τα λάθη αυτά δεν έχουν γίνει ακόμα κατανοητά. Αντίθετα, έχω την εντύπωση ότι επαναλαμβάνονται και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Όσο για το Δημοκρατικό Κόμμα, το κόμμα της Κεντροαριστεράς, οι προσδοκίες μας είναι πολύ συγκρατημένες, παρότι του ζητείται να εκπροσωπήσει τα συμφέροντα των εργαζομένων, να υπερασπιστεί τα δικαιώματά τους και να πιέσει για δημοκρατία.

Στην Ιταλία, όπως και σε άλλες χώρες, υπάρχει σοβαρό πρόβλημα με τη δημοκρατία και οι άνθρωποι αποσύρονται μαζικά από την πολιτική. Έτσι, οι κυβερνήσεις –και πιο συγκεκριμένα η ιταλική κυβέρνηση– μπορούν να προωθούν νόμους για την ελευθερία του τύπου, το νομικό σύστημα και τα ατομικά δικαιώματα, χωρίς να αντιμετωπίζουν ισχυρή πολιτική αντιπολίτευση. Ζητάμε από την Αριστερά και την Κεντροαριστερά να υποστηρίξουν τους αγώνες μας για δημοκρατία στην εργασία. Οι εργαζόμενοι πρέπει να έχουν το δικαίωμα να ψηφίζουν για ό,τι τους αφορά και να αποφασίζουν εκείνοι όταν υπάρχουν διαφωνίες ανάμεσα στα συνδικάτα.

Βίλι: Όσον αφορά την ηλικία συνταξιοδότησης, η συζήτηση είναι διαφορετική σε κάθε χώρα. Όλες αυτές οι συζητήσεις όμως αφορούν το εθνικό επίπεδο. Ορισμένοι βάζουν το όριο στα 62 έτη, άλλοι στα 65 και άλλοι στα 67. Η κατάσταση είναι δύσκολη για τις κυβερνήσεις. Δεν θέλουν να αλλάξουν το παραμικρό στις προτάσεις τους. Η κατάσταση μου θυμίζει το 1984 και τις συζητήσεις με τον Κολ για τους ευρωπαϊκούς πυραύλους. Έλεγε τότε: «Εμείς κυβερνάμε και αυτοί διαδηλώνουν». Κάτι παρόμοιο συμβαίνει σήμερα σε όλη την Ευρώπη. Χρειαζόμαστε ρυθμίσεις στο κοινωνικό επίπεδο. Τα κόμματα της Αριστεράς είναι υπερβολικά «κοινοβουλευτικά», δεν έχουν ισχυρή παρουσία στα κοινωνικά κινήματα.

Κριστιάν: Περιμένω να δίνεται πολιτική διάσταση σε κάθε αγώνα. Χρειαζόμαστε πρόοδο και πρέπει να εξετάσουμε το περιεχόμενό της, όπως και το περιεχόμενο της εργασίας. Σήμερα, ζούμε περισσότερο και η αύξηση του προσ-

δόκιμου της ζωής μας είναι αποτέλεσμα των αγώνων του παρελθόντος, του εκπαιδευτικού συστήματος και του συστήματος υγείας. Και αυτά ακριβώς απειλούνται σήμερα. Πρέπει να εκμεταλλευτούμε τους αγώνες μας. Αυτό σημαίνει πρόοδος. Ο ελεύθερος χρόνος μας είναι στο στόχαστρο. Αφού μπορούμε να ζήσουμε καλύτερα στα 60, πρέπει να δουλεύουμε περισσότερο τώρα, λένε. Αντίθετα, πρέπει να μπορούμε να ζούμε καλύτερα και να δουλεύουμε λιγότερο σήμερα. Αυτή είναι η έννοια της προόδου και η πολιτική διάσταση του αγώνα μας.

Ελιζαμπέτ: Σας ευχαριστώ για τη συμμετοχή σας.

Μετάφραση: Έλενα Παπαδοπούλου

Μοντέρνοι καιροί: Η νέα επίθεση κατά του χρόνου εργασίας στην Ευρώπη

Καρόλα Μπόγκερ, Τόμας Χέντελ και Φρανκ Πουσκάρεφ

«Ο χρόνος οριοθετεί την ανθρώπινη ανάπτυξη. Όποιος δεν έχει στη διάθεσή του ελεύθερο χρόνο και όλη του η ζωή –εκτός από τα απλά φυσικά διαλείμματα για ύπνο, φαΐ και λοιπά– απορροφάται από τη δουλειά του για τους καπιταλιστές είναι χειρότερος από υποζύγιο. Είναι απλώς μια μηχανή παραγωγής πλούτου, σωματικά τσακισμένος και πνευματικά αποκτηνωμένος. Και όμως, όλη η ιστορία της σύγχρονης βιομηχανίας δείχνει ότι το κεφάλαιο, όταν δεν χαλιναγωγείται, προσπαθεί ανάλγητα να φέρει όλη την εργατική τάξη στον ακραίο βαθμό ταπεινώσεως».

Καρλ Μαρξ

Από την αρχή της βιομηχανικής ιστορίας είμαστε σε συνεχή αγώνα για τη μείωση της εργάσιμης ημέρας – και είχαμε αξιοσημείωτη επιτυχία. Σύμφωνα, όμως, με το «σύγχρονο» επιχείρημα του κεφαλαίου, μόνο με την επέκταση της ατομικής εργάσιμης εβδομάδας και του λεγόμενου χρόνου λειτουργίας των μηχανών μπορεί να διατηρηθεί ανταγωνιστική η οικονομία και να οδηγήσει –σχεδόν αυτόματα– σε όλο και πιο ασφαλείς θέσεις εργασίας. Μια ακόμα επίθεση των εργοδοτών σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι προ των πυλών.

Από τη δεκαετία του 1980, τα μέτωπα και οι συνθήκες δράσης για τη διαμόρφωση του χρόνου εργασίας μετακινήθηκαν. Η πραγματοποίηση της εργάσιμης εβδομάδας των 35 ωρών, στις δεκαετίες του 1980 και του 1990, ήταν η απάντηση στην αυξανόμενη ένταση της εργασίας που είχε επιτευχθεί εξαιτίας της εξασθένησης των απασχολούμενων με σχέση εξαρτημένης εργασίας από τη μαζική ανεργία.

Εκτός από τη μείωση του χρόνου εργασίας στη βιομηχανία μετάλλου και στην ηλεκτρική βιομηχανία της Γερμανίας, που επιτεύχθηκε μετά από διαπραγματεύσεις, μεγάλη επιτυχία ήταν η νομοθέτηση της μείωσης του χρόνου εργασίας στη Γαλλία στις 35 ώρες την εβδομάδα, που είχε αποτέλεσμα τη δημιουργία περίπου 500.000 θέσεων εργασίας στη χώρα. Παρά την ιστορική αυτή επιτυχία, η επέκταση της μείωσης του χρόνου εργασίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο ήταν υποτυπώδης. Στις χώρες της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης, καθώς και στην Πορτογαλία, επιβλήθηκε σταδιακά το πρότυπο της εβδομαδιαίας ερ-

γασίας των 40 ωρών, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Οδηγία για το Χρόνο Εργασίας, που έθετε ως ανώτατο χρόνο εβδομαδιαίας εργασίας τις 48 ώρες.

Το κεφάλαιο ποτέ δεν αποδέχθηκε την ήττα του στο θέμα της μείωσης του χρόνου εργασίας κατά τη δεκαετία του 1980 και από τότε προσπαθούσε να την ανατρέψει. Ο αγώνας για το χρόνο εργασίας είναι η πιο σκληρή κοινωνική σύγκρουση, δεδομένου ότι εδώ τα θέματα αναδιανομής συναθροίζονται με θέματα εξουσίας που αφορούν την πρόσβαση στην εργατική δύναμη. Η αυτοκρατορία ξαναχτυπά: Η πίεση στους εργοδότες τούς οδήγησε στην αύξηση του εργασιμου χρόνου των εργαζομένων πλήρους απασχόλησης – ειδικά στη Γερμανία και τη Γαλλία.

Από τη δεκαετία του 1980, η ευελιξία του χρόνου εργασίας, που επιβλήθηκε από τους εργοδότες και τον αυξανόμενο μετασχηματισμό της ρύθμισης του χρόνου εργασίας σε επίπεδο εργοστασίου, έγινε η αιχμή του δόρατος εναντίον του κοινωνικά ρυθμιζόμενου χρόνου εργασίας.

Οι σύγχρονες τάσεις που αναπτύσσονται στην κοινωνία (ατομικότητα, αυτοδιάθεση και ατομική ευθύνη) υπέστησαν τέτοια διαστρέβλωση από τους εργοδότες ώστε να αρχίσει να εισάγεται η έννοια της «ρύθμισης του χρόνου εργασίας στη βάση της ατομικής ευθύνης» (σ' αυτή την περίπτωση δεν προσδιορίζεται ο χρόνος εργασίας), που τείνει στην κατάργηση των ορίων μεταξύ χρόνου εργασίας και αυτοεκμετάλλευσης. Αυτό είχε αποτέλεσμα τη διαφοροποίηση του χρόνου εργασίας στις επιμέρους επαγγελματικές ομάδες. Στη Γερμανία, τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία, οι εργάτες υψηλής εξειδίκευσης εργάζονται δύο ώρες περισσότερο, κατά μέσο όρο, από τους μισθωτούς μέσωσ ή χαμηλών προσόντων.

Η απώλεια της ισχύος των συνδικάτων στο ζήτημα της διαμόρφωσης του χρόνου εργασίας εκφράζει επίσης τη γενικότερη αμυντική θέση τους κατά την περίοδο της νεοφιλελεύθερης ηγεμονίας. Αποφασιστικής σημασίας γι' αυτή την εξέλιξη ήταν η κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού.

Η επί μακρό χρόνο μείωση της οικονομικής μεγέθυνσης στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες και η «άνοδος» των μέχρι σήμερα αναπτυσσόμενων περιοχών, π.χ. των χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας, οδήγησε σε ένα σπινάλι αδύναμης μεγέθυνσης, ανεργίας και μαζικής ανακατανομής του εισοδήματος και των περιουσιακών στοιχείων από κάτω προς τα πάνω.

Το κεφάλαιο διεκδίκησε ακόμα πιο επικερδείς μορφές επενδύσεων και υψηλότερα ποσοστά απόδοσης. Όλες οι οικονομικές και κοινωνικές διαδικασίες υποχρεώθηκαν να υποταγούν στον κανόνα της διαρκώς ταχύτερης μεγιστοποίησης του κέρδους. Η επισφάλεια και η φροντίδα των φτωχών αντικατέστησαν την κοινωνική ασφάλεια. Οι πλούσιοι έγιναν πλουσιότεροι και ο αριθμός των φτωχών – με ή χωρίς δουλειά – αυξάνεται. Ο ατομικός ανταγωνισμός αντικαθιστά την κοινωνική αλληλεγγύη.

Το νεοφιλελεύθερο παράδειγμα έφτασε και στους χώρους εργασίας: «Το σημαντικότερο καθήκον των κυρίαρχων δυνάμεων είναι να δημιουργήσουν

ένα περιβάλλον στο οποίο οι συν-εργάτες παίρνουν με πάθος την απόφαση να πετύχουν στην αγορά. Ο φόβος παίζει μεγάλο ρόλο στην ανάπτυξη και τη διατήρηση αυτού του πάθους. Ο φόβος της χρεοκοπίας, ο φόβος του λάθους και ο φόβος της απώλειας μπορούν να γίνουν ισχυρές κινητήριες δυνάμεις», έγραφε ο Άντριου Σ. Γκρόουβ στο εγχειρίδιο *Μάνατζμεντ με τίτλο Μόνο οι παρανοϊκοί επιβιώνουν*, που έγινε μπεστ σέλερ το 1966 και προκάλεσε μεγάλη συζήτηση.

Ο απόλυτος προσανατολισμός στους πελάτες και η πίεση των χρηματαγορών «να φτάσουν μέχρι κάθε συν-εργάτη ξεχωριστά είναι ένα κατόρθωμα που θα κρίνει την επιβίωση των χώρων εργασίας» – εξ ου το προσκλητήριο, το 2000, του προέδρου των εργοδοτών της βιομηχανίας μετάλλου Μάρτιν Κανεγκίσερ. Στους χώρους εργασίας ασκήθηκε τεράστια ιδεολογική πίεση («δεν πληρώνουμε εμείς τους μισθούς σας, οι πελάτες τους πληρώνουν»), η οποία προετοίμασε το έδαφος για την ανηλεή χρησιμοποίηση των στελεχών «υψηλής απόδοσης» ενώ την ίδια στιγμή οι «λιγότερο χρήσιμοι» απομακρύνονταν και εξακολουθούν να απομακρύνονται.

Λόγω της προτεραιότητας που απέκτησε η εθνική ανταγωνιστικότητα, η έννοια του εργάσιμου χρόνου ακόμα και στην κοινωνική συνείδηση εκφυλίστηκε και έφτασε να θεωρείται ο «ρυθμιστικός κοχλίας» του χώρου εργασίας. Η επιμήκυνση του χρόνου εργασίας, την οποία ανέχτηκαν οι –εκβιαζόμενες, πολλές φορές– ομάδες εργασίας, έγινε η «βαλβίδα πίεσης» για τη σωτηρία των μισθών και για να γίνει φθηνότερη η εργασία και μ' αυτό τον τρόπο να ενισχυθεί η εθνική «ανταγωνιστικότητα» που συνδέεται με το κόστος εργασίας, τουλάχιστον βραχυχρόνια. Ο εκβιασμός από τη μαζική ανεργία και την απειλή της φτώχειας (βλ. τη Χαρτζ IV στη Γερμανία) πέτυχε τα υπόλοιπα.

Το αποτέλεσμα έγινε αισθητό σε μαζική κλίμακα από τους εργαζόμενους. Ένα μέλος εργασιακού συμβουλίου από τη Νιρεμβέργη περιγράφει την κατάσταση ως εξής: «Είπαν: “Πρέπει να δημιουργήσετε τη δική σας θέση εργασίας, έτσι ώστε να γίνετε αρκετά γρήγοροι και αν δεν το κάνετε, τότε ούτε το τμήμα σας ούτε τη δική σας θέση εργασίας μπορούμε να διατηρήσουμε από δω και στο εξής!” Ο ανταγωνισμός που είχαμε πριν με άλλες επιχειρήσεις, σήμερα πραγματοποιείται μεταξύ των τμημάτων της επιχείρησής μας».

Η «αγορά» εμφανίζεται ως μια ανώνυμη, αντικειμενική και καταστρεπτική εξουσία, ενώ η διοίκηση εμφανίζεται ως «σύμμαχος» στον αγώνα για τις θέσεις εργασίας, με αποτέλεσμα να συνεχίζει να αποσπά περισσότερες παραχωρήσεις από τους εργαζόμενους, πιέζοντάς τους. Όταν η εξασφάλιση των θέσεων εργασίας είναι το κυρίαρχο ζήτημα, είναι πολύ δύσκολο το συνδικάτο να την αγνοήσει.

Ευρωπαϊκή ρύθμιση του χρόνου εργασίας

Η πίεση στο ζήτημα του χρόνου εργασίας συνεχίζεται. Στο επίκεντρο του

ενδιαφέροντος σήμερα είναι η Ευρωπαϊκή Οδηγία για το Χρόνο Εργασίας του 1993 και του 2003. Η οδηγία αυτή, εκφράζοντας τις προηγούμενες συγκρούσεις για το χρόνο εργασίας, είναι πράγματι ένας συμβιβασμός στη βάση του ελάχιστου κοινού παρανομαστή. Παρ' όλα αυτά, μελέτη της ομάδας του Die Linke στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δείχνει καθαρά την καθοριστική σημασία αυτής της οδηγίας σε σχέση με την ανάδειξη της εβδομάδας εργασίας των 40 ωρών σε πρότυπο και τον περιορισμό του χρόνου εργασίας στην Ευρώπη στις 48 ώρες. Πράγματι, την τελευταία νομοθετική περίοδο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο απέρριψε την Οδηγία για το Χρόνο Εργασίας (Οδηγία 2003/88/EC). Όμως, θα ήταν αφελές να σκεφτεί κανείς ότι η συζήτηση τελείωσε.

Στο ευρωπαϊκό επίπεδο, έχει δοθεί σήμα εκκίνησης για την περαιτέρω απορύθμιση. Στις 24 Μαρτίου 2010, η Επιτροπή αποφάσισε τα εξής: «Η Επιτροπή συνιστά διεξοδική αναθεώρηση της Οδηγίας για το Χρόνο Εργασίας και ζητά επιτακτικά από τους κοινωνικούς εταίρους να επανεξετάσουν επιμελώς τις εργασιακές σχέσεις που έχει ανάγκη η ΕΕ για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του 21ου αιώνα».

Η Ένωση Ευρωπαίων Εργοδοτών (Business Europe), στο τελευταίο ενημερωτικό δελτίο της, περιγράφει λεπτομερώς πώς θα τελειώσει αυτό το ταξίδι: «Η αναθεώρηση της Οδηγίας για το Χρόνο Εργασίας δεν πρέπει να οδηγήσει σε αυστηρότερους κανόνες σε επίπεδο ΕΕ και να εμποδίσει την ευελιξία των επιχειρήσεων και των εργοδοτών [...] Η ευελιξία έχει αποφασιστική σημασία για τις επιχειρήσεις. Πρέπει να μπορούν να οργανώνουν το χρόνο εργασίας σύμφωνα με τη δραστηριότητά τους, τον κύκλο παραγωγής και τις απαιτήσεις των πελατών τους [...] Κάθε εργαζόμενος πρέπει να έχει τη δυνατότητα, αν θέλει, να εργάζεται περισσότερες από 48 ώρες την εβδομάδα».

Στόχος είναι η περαιτέρω υποχώρηση των υπάρχουσών ρυθμίσεων, περισσότερες εξαιρέσεις και ο συμψηφισμός του χρόνου εργασίας και των προτύπων ετήσιου χρόνου εργασίας με περισσότερες περιόδους αντισταθμιστικής άπαυσης. Οι ήδη ισχύουσες εξαιρέσεις από τις ρυθμίσεις ενός νόμου ή επιμέρους κανόνων, που γενικώς δεν εφαρμόζονται ή από τους οποίους μπορεί κάποιος να παρεκκλίνει, θα παραμείνουν ανέγγιχτες. Σύμφωνα με την Οδηγία για το Χρόνο Εργασίας, είναι δυνατόν να υπάρχει υπέρβαση του ατομικού μέγιστου χρόνου εργασίας των 48 ωρών – που νομιμοποιείται σε απολύτως «εθελοντική» βάση από μια ειδική εργασιακή σχέση. Αυτό που σαφώς συμβαίνει εδώ είναι η απόσυρση των περιορισμών στο χρόνο εργασίας των «χρήσιμων» εργαζομένων για τους «λιγότερο χρήσιμους» υπάρχει ήδη η επισφάλεια.

Οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τους χρόνους ετοιμότητας αναφέρονται συνήθως σε αιτήματα της Business Europe, ορίζοντας σαφώς και κατηγορηματικώς στην απόφαση για την υπόθεση SIMAP ότι ο χρόνος ετοιμότητας πρέπει να υπολογίζεται ως χρόνος εργασίας. Εδώ, κάθε υποχώρηση από τα ισχύοντα μέχρι σήμερα θα είχε πολύ δυσμενή αποτελέσματα για την πλειονότητα εκείνων που απασχολούνται στις δημόσιες υπηρεσίες. Σημαντι-

κός, στην περίπτωση αυτή, είναι ο προσδιορισμός της έννοιας των «περιόδων ανάπαυσης με δίκαιη αποζημίωση».

Ένα επιπλέον πεδίο στο οποίο εκδηλώνεται επίθεση είναι ο υπολογισμός του εργάσιμου χρόνου. Στο μέλλον, αυτός ο υπολογισμός δεν θα αφορά το μεμονωμένο εργαζόμενο, αλλά τη σύμβαση εργασίας. Αν ένας εργαζόμενος απασχολείται σε διαφορετικές εργασίες, οι εργασιακοί χρόνοι θα υπολογίζονται ξεχωριστά, πράγμα που οδηγεί σε μαζική κατάργηση του μέγιστου χρόνου εβδομαδιαίας εργασίας.

Το γεγονός ότι η ΕΕ κλίνει σαφώς προς τη συμμόρφωση με τη συγκεκριμένη διάβρωση των ισχυουσών ρυθμίσεων ήταν σαφές ήδη από το φθινόπωρο του 2009: Στην προσπάθεια να επεκταθεί ο χρόνος οδήγησης των μισθωτών οδηγών φορητών αυτοκινήτων, αναμένεται ότι οι χρόνοι εργασίας των ανεξάρτητων οδηγών θα εξαιρεθούν από τις ισχύουσες ρυθμίσεις και έτσι θα αυξηθούν από τις 60 στις 80 ώρες. Με την τρέχουσα λογική ότι δεν μπορούμε «να υπαγορεύσουμε σε ανεξάρτητους εργαζόμενους τους χρόνους εργασίας τους» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή) αυτό ήταν ένα τεστ για τις δυνάμεις της νέας (δεξιάς) πλειοψηφίας στο Ευρωκοινοβούλιο. Εκεί, η πίεση που άσκησε μια δραστήρια συμμαχία, η οποία άρχισε από την Κόκκινη/Κοκκινοπράσινη Ομάδα και έφτανε μέχρι τους αριστερούς φιλελεύθερους και τους συντηρητικούς με κοινωνικές ευαισθησίες, κατάφερε να αποκρούσει, με καθαρή πλειοψηφία, την προσπάθεια αύξησης των χρόνων οδήγησης στις αρχές του καλοκαιριού του 2010.

Τα ζητήματα της προστασίας της εργασίας και της υγείας, της ασφάλειας των οδικών μεταφορών, των κανόνων του ανταγωνισμού και της δίκαιης νομοθεσίας δημιούργησαν πρόσφορο έδαφος για την υπέρβαση των συνόρων μεταξύ διαφορετικών πολιτικών ομάδων στο Ευρωκοινοβούλιο. Ανοιχτό παραμένει το ερώτημα αν το ίδιο μπορεί να συμβεί στην περίπτωση της Οδηγίας για το Χρόνο Εργασίας. Συνεπώς, η αποτροπή της αύξησης των ωρών εργασίας ήταν μια πρώτη νίκη – η αντιπαράθεση συνεχίζεται.

Η Συνομοσπονδία Ευρωπαϊκών Συνδικάτων (ΣΕΣ) επιμένει στη γενική δεσμευτική ισχύ της εβδομάδας εργασίας των 48 ωρών κατ' ανώτατο όριο, με βραχείς περιόδους αντισταθμιστικής ανάπαυσης, την κατάργηση της αρχής της εξαίρεσης και την αναγνώριση της υπηρεσίας επιφυλακής, στο σύνολό της, στο χώρο εργασίας ως χρόνο εργασίας. «Η ΣΕΣ και οι οργανώσεις-μέλη της δεν θα στηρίξουν πρόταση που θα αποδυναμώνει την ισχύουσα οδηγία». Αντίθετα, θα εστιάσει την προσοχή της στη βελτίωση και εφαρμογή της ισχύουσας οδηγίας και του ισχύοντος δικαίου.

Ο Επίτροπος Απασχόλησης Λάζλο Αντόρ, όμως, ανακοίνωσε πρόσφατα ότι θα ξεκινούσε τη δεύτερη φάση της διαδικασίας διαβούλευσης «με σοβαρές πιθανότητες κατανόησης». Σύμφωνα μ' αυτόν, η Επιτροπή θέλει να παρουσιάσει προσχέδιο μιας νέας οδηγίας για το χρόνο εργασίας το πρώτο εξάμηνο του 2011.

Στο πλαίσιο αυτών των σαφών διατυπώσεων, δεν είναι δύσκολο για τις

αριστερές κοινωνικές δυνάμεις να θέσουν το ζήτημα του εργάσιμου χρόνου στην ατζέντα και να επεξεργαστούν αμυντικές αποτρεπτικές συμμαχίες. Αυτό μπορεί να πετύχει μόνο αν κάποιος είναι έτοιμος να βγάλει τις παρωπίδες που εμποδίζουν τη συνεργασία. Όπως δείχνουν οι καμπάνιες για τη μείωση του χρόνου εργασίας κατά τη δεκαετία του 1980, αυτό είναι απαραίτητο λόγω της τεράστιας σημασίας που δίνουν οι ευρωπαίοι εργοδότες σ' αυτό το ζήτημα. Σε μια τέτοια σύγκρουση είναι πιθανόν να επιτευχθούν η επανάκτηση του εδάφους και η έναρξη της αντεπίθεσης. Γι' αυτόν το λόγο, αξίζει να ρίξουμε μια ματιά στις διάφορες όψεις αυτού του θέματος.

Χρόνος εργασίας και υγεία

Σε όλη την ιστορία της βιομηχανίας, η προστασία της υγείας των μισθωτών ήταν το κυρίαρχο ζήτημα της ρύθμισης του χρόνου εργασίας.

«Ωστόσο, στον ξέφρενο δρόμο του για να ικανοποιήσει την ακόρεστη πείνα του για υπεραξία, το κεφάλαιο υπερβαίνει όχι μόνο τα ανώτατα ηθικά όρια της εργάσιμης ημέρας αλλά ακόμα και τα αμιγώς φυσικά όρια», έγραφε ο Μαρξ το 1867. Αυτό ελάχιστα έχει αλλάξει τον 21ο αιώνα, ξέχθωρα από τις αμιγώς φυσικές ασθένειες: Σε όλη την Ευρώπη οι ψυχολογικές και ψυχοκοινωνικές ασθένειες αυξήθηκαν σε ακραίο βαθμό, σύμφωνα με έρευνα του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Ινστιτούτου για την Προστασία της Εργασίας και την Ιατρική της Εργασίας (BAuA), που έγινε το 2009. Οι απαντήσεις που δόθηκαν από 50.000 άτομα στην Ευρώπη παρέχουν την πιο περιεκτική απόδειξη μέχρι σήμερα της σχέσης μεταξύ του χρόνου εργασίας και της υγείας. Όσο περισσότερο εργάζονται οι άνθρωποι τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος για την υγεία τους. Οι μη ασφαλείς εργασιακές συνθήκες, η δουλειά με βάρδιες, οι ευέλικτοι χρόνοι εργασίας, η δουλειά το βράδυ ή το Σαββατοκύριακο, καθώς και η αδυναμία προγραμματισμού αυξάνουν τις βλάβες στην υγεία.

Γι' αυτόν το λόγο, το υπάρχον επίπεδο προστασίας πρέπει να περιφρουρηθεί, οι χρόνοι επιφυλακής πρέπει από τώρα και στο εξής να υπολογίζονται στο 100% ως εργάσιμος χρόνος και οι προσπάθειες να επεκταθεί ο ισχύων μέγιστος χρόνος εβδομαδιαίας εργασίας των 48 ωρών πρέπει να σταματήσουν.

Τα τελευταία χρόνια –ειδικά μετά τις διαρκείς προσπάθειες να αυξηθεί η ηλικία συνταξιοδότησης– οι υπάλληλοι στα εργασιακά συμβούλια θέτουν με αγωνία το ερώτημα: «Μπορώ να αντέξω την αύξηση του χρόνου εργασίας μέχρι να συνταξιοδοτηθώ;». Χρησιμοποιώντας την ΕΕ ως παρακαμπτήρια οδό, το κεφάλαιο και οι νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις προσπαθούν σήμερα με αμφιλεγόμενα επιχειρήματα (Πράσινη Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής – 7/2010) να δικαιολογήσουν την αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης στα 70 χρόνια.

Χρόνος εργασίας και απασχόληση

Η πολιτική του χρόνου εργασίας είναι πάντοτε πολιτική απασχόλησης. Δεν έχει κάποιο κοινωνικό νόημα να αναγκάζεις εκατομμύρια ανθρώπους να εργάζονται περισσότερο από 40 ώρες την εβδομάδα, ενώ εκατομμύρια άλλοι είναι καταδικασμένοι στην εβδομάδα των 0 ωρών.

Για πολλά χρόνια, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επαινούσε την «ευελιξία με ασφάλεια» («Όλο και περισσότερο, οι άνθρωποι χρειάζονται την ασφάλεια της απασχόλησης και όχι την ασφάλεια των θέσεων εργασίας, γιατί είναι λίγοι αυτοί που εργάζονται σε όλη τη ζωή τους στην ίδια δουλειά» - Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2007). Όμως, ο απολογισμός σήμερα είναι συγκλονιστικός: Περίπου 50 εκατομμύρια άνθρωποι στην ΕΕ είναι υποχρεωμένοι να εργάζονται με τους χαμηλότερους δυνατούς μισθούς ή είναι φτωχοί παρότι εργάζονται – και αυτή η τάση αυξάνεται. Άλλα 23 εκατομμύρια είναι άνεργοι – μια έλλειψη απασχόλησης με περισσότερη κοινωνική ανασφάλεια–, ένα θλιβερό «μοντέλο επιτυχίας».

Η νέα Επιτροπή της ΕΕ διατυπώνει το πιστεύω της για την «ευελιξία με ασφάλεια» το 2010 ακόμα πιο ψυχρά: «Το βασικό είναι η εργασία – κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες». Σε αντίθεση με ορισμένες θετικές πλευρές των διεργασιών που μπορεί να γίνουν στο Ευρωκοινοβούλιο, οι νέες Ευρωπαϊκές Κατευθυντήριες Γραμμές για την Απασχόληση το 2020 αποπνέουν το ίδιο πνεύμα με τα λεγόμενα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Σήμερα είναι κατάλληλη στιγμή για μια νέα πολιτική απασχόλησης με πυρήνα την αυστηρή τήρηση αρχικά των 40 ωρών και, στη συνέχεια, τη δραστητική μείωση του χρόνου εργασίας με πλήρη μισθολογική αμοιβή. Αυτό και η δραστητική περικοπή των υπερωριών είναι τα μέσα για την καταπολέμηση της μαζικής ανεργίας και την κατανομή της εργασίας στο μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ανθρώπων.

Η έννοια της «καλής εργασίας» σημαίνει αξιοπρεπής εργασία, δικαίωμα των εργαζομένων να διαμορφώνουν και να καθορίζουν τις συνθήκες εργασίας, δίκαιη αμοιβή, βιώσιμη προστασία της υγιεινής και της ασφάλειας στην εργασία, καθώς και διεύρυνση της κοινωνικής ασφάλισης. Πρόκειται για ένα νέο γενικό προσανατολισμό στη μη προσωρινή απασχόληση. Σ' αυτόν το νέο προσανατολισμό ανήκουν τα ελάχιστα κοινωνικά πρότυπα, όπως η ρύθμιση για έναν πανευρωπαϊκό ελάχιστο μισθό και δεσμευτικές κατευθύνσεις για την εξωτερική ανάθεση εργασίας και την αποστολή εργατικού δυναμικού, όπου η βασική αρχή των «ίσων εργασιακών συνθηκών και δικαιωμάτων για τον ίδιο μισθό στο ίδιο μέρος» δεν μπορεί να παρακάμπτεται. Αυτός ο στόχος πρέπει να δίνει στο μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ανθρώπων την ευκαιρία για μια ανεξάρτητη ζωή και εργασία χωρίς φτώχεια.

Χρόνος για να ζει κανείς

Αν και έχουν περάσει 25 χρόνια από τον αγώνα για την εβδομάδα των 35 ωρών εργασίας, ο εργάσιμος χρόνος παραμένει κομβικός για τις συνθήκες ζωής μας. Οι αγώνες και οι απεργίες για το 35ωρο υπήρξαν σημαντικά ορόσημα στην ανάπτυξη της απασχόλησης και των εργασιακών συνθηκών. Η πρωτότυπη καμπάνια της IG Metall «Δώστε μας μια καλή ζωή» (Her mit dem guten Leben!) μπορεί να είναι χρήσιμη στο διάλογο για την επεξεργασία μιας πολιτικής για τον εργάσιμο χρόνο. Το ίδιο ισχύει και για τις σχέσεις σε επίπεδο φύλου. Ενώ ο χρόνος εργασίας των (κυρίως ανδρών) εργαζομένων πλήρους απασχόλησης αυξάνεται, η μέση εργασιακή εβδομάδα των (κυρίως γυναικών) εργαζομένων μερικής απασχόλησης στη Γερμανία εξακολουθεί να αυξάνεται. Επίσης, δεν υπάρχει κάποιο σημάδι ότι εξασφαλίζεται η ασφαλής διαβίωση της τρίτης ηλικίας. Αν υπάρχουν παιδιά, οι άνδρες εργάζονται περισσότερο και οι γυναίκες λιγότερο. Αντί μιας απελευθερωτικής προσέγγισης, μιας «ισορροπίας εργασίας - ζωής», ακολουθούμε το δρόμο της επιστροφής στο συντηρητικό οικογενειακό μοντέλο, στο οποίο απλώς η γυναίκα κερδίζει κάποια επιπλέον χρήματα. Υπάρχουν άλλοι δρόμοι που έχουν υποδείξει οι βόρειες ευρωπαϊκές χώρες και η Γαλλία. Εκεί η διαφορά μεταξύ του χρόνου εργασίας των γυναικών και των ανδρών είναι σημαντικά μικρότερη από την αντίστοιχη στη Γερμανία και οι εργάσιμοι χρόνοι της μερικής απασχόλησης είναι σαφώς υψηλότεροι κατά μέσον όρο. «Πέντε ώρες περισσότερο για έρωτα και βόλτα» ήταν το αγαπημένο σύνθημα στον αγώνα για το 35ωρο στη Γερμανία!

Πού θέλουμε να πάμε;

Η συνεχιζόμενη υψηλή και παρατεταμένη ανεργία αναγκάζει τους ανθρώπους να δέχονται την επιδείνωση του εργάσιμου χρόνου και των συνθηκών εργασίας τους – από το φόβο να πεταχτούν στο δρόμο στο επόμενο κύμα απολύσεων. Το σύνθημα σήμερα είναι η υποβαθμισμένη κοινωνική ασφάλεια που αναπόφευκτα οδηγεί στη φτώχεια.

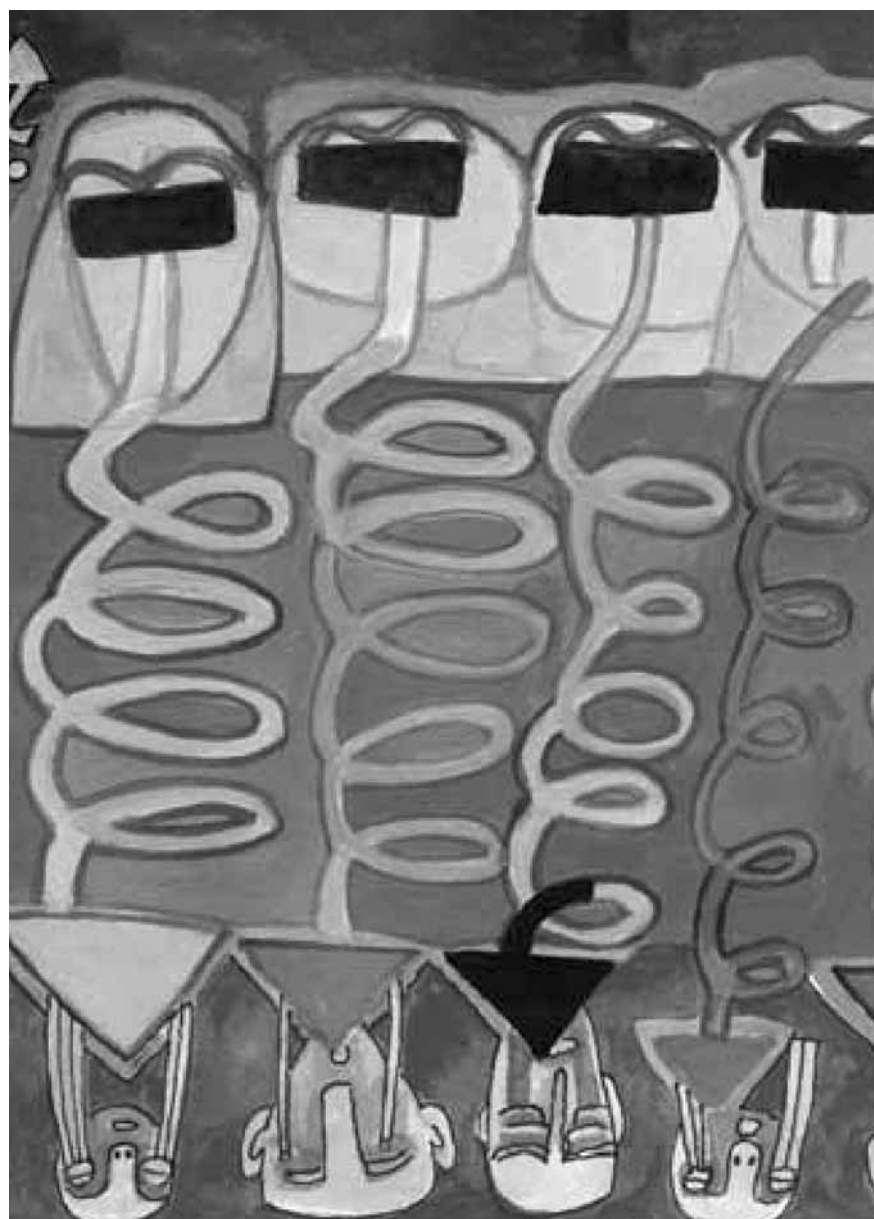
Βλέπουμε όμως ότι, σιγά σιγά, στα συνδικάτα και τα κοινωνικά κινήματα αναπτύσσεται πάλι ο διάλογος για τα θέματα του χρόνου εργασίας. Η αντίσταση στο χώρο εργασίας εναντίον της επιμήκυνσης του εργάσιμου χρόνου και της αποκαλούμενης «ρύθμισης του χρόνου εργασίας στη βάση της ατομικής ευθύνης» αυξάνεται, αν και σποραδικά. Για πρώτη φορά εδώ και πολλά χρόνια σε έναν αγώνα για την αύξηση των μισθών οι αυστριακοί εργάτες μετάλλου παλεύουν για λιγότερες ώρες εργασίας με τους μισθούς που διαπραγματεύονται τα συνδικάτα. Αυτή η νέα συζήτηση επιτρέπει στους συμμετέχοντες να συνειδητοποιούν τη βασική αρχή της μείωσης του χρόνου εργασίας, ο οποίος επιμηκύνεται από εξωγενείς παράγοντες, ως μέσου αύξησης της κοινωνικής ευημερίας, αρχή που μας καθοδηγεί από την εποχή του αγώνα για το οκτάωρο. Η δραστική μείωση του χρόνου εργασίας είναι απολύτως εφικτή οικονομικά, με

δεδομένη την πραγματική αύξηση της παραγωγικότητας. Μπροστά στη μαζική επί δεκαετίες ανακατανομή του εισοδήματος από κάτω προς τα πάνω, αυτή η μείωση θα αποτελούσε αναδιανομή του κοινωνικού πλούτου. Η κατάσταση στη Γερμανία έδειξε πρόσφατα ότι η μείωση του χρόνου εργασίας, μέσω μιας ρύθμισης για λιγότερο χρόνο εργασίας σε συνδυασμό με μέτρα για το χώρο εργασίας και τους μισθούς, θα εξασφάλιζε τις θέσεις εργασίας – πράγματι, με μια (μερική) μισθολογική αποζημίωση. Και θα μπορούσαμε να πάμε ακόμα πιο μακριά.

Ενώ στους προβιομηχανικούς καιρούς η κοινωνική θέση καθοριζόταν από την κοινωνική καταγωγή, στη βιομηχανική εποχή καθοριστικός παράγοντας υπήρξε το εισόδημα. Στην περίοδο του μεταμοντερνισμού διατρέχουμε τον κίνδυνο να αποτελέσουν κοινωνική αρχή οι «ικανότητες του ατόμου». «Στο τέλος του μοντερνισμού μάς περιμένει μια νέα βαρβαρότητα», έγραφε μερικά χρόνια πριν ο Τζέρεμι Ρίφκιν.

Αν θέλουμε να το εμποδίσουμε, ήρθε η ώρα εμείς οι ίδιοι να αποφασίσουμε και να δράσουμε για το πώς θέλουμε να δουλέψουμε και να ζήσουμε στο μέλλον.

Μετάφραση: Χάρης Γολέμης

Η έννοια του «μετασχηματισμού»: Αντόνιο Γκράμσι και Καρλ Πολάνι

Βάλτερ Μπάγερ

«Μπορούμε να αποκλείσουμε ότι οι άμεσες οικονομικές κρίσεις από μόνες τους παράγουν κομβικά ιστορικά γεγονότα, το μόνο που μπορούν να κάνουν είναι να δημιουργήσουν ένα πιο ευνοϊκό περιβάλλον για τη διάδοση ορισμένων τρόπων σκέψης και συγκεκριμένων τρόπων να θέτουμε και να λύνουμε τα ερωτήματα που συνδέονται με το σύνολο της επακόλουθης ανάπτυξης της εθνικής ζωής.»¹

Αντόνιο Γκράμσι

Οι περισσότεροι έγκυροι μελετητές κατανοούν ότι δεν αντιμετωπίζουμε ούτε μια κυκλική κρίση χαρακτηριστική της καπιταλιστικής ιστορίας ούτε μια κρίση ρυθμίσης του καπιταλισμού. Αντίθετα, βρισκόμαστε μπροστά σε μια κρίση που σχετίζεται με το καθεστώς της καπιταλιστικής συσσώρευσης και το πολιτικό και διεθνές σύστημα που τη συνοδεύει, με άλλα λόγια μια συστημική κρίση.

Ακόμα και για τις κυρίαρχες ελίτ η κατάσταση εξακολουθεί να είναι επισφαλής. Οι κλυδωνισμοί των χρηματοπιστωτικών αγορών επιβάρυναν τους διαθέσιμους ρυθμιστικούς μηχανισμούς. Σήμερα, κανένας δεν είναι σε θέση να προβλέψει με σχετική σοβαρότητα τι θα επακολουθήσει στην ευρωζώνη. Παρά την έλλειψη σχεδίου, η οποία αποδείχθηκε από τους αυτοσχεδιασμούς της τελευταίας περιόδου, οι ελίτ αντιδρούν με μια ταξική πολιτική επίθεση, στόχος της οποίας είναι να καταργήσει και τα τελευταία υπολείμματα του φορντικού ταξικού συμβιβασμού που είχαν επιβιώσει από τις νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις. Τα προγράμματα λιτότητας επιβαρύνουν κατά πρώτο λόγο την πρώην εργατική τάξη, η οποία είχε ενσωματωθεί στα μεσαία στρώματα. Οι συνθήκες διαβίωσής της πρόκειται να εξομοιωθούν με τις συνθήκες διαβίωσης εκείνων των κοινωνικών τάξεων που υποφέρουν από επισφάλεια στις καπιταλιστικές κοινωνίες.

Η Ευρώπη έχει φτάσει σε κρίσιμη καμπή. Είναι πολύ πιθανό να βρισκόμαστε στην αφετηρία μιας μακράς φάσης κοινωνικής και πολιτικής αστάθειας, παγιδευμένοι σε μια διαδικασία κατά την οποία η γεωπολιτική και γεωοικονο-

μική σημασία της Ευρώπης παρακμάζει. Στη θεωρία, οι οργανικές κρίσεις (Γκράμσι) αυτού του είδους δημιουργούν ευκαιρίες για τη διάδοση μιας θεωρίας κοινωνικής αλλαγής. Ωστόσο, όσο η κρίση της κυρίαρχης ηγεμονίας δεν υπερβαίνεται μέσω της ανάπτυξης μιας ανταγωνιστικής ηγεμονίας που θα εξασφαλίζει τη γενική συναίνεση, η κατάσταση εγκυμονεί μεγάλο κίνδυνο. «Όταν εμφανίζονται τέτοιες κρίσεις, η άμεση κατάσταση γίνεται λεπτή και επικίνδυνη, γιατί το πεδίο είναι ανοικτό σε λύσεις βίας, στη δραστηριότητα των σκοτεινών δυνάμεων που αντιπροσωπεύονται από χαρισματικούς ή βίαιους ανθρώπους»², όπως προειδοποιούσε ο Γκράμσι στο 13ο *Τετράδιο Φυλακής*, το οποίο έγραψε μεταξύ 1932 και 1934.

Κατά τη γνώμη του, ο μεγαλύτερος κίνδυνος ελλοχεύει στην υποτίμηση της κρισιμότητας της ιστορικής στιγμής.

I

Η πρώτη ερώτηση που προκύπτει σχετίζεται με το χαρακτήρα της Αριστεράς της οποίας θέλουμε να αποτελούμε κομμάτι. Η σημαντικότερη πολιτική κληρονομιά του 20ού αιώνα για την Αριστερά στην Ευρώπη –και για να είμαστε πιο ακριβείς στην ηπειρωτική Ευρώπη– είναι η οργανωτική διάσπαση του εργατικού κινήματος σε ένα μετριοπαθές και σε ένα ριζοσπαστικό ρεύμα. Για να το θέσουμε με μεγαλύτερη σαφήνεια: Η ύπαρξη μαζικών κομμάτων με την κουλτούρα τους και τους θεσμούς τους, τα οποία, ανεξάρτητα από –και συχνά σε πλήρη αντίθεση με– το σοσιαλδημοκρατικό πλειοψηφικό ρεύμα, εκπροσώπησαν τα πιο ριζοσπαστικά ρεύματα του εργατικού κινήματος. Μολονότι τα ρεύματα αυτά εμπνεύστηκαν από την Οκτωβριανή Επανάσταση, παραδόξως αντιλαμβάνονταν ότι το ρωσικό επαναστατικό μοντέλο δεν μπορούσε να μεταφερθεί. Όπως γνωρίζουμε, αυτό το μοντέλο χαρακτηριζόταν από μια κοινωνική πραγματικότητα στην οποία, όπως γράφει ο Γκράμσι, «το κράτος ήταν το παν και η κοινωνία πολιτών ήταν αρχέγονη και χαλαρή»³. Το μοντέλο αυτό, εφαρμοζόμενο στη Δύση όπου «η σχέση κράτους και κοινωνίας πολιτών ήταν στενή και, ως εκ τούτου, πρόβαλλε σθεναρές αντιστάσεις στις όποιες επαναστατικές φιλοδοξίες, θα μπορούσε να οδηγήσει μόνο σε ήττα»⁴.

Η επακόλουθη αλλαγή παραδείγματος, δηλαδή «η αλλαγή από τον πόλεμο κινήσεων στον πόλεμο θέσεων», χαρακτηρίζεται από τον Γκράμσι ως «η πιο σημαντική ερώτηση που έχει θέσει η μεταπολεμική εποχή στην πολιτική θεωρία»⁵ και αντανακλά την πρώτη ιστορική ρήξη στο εσωτερικό της κομμουνιστικής ταυτότητας, η οποία για μια ολόκληρη ιστορική περίοδο εκπροσώπωσε την Αριστερά της Αριστεράς. Ο Γκράμσι με τις παραπάνω επισημάνσεις δεν αναφερόταν, όπως απλοϊκά κάποιες φορές θεωρείται, στην υποχώρηση της επαναστατικής μεταπολεμικής κρίσης. Η περίοδος που έγραψε αυτές τις λέξεις, μεταξύ 1930 και 1932, υποδεικνύει κάτι διαφορετικό. Στην πραγματικότητα, ο Γκράμσι κάνει μια έμμεση μνεία σε επίκαιρα ζητήματα σχετικά με το κόμμα.

Αναφέρεται, δηλαδή, στη στροφή που πραγματοποιείται από τον Στάλιν το 1928 σε σεχταριστικές και αυταρχικές μορφές πολιτικής και στις αρνητικές επιπτώσεις της στροφής αυτής στα κόμματα της Δύσης, υπόθεση που επαληθεύτηκε τα επόμενα χρόνια της οικονομικής κρίσης και τελικά οδήγησε στην ήττα του γερμανικού εργατικού κινήματος⁶.

Εκείνο που είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για εμάς σε αυτό το σημείο είναι ο δεσμός που καθιερώνεται από τον Γκράμσι ανάμεσα στη θεωρία του πολέμου θέσεων και της ηγεμονίας με τα προβλήματα που θέτει η κρίση. «Εάν η κυρίαρχη τάξη απολέσει τη συναίνεση, δηλαδή δεν είναι πια ηγεμονική αλλά μόνο κυρίαρχη, ασκώντας αποκλειστικά καταναγκασμό, αυτό σημαίνει ότι οι μάζες έχουν απαγκιστρωθεί από τις παραδοσιακές ιδεολογίες και δεν πιστεύουν πλέον όσα συνήθιζαν να πιστεύουν κ.τ.λ. Η κρίση συνίσταται ακριβώς στο γεγονός ότι, ενώ το παλιό πεθαίνει, το νέο δεν μπορεί να γεννηθεί: Σε αυτό το μεσοδιάστημα κάνει την εμφάνισή της μια μεγάλη ποικιλία από νοσηρά συμπτώματα»⁷.

Γιατί όμως αναφερόμαστε στον Γκράμσι στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε τα σημερινά προβλήματα;

Ο Γκράμσι στη θεμελιώδη μελέτη του για την ιστορική φιλοσοφία του Μπενεντέτο Γκρότσε, θεωρεί μεγαλύτερο μεθοδολογικό πρόβλημα της ιστορικής και πολιτικής έρευνας το γεγονός ότι η φιλοσοφία της πράξης, δηλαδή ο μαρξισμός, όχι μόνο δεν αποκλείει την ηθικοπολιτική ιστορία, αλλά, αντίθετα, στο πιο πρόσφατο στάδιο της ανάπτυξής του αξιώνει τη στιγμή της ηγεμονίας ως θεμελιακή στη σύλληψή του για το κράτος και τον πολιτισμικό παράγοντα, θεωρώντας απαραίτητη τη δημιουργία ενός πολιτισμικού μετώπου παράλληλα με το οικονομικό και το πολιτικό⁸.

II

Η χρήση των γκραμισιανών επιχειρημάτων διαφέρει για δύο λόγους: Πρώτον, η έννοια της ηγεμονίας έχει νόημα μόνο σε σχέση με μείζονες κοινωνικές ομάδες, οι οποίες σχηματίζουν υποκείμενα από μόνες τους. Το να χρησιμοποιήσουμε την «ηγεμονία» με τον γκραμισιανό τρόπο συνεπάγεται, όπως και στον Μαρξ, ότι διαβάζουμε την Ιστορία ως ιστορία της ταξικής πάλης. Δεύτερον, από τη στιγμή που, όπως τονίζει ο Γκράμσι, οι άνθρωποι αποκτούν συνείδηση της σύγκρουσης περιεχομένου και μορφής στον κόσμο της παραγωγής ανάγοντάς τη στη σφαίρα των ιδεολογιών⁹, μια μείζων πολιτική ομάδα για να μετατραπεί σε ηγεμονική θα πρέπει να υπερβεί το στάδιο της συγκρότησής της ως οικονομικής ομάδας, θα πρέπει δηλαδή να διεκδικήσει την ύπαρξή της στο πεδίο της ιδεολογίας και του πολιτισμού.

Το παραπάνω υπόκειται σε δύο ερμηνείες. Από τη μια, η ιδέα των συμμαχιών ή, αν προτιμάτε, των εξωτερικών και μηχανικών σχέσεων των κοινωνικών δυνάμεων υπό την ηγεσία μιας μείζονος ομάδας, όπως την αντιλαμβανόταν ο Λένιν και στις δύο επαναστάσεις στη Ρωσία. Αυτό από μόνο του είναι ένα απαιτητικό

σχέδιο, από τη στιγμή που προϋποθέτει ότι η μείζων ομάδα μπορεί να πειστεί για την αναγκαιότητα των συμβιβασμών και της υπαγωγής των συντεχνιακών της συμφερόντων σε ένα πολιτικό καθολικό συμφέρον.

Από την άλλη (και αυτή είναι η δεύτερη καινοτομία που περιλαμβάνεται στα επιχειρήματα του Γκράμσι), η έννοια της ηγεμονίας είναι ακόμα πιο περίπλοκη απ' ό,τι στη θεωρία βάσης και εποικοδομήματος, καθώς εμπλέκει αυτό που σήμερα αποκαλούμε «λογισμικό της λειτουργίας μιας μείζονος ομάδας», δηλαδή την ικανότητά της να ηγηθεί πνευματικά και ηθικά της κοινωνίας και, άρα, την υποκειμενικότητά της.

Η γνωστή γκραμισιανή φόρμουλα σύμφωνα με την οποία το κράτος στην «ολοκληρωτική» του μορφή είναι ηγεμονία προστατευμένη από την πανοπλία του καταναγκασμού –σημειώστε ότι δεν αναφέρεται σε καταναγκασμό μετριασμένο ή μεταμφιεσμένο από την ηγεμονία– πρέπει να γίνεται αντιληπτή σε αυτό το πλαίσιο.

Η πνευματική και ηθική ηγεμονία δεν αποτελεί ούτε αισθητική ολοκλήρωση της ανεπεξέργαστης πάλης για εξουσία ούτε υποκατάστατο της εξουσίας. Για τον Γκράμσι, η έννοια της ηγεμονίας είναι η γενική αρχή της κυριαρχίας μιας τάξης, ενώ η εξουσία αποτελεί απλώς μια στιγμή της.

Γι' αυτόν το λόγο, η έννοια του «μετασχηματισμού», η οποία στον καθημερινό πολιτικό λόγο αναφέρεται σε μια μακροχρόνια και συγκρουσιακή διαδικασία αναδιάρθρωσης της κοινωνίας, αποκτά μια πρόσθετη διάσταση: αυτή της υποκειμενικότητας. Ο Γκράμσι, αναφερόμενος στην τάση του εργατικού κινήματος να υιοθετεί οικονομίστικες θέσεις, αναρωτιέται «γιατί αποκλείεται ο μετασχηματισμός της υποτελούς ομάδας σε κυρίαρχη, είτε μη λαμβάνοντας καθόλου υπόψη το πρόβλημα είτε παρουσιάζοντάς το με ακατάλληλη και αναποτελεσματική μορφή (σοσιαλδημοκρατία) είτε υποστηρίζοντας ότι είναι δυνατόν να μεταπηδήσουμε απευθείας από την ταξική κοινωνία σε μια κοινωνία απόλυτης ισότητας (μια ιδεατή εκδοχή συνδικαλισμού);»¹⁰.

Το κρίσιμο ζήτημα στο λόγο περί μετασχηματισμού είναι ο αυτομετασχηματισμός της καταπιεσμένης τάξης σε τάξη ικανή να κυριαρχήσει.

III

Στη *Γερμανική Ιδεολογία*, οι Μαρξ και Ένγκελς έγραψαν ότι «ο κομμουνισμός δεν είναι (για εμάς) μια κατάσταση που πρόκειται να καθιερωθεί, ένα ιδανικό στο οποίο η πραγματικότητα πρέπει να προσαρμοστεί. Ονομάζουμε κομμουνισμό το πραγματικό κίνημα το οποίο καταργεί την υπάρχουσα κατάσταση πραγμάτων»¹¹.

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, η γκραμισιανή έννοια της ηγεμονίας δεν κινείται αφηρημένα στον παράδεισο των πολιτικών επισημών. Αντίθετα, είναι ριζωμένη στις υλικές αντιφάσεις της κοινωνίας. Αυτό γίνεται απολύτως σαφές στον όρο «ιστορικό μπλοκ», όρος δηλωτικός μιας οντότητας αποτελούμενης

από βάσεις και εποικοδομήματα, με «το περίπλοκο και αντιφατικό σύνολο των δομών του εποικοδομήματος να αποτελεί αντανάκλαση του συνόλου των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής»¹².

Ενώ στην τρέχουσα πολιτική γλώσσα με τον όρο «κοινωνικό» ή «πολιτικό μπλοκ» αντιλαμβανόμαστε μια συμμαχία διαφορετικών ομάδων στη βάση συγκλινόντων συμφερόντων, ο όρος «ιστορικό μπλοκ» στο γκραμισιανό θεωρητικό οικοδόμημα αναφέρεται σε κάτι περισσότερο, που έχει διαστάσεις αρχής. Στην ικανότητα, δηλαδή, κινητοποίησης κοινωνικών και πολιτικών ομάδων σε μια συγκεκριμένη εποχή γύρω από θεμελιώδεις και μακροπρόθεσμες απαιτήσεις της ιστορικής ανάπτυξης. Αυτό προσδιορίζει τους όρους νομιμοποίησης και τη λειτουργία ενός πολιτικού κόμματος. Τα πολιτικά κόμματα με ιστορική βαρύτητα μπορούν, έτσι, κατά πρώτο λόγο να συγκροτήσουν την ταυτότητά τους μέσω του ιστορικού μπλοκ, στο σχηματισμό του οποίου συμμετέχουν λιγότερο ή περισσότερο ενσυνείδητα.

«Εάν σχηματιστεί μια κοινωνική ομάδα απολύτως ομοιογενής στο ιδεολογικό πεδίο, τούτο σημαίνει ότι οι προϋποθέσεις γι' αυτή την επανάσταση είναι παρούσες στο ακέραιο, ότι δηλαδή το ορθολογικό είναι πραγματικό, ενεργά και επίκαιρα»¹³.

Η ίδια ιδέα μιας διαλεκτικής σχέσης μεταξύ «βάσης και εποικοδομήματος» έχει αναπτυχθεί από τον Αυστριακό Καρλ Πολάνι σε ένα παιδαγωγικό κείμενο που έγραψε περίπου την ίδια περίοδο και το οποίο απευθύνεται στη χριστιανική Αριστερά. Σύμφωνα με τον Πολάνι, είναι παρεξήγηση ότι τα οικονομικά συμφέροντα μιας τάξης θεωρούνται η τελική, η καταλυτική οδηγητική δύναμη της Ιστορίας. «Η θεωρία του Μαρξ υποστηρίζει κυρίως ότι τα συμφέροντα της κοινωνίας ως συνόλου είναι οι αποφασιστικοί παράγοντες στην Ιστορία. Αυτά τα συμφέροντα συμπίπτουν με την καλύτερη δυνατή χρήση των μέσων παραγωγής. Κατά συνέπεια, η τάξη η οποία είναι ικανή να εγγυηθεί την καλύτερη μέθοδο παραγωγής ηγείται της κοινωνίας και, στην περίπτωση αλλαγής της μεθόδου παραγωγής, μια νέα τάξη ίσως αναλάβει την ηγεσία [...] Με άλλα λόγια, δεν είναι τα ταξικά συμφέροντα, αλλά τα συμφέροντα της κοινωνίας ως συνόλου που αποτελούν τον καταλύτη της ιστορίας της κοινωνίας»¹⁴.

Σύμφωνα με τον Γκράμσι, δύο αξιωματικές παραδοχές μπορούν να μας βοηθήσουν να καθορίσουμε τι είναι αυτά τα συμφέροντα: «1) Ότι καμία κοινωνία δεν θέτει στον εαυτό της καθήκοντα που για τη λύση τους δεν υπάρχουν ακόμη οι αναγκαίοι και επαρκείς όροι ή δεν βρίσκονται τουλάχιστον στο δρόμο της εμφάνισης και της ανάπτυξης και 2) ότι καμία κοινωνία δεν διαλύεται και δεν αντικαθίσταται έως ότου αναπτυχθούν εκείνες οι μορφές ζωής οι οποίες ενυπάρχουν στις εσωτερικές της σχέσεις»¹⁵. Η μέθοδος ιστορικής ανάλυσης που περιγράφεται σε αυτό το σημείο από τον Γκράμσι έχει αποφασιστική πολιτική σημασία.

Η πρόταση ότι «η ανθρωπότητα πάντα θέτει στον εαυτό της μόνο εκείνα τα καθήκοντα στα οποία μπορεί να απαντήσει και ότι το καθήκον αναδύεται μόνο

αφού οι υλικόι όροι για τη λύση του ήδη υπάρχουν» αναφέρεται στο πρόβλημα της ανάπτυξης μιας συλλογικής θέλησης. Η κριτική ανάλυση του νοήματος της πρότασης προϋποθέτει να ανιχνεύσουμε πώς αυτές οι διαρκείς συλλογικές θελήσεις σχηματίζονται και μπορούν να θέσουν στον εαυτό τους συγκεκριμένους βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους, δηλαδή να καταλήξουν σε μια κοινή συλλογική δράση. Πρόκειται για το πρόβλημα που στη σύγχρονη εποχή βρίσκει έκφραση σε σχέση με το κόμμα ή το συνασπισμό των κομμάτων που συνδέονται μεταξύ τους. Πώς ξεκινά η σύσταση ενός κόμματος, πώς αναπτύσσεται η οργανωμένη δύναμή του, η δύναμη που του δίνει τη δυνατότητα να επηρεάζει την κοινωνία κ.τ.λ.¹⁶

Στον Καρλ Πολάνι οφείλουμε τον όρο «μεγάλος μετασχηματισμός», τον οποίο χρησιμοποίησε για να περιγράψει την περίπλοκη μετάβαση από τις φεουδαρχικές κοινωνίες στην καπιταλιστική οικονομία, που έλαβε χώρα περισσότερα από 300 χρόνια πριν και τον οποίο συσχέτισε με τη μεγάλη οικονομική και πολιτική κρίση των δεκαετιών του 1920 και του 1930. «Ο φασισμός, όπως ο σοσιαλισμός, είχε τις ρίζες του σε μια κοινωνία της αγοράς που αδυνατούσε να λειτουργήσει. Συνεπώς, ήταν καθολικός στο πεδίο της δράσης, οικουμενικός στην εφαρμογή του. Τα ζητήματα υπερέβησαν την οικονομική σφαίρα και παρήγαγαν ένα γενικό μετασχηματισμό αναμφίβολα κοινωνικού περιεχομένου, που διαχύθηκε σχεδόν σε κάθε πεδίο της ανθρώπινης δραστηριότητας, πολιτικό ή οικονομικό, πολιτισμικό, φιλοσοφικό, καλλιτεχνικό ή θρησκευτικό»¹⁷.

Ακολουθώντας τον Πολάνι, καθώς και τον Αντόνιο Γκράμισι, θα ήθελα να προτείνω μια προσέγγιση της παρούσας παγκόσμιας κρίσης ως κρίσης μετάβασης, κρίσης μετασχηματισμού.

Κάτι τέτοιο περιλαμβάνει μια ερμηνεία της κρίσης που διανύουμε στην Ευρώπη ως κρίσης του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής. Η υπεράσπιση του βιοτικού της επιπέδου και του κοινωνικού κράτους απέναντι στην επίθεση της κυρίαρχης τάξης θα πρέπει να συνδέεται με την πολιτισμική και ψυχολογική ένταξη των ανθρώπων γενικά και της εργατικής τάξης ειδικότερα σε μια παγκοσμίως διαφοροποιημένη πραγματικότητα. Αυτή είναι μια διαδικασία που περιγράφεται από τον Γκράμισι «ως η μετάβαση από το καθαρά οικονομικό στο ηθικό - πολιτικό επίπεδο, [...] ως κάθαρση»¹⁸.

IV

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί μια ουσιώδης διαφορά: Έως το τέλος του προηγούμενου αιώνα όχι μόνο εξαφανίστηκε ο σοσιαλισμός στην Ανατολική Ευρώπη, αλλά και η επιρροή της Αριστεράς στην καπιταλιστική Ευρώπη, όπως δείχνουν και τα εκλογικά αποτελέσματα, μειώθηκε από το 15% στο 7%. Σε αυτό το πλαίσιο, υπάρχει μια ακόμη εντυπωσιακή ποιοτική αλλαγή που θα πρέπει να σημειωθεί. Ενώ κατά τις δεκαετίες του 1940 και του 1950 μεγάλα

κομμουνιστικά κόμματα λειτουργούσαν ως ναυαρχίδες της ευρωπαϊκής Αριστεράς, η επιρροή τους μειώθηκε σε δύο ιστορικά στάδια, στις δεκαετίες του 1970 και του 1990 αντίστοιχα. Αυτό αντισταθμίστηκε από την αύξηση της επιρροής αριστερών κομμάτων νέου τύπου, όπως τα αριστεροσοσιαλιστικά, τα αριστεροοικολογικά και τα αριστερολαϊκιστικά. Σε μεγάλο βαθμό τα κόμματα αυτά αντικατοπτρίζουν την πολιτική κουλτούρα των αντίστοιχων χωρών, δεν αντιπροσωπεύουν όμως ένα χαρακτηριστικό γενικό μοντέλο του νέου σχηματισμού της Αριστεράς. Και εδώ εδράζεται ένα θεωρητικό πρόβλημα.

Τι είναι λοιπόν σήμερα η νέα Αριστερά εάν αποδέχεται τις αρχές του πολέμου θέσεων και της ηγεμονίας ως βασικές της θέσεις; Πρόκειται μήπως για μια σοσιαλδημοκρατία που απλώς χρησιμοποιεί πιο ριζοσπαστική γλώσσα, αυτό δηλαδή που ο Μπρούνο Κράισκι προέβλεψε ως το μέλλον του ευρωκομμουνισμού; Ο Γκράμσι ανέδειξε τα ερωτήματα που προκύπτουν από αυτό το θεωρητικό πρόβλημα μέσα από τις κατηγορίες που επινόησε. «Υπάρχει μια απόλυτη ταυτότητα ανάμεσα σε πόλεμο θέσεων και παθητική επανάσταση (δηλαδή μια επανάσταση χωρίς επανάσταση, μια αφομοίωση της κοινωνίας από την κορυφή ως το τέρμα σε έναν καινοφανή αναπτυξιακό τύπο παραγωγής); Ή τουλάχιστον υπάρχει ή μπορεί να νοηθεί μια ολόκληρη ιστορική περίοδος όπου οι δύο (στρατηγικές) αντιλήψεις πρέπει να ταυτιστούν; [...] Ένα πρόβλημα είναι το ακόλουθο: Δεν είναι και οι δύο συνιστώσες –από τη μία, παθητική επανάσταση/πόλεμος θέσεων και, από την άλλη, λαϊκή πρωτοβουλία/πόλεμος κινήσεων, παρ' όλο που ανταγωνίζονται η μια την άλλη, απαραίτητες στον ίδιο ακριβώς βαθμό;»¹⁹, έτσι ώστε μόνο εάν συναντηθούν σε μια ενοποιημένη πολιτική προσέγγιση να προκύψει η αναγκαία στρατηγική ισορροπία μεταξύ τους.

Από τη σκοπιά των προκλήσεων της σημερινής εποχής, κάποιος θα μπορούσε να αναρωτηθεί κατά πόσο οι δυσκολίες, τα παράδοξα και οι εντάσεις που συνοδεύουν τη συμμετοχή των αριστερών κομμάτων στις κυβερνήσεις προκύπτουν ακριβώς από την ανικανότητα ή και από την έλλειψη ευκαιριών για να επιτευχθεί η προαναφερθείσα ισορροπία.

Για τον Γκράμσι, αυτή η ερώτηση είναι αρκετά σημαντική, καθώς «κάποιος πρέπει να ξεετάσει εάν είναι δυνατό να σχηματιστεί από αυτό κάποια γενική αρχή της πολιτικής επιστήμης και της τέχνης»²⁰. Και υποδεικνύει μια λύση στο πλαίσιο της «παραγωγικής διαλεκτικής μεταξύ ρεφορμιστικού και επαναστατικού σοσιαλισμού» –θα πρέπει να θυμόμαστε ότι έγραφε την περίοδο που η Κομμουνιστική Διεθνής έκανε λόγο για σοσιαφασισμό– «όπου κάθε μέλος αυτής της διαλεκτικής αντίθεσης πρέπει να επιδιώκει να ηγεμονεύσει και να ρίχνει στον αγώνα όλα τα πολιτικά και ηθικά μέσα, καθώς μόνο έτσι μπορεί να υπάρξει ένα πραγματικό ξεπέρασμα, μια γνήσια υπέρβαση του αντιπάλου του»²¹.

Η ανισορροπία που προκύπτει στην πορεία των αστικών επαναστάσεων του 19ου αιώνα μεταξύ, από τη μια, μετριοπαθών τάσεων και, από την άλλη, λαϊκών πρωτοποριών συνίσταται στο γεγονός ότι «μόνο η θέση αναπτύσσει στην πραγ-

ματικότητα τις δυνατότητές της για αγώνα μέχρι που να απορροφήσει τους αυτοαποκαλούμενους εκπροσώπους της αντίθεσης: αυτό ακριβώς είναι η παθητική επανάσταση»²².

Τούτος ο αυτοπροσδιορισμός αναφέρεται στη φόρμουλα που σκιαγραφήσαμε παραπάνω: Η ικανότητα συμμετοχής στο σχηματισμό του ιστορικού μπλοκ ισούται με την ικανότητα συνεισφοράς στην εγκαθίδρυση μιας προοδευτικής τάξης, η οποία με την ιστορική έννοια είναι αντίστοιχη του σχηματισμού ενός κόμματος.

V

Προσπάθησα να θυμίσω κάποιες κατηγορίες του Αντόνιο Γκράμσι με σκοπό να διευκολύνω τις συζητήσεις μας ορίζοντάς τες πιο ξεκάθαρα. Ένας δεύτερος λόγος της επιστροφής μου στις γκραμισιανές κατηγορίες είναι πως μπορούν να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε ευκολότερα την παρούσα κατάσταση, καθώς αναπτύχθηκαν στο ιστορικό περιβάλλον της Μεγάλης Ύφεσης και της ήττας της Αριστεράς τη δεκαετία του 1930.

Ο τρίτος και σημαντικότερος λόγος που αναφέρομαι στον Γκράμσι είναι ότι οι κατηγορίες του μπορεί να είναι χρήσιμες στην εκπόνηση του προγράμματος που πρέπει να ολοκληρώσουμε κατά τη διαδικασία της επαναθεμελίωσης της Αριστεράς στην Ευρώπη. Προτείνοντας θεωρητικές συζητήσεις δεν συνεπάγεται ότι προσπαθούμε να μετατρέψουμε τα κόμματα και τα κινήματα σε ειδικές επιτροπές κοινωνικών επιστημόνων.

Υπό αυτή την άποψη, ο σημερινός κόσμος απαιτεί μια νέα ερμηνεία. Αναφέρω κάποια σημεία της:

- Οι επαναστατικές αλλαγές στον κόσμο της εργασίας, όπου βρίσκονται και οι ρίζες της ηγεμονίας σύμφωνα με τον Γκράμσι²³.
- Η διαμάχη περί το φύλο και τις έμφυλες σχέσεις.
- Τα όρια της οικολογικής ισορροπίας.
- Η κρίση των μέχρι σήμερα υφιστάμενων μορφών εκπροσώπησης.
- Η ανηλεής αναταραχή της παγκόσμιας οικονομικής και πολιτικής τάξης.

Στην αυγή ενός νέου Μεγάλου Μετασχηματισμού, ο οποίος βρίσκεται έκφραση μέσα στη σημερινή κρίση του πολιτισμού, οι πολιτικές και πολιτισμικές δυνάμεις βρίσκονται αντιμέτωπες με το καθήκον να οδηγήσουν στη γέννηση ενός νέου πολιτισμού. Εκείνες οι οποίες τελικά αναλαμβάνουν το κόστος να δημιουργήσουν τα θεμέλια αυτού του νέου πολιτισμού πρέπει να επινοήσουν ένα σύστημα που να ανταποκρίνεται στις αυθεντικές ανάγκες της ζωής, να αφήσουν την ελευθερία να αναπτυχθεί, να απαντήσουν στις προκλήσεις των καιρών.

(Το κείμενο είναι βασισμένο στην ομιλία που δόθηκε στο πλαίσιο του σεμιναρίου «Νόημα, υποκείμενα και χώροι του μετασχηματισμού», στις 29-30 Μαΐου 2010, στη Φλωρεντία.)

Σημειώσεις

1. Gramsci, A. Gefängnishefte, τόμος 7, Βερολίνο 1996, σ. 1563.
2. Ό.π., σ. 1578.
3. Gramsci, A. Gefängnisschriften, τόμος 4, Βερολίνο 1992, σ. 873.
4. Ό.π., σ. 816.
5. Wimmer, E. Antonio Gramsci und die Revolution, Βιέννη 1984, σ. 15.
6. Gerratana, V. Einleitung zu/Introduction to: Gramsci, Antonio, Gefängnisschriften, Bd. 1, Βερολίνο 1991, σ. 31.
7. Gramsci, A. Gefängnisschriften, τόμος 2, Βερολίνο 1991, σ. 354.
8. Gramsci, A. Gefängnisschriften, τόμος 6, Βερολίνο 1991, σ. 1239.
9. Gramsci, A. Gefängnisschriften, τόμος 3, Βερολίνο 1992, σ. 500.
10. Ό.π., σ. 499.
11. Marx, K. και Engels, F. «Die deutsche Ideologie», στο Marx/Engels, Werke (MEW), τόμος 3, Βερολίνο 1969, σ. 35.
12. Gramsci, A. Gefängnisschriften, τόμος 5, σ. 1045.
13. Ό.π.
14. Polanyi, K. Chronik der großen Transformation. Artikel und Aufsätze, Μάρμπουργκ 2005, σ. 270.
15. Gramsci, A. ό.π., τόμος 3, σ. 492.
16. Gramsci, A. ό.π., τόμος 5, σ. 1050f.
17. Polanyi, K. The Great Transformation, Βοστώνη 2001, σ.248.
18. Gramsci, A. ό.π., τόμος 6, σ. 1259.
19. Gramsci, A. ό.π., τόμος 7, σ. 1727.
20. Ό.π.
21. Ό.π., σ. 1728.
22. Ό.π.
23. Gramsci, A. ό.π., τόμος 1, σ. 132.

Μετάφραση: Βαγγία Λυσικάτου

Το κενό μιας νέας υποκειμενικότητας μας αφήνει πολιτικά ορφανούς

Μπίργκε Κρόντορφερ

Η αναγέννηση του μαρξισμού θα λάβει χώρα στο έδαφος του «παγκοσμίου δικτυωμένου γενναίου νέου κόσμου του διεθνικού καπιταλισμού υψηλής τεχνολογίας» και «ως ανάλυση, κριτική, εναλλακτική πράξη και αντίσταση [...] ο μαρξισμός θα επανεπινοήσει τον εαυτό του. Εκείνο που μπορούμε και, επομένως, πρέπει να κάνουμε είναι να θέσουμε την ατζέντα, αναλογιζόμενοι τις κοινωνικές μεταλλαγές. Γι' αυτό χρειαζόμαστε πραγματικό διάλογο (έμφαση: Μπ. Κρ.) [...] Μας είναι αδύνατο να νίπτουμε ως αθώοι τας χείρας μας [...] Η συλλογική μνήμη ολόκληρων λαών το αποκλείει, διατηρώντας, σαν μνήμη ελέφαντα, την ανάμνηση των τραυμάτων που προκλήθηκαν στο όνομα του μαρξισμού [...] Τίποτα δεν είναι πιο πολύτιμο από τα λάθη που συνειδητοποιήσαμε, τίποτα δεν είναι πιο μοιραίο από την τάση για τυφλή επανάληψη. Χωρίς αυταπάτες πια, είμαστε, καθώς λέει το *Μανιφέστο*, “επιτέλους αναγκασμένοι να αντικρίσουμε νηφάλια” τις “πραγματικές συνθήκες της ύπαρξής μας” και τις σχέσεις μεταξύ μας» (MEW, τόμος 4, σελ. 456) – Βόλφγκανγκ Φριτς Χάουγκ (Wolfgang Fritz Haug)¹.

1. Ο ισχυρισμός ότι η (υπαρκτή) Αριστερά έχει (ή είχε) «μανιχαϊστικά» χαρακτηριστικά, εξ ου και νομιμοποιούσε τη βία ενάντια σε ανθρώπινες υπάρξεις υπό το λάβαρο ενός εξαγνισμένου κόσμου, είναι ένας από τους κοινούς τόπους των φιλελεύθερων ομάδων. Ωστόσο, κατ' αυτό τον τρόπο, η δομική βία της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων χάνεται από τα μάτια μας: από εκεί δράττεται μια συλλογική νοοτροπία που λησμονεί τις (α)κοινωνικές προϋποθέσεις της ίδιας της ύπαρξής της. «Οι ηγετικές μορφές της νεοσυντηρητικής και νεοφιλελεύθερης σκέψης υψώνουν τις σημαίες της απορύθμισης και της παγκοσμιοποίησης εδώ και πάνω από μια γενιά. Στην παρούσα, ύστερη φάση του ιμπερια-

λισμού, οι κοινωνικές ελευθερίες, τις οποίες απέσπασε με αγώνες το εργατικό κίνημα από το κεφάλαιο μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, υφαρπάζονται ξανά στις μητροπόλεις. Στον Τρίτο Κόσμο είναι σε εξέλιξη μια γιγαντιαία διαδικασία επαναποικιοποίησης, η οποία, σε αντίθεση με την κλασική αποικιακή πολιτική, λειτουργεί πρωτίστως με τα μέσα του εμπορικού πολέμου (κανόνες εμπορίου, ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα κ.λπ.), αλλά πλέον δεν διστάζει και να εμπλακεί σε ανοιχτό πόλεμο για τις πλουτοπαραγωγικές πηγές. Ο παλιός στερεοτυπικός εχθρός, ο «κομμουνισμός», έχει μετεξελιχθεί, την τελευταία δεκαετία, στο Ισλάμ [...] και από την 11η Σεπτεμβρίου όλο και πιο πολύ στην «παγκόσμια τρομοκρατία» [...] Με το πρόσχημα του αγώνα κατά της τρομοκρατίας, τα βασανιστήρια εισχωρούν όλο και βαθύτερα στη συνείδηση των ίδιων των μητροπόλεων. Στο φόντο αυτής της οπισθοδρόμησης, ο σημερινός κοινωνικός δαρβινισμός λειτουργεί όλο και πιο ανοιχτά χρησιμοποιώντας το φόβο της κατασχύνης και ντροπιάζοντας ευθέως μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Το 1/3 του πληθυσμού σπρώχνεται μαζικά στο γκέτο της Νέας Φτώχειας (οι άνεργοι, εκείνοι που δεν δικαιούνται πια προνοιακές παροχές, οι ανύπαντρες μητέρες, οι εργαζόμενοι φτωχοί, οι ανάπηροι και πολλοί ακόμη)»².

Και αυτός ο κοινωνικός δαρβινισμός δεν είναι μόνο «δεξιόστροφο» φαινόμενο αλλά και «αριστερό» – σε σχέση με την ξενοφοβία και την ευρωπαϊκή πολιτική ασύλου, μεταξύ άλλων. Δεν είναι μόνο οι λαϊκιστές σοσιαλδημοκράτες εκείνοι που έχουν μερίδιο ευθύνης για αυτές τις απάνθρωπες πολιτικές και που τάσσονται υπέρ της προστασίας των εργατών της δικής τους εθνικότητας: κόμματα της άκρας Αριστεράς, επίσης, όχι μόνο έχουν παρόμοια αντανάκλαστικά, αλλά και στις συλλογικές διαδικασίες τους είναι εμφανής η απουσία μεταναστών, έγχρωμων αλλά και μειονοτήτων κάθε είδους. «Κατά ένα μέρος [το προλεταριάτο] ρίχνεται σε δογματικούς πειραματισμούς, σε τράπεζες ανταλλαγών και σε εργατικούς συνεταιρισμούς, δηλαδή σε ένα κίνημα όπου παραιτείται από την ιδέα να ανατρέψει τον παλιό κόσμο με το σύνολο των δικών του μεγάλων μέσων και προσπαθεί να πραγματοποιήσει την απολύτρωσή του πίσω από την πλάτη της κοινωνίας, με ιδιωτικό τρόπο, μέσα στους περιορισμένους όρους ύπαρξής του και που γι' αυτό αναγκαστικά αποτυχαίνει»³. Έτσι όλα επαναλαμβάνονται ή μήπως όχι; Ο Μαρξ υποδείκνυε ότι ο ιστορικός βίος επισυμβαίνει δύο φορές, σχηματικά, την πρώτη ως τραγωδία, τη δεύτερη ως φάρσα⁴.

2. Η φάρσα του *παρόντος* παίζεται στις ζώνες ευημερίας (της Δύσης) με τη μοιρολατρική άρνηση του μοτίβου «ενάντια σε» προκειμένου να διατηρηθεί ένα παγκόσμιο ήθος που επιζητά το καλό για όλους τους ανθρώπους. Ως μέλη του 1,5 δισεκατομμυρίου των κερδισμένων της παγκοσμιοποίησης, εμείς παίζουμε έτσι στη «φάρσα»⁵ του «γεμάτου ποτηριού» και ζούμε σε αυτή την κωμωδία, στην οποία «ο έσω κόσμος του κεφαλαίου συμπεριλαμβάνει [...] από δημογραφική άποψη μετά βίας το 1/3 του σημερινού παγκόσμιου πληθυσμού, που

σύντομα θα αγγίζει τα επτά δις., και από γεωγραφική άποψη μόλις το 1/10 της επιφάνειας του εδάφους. [...] Όσοι μιλούν για παγκοσμιοποίηση, επομένως, μιλούν για μια δυναμική και εμψυχωμένη από την ευημερία τεχνητή ήπειρο μέσα σε έναν ωκεανό ένδειας, όσο κι αν στην κυρίαρχη ρητορική των θετικών διακρίσεων μοιάζει η φύση του παγκόσμιου συστήματος να ενσωματώνει τους πάντες. [...] Η έκφραση “παγκοσμιοποιημένος κόσμος”, συνεπώς, βρίσκει εφαρμογή μόνο στη δυναμική εγκατάσταση που λειτουργεί ως κέλυφος “βιόκοσμου” για εκείνη τη μερίδα της ανθρωπότητας που αντιπροσωπεύουν οι κάτοχοι αγοραστικής δύναμης. [...] Γι’ αυτόν το λόγο, δεν είναι τυχαίο ότι οι διαμάχες περί παγκοσμιοποίησης εκτυλίσσονται σχεδόν αποκλειστικά ως μονόλογοι στις ζώνες της ευμάρειας»⁶.

Όσο θα υπάρχει μια παγκόσμια αγορά – και ιδίως οι χρηματιστικές αγορές – θα είναι ξεπερασμένο και μόνο να φανταζόμαστε έναν εσωτερικό χώρο της ανθρωπότητας κοινωνικά συμπεριληπτικό. Και πρέπει να προσέξουν εκείνοι οι καταναλωτές «του θερμοκηπίου» (δηλαδή «εμείς»), που δεν θέλουν να συμβιβαστούν με το πόσο ενσωματωμένη είναι η κριτική τους – με άλλα λόγια, όλοι εκείνοι που δεν πιστεύουν στο αναπόδραστο της «εγγενούς αναγκαιότητας» και υποστηρίζουν ότι η απουσία εναλλακτικών προτάσεων ισοδυναμεί με πολιτική καταστροφή – ότι κάθε απόπειρα να φανταστούμε μια αφηρημένη προοδευτικότητα θα πρέπει να θεωρείται εκ των πραγμάτων (αυ)απάτη, αν την εννοούμε σοβαρά: «Ορισμένες από τις αξίες της Εναλλακτικής Λίστας (του πρόδρομου σχηματισμού που οδήγησε στη δημιουργία των Πράσινων στις αρχές της δεκαετίας του 1980), και ιδίως ορισμένα από τα αιτήματα για μια μετα-ζωή, της οποίας η σχέση με τον κόσμο θα ξέγραφε την ασυλία, θα έδειχνε προτίμηση στο ξένο και το ανοίκειο, θα ήταν συμπεριληπτική, μη επιλεκτική, συμμετρική, “αδασμολόγητη” και όσο χρειάζεται συμπτύξιμη και αναστρέψιμη, τέτοια αιτήματα, λοιπόν, μπορούν περιστασιακά να υλοποιούνται, εφόσον η εν λόγω Λίστα αναλαμβάνει την ευθύνη, όντας θωρακισμένη, αυτοαναφορική, αποκλειστική, επιλεκτική, ασύμμετρη, κλειστή, μη συμπτύξιμη και μη αναστρέψιμη. Αν η Αριστερά σκοπεύει να παραμείνει ή να γίνει μια γήινη ζωή, θα πρέπει να συμβιβαστεί – παρά την αγάπη για τη συμμετρία – με αυτούς τους όρους, εκτός βεβαίως και αν προτιμάει να την αφορά μόνο η αιωνιότητα»⁷.

Δεν πρέπει να μας ενδιαφέρει το κάποτε ή το κάπου, αντίθετα θα πρέπει να ξεκινήσουμε από τον εαυτό μας. Σύμφωνα με την περίφημη διατύπωση του Μαρξ, η κριτική της θρησκείας είναι η προϋπόθεση κάθε κριτικής.

3. Η μόνη «θρησκεία» που απ’ ό, τι φαίνεται δεν παρέμεινε αποκλειστικά θεωρησιακή ιδεολογία, αλλά αντίθετα μετασχηματίστηκε στην πραγματικότητα των κερδοσκόπων [ΣτΜ: αμετάφραστο λογοπαίγνιο: η θεωρησιακή (speculative) ιδεολογία μετασχηματίζεται στην πραγματικότητα των κερδοσκόπων (speculators)] είναι ο υπαρκτός καπιταλισμός. Κάθε ηθική και αισθητική, κάθε μορφή επαφής, σχέσης και πολιτικής, ακόμη και κάθε μορφή σκέψης, αποκρυσταλλώ-

θηκε στη μορφή χρήμα⁸. Οι «μεγάλες αφηγήσεις» –στις οποίες ο μαρξισμός επίσης ή κατεξοχήν εντάχθηκε– δεν είναι πια έγκυρες· κάθε αναφορά που διεκδικεί οικουμενικότητα αποκηρύσσεται. Η κριτική, στην κυριολεξία ένας δείκτης των κρίσεων, έχασε το έδαφος κάτω από τα πόδια της και τον ορίζοντα από τα μάτια της. Οι ιδέες θεωρούνται καλές σήμερα μόνο εφόσον ταιριάζουν μονοκόμματα στις υπάρχουσες συνθήκες· μουρμουρητά συναίνεσης αντί για διαμάχη, αποπολιτικοποιημένη ανεκτική κουβέντα αντί για δυσανεξία απέναντι στο μεταμοντέρνο φιλελευθερισμό· αυτό ανταποκρίνεται στην ιδεολογία ενός παγκόσμιου καπιταλισμού που δεν γνωρίζει κοινωνικό έλεγχο. Το μεταπολιτικό κατεστημένο συσκοτίζει την αποπολιτικοποιημένη οικονομία του κεφαλαίου, η οποία συνιστά μια θεμελιακή φαντασίωση (που όμως δεν γίνεται δεκτή ως τέτοια) της μεταμοντέρνας ψευδοπολιτικής. Ο ανταγωνιστικός χαρακτήρας της κοινωνίας διαρκώς εξουδετερώνεται⁹. Η «φύτρα» της κομματικής ένταξης και της πολιτικής αντίστασης είναι νεκρές θέσεις. Και για μας τους ορφανούς: Αδυναμία, παραίτηση, κυνισμός, με άλλα λόγια αποστεωμένες συναισθηματικές και διανοητικές καταστάσεις –με το απαραίτητο μόνιμο άγχος της αυτοβελτίωσης– προσδιορίζουν το «νεκρό» υποκείμενο που «πανηγυρίζει» την προσθετική του νεκρανάσταση ως άτομο-καταναλωτής εργασίας¹⁰.

Παγιδευμένο στην απόλυτη εμμένεια του κεφαλαίου, απορραφισμένο από υπερβατικές ασφάλειες και ιδεώδη, άστεγο στη σκέψη και την πράξη: Μοντέλα ρόλων που έχουν απαρχαιωθεί και ουτοπικά νοητικά σχήματα που έχουν αποσθρωθεί παράγουν το προσωπικό και το πολιτικό σαν χαλκομανίες προς κατανάλωση κατά βούληση. Οι συλλογικές προτάσεις, από την άλλη, δεν ανταποκρίνονται στην κατοπτρική σχέση ατομικισμού και μετα-φιλελευθερισμού που κατοικοεδρεύει στην αρχέτυπη αρχή «διαίρει και βασίλευε» (στη φαρσοκωμωδία μιας αποκενωμένης αυτονομίας και συμμετοχής). Ακόμη και στην πρώιμη φάση του φιλελευθερισμού, υποδεικνυόταν με σκεπτικισμό ότι ο φιλελευθερισμός διατύπωνε την αρχή των ατόμων, την ατομική βούληση: «όλα θα πρέπει να τεκταίνονται μέσα από τη ρητή τους ισχύ και τη ρητή συγκατάθεση. Με αυτό τον τύπο ελευθερίας, με αυτή την αφαίρεση, δεν επιτρέπουν σε καμία παγιωμένη οργάνωση να εγερθεί»¹¹.

4. Ο όρος οργάνωση (οργανωσιακή ανάπτυξη) χρησιμοποιείται από τις οικονομικές επιχειρήσεις – πέρα για πέρα προς την κερδοφόρα υιοθέτηση βασικών δημοκρατικών αρχών. Ένα εκπληκτικό παράδειγμα ως προς αυτό είναι η διαδικασία «ανοιχτού χώρου», η οποία υιοθετήθηκε «με ευγνωμοσύνη» σε εναλλακτικά πεδία ύστερα ακριβώς από την παράκαμψη τέτοιων (δημοκρατικών) αρχών. Αυτό είναι επίσης και ένα παράδειγμα της ιστορικής διαδρομής από την τραγωδία στη φάρσα. Με τον ίδιο τρόπο, τα ευέλικτα δίκτυα επευφημούνται ιδίως από γυναίκες ως –και πολιτικό– επίτευγμα, χωρίς ωστόσο να επερωτάται ο «τεχνολογικός ιδεαλισμός» τους, όταν δεν υπάρχει πια τίποτε το «στέρεο» σε αυτά¹².

Η ταυτότητα –ακόμη και αν πρόκειται για ταυτότητα οργανωμένων γυναικών– είναι σήμερα ύποπτη κατασκευής ενός σχηματισμού τύπου «εμείς» που αποκλείει και δεν θεωρείται πια έκφραση μιας επιθυμίας για αντίσταση και τοποθέτηση. Από την προοπτική της έμφυλης διαφοράς, ωστόσο, και ενσωματωμένο στην πολιτική των ανεξάρτητων φεμινιστριών, το μοτίβο και το κίνητρο *διατήρησης* μιας τοποθέτησης δεν με αποξενώνει ακόμη. Μέσα από και με αυτό το κίνητρο, παραμένει παράξενο και αποξενωτικό όταν, στο μεταξύ, ακόμη και η όχι πια στενόμυαλη Αριστερά δεν υποτιμά πλέον τα «γυναικεία ζητήματα» ως ελάσσονα σύγκρουση και διακηρύσσει την ανοιχτότητα για «μειονοτικά» κινήματα (φεμινιστικά, οικολογικά, μεταναστευτικά, ομοφυλοφυλικά κ.λπ.), ωστόσο είναι στην πραγματικότητα εμπειρικά απρόθυμη να επιλύσει τη θεμελιώδη (ιστορική, ανθρωπολογικο-ιστορική) σύγκρουση των φύλων. Στο βαθμό αυτό, τα εναλλακτικά/αριστεριστικά πλαίσια εμφανίζονται τυφλά και κουφά απέναντι στο φύλο, συγγενεύοντας έτσι με όλα τα φρούρια της παγκοσμιοποιημένης αρσενικής οικονομίας – στη σκέψη και την πρακτική. Η παρατήρηση αυτή δεν αφορά την ποσοτική παρουσία των γυναικών, που είναι πράγματι δεδομένη σε ορισμένες ακροαριστερές οργανώσεις, αλλά το γεγονός ότι οι γυναίκες στη δυτική κουλτούρα δεν μπορούν να είναι αναγνωρισμένα υποκείμενα παρά καταβάλλοντας το τίμημα της «αρσενικοποίησης». Από την αρχαιότητα, στη σχέση μεταξύ στρατιωτικού και πολιτικού σώματος, το στρατιωτικό είναι συγκροτητικό «με όρους δημιουργίας πολιτικών χώρων και μιας πολιτικής του σώματος ως σώματος πολιτών με αντίστοιχη ενσωματωμένη “ψυχή”»¹³. Οι γυναίκες είναι, από άποψη σώματος και αντιπροσώπευσης, οργανικά αποκλεισμένες από αυτούς τους χώρους αντιπροσώπευσης, επειδή δεν ανταποκρίνονται στην ομοιογένεια της αρσενικής ομοιομορφίας.

Ένας περαιτέρω λόγος που η γυναίκα είναι αλλότριο σώμα στους πολιτικούς χώρους είναι η προσέγγιση του θηλυκού ως ενός «αφηρημένα ή θρησκευτικά υπερβατικού χώρου [...] ως ομόλογου του ανδρικού μονοπωλίου στην αποτελεσματική συνεργατική άσκηση εξουσίας [και αυτό] μεταξύ άλλων χάριν προβολής μιας εγκαθιδρυμένης ενότητας»¹⁴. Αυτή η κληρονομιά είναι ένα χρόνιο βάρος (άγνωστο και μη συνειδητό). Η φαντασίωση της παραμόρφωσης του γυναικείου σώματος, που είναι ακλόνητη για χιλιάδες χρόνια, είναι το ομόλογο της ανδρικής διαμόρφωσης. Η εκμεταλλεύσιμη μητέρα/ύλη (ΣτΜ: λογοπαίγνιο: mater/matter) και η «έννοια της α-μορφίας της θηλυκής υλικής υπόστασης [...] είναι *αξεδιάλυτα δεμένη με την ιστορική α-δυνατότητα [πολιτικών] γυναικείων συγκροτημένων σωμάτων ως μορφών διαμορφωμένων συλλογικών σωμάτων* (έμφαση: Μπ. Κ.), που όλα ανακαλούν το φάντασμα του όχλου, ο οποίος είναι ύποπτος ύβρεως, ή της αμαζόνας, που και πάλι αποτελεί δείγμα παραμόρφωσης»¹⁵.

Αυτά τα όργια φαντασμάτων γίνονται εμπειρικά και με επώδυνο τρόπο εμφανή και επικίνδυνα και σήμερα, σε πλείστες ανάμεικτες εναλλακτικές σκη-
νές, αμέσως μόλις οι γυναίκες ονοματίσουν φωναχτά τις συγκεκριμένες κατα-

στρατηγήσεις των ανδρών. Τότε μπορεί να συμβεί μια ολόκληρη αίθουσα συγκεντρώσεων να αντιδράσει απολύτως υστερικά. Στο φως αυτού του ιστορικού αλλά και συγκυριακού τραυματισμού των ποδιών, των καρδιών και των κεφαλιών, οι προσφορές ενσωμάτωσης από αριστεριστικές οργανώσεις στον πολιτικό φεμινισμό μετά βίας μοιάζουν εποικοδομητικά ελκυστικές¹⁶. Αφού στις γυναίκες αρνούνται το να πάρουν στα χέρια τους (και στα μυαλά τους) τις δικές τους ιδέες για το πώς αντιλαμβάνονται και σχηματίζουν τον κόσμο, είναι απατηλό να υποθέτουμε ότι τα κοινά θεωρούνται δεδομένα.

5. Η άρνηση επομένως και η καταπίεση των διαφορών απλώς επικυρώνει την υπάρχουσα κατάσταση. Ωστόσο, στο φως της βαρβαρικής πραγματικότητας για μας και για όλους γύρω μας, απλώς βρισκόμαστε αντιμέτωποι με το ζήτημα των κοινών και συλλογικών ενοράσεων και θεωρήσεων. Όμως, αυτές δεν θα υπάρξουν χωρίς ανταγωνιστικές διαμάχες σε και γύρω από ένα «ριζικό εκδημοκρατισμό» (και της οικονομίας εξίσου)¹⁷. Για όσους δεν αποδέχονται τον κόσμο όπως αυτοπαρουσιάζεται σήμερα, θα μπορούσε να ισχύει η προτροπή να σκέφτονται και να μιλούν αυτοκριτικά και επικοινωνιακά (όχι με παραγωγικό αλλά με αντιπροσωπευτικό τρόπο), καθώς και να δρουν πολιτικά με ριζοσπαστικό τρόπο. Το περιεχόμενο και οι μορφές είναι τα πρώτα που θα έπρεπε να τεθούν υπό διαπραγμάτευση – εκκινώντας από τον καθένα ως αριστερή οργάνωση. Ο αυτοαναστοχασμός, που κομίζει μια κοινωνικο-κριτική συνείδηση και αναπτύσσει κοινά μονοπάτια – αυτό είναι επειγόντως αναγκαίο: Και αυτό που χρειάζεται είναι η ελευθερία που δίνει το άγραφο χαρτί – διότι αυτό θα ήταν μια κάποια αρχή. Ο πυρήνας μιας «ριζοσπαστικής δημοκρατίας», όπως τον θεωρούν τρέχουσες πολιτικές θεωρίες, είναι η επιβεβαίωση του ηγεμονικά διαφιλονικούμενου «κενού μέσου», που δεν πρέπει να καταληφθεί για να μη γίνει ολοκληρωτικό. Με άλλα λόγια, όχι πια στα χαρτιά των γέρικων αγορίστικων λεσχών που κατέχουν πάντα όλη τη γνώση και την ισχύ· αλλά, αντίθετα, ένας θαυμάσιος πολλαπλασιασμός των γυναικείων χαρτιών για να αποσαφηνιστούν οι διαφορές στη μορφή και ως μια μη εκπροσωπήσιμη ακόμη μορφή κοινωνικότητας.

Αυτό, ενδεχομένως, είναι ενίοτε ιδιαίτερα οικουμενικό – με την επίγνωση ότι είναι πράγματι έτσι και με τη συνείδηση ότι, για να επιτευχθεί κάτι, δεν υπάρχει άλλος δρόμος προκειμένου να κάνουμε κάτι διαφορετικό από το να υποστηρίξουμε τις δυτικές οικονομίες του λευκού αρσενικού ή να σπαταλούμαστε στην καθαρή άρνηση. Αντί για το αιώνιο «αντίρροπο» ομόλογο, ας διερευνήσουμε ένα «άλλο» ομόλογο. Ειδάλλως, η συλλογικότητα, το «ο ένας με τον άλλο», παραμένει μια υπόθεση χωρίς τέλος και ένα αδύνατο καθήκον.

*Αυτή η εκδοχή του κειμένου βασίζεται στο άρθρο «Denktropfen auf den

Stein der politischen Waisen. Die wir sind?», στο Walter Baier, Lisbeth N. Tralori, Derek Weber (επιμ.), *Otto Bauer und der Austromarxismus. 'Integraler Sozialismus' und die heutige Linke*, Βερολίνο 2008.

Μετάφραση: Γιάννης Μπαλαμπανίδης

Σημειώσεις

1. Wolfgang Fritz Haug, Dreizehn Versuche marxistisches Denken zu erneuern (*Δεκατρείς απόπειρες ανανέωσης της μαρξιστικής σκέψης*), Αμβούργο 2005, σ. 32.
2. Emilio Modena, «Demütigung und Gegengewalt», *Widerspruch* 46/2004, σ. 130.
3. Καρλ Μαρξ, *Η 18η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1987, σ. 23.
4. Ο.π.
5. Βλ. Oxford English Dictionary.
6. Peter Sloterdijk, *Im Wellinnenraum des Kapitals*, Frankfurt/Main 2005, σ. 305.
7. Ο.π., σ. 413.
8. Νύξη στο μαρξιστή θεωρητικό Alfred Sohn-Rethel και στο έργο του, που δυστυχώς μετά βίας μπορούμε να συζητήσουμε εδώ και περιλαμβάνει το *Warenform und Denkform. Aufsätze*, Φρανκφούρτη/Βιέννη 1971.
9. Slavoj Žižek, *Ein Plädoyer für die Intoleranz*, Βιέννη 2001 [A Plea for Intolerance].
10. Gerburg Treusch-Dieter, «Die Abschaffung der Arbeit. Von den Zumutungen der Modernen Dienstleistung», *Widerspruch*, ό.π., σ. 5-17.
11. G.W.F. Hegel, αναφέρεται από τον Röttgers, Kurt, *Freiheiten und Macht*, στο Peter Fischer (επιμ.), *Freiheit oder Gerechtigkeit. Perspektiven Politischer Philosophie*, Λειψία 1995, σ. 98.
12. Το φεμινιστικό δίκτυο του Κόμματος της Ευρωπαϊκής Αριστεράς αντιπροσωπεύει αυτό το είδος φευγαλέας οργανωτικής μορφής τόσο σε σχέση με ζητήματα ισχύος στο εσωτερικό του όσο και σε σχέση με αιτήματα ισχύος προς τα έξω.
13. Alice Pechriggl, *Chiasmen. Antike Philosophie von Platon zu Sappho, von Sappho zu uns*, Bielefeld 2006, σ. 175.
14. Ο.π., σ. 178.
15. Ο.π., σ. 179.
16. Ποιος ως υποκείμενο θα θέλει να ενσωματώσει ποιον ως αντικείμενο; Ας το φανταστούμε απλώς από την ανάποδη!
17. Υποδειγματικό ανάγνωσμα για μερικώς αριστεριστές θεωρητικούς όπως ο Κλοντ Λεφόρ, ο Ερνέστο Λακλάου, η Σαντάλ Μουφ, ο Ζακ Ντεριντά σε ζητήματα ριζοσπαστικής δημοκρατίας: Reinhard Heil/Andreas Hetzel (επιμ.), *Die unendliche Aufgabe. Kritik und Perspektiven der Demokratietheorie*.

Η οικονομία μας πρέπει να αλλάξει

Μια συζήτηση στο περιθώριο της Έκθεσης στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Το *transform!* πήρε τη συνέντευξη που ακολουθεί από την Περβάνς Μπερές (Pervenche Berés), γαλλίδα ευρωβουλευτή και μέλος του Σοσιαλιστικού Κόμματος και της Ομάδας S & D (Προοδευτική Συμμαχία των Σοσιαλιστών και Δημοκρατών στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο). Η κ. Μπερές είναι εισηγήτρια της Ειδικής Επιτροπής του Ευρωκοινοβουλίου για τη Χρηματοπιστωτική, Οικονομική και Κοινωνική Κρίση, καθώς και πρόεδρος της Επιτροπής για την Απασχόληση και τις Κοινωνικές Υποθέσεις.

Στην έκθεσή σας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για τη χρηματοπιστωτική, οικονομική και κοινωνική κρίση υπογραμμίζετε το γεγονός ότι η κρίση είναι συνέπεια της μετάλλαξης του καπιταλισμού, της αντίστοιχης αύξησης των παγκόσμιων ανισοτήτων και της μείωσης τόσο του βάρους των μισθών προς όφελος του κεφαλαίου στον υπολογισμό της προστιθέμενης αξίας όσο και της αγοραστικής δύναμης των νοικοκυριών. Πώς υποδέχτηκε η Ευρωβουλή την ανάλυση αυτή; Τι διακυβεύεται στη συζήτηση γύρω από την έκθεσή σας;

Είτε αυτό μας εκπλήσσει είτε όχι, η εν λόγω ανάλυση των απαρχών της κρίσης έγινε αντιληπτή ως ιδεολογική από την παρούσα πολιτική πλειοψηφία στο Ευρωκοινοβούλιο και, λόγω αυτού του συσχετισμού δύναμης, ως επί το πλείστον απαλείφθηκε από την έκθεση. Παρ' όλο που είχα επίγνωση του απολύτως σαφούς χαρακτήρα ορισμένων από τις δηλώσεις και τις προτάσεις μου, αυτή η διαμάχη γύρω από τα αίτια της κρίσης με εξέπληξε, γιατί ήμουν βέβαιη πως είχα βάλει στο χαρτί ακριβώς ό,τι πληθώρα ειδικών είχαν ήδη εξηγήσει σε πολυάριθμες ακροάσεις στη διάρκεια του περασμένου έτους ή αυτό που ο οικονομικός σύμβουλος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου Ραγκουράμ Ραγιάν (Raghuram Rajan) έγραψε στο τελευταίο του βιβλίο *Fault Lines* (Λάθος Γραμμές). Έχω την εντύπωση πως, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τα αίτια της κρίσης, είμαστε αντιμέτωποι με τις ίδιες δυσκολίες που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η Επιτροπή Διερεύνησης της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης στις ΗΠΑ, με ορισμένους πολιτικούς να αρνούνται να αμφισβητήσουν την πίστη τους σε ένα σύστημα που απέτυχε. Αλλά, παραδόξως, αυτή η διάσταση απόψεων δεν μας εμπόδισε να διατυπώσουμε πολλές φιλόδοξες συστάσεις για το μέλλον.

Υπογραμμίζετε το γεγονός ότι το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης δεν

οδήγησε σε μείωση των ανισοτήτων και των αποκλίσεων μεταξύ των χωρών, αλλά το αντίθετο. Προειδοποιείτε σχετικά με την απειλή που συνιστά για τα συστήματα κοινωνικής προστασίας και για τις δημόσιες υπηρεσίες η επιστροφή στους ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς, ενώ ένα υψηλότερο δημόσιο χρέος που θα διασφαλίζει τις επενδύσεις στο μέλλον (στην εκπαίδευση, την έρευνα, τα έργα υποδομής) είναι για σας αποδεκτό. Δηλώνετε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έφτασε στα όριά της ως αγορά που βασίζεται στο «δίκαιο και άνοθετο ανταγωνισμό». Όλα αυτά δεν υπονομεύουν τη νεοφιλελεύθερη αντίληψη για την παρούσα συγκρότηση της Ευρώπης; Ποιος είναι ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας;

Η έκθεση «αναγνωρίζει ότι εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης η συγκρότηση της εσωτερικής αγοράς χωρίς μια κάποια φορολογική εναρμόνιση, ιδίως όσον αφορά τους εταιρικούς φόρους ή τον προσδιορισμό των συστατικών στοιχείων της κοινωνικής προστασίας, οδήγησε σε ένα βαθμό σε υπέρμετρο ανταγωνισμό μεταξύ κρατών-μελών που επιδιώκουν να προσελκύσουν φορολογούμενους από άλλα κράτη-μέλη» και «θεωρεί ουσιώδες η Πράξη για την Ενιαία Αγορά να περιλαμβάνει μια φιλόδοξη ατζέντα για την κοινωνική προστασία και την προστασία των καταναλωτών, μέσω μιας κοινωνικής ρήτρας σε κάθε νομοθεσία που σχετίζεται με την Ενιαία Αγορά και τις υπηρεσίες γενικού οικονομικού συμφέροντος, μιας νομοθετικής ατζέντας που θα ενισχύει τα δικαιώματα των εργαζομένων, ενός φιλόδοξου νομοθετικού πακέτου για την προστασία των καταναλωτών, το οποίο θα επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην καθημερινότητα των πολιτών, και ενός καλύτερου φορολογικού συντονισμού διά της εναρμόνισης της εταιρικής φορολογικής βάσης και των συντελεστών του ΦΠΑ». Πιστεύω ότι αυτό είναι ένα ελπιδοφόρο βήμα.

Όσον αφορά το ρόλο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στο εγγύς μέλλον, συνιστώ διαρκή επαγρύπνηση απέναντι στη μετατόπιση εξουσίας η οποία θα είναι απόρροια της νέας εποπτικής αρχιτεκτονικής που μόλις υιοθετήθηκε. Όσο αναγκαία και επιθυμητή κι αν ήταν η σύσταση των τριών νέων αρχών και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Συστημικού Κινδύνου, της μακροοικονομικής επιτήρησης συμπεριλαμβανομένης, πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι ενδυνάμωσε ακόμη περισσότερο την ΕΚΤ. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι επερχόμενες εξελίξεις στο πεδίο της οικονομικής διακυβέρνησης έχουν εξέχουσα σημασία.

Οι προτάσεις σας στηρίζονται κυρίως στην ανάγκη να ισχυροποιηθεί το ευρωπαϊκό επίπεδο, να εδραιωθούν οι αποκλειστικές αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να υπάρξει ένας πραγματικός προϋπολογισμός στην ΕΕ από τους δικούς της πόρους. Πώς μπορούν όλα αυτά να συμβάλουν στην αποφυγή ή τη διαχείριση μελλοντικών κρίσεων;

Η κεντρική θέση σε αυτή την έκθεση είναι ότι «αυτό που χρειάζεται η Ευρώπη είναι μια πιο συμπαγή, αποτελεσματική και λιγότερο γραφειοκρατική Ένωση και όχι απλώς περισσότερο συντονισμό». Αυτό σημαίνει ότι «η Επιτρο-

πή, έργο της οποίας είναι ο προσδιορισμός και η υπεράσπιση του γενικού ευρωπαϊκού συμφέροντος, πρέπει, ως προτεραιότητα και σύμφωνα με το δικαίωμα ανάληψης πρωτοβουλιών που διαθέτει, να δεσμευτεί στο να ενεργεί εξ ονόματος της Ένωσης σε εκείνους τους τομείς στους οποίους έχει από κοινού με τα κράτη-μέλη αρμοδιότητες ή έχει την αρμοδιότητα να συντονίζει τις ενέργειες των κρατών-μελών». Στεκόμαστε πολύ κριτικά απέναντι στο μοντέλο που αναπτύχθηκε την τελευταία δεκαετία, σύμφωνα με το οποίο η Επιτροπή θέτει απλώς τις κατευθυντήριες γραμμές προκειμένου οι πολιτικές φιλελευθεροποίησης των κρατών-μελών να διασφαλίσουν τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Αυτό που θέλουμε να αναδείξουμε ως αναγκαίο σε αυτή την έκθεση είναι ένα πιο παρεμβατικό μοντέλο, όπου η ΕΕ αναλαμβάνει άμεση δράση προκειμένου να διασφαλίσει την επίτευξη των αντικειμενικών στόχων που έχουμε θέσει σε ό,τι αφορά την απασχόληση, τον αγώνα ενάντια στην κλιματική αλλαγή και την ενεργειακή ανεξαρτησία. Το πρώτο πεδίο ελέγχου μιας τέτοιας αλλαγής παραδείγματος στην ευρωπαϊκή διακυβέρνηση πρέπει να είναι η σύσταση μιας ενεργειακής ένωσης. Πιστεύω ακράδαντα ότι εάν τεθεί σε εφαρμογή αυτή η αλλαγή στη διακυβέρνηση θα διασφαλίσει πως όλες οι διαστάσεις, και όχι μόνο η διάσταση της ελεύθερης εσωτερικής αγοράς, θα ενσωματωθούν στη διαμόρφωση των δημόσιων πολιτικών.

Το δημοκρατικό έλλειμμα δεν συνιστά ένα από τα προβλήματα; Η ισχυροποίηση του ευρωπαϊκού επιπέδου δεν θα εγκυμονούσε κινδύνους από αυτή την άποψη; Πώς οραματίζεστε τη δημοκρατία σε ευρωπαϊκή κλίμακα, τη σύνδεση των εθνικών κοινοβουλίων μεταξύ τους και με το ευρωπαϊκό επίπεδο, ιδίως όσον αφορά τη δημοσιονομική πολιτική;

Έχοντας ταχθεί σθεναρά υπέρ του οικονομικού συντονισμού για την αντιστάθμιση της ενιαίας νομισματικής πολιτικής, πιστεύω ότι πρέπει να υπερβούμε μια αντίφαση. Απαιτούμε μεγαλύτερο εκ των προτέρων συντονισμό, επειδή οι αυξανόμενες αποκλίσεις τα τελευταία δέκα χρόνια έχουν δείξει πόσο αναποτελεσματικός είναι ο αποκλειστικά εκ των υστέρων έλεγχος και οι κυρώσεις. Όμως, η ισχυροποίηση της οικονομικής διακυβέρνησης θα σημαίνει, κατ' ανάγκην, ότι κάθε κράτος-μέλος θα αποδεχτεί την ύπαρξη μεγαλύτερης δημοσιονομικής κυριαρχίας σε επίπεδο ΕΕ. Το ζήτημα είναι πώς θα διασφαλίσουμε ότι η νέα οικονομική διακυβέρνηση δεν θα οδηγηθεί στο σημείο οι υπουργοί Οικονομικών να υπαγορεύουν τις επιλογές των κρατών-μελών για την απασχόληση, τη δημόσια πολιτική και τη συνταξιοδότηση από μια καθαρά λογιστική προοπτική δημοσιονομικής ενοποίησης και υπό την πίεση των χρηματοπιστωτικών αγορών. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, όσο και τα εθνικά κοινοβούλια, χρειάζεται να είναι στο κέντρο της δημοσιονομικής πολιτικής και στο πλευρό της εκτελεστικής εξουσίας ενώ οι υπουργοί Κοινωνικών Υποθέσεων πρέπει να συνεργάζονται επί ίσοις όροις με τους υπουργούς Οικονομίας και Οικονομικών.

Μία από τις μακροσκοπικές προτάσεις στην έκθεση είναι ότι, για να απο-

κτήσει σάρκα και οστά ο οικονομικός συντονισμός, χρειαζόμαστε έναν Κύριο ή μία Κυρία Ευρώ στη γραμμή του Υπατου Εκπροσώπου για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας, δηλαδή έναν Αντιπρόεδρο της Επιτροπής που θα προεδρεύει επίσης στην Ευρωμάδα και θα την εκπροσωπεί σε παγκόσμια κλίμακα.

Στο τέλος της έκθεσής σας θίγεται το ζήτημα της μετάβασης σε μια «πράσινη οικονομία». Αν εννοείτε ένα νέο μοντέλο παραγωγής, τι ρόλο θα μπορούσε να διαδραματίσει η ΕΕ σε αυτή την κατεύθυνση;

Στην έκθεση τονίζουμε ότι «η απουσία ενός πιο βιώσιμου προτύπου παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης, για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, της απώλειας της βιοποικιλότητας και της εξάντλησης των φυσικών πόρων, τροφοδοτεί τα βαθύτερα αίτια της κρίσης». Ως εκ τούτου, θεωρούμε αναγκαία μια «σωστή και δίκαιη βαθμιαία μετάβαση σε μια πράσινη οικονομία: (πιστεύουμε ότι) η απώλεια θέσεων εργασίας, που θα είναι απόρροια της μετάβασης, πρέπει να προληφθεί με μέτρα τα οποία θα αναβαθμίσουν την εκπαίδευση και θα βελτιώσουν τις δεξιότητες των εργαζομένων στις νέες τεχνολογίες».

Πιστεύω ότι χάσαμε μια σημαντική ευκαιρία στην Κοπεγχάγη και ότι δεν θα πρέπει να περιμένουμε τον υπόλοιπο κόσμο να ξεκινήσει την περιβαλλοντική του μετάβαση προτού κινηθούμε. Ίσως αυτό δημιουργήσει στην αρχή ένα ανταγωνιστικό μειονέκτημα, αλλά θα αποδώσει μεσοπρόθεσμα. Εξάλλου, έχουμε να προβάλλουμε πολλές άλλες «μετοχές» στον παγκόσμιο ανταγωνισμό: τα αναπτυγμένα δίκτυα συγκοινωνιών και τηλεπικοινωνιών, τα έργα κοινωνικών υποδομών και το ανθρώπινο κεφάλαιό μας.

Εναποτίθεται στο ευρωπαϊκό επίπεδο να διασφαλίσει ότι το κανονιστικό μας πλαίσιο θα προάγει μακροπρόθεσμες επενδύσεις, προσανατολισμένες σε μια ανάπτυξη που δημιουργεί θέσεις απασχόλησης, ούτως ώστε να αποφευχθεί μια κατάσταση όπως εκείνη με τη φούσκα dot.com, όπου οι δυναμικοί δείκτες της ανάπτυξης δεν μεταφράστηκαν στη δημιουργία θέσεων εργασίας, για να μη μιλήσουμε καν για αξιοπρεπείς θέσεις εργασίας.

Στην έκθεση ζητάμε την επιβολή φόρου στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές, καθώς και την έκδοση ευρωπαϊκών ομολόγων. Πιστεύω ότι τα έσοδα από αυτά τα νέα μέσα θα μπορούσαν, μεταξύ άλλων, να χρησιμοποιηθούν σε επενδύσεις που απαιτούνται για την αλλαγή της οικονομίας μας.

Μετάφραση: Ειρήνη Μαρκίδη

Η εργασία στο επίκεντρο

Συνέντευξη με τον Μιγκέλ Πόρτας, ευρωβουλευτή του πορτογαλικού Μπλόκο της Αριστεράς (Bloco de Esquerda), σχετικά με την έκθεση Περβάνς Μπερέζ για τη χρηματοπιστωτική, οικονομική και κοινωνική κρίση.

Τι πιστεύει η Ομάδα της Ευρωπαϊκής Ενωτικής Αριστεράς/Αριστεράς των Πράσινων των Βορείων Χωρών (GUE/NGL Group) για την έκθεση της Περβάνς Μπερέζ σχετικά με τη χρηματοπιστωτική, οικονομική και κοινωνική κρίση, και ειδικά για την ανάλυση των αιτιών της; Ποιες προκλήσεις θέτει η έκθεση αυτή;

Στην πραγματικότητα, έχουμε να κάνουμε με δύο εκθέσεις Μπερέζ. Η πρώτη αναφερόταν στις αναλύσεις που έγιναν κατά τη διάρκεια των διαβουλεύσεων και οι οποίες χαρακτηρίστηκαν από πλήθος απόψεων και απουσία κυρίαρχης, ορθόδοξης θέσης. Η ευθύνη του χρηματιστικού καπιταλισμού και της πολιτικής εξουσίας για την κρίση εκφράστηκε από όλα τα μέρη. Η πρώτη αυτή εκδοχή διαφέρει αρκετά από τη δεύτερη, η οποία διαμορφώθηκε στο εσωτερικό της δεξιάς πτέρυγας και έτσι παρέβλεψε τη συστημική αλυσίδα ευθύνης του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού, καθώς και το ρόλο των πολιτικών δυνάμεων.

Τι πιστεύετε για τις προτάσεις που γίνονται σε αυτή την έκθεση, ιδιαίτερα για την ανάγκη ενίσχυσης των δυνατοτήτων της ΕΕ μέσω της χρησιμοποίησης ενός πραγματικού ευρωπαϊκού προϋπολογισμού βασισμένου στις δικές της οικονομικές δυνάμεις; Θα βοηθούσε αυτό στην πρόληψη ή διαχείριση κρίσεων στο μέλλον; Ποιες είναι οι προτάσεις της δικής σας Ομάδας;

Η ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης δεν είναι από μόνη της ούτε καλή ούτε κακή. Εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Αν η ενίσχυση είναι ενδοκυβερνητική, θα προκύψουν δημοκρατικά ελλείμματα που δεν μπορούν να αγνοηθούν. Αν ενίσχυση σημαίνει τη διεθνή επιβολή εθνικών προγραμμάτων λιτότητας, η οποία μειώνει την παγκόσμια ζήτηση και εξωθεί εκατομμύρια ανθρώπους στην ανεργία και τη φτώχεια —όπως γίνεται σήμερα—, τότε αυτός ο «πολιτικός ευρωπαϊσμός» δεν μας ενδιαφέρει. Με αυτή την έννοια, η πρώτη εκδοχή της έκθεσης ήταν αντιφατική. Από τη μία, περιλάμβανε προτάσεις για την ευρωπαϊκή οικονομική διακυβέρνηση, ο δημοκρατικός χαρακτήρας των οποίων ήταν αμφιλεγόμενος. Από την άλλη, οι προτάσεις για το χρηματοπιστωτικό σύστημα

και την οικονομία, και συγκεκριμένα αυτές που αναφέρονταν στην ενίσχυση του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού, οι πόροι του οποίου θα μπορούσαν να προέλθουν από μια δημοσιονομική πολιτική με στόχο τον περιορισμό του χρηματιστικού καπιταλισμού, ήταν καλές. Στόχος της έκθεσης αυτής παρέμενε η προτεραιότητα ενδυνάμωσης της οικονομίας και της απασχόλησης σε σχέση με τα ελλείμματα και το δημόσιο χρέος. Δυστυχώς, οι διαπραγματεύσεις με τη Δεξιά, που έγιναν στο πλαίσιο υιοθέτησης μιας δεύτερης εκδοχής της έκθεσης, κατέληξαν σε σημαντικές υποχωρήσεις σε πολλά ζητήματα. Ακόμα και όταν με την τελική μορφή της έκθεσης υποστηρίχθηκε η επιβολή φόρου στις χρηματοοικονομικές συναλλαγές, αυτό έγινε με σκοπό την ενίσχυση των συμφερόντων του χρηματοπιστωτικού τομέα. Για την Αριστερά, ο φόρος αυτός είχε πάντα στόχο να λειτουργήσει υπέρ της διεθνούς αναδιανομής. Στη δεύτερη εκδοχή της έκθεσης, η διάσταση αυτή γίνεται συμπληρωματική. Μια τέτοια ερμηνεία του Φόρου Τόμπιν λέγεται ότι θα προστατεύσει το χρηματοπιστωτικό σύστημα και θα μειώσει τα κρατικά ελλείμματα. Ο στόχος αυτός μπορεί να επιτευχθεί και μέσω των φορολογικών παραδείσων. Στην περίπτωση αυτή, οι προτάσεις είναι ακόμα πιο περιορισμένες από εκείνες που εγκρίθηκαν φέτος από το Ευρωκοινοβούλιο.

Αυτό το δημοκρατικό έλλειμμα δεν αποτελεί ένα από τα προβλήματα; Πώς οραματίζεστε τη δημοκρατία σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τη σχέση μεταξύ των εθνικών κοινοβουλίων και του Ευρωκοινοβουλίου, ιδιαίτερα σε σχέση με την πολιτική προϋπολογισμού;

Η άποψη της Αριστεράς σε αυτό το σημείο δεν είναι ενιαία. Όλοι συμφωνούμε ότι οι εθνικοί προϋπολογισμοί πρέπει να διαμορφώνονται από τα εθνικά κοινοβούλια και απορρίπτουμε κάθε έννοια καταστρατήγησης της δημοκρατίας από το Συμβούλιο και την Επιτροπή. Στην πραγματικότητα, αυτό ακριβώς είδαμε να συμβαίνει με τις τελευταίες αποφάσεις του Συμβουλίου. Αυτό που προωθείται δεν είναι απλώς μια προέγκριση των σχεδίων προϋπολογισμού, αλλά η διαμόρφωση των προϋπολογισμών και της πολιτικής των πιο αδύναμων χωρών από τις πιο ισχυρές. Σε μια Ευρώπη κυβερνήσεων, κάποιες είναι πιο «ίσες» από κάποιες άλλες. Η κ. Μέρκελ θα εκφράζει πάντα τη γνώμη της για το τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνει η Αθήνα. Το αντίθετο όμως δεν θα συμβαίνει. Δεν πιστεύω ότι οι περισσότερες κυβερνήσεις μπορούν να πουν στη Γερμανία να αυξήσει τους μισθούς και όχι μόνο τις εξαγωγές, ότι η εσωτερική αγορά πρέπει να βοηθάει την ανασυγκρότηση των εθνικών οικονομιών.

Ως οικονομολόγος ξέρω ότι το ενιαίο νόμισμα χρειάζεται συντονισμό των κρατικών πολιτικών. Ωστόσο, αυτό δεν είναι το κυριότερο πρόβλημα του ευρώ. Η τραγωδία του ευρώ είναι ότι το νόμισμα αυτό δεν καλύπτεται από έναν ευρωπαϊκό προϋπολογισμό που να μπορεί να αποκαταστήσει τις αποκλίσεις των εμπορικών ισοζυγίων μεταξύ των χωρών. Κατόπιν τούτου, πιστεύω ότι θα ήταν αποδεκτό να θεθούν εθνικοί στόχοι, πολλοί από τους οποίους να είναι δεσμευ-

τικοί. Δεν βλέπω κανένα λόγο γιατί το έλλειμμα πρέπει να είναι οπωσδήποτε μικρότερο του 3% ή γιατί το χρέος δεν πρέπει να ξεπερνά το 60% του ΑΕΠ. Ο συντονισμός θα μπορούσε να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε οι επενδύσεις και τα κοινωνικά δικαιώματα να μην μπουν στο στόχαστρο. Σε κάθε περίπτωση, κάθε χώρα πρέπει να θέσει στόχους σε συστοιχία με τις υπόλοιπες, στόχους οι οποίοι θα διασφαλίζουν τη διαδικασία σύγκλισης.

Η βασική συζήτηση ανάμεσα στα εθνικά κοινοβούλια και το Ευρωκοινοβούλιο πρέπει να αφορά τους στόχους της ευρωπαϊκής στρατηγικής. Από εκεί και πέρα, τα εθνικά κοινοβούλια θα αποφασίζουν πώς θα πετύχουν αυτούς τους στόχους. Από την άλλη πλευρά, είναι απαραίτητο να τεθούν νέοι οικονομικοί στόχοι στο πλαίσιο ενός συντονισμένου συστήματος. Αυτός είναι ο τρόπος να μπει η εργασία στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής πολιτικής.

Μετάφραση: Έλενα Παπαδοπούλου

Η μετατροπή της αυτοκινητοβιομηχανίας: Για μια οικοσοσιαλιστική «οικονομία αναπαραγωγής»

Μάριο Καντέας

Η αυτοκινητοβιομηχανία αποτελεί ένα καλό παράδειγμα της σημερινής πολυπλευρης κρίσης ή, καλύτερα, αποτελεί το χώρο όπου αποκρυσταλλώνεται με αντιπροσωπευτικό τρόπο η παρούσα κατάσταση. Εδώ και δεκαετίες, ο κλάδος χαρακτηρίζεται από τεράστια υπερβάλλουσα δυναμικότητα και, παρ' όλα αυτά, οι αυτοκινητοβιομήχανοι θέλουν να διπλασιάσουν την παραγωγή. Την ίδια στιγμή, αναδύονται καινούργιοι και ισχυροί ανταγωνιστές, ιδιαίτερα στην Ινδία και την Κίνα. Εν τούτοις, αυτές οι αναδύμενες αγορές αποτελούν την ελπίδα των δυτικών αυτοκινητοβιομηχανιών και αυτό παρά την κοινή παραδοχή ότι αν η Ινδία και η Κίνα φτάσουν στο βαθμό χρήσης αυτοκινήτου της Ευρώπης και των ΗΠΑ θα οδηγηθούμε σε κλιματική κατάρρευση. Πρόκειται για ένα διαφορετικό είδος υπερπαραγωγής, ανεξάρτητα από το εάν ταυτόχρονα υπάρχει μια πραγματική παγκόσμια οικονομική «υπερπαραγωγή». Αυτό ήταν το ερώτημα που έθεσε ο Σιγκφρίντο Ραμίρεζ, βέλγος ερευνητής, στο σεμινάριο «Η κρίση στην αυτοκινητοβιομηχανία – Τι είδους κοινωνικός και οικολογικός μετασχηματισμός απαιτείται;» που διοργανώθηκε από το transform! europe σε συνεργασία με το Espaces Marx της Γαλλίας, το Labor and Organisation, την IG Metall, τη CGT και τη CGIL, κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ της Κωνσταντινούπολης τον Ιούλιο του 2010.

Πριν ακόμα φτάσουν τα επίπεδα χρήσης αυτοκινήτου της Δύσης, τεράστιες πόλεις, όπως η Μουμπάι, η Σαγκάη ή ακόμα και η Κωνσταντινούπολη, θα υποστούν κυκλοφοριακή κατάρρευση – ακόμα κι αν χρησιμοποιηθεί το «οικολογικό αυτοκίνητο». Πλέον, κάθε παράγοντας στην αυτοκινητοβιομηχανία επιθυμεί να τονίζει το οικολογικό του προφίλ, ακόμα κι αν αυτό σημαίνει συνέχεια της ιδιωτικής χρήσης του αυτοκινήτου απλώς με διαφορετικά καύσι-

μα. Το ηλεκτρικό αυτοκίνητο μπορεί να προσφέρει νέες προοπτικές στην αυτοκινητοβιομηχανία, αλλά δεν αλλάζει καμία πτυχή στη διάρθρωση της ιδιωτικής μετακίνησης, την κυκλοφοριακή συμφόρηση ή την τεράστια κατανάλωση πόρων που είναι εν μέρει εξαιρετικά τοξικοί και σπάνιοι, όπως το λίθιο. Αυτή η στρατηγική επικεντρώνει στην περαιτέρω μεγέθυνση της παραγωγής και των εξαγωγών, που δεν περιορίζει την κατανάλωση πόρων. Επιπλέον, εντείνει τον ανταγωνισμό και τις παγκόσμιες ανισοροπίες. Επομένως, τα ηλεκτρικά αυτοκίνητα αποτελούν απλώς μια επιλογή, σύμφωνα με τον Ούβε Φριτς, από την IG Metall της Volkswagen. Η κρίση χτυπάει σκληρά τους εργαζόμενους αλλά ο Φριτς ελπίζει ότι θα οδηγήσει σε «περισσότερη προσοχή στις εναλλακτικές λύσεις». Στη Volkswagen του Σάλτςκιτερ, για παράδειγμα, πειραματίζονται σε συνεργασία με τη Lichtblick, εταιρεία παροχής πράσινης ενέργειας, στη χρήση παραγωγής κινητήρων αυτοκινήτου σε μικρά ηλεκτροκίνητα εργοστάσια που προκαλούν μειωμένη θερμότητα. Με τη στρατηγική του ηλεκτρικού αυτοκινήτου, επιμένει ο Φριτς, εξασφαλίζεται η χρήση 100% ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Όμως, οι νέες τεχνολογίες απαιτούν υψηλό κόστος ανάπτυξης και υποδομής, ενώ είναι τελείως θολό ακόμη ποια τεχνολογία και ποιο πρότυπο θα επικρατήσουν. Ακόμα και όταν κάποιες δυτικές πολυεθνικές παραμένουν σαφώς ανταγωνιστικές, εδώ και δεκαετίες μειώνουν τις θέσεις εργασίας στη χώρα καταγωγής τους, όπως επισήμανε ο Κριστιάν Πιλιχοφσκι από τη γαλλική CGT. Οι νέες παραγωγικές μονάδες και, κατά συνέπεια, η απασχόληση δημιουργούνται στις αναδυόμενες αγορές και όχι στις μητρικές χώρες των επιχειρήσεων και αυτό, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη παραγωγικότητα σε παγκόσμια κλίμακα και τη μεγαλύτερη ένταση της εργασίας, θα επιφέρει μείωση της απασχόλησης στην Ευρώπη. Ο Τζάνι Ριναλντίνι, πρώην γραμματέας της FIOM-CGIL στη Fiat, τόνισε την επίπτωση της κρίσης στον ανταγωνισμό μεταξύ των εργαζομένων. Αυτό σημαίνει ότι οι παλιές συντεχνιακές στρατηγικές των συνδικάτων που ενίσχυαν τον ανταγωνισμό των επιχειρήσεων δεν προσφέρουν καμία προοπτική για το μέλλον. Ακόμα και για τις νέες αυτοκινητοβιομηχανίες στην Ανατολική Ευρώπη ή την Τουρκία, η κρίση αποσαφήνισε, όπως επισήμανε ο Νερμίν Καπλάν από την τουρκική οργάνωση TAKSAY, ότι η εξάρτηση είναι πολύ μεγάλη και, όταν το κόστος –και ειδικά το εργασιακό κόστος– αυξάνεται, το κεφάλαιο αμέσως μεταφέρει τους τόπους παραγωγής στην Ασία, όπου βρίσκονται οι ανερχόμενες αγορές, και όχι στην Ανατολική ή τη Δυτική Ευρώπη. Βρισκόμαστε σε απελπιστική ανάγκη για νέες και βαθύτερες μορφές υπερεθνικών εργατικών οργανώσεων, σε συνεργασία με οικολογικές ομάδες και ΜΚΟ για την ενίσχυση των εργασιακών δικαιωμάτων, σε συνδυασμό με την εκπόνηση εναλλακτικών λύσεων. Γι' αυτό, όλοι οι συμμετέχοντες συμφώνησαν ότι απαιτείται μια κοινωνικοοικολογική μετατροπή των αυτοκινητοβιομηχανιών. Στην προσπάθειά μου, να παρουσιάσω τις απόψεις μου, θα αναφερθώ κυρίως σε τρία σημεία:

1. Η πρώτη ερώτηση σχετικά με τον αγώνα μας είναι το πώς αντιλαμβανόμαστε την πολιτική, εκκινώντας από διαφορετικά συμφέροντα και αναμορφώνοντάς τα με τέτοιο τρόπο ώστε να συμβαδίζουν. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, για τη διάσωση της Opel –το ευρωπαϊκό τμήμα της GM– το συνδικάτο είχε δίκιο να ζητήσει κρατική βοήθεια. Ωστόσο, δεν υπάρχει μόνο ο ανταγωνισμός μεταξύ των εργαζομένων σε διαφορετικές χώρες, καθώς η διατήρηση των παλιών δομών δεν εξασφαλίζει όλους και όλες. Το φεμινιστικό κίνημα δεν έχει κανένα συμφέρον από τη διάσωση ανδρικών θέσεων εργασίας, τη στιγμή που οι γυναικείες θέσεις εργασίας στο λιανεμπόριο δεν διασφαλίζονται, όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση της Arcandor, μιας από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις λιανεμπορίου στη Γερμανία. Ούτε το οικολογικό κίνημα έχει κάποιο συμφέρον, για λόγους που είναι αυτονόητοι. Οι άνεργοι, επίσης, δεν αποκομίζουν κάποιο όφελος, επειδή η διάσωση των υψηλόμισθων απασχολούμενων δεν έχει κανένα νόημα γι' αυτούς τη στιγμή που τα επιδόματά τους μειώνονται συνεχώς ενώ η ύφεση τους υποχρεώνει να εργάζονται σε επισφαλείς χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας. Εν τέλει, τα κινήματα ενεργούν κατακερματισμένα, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει αρκετή πίεση για τη διάσωση της Opel, οπότε η GM θα προχωρήσει στη μείωση των θέσεων εργασίας. Επομένως, πώς ενοποιούμε τα διαφορετικά συμφέροντα και πώς οργανώνουμε συγκεκριμένους αγώνες;

Χρησιμοποιώντας το ίδιο παράδειγμα της Opel, η κρατική βοήθεια θα έπρεπε να είναι συνδεδεμένη με τις έννοιες της εναλλακτικής παραγωγής και της μερικής ή συνολικής δημόσιας ιδιοκτησίας της επιχείρησης (οι ΗΠΑ το έκαναν αυτό κατά κάποιον τρόπο με τη GM, αλλά χωρίς να αξιοποιήσουν την ευκαιρία για να ξεκινήσουν ένα συνολικότερο μετασχηματισμό). Επίσης, θα έπρεπε να συνδεθεί με μια εκτεταμένη συμμετοχή του εργατικού δυναμικού, των συνδικάτων αλλά και των κατοίκων της περιοχής, για παράδειγμα μέσω δημοκρατικών περιφερειακών συμβουλίων, τα οποία θα αποφασίζουν τα συγκεκριμένα βήματα για τη μετατροπή μιας αυτοκινητοβιομηχανίας σε φορέα υπηρεσιών μαζικής μεταφοράς με οικολογικό χαρακτήρα, με ολοκληρωμένες αντιλήψεις για τη μετακίνηση, σε συνδυασμό με διάφορους τρόπους που μετατοπίζουν το βάρος από την ιδιωτική στη δημόσια μεταφορά, όπως ανέφερε ο Τζάνι Ριναλντίνι, δίνοντας προτεραιότητα στο τραμ, τα λεωφορεία, τους πεζοδρόμους, τα ποδήλατα και τα ηλεκτροποδήλατα. Κατά σύμπτωση, η κατασκευή λεωφορείων είναι μια από τις λίγες κερδοφόρες δραστηριότητες της αυτοκινητοβιομηχανίας. Ας οργανωθούμε γύρω από στόχους τέτοιου τύπου και αυτό μπορεί να ωθήσει κοινωνικά κινήματα και ΜΚΟ να συσπειρωθούν στον αγώνα.

2. Αυτός ο μετασχηματισμός είναι δύσκολο να υλοποιηθεί σε μεμονωμένες επιχειρήσεις, αλλά απαιτεί βαθιές δομικές αλλαγές. Δεν είναι αρκετό να παράγονται απλώς ηλεκτρικά αυτοκίνητα και να διατηρείται ο προσανατολισμός της μετακίνησης ιδιωτικής χρήσης για να διασθούν θέσεις απασχόλησης. Όλη η διάρθρωση των πόλεων και του χώρου πρέπει να μετασχηματιστεί, μειώνοντας τις αποστάσεις και τις διαχωριστικές γραμμές μεταξύ εργασίας και κατοικίας,

μεταξύ σχολείου των παιδιών και σπιτιού, μεταξύ σπιτιού και σουπερμάρκετ. Επομένως, η μείωση της *επιβαλλόμενης ακούσιας μετακίνησης* είναι σημαντική. Αυτές οι νέες έννοιες μεταφοράς μπορούν να εφαρμοστούν μόνο από κοινού με τους εργαζόμενους στην αυτοκινητοβιομηχανία, όπως διευκρινίζει ο Ούβε Φριτς από την IG Metall.

Επιπλέον, μπροστά στη σοβαρή οικολογική κρίση που είναι σύμφυτη με το σύγχρονο μακροοικονομικό προσανατολισμό, η αλλαγή αυτή προϋποθέτει το μετασχηματισμό των προσανατολισμένων στη μεγέθυνση καπιταλιστικών οικονομιών σε μια «οικονομία της αναπαραγωγής», η οποία θα γνωρίζει πώς να αυτοπεριορίζεται και ταυτόχρονα πώς να δημιουργεί νέο πλούτο. Ας επικεντρωθούμε στη συμμετοχική, αλληλέγγυα «οικονομία της μέριμνας», που εστιάζει στις κοινωνικές ανάγκες, στην οποία οι άνθρωποι νοιάζονται ο ένας για τον άλλο, με κοινωνικές υποδομές για δημόσιες μεταφορές, αλλά και δημόσια υγεία, κοινωνική προστασία, εκπαίδευση, έρευνα, κοινωνικές υπηρεσίες και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Ας υιοθετήσουμε μια πιο ευρεία οπτική.

Αυτές είναι βασικές ανάγκες που κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί τη σημασία τους. Και αυτές αποτελούν τα μόνα πεδία στα οποία η απασχόληση έχει αυξηθεί σε χώρες όπως η Γερμανία, η Γαλλία, οι ΗΠΑ ή η Σουηδία. Όμως, και στις αναδύμενες χώρες είναι ταχύτερα αναπτυσσόμενοι κλάδοι. Είναι εξαιρετικά σημαντικό να τους διατηρήσουμε στη δημόσια σφαίρα. Αυτή η αναπαραγωγική οικονομία, που σημαίνει ποιοτική ανάπτυξη των αναγκών και της παραγωγής αλλά όχι απαραίτητα και ποσοτική μεγέθυνση, θα συνεισφέρει σε έναν πραγματικό οικολογικό τρόπο ζωής και παραγωγής, εξασφαλίζοντας την ευζωία που πολλοί προσπαθούν να κατακτήσουν – και όχι μόνο στη Λατινική Αμερική.

Ειδικά στο Νότο, αυτό σημαίνει να δοθεί προτεραιότητα στις βασικές ανάγκες εκατομμυρίων φτωχών, που ανήκουν είτε στον αστικό είτε στον αγροτικό πληθυσμό, το οποίο συνεπάγεται σταθεροποίηση των αγροτικών κοινοτήτων, έλεγχο από τις ίδιες των συνθηκών ζωής και των τρόπων παραγωγής τους, καθώς και αγροτική μεταρρύθμιση με σκοπό την εξασφάλιση της διατροφικής τους αυτάρκειας, έτσι ώστε να μην αναγκάζονται να μεταναστεύουν στις μεγαλουπόλεις. Σε αυτές τις τελευταίες είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν βασικές υλικές και κοινωνικές υποδομές, καθώς και συστήματα ασφάλισης. Ιδιαίτερα για τη μετακίνηση, αυτό σημαίνει ταχεία επέκταση των δημόσιων μεταφορών, σε αντιπαράθεση με τις άδικες και δαπανηρές υποδομές για εκατομμύρια αυτοκίνητα ιδιωτικής χρήσης, που, εκτός των άλλων, έχουν τεράστιο περιβαλλοντικό κόστος. Η αποκαλούμενη αναπτυσσόμενη μεσαία τάξη στην Ινδία, την Κίνα ή τη Βραζιλία – το αντικείμενο του πόθου των αυτοκινητοβιομηχανών μας – αποτελεί και θα συνεχίσει να αποτελεί μικρό τμήμα ενός όλο και περισσότερο ταξικά πολωμένου πληθυσμού. Η εστίαση σε αυτό το τμήμα του πληθυσμού, ως δυνάμει καταναλωτών αυτοκινήτων, δεν μπορεί να αποτελεί στρατηγική για την Αριστερά.

3. Αυτός ο επαναπροσανατολισμός προς τις αναπαραγωγικές ανάγκες συμ-

βαδίζει με τον προσανατολισμό προς την εγχώρια αγορά και παραγωγή. Ο Κριστιάν Πιλιχοφσκι μίλησε σχετικά με την παγκόσμια παραγωγική αλυσίδα των αυτοκινήτων και την απώλεια πόρων, τονίζοντας ότι οι μεταφορές πρέπει να συρρικνωθούν και η παραγωγή τους να οργανωθεί σε οικολογική βάση. Η οπτική της αποπαγκοσμιοποίησης και της περιφερειοποίησης της οικονομίας συμβαδίζει επίσης με τη μείωση των ανισορροπιών στα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών και την αμφισβήτηση του φετιχισμού των εξαγωγών. Μέσω μιας μη εμπορευματικής επέκτασης του δημόσιου τομέα, οι αγορές και οι ιδιωτικοποιήσεις μπορούν να υποχωρήσουν.

Αυτό σημαίνει ότι πρωτίστως χρειαζόμαστε ριζική αλλαγή της αυτοκινητοβιομηχανίας, καθώς επίσης και μετασχηματισμό των οικονομικών μοντέλων που βασίζονται στη μεγέθυνση και τις εξαγωγές. Με δεδομένη την ανάγκη συρρίκνωσης κάποιων κλάδων, όπως της παραγωγής αυτοκινήτων, πρέπει να αναπτυχθούν στρατηγικές για μια κοινωνικά βιώσιμη *δίκαιη μετάβαση*, επειδή αυτός ο μετασχηματισμός σημαίνει ότι πολλοί εργαζόμενοι θα χάσουν τις παλιές τους δουλειές εξαιτίας των ριζικών διαρθρωτικών αλλαγών. Εδώ μπορούμε να βασιστούμε στην πλούσια εμπειρία των συνδικάτων –καλή ή κακή– σε σχέση με τις διαρθρωτικές αλλαγές στους τομείς του άνθρακα και του χάλυβα, καθώς και στη ναυτιλία και ειδικά τη μεταβατική απασχόληση και τα προγράμματα επανακατάρτισης, τα οποία προφανώς απαιτούν χρηματοδότηση τόσο από το κράτος όσο και από τις επιχειρήσεις. Αυτό επίσης σημαίνει μια νέα επιχειρηματολογία αλλά και δράση για τη μείωση του εργασίμου χρόνου, όπως σημείωσε ο Νερμίν Καπλάν από την TAKSAV.

Βέβαια, αυτό συνεπάγεται ότι στο μεταξύ πρέπει να αναπτυχθούν άλλοι κλάδοι που θα δημιουργήσουν νέες θέσεις απασχόλησης, χωρίς όμως να είναι συνδεδεμένοι τόσο πολύ με την υλική μεγέθυνση. Μια τέτοια ποιοτική μεγέθυνση απαιτείται για το μεταβατικό διάστημα και λόγω των δυσλειτουργιών σε πολλούς αναπαραγωγικούς κλάδους, ειδικότερα στο Νότο.

Επομένως, ο αγώνας μας για μετασχηματισμό πρέπει να ξεκινήσει από το συγκεκριμένο ζήτημα της διάσωσης των θέσεων εργασίας στις υπάρχουσες αυτοκινητοβιομηχανίες, αλλά με τη λογική του ευρύτερου κοινωνικού μετασχηματισμού. Διαφορετικά, ακόμα και ο αγώνας για τις θέσεις εργασίας θα χαθεί.

Ο στόχος του δομικού μετασχηματισμού απαιτεί συμμετοχικές διαδικασίες σχεδιασμού, λαϊκά συμβούλια ή περιφερειακά δημοκρατικά συμβούλια (η δημιουργία των οποίων βρίσκεται ήδη υπό συζήτηση στις περιοχές που υπάρχουν αυτοκινητοβιομηχανίες στη Νότια Γερμανία). Οι γρήγορες διαδικασίες μετασχηματισμού που απαιτούνται σε αυτή τη συγκυρία συντελέστηκαν στο παρελθόν μέσω σχεδιασμού (όπως, για παράδειγμα, στις ΗΠΑ κατά τη δεκαετία του 1930), όμως αυτός ο σχεδιασμός πρέπει να είναι συμμετοχικός.

Η τοποθέτηση της αναπαραγωγικής εργασίας, με την ευρεία έννοια του όρου, στο επίκεντρο του μετασχηματισμού υπονομεύει το φετίχ της μεγέθυνσης

και, με αυτό τον τρόπο, ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής αμφισβητείται μεσοπρόθεσμα. *En τέλει, τίθεται το ερώτημα του ποιος αποφασίζει για τη χρησιμοποίηση πόρων στην κοινωνία και για το ποιες δραστηριότητες είναι κοινωνικά αναγκαίες.*

Αυτά ήταν τα συνολικά συμπεράσματα ενός πολύ μεγάλου διεθνούς συνεδρίου που διοργανώθηκε από το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ και την Κοινοβουλευτική Ομάδα του Die Linke στη Στουτγάρδη στο διάστημα 28-30 Οκτωβρίου 2010, στο οποίο συμμετείχαν περίπου 500 εργαζόμενοι, συνδικαλιστές, άνθρωποι που δραστηριοποιούνται σε κοινωνικά κινήματα, οικολογικές ομάδες κ.λπ. από διάφορες χώρες. Συζητήθηκαν μονοπάτια και δυνατότητες μετασχηματισμού της «κοινωνίας του αυτοκινήτου» –όχι μόνο ο μετασχηματισμός ενός συγκεκριμένου κλάδου, αλλά ολόκληρου του οικονομικού μοντέλου, του τρόπου ζωής και του συστήματος μετακίνησης– με επικέντρωση στις εναλλακτικές λύσεις. Το συνέδριο αποτέλεσε μέρος ενός γενικότερου προγράμματος του Ίδρυματος για το μακροχρόνιο μετασχηματισμό και τη δίκαιη μετάβαση, που θα συνεχιστεί το 2011.

Η αγγλική εκδοχή του προγράμματος μπορεί να αναζητηθεί στον ιστότοπο: www.auto-mobil-krise.de/files/2010/09/Programme-Auto.Mobile.Crisis.-Web-Version.pdf.

Μετάφραση: Γαβριήλ Σακελλαρίδης

Βασικές πτυχές της αυτοκινητοβιομηχανίας

Τζάνι Ριναλντίνι*

Στην ιστορία των αναπτυγμένων χωρών, η αυτοκινητοβιομηχανία αντιπροσωπεύει τόσο τις θετικές όσο και τις αρνητικές αλλαγές που συμβαίνουν κατά τη μετατόπιση από την παλιά στη νέα βιομηχανική πραγματικότητα. Μέσα από τις νίκες και τις ήττες στις εργασιακές αντιπαραθέσεις αυτού του κλάδου, το συνδικαλιστικό κίνημα πέρασε τα αποφασιστικά στάδια που διαμόρφωσαν την ιστορία του και την οργάνωσή του. Το εύρος της τρέχουσας κρίσης αντανακλά την κρίση ολόκληρου του τρόπου οργάνωσης της κοινωνίας και της κατανάλωσης, αντιπροσωπεύοντας για εμάς στην Ευρώπη μια τεράστια πρόκληση σχετικά με την ανόρθωση και λειτουργία αυτού του κλάδου. Τα παρακάτω αποτελούν ορισμένες βασικές πτυχές του κλάδου:

- Η αυτοκινητοβιομηχανία δεν έχει χρησιμοποιήσει την πλήρη παραγωγική δυναμικότητά της. Στον αντίποδα, σε παγκόσμια κλίμακα, η παραγωγή βρίσκεται στο απόγειο της επέκτασής της, κάτι που αποδεικνύεται από τα νέα εργοστάσια στη Λατινική Αμερική και την Ασία. Δεν αναφέρομαι μόνο στα εργοστάσια που συγκεντρώνουν ολόκληρη την αλυσίδα παραγωγής, αλλά σε ολόκληρο τον παραγωγικό κύκλο, από το σχεδιασμό μέχρι τις πωλήσεις. Γι' αυτό δεν πιστεύω ότι είναι αξιόπιστα τα επιχειρήματα σχετικά με την παγκόσμια υπέρβαση της παραγωγικής δυναμικότητας στον κλάδο.

- Υπάρχει ένα συγκεκριμένο πρόβλημα, ειδικότερα στις –από παλιά– αναπτυγμένες χώρες, όπου η αγορά δεν βασίζεται πλέον στη μεγέθυνση της ζήτησης, αλλά στην αντικατάσταση υπάρχουσών μονάδων. Τα τελευταία χρόνια, αυτή η τάση έχει ενισχυθεί μέσω της παροχής κινήτρων από την πλευρά των κυβερνήσεων για τη διάλυση αυτών των μονάδων. Το γεγονός ότι η διάλυση αυτή αποκαλείται «οικολογική» δεν αλλάζει καθόλου το βασικό πρόβλημα.

- Η υπερβολική παραγωγική δυναμικότητα αποτελεί ευρωπαϊκό πρόβλημα, το οποίο ποικίλλει ανάλογα με την κατάσταση κάθε ευρωπαϊκής χώρας. Σε σχέση με τα εμπορικά ισοζύγια, κάποιες χώρες παρουσιάζουν πλεονάσματα και κάποιες ελλείμματα, με επιπτώσεις στον κλάδο.

- Κάθε χώρα αγωνίζεται να υπερασπιστεί τη δική της βιομηχανία, τη στιγμή που οι πολυεθνικές κάνουν καθαρούς εκβιασμούς στα συνδικάτα για να εξασφαλίσουν περικοπές στους μισθούς και επιδείνωση των εργασιακών σχέσεων.

Σε αυτό το πλαίσιο, δεν θα ήταν αληθές να υποστηρίξουμε ότι τα ευρωπαϊκά συνδικάτα έχουν κοινή στάση και πρακτικές. Αντιθέτως, πίσω από τις διακηρύξεις για αλληλεγγύη και τις βαρύγδουπες δηλώσεις, υποβόσκουν σημαντικές διαφορές και ανταγωνισμοί για την υπεράσπιση αποσταθεροποιημένων θέσεων εργασίας. Το λυπηρό είναι ότι είμαστε διασπασμένοι και αυτό προσφέρει στους εργοδότες ιδανικές συνθήκες.

Δεν υπάρχει κάποια θαυματουργή θεραπεία για να ξεφύγουμε από αυτή την κατάσταση. Επιπλέον, είναι ανάγκη να αρχίσει μια σύνθετη συζήτηση για το συνδικαλιστικό κίνημα στην Ευρώπη. Σε σχέση με την αυτοκινητοβιομηχανία, φαίνεται αυτονόητο ότι αυτή η κατάσταση, εκτός του απαράδεκτου κοινωνικού κόστους, οδηγεί ξεκάθαρα στην αποδυνάμωση του ρόλου της Ευρώπης απέναντι στις πολυεθνικές.

Δεν είναι τυχαίο ότι ο εκπρόσωπος του συνδικάτου στο Διοικητικό Συμβούλιο της Fiat υποστηρίζει ότι από τη στιγμή που οι αγορές είναι παγκοσμιοποιημένες, κάθε πολυεθνική είναι υποχρεωμένη να γίνει μια «πολεμική μηχανή».

Το μέλλον της αυτοκινητοβιομηχανίας διακυβεύεται στο επίπεδο του μετασχηματισμού – ενός μετασχηματισμού σε σχέση με το περιβάλλον, το οποίο απαιτεί επείγοντως μια πιο παγκόσμια αντίληψη της «διατηρήσιμης κινητικότητας» αγαθών και ανθρώπων.

Αυτή είναι η πραγματική πρόκληση για το μέλλον. Δεν μπορούμε να αφήσουμε το θέμα αυτό στις πρωτοβουλίες των πολυεθνικών και στους εμπορικούς τους πολέμους – με άλλα λόγια, στη νεοφιλελεύθερη λογική της αγοράς. Χρειαζόμαστε μια ισχυρή πολιτική και κοινωνική πρωτοβουλία για να επιβεβαιώσουμε το ρόλο της πολιτικής και της δημόσιας διακυβέρνησης της Ευρώπης σε σχέση με αυτό το ζήτημα.

Σήμερα, η διάσταση αυτή είναι τελείως απύσχα. Όμως, για να οικοδομηθεί κοινή θέση και πρακτική για όλα τα συνδικάτα σε διάφορες χώρες, είναι ζωτικής σημασίας να σταματήσουμε την αποδυνάμωση της δράσης μας και τη σύγκλιση μας με τον «αγοραίο» συνδικαλισμό.

Μετάφραση: Γαβριήλ Σακελλαρίδης

Κείμενο που παρουσιάστηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ τον Ιούλιο του 2010 στην Κωνσταντινούπολη, στο σεμινάριο με θέμα «Ανάλυση της κρίσης στην αυτοκινητοβιομηχανία: Τι είδους κοινωνικό και περιβαλλοντικό επαναπροσανατολισμό χρειαζόμαστε;».

*Γενικός γραμματέας της FIOM-CGIL από το 2002 ως το 2010

Εναλλακτικές λύσεις απέναντι στην κρίση

Μια σύγκριση των αριστερών εναλλακτικών προτάσεων

Φρεντερίκ Βιαλέ

Μια από τις συνηθισμένες αναφορές των νεοφιλελεύθερων που βρίσκονται στην εξουσία σήμερα, η οποία προπαγανδίζεται συνεχώς από τα κυρίαρχα ΜΜΕ, είναι η επίμονη επανάληψη ότι δεν υπάρχει αξιόπιστη εναλλακτική λύση στο υπάρχον σύστημα. Όλοι αυτοί ισχυρίζονται ότι η έξοδος από την κρίση δεν θα είναι αποτέλεσμα της αντιπαράθεσης με τον αγοραίο φιλελευθερισμό (που είναι εξ ορισμού ακατανίκητος), αλλά μόνο οριακών προσαρμογών του τελευταίου ή περαιτέρω ενίσχυσής του.

Σε αυτή την περίπτωση, η λύση θα είναι ακόμη περισσότερος νεοφιλελευθερισμός. Όταν εκφράζεται τόσο ωμά μπορεί να φαίνεται εξωφρενικό ή κυνικό, και όντως είναι. Όμως, οι κυρίαρχες ελίτ υποστηρίζουν συχνά ότι η εφαρμογή αντιμεταρρυθμίσεων εν μέσω της κρίσης είναι από μόνη της κυνική. Με αυτό τον τρόπο, υποστηρίζουν, κερδίζεται το πλεονέκτημα ότι η κοινωνία βρίσκεται σε κατάσταση σοκ, η οποία αναπόφευκτα δημιουργείται σε μια σοβαρή κρίση, οπότε μπορούν να εφαρμοστούν δραστικότερα και σκληρότερα μέτρα. Τα μέτρα αυστηρότητας (ή, ορθότερα, τα μέτρα λιτότητας) που απότομα επιβλήθηκαν στην Ελλάδα μπορεί να είναι πολύ δραματικά, αλλά αντίστοιχα σκληρά μέτρα έχουν επιβληθεί και σε άλλες χώρες υπό την απειλή των κερδοσκόπων (θα μπορούσαμε να αναρωτηθούμε ποιος έχει δώσει την ισχύ στους τελευταίους ώστε να έχουν τη δυνατότητα να βλάψουν τις οικονομίες). Υιοθετείται το «σφίξιμο της ζώνης» ως προληπτικό μέτρο – γνωρίζοντας όμως ότι είναι οι ζώνες άλλων ανθρώπων αυτές που σφίγγονται, για την ακρίβεια αυτές των

απλών ανθρώπων. Από αυτή την άποψη, τα μέτρα που λαμβάνονται στην Ιταλία, την Ισπανία, τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία, όλα προμηνούν χειρότερες συνθήκες. Το μέλλον σίγουρα φαίνεται σκοτεινό, ενώ η υπόσχεση της επερχόμενης ευμάρειας, λόγω της αυστηρότητας, μετατοπίζεται στο μακροπρόθεσμο μέλλον, θυμίζοντας τη μετά θάνατον ζωή, που διακηρύσσει το φιλόanthρωπο κομμάτι του κλήρου. Η ευτυχία θα έρθει αργότερα, ίσως και μετά θάνατον, αν υποφέρουμε σιωπηλά εδώ και τώρα. Αυτή είναι η κατάσταση αν δούμε την πολιτική πραγματικότητα.

Πλήθος προτάσεων

Υπάρχει αφθονία προτάσεων για μια διαφορετική έξοδο από την κρίση. Είναι αρκετά διαφωτιστικό να ρίξουμε μια ματιά σε μερικές από αυτές. Για αυτόν το σκοπό έχω συλλέξει κάποιες προτάσεις που τέθηκαν από πολιτικά κόμματα, πανεπιστημιακούς και κοινωνικές οργανώσεις [Αριστερό Κόμμα, Κόμμα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς, transform! –ιδιαίτερα το Υπόμνημα των Ευρωπαίων Οικονομολόγων–, Ευρωπαϊκό Δίκτυο Συνδικαλιστικών Οργανώσεων –Ιούνιος 2010–, CADTM (Επιτροπή για τη Διαγραφή του Χρέους του Τρίτου Κόσμου), ATTAC και μια δήλωση πάνω από εκατό οικονομολόγων από ιταλικά πανεπιστήμια].

Μια πρώτη παρατήρηση: Οι διάφορες διαγνώσεις συγκλίνουν

Κανένας δεν ονειρεύεται να πραγματοποιηθεί αυτό που λένε τα ΜΜΕ σε καθημερινή βάση: «Το δημόσιο χρέος είναι η πηγή του προβλήματος, πρέπει να μειωθεί για να καθησυχαστούν οι αγορές».

Όχι, η κρίση δεν είναι μόνο ελληνική, είναι παγκόσμια, δεν έχει ενιαία αιτία, αλλά είναι συστημική (ορισμένοι, δε, μιλούν για συνδυασμό κρίσεων: χρηματοπιστωτική, οικονομική, θεσμική και δημοκρατική, κρίση παραγωγής και διανομής). Οι κρίσεις είναι εγγενείς στο σύστημα – πράγματι, κάποιος θα μπορούσε να αναρωτηθεί εάν, από την άποψη του συστήματος, δεν πρόκειται για κρίση, αλλά για μια έκφραση του ίδιου του συστήματος.

Το γεγονός που προκάλεσε την κρίση (τα δάνεια υψηλού κινδύνου) προέρχεται από το ότι η διανομή του εισοδήματος είναι όλο και περισσότερο υπέρ του κεφαλαίου τιμώντας την εργασία. Εκείνοι που διαθέτουν μόνο την εργασία τους για να ζήσουν πρέπει να προσφύγουν σε μεγάλα δάνεια – δάνεια που χορηγούνται μαζικά από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις με οποιουδήποτε όρους και μετασχηματίζονται σε τίτλους από ανεξέλεγκτους χρηματιστές, καθώς οι έλεγχοι που επιβλήθηκαν τη δεκαετία του '80 έχουν πλέον αρθεί στη διεθνοποιημένη οικονομία-καζίνο. Τώρα οι τράπεζες, που διασώθηκαν μαζικά με δημόσιο χρήμα, στρέφονται εναντίον των κρατών, τα οποία εκμεταλλεύονται το δημόσιο χρέος για να αναγκάσουν τους ανθρώπους να πληρώσουν πάλι για μια κρίση

που δεν προκάλεσαν. Ο κόσμος θα πληρώσει, λοιπόν, για τρίτη φορά: Την πρώτη φορά εγγυήθηκαν για τις τράπεζες, τη δεύτερη υποβλήθηκαν στον ανταγωνισμό, την αβεβαιότητα και την ένδεια και τώρα, για τρίτη φορά, υφίστανται τα μέτρα λιτότητας, που είναι απλώς ένας ακόμη τρόπος για να υποταχθούν στις τράπεζες και τις χρηματοπιστωτικές αγορές.

Ωστόσο, η κρίση δεν έχει τις ρίζες της μόνο στην κατάρρευση του 2008. Πρόκειται για διαπίστωση αποδεκτή από όλους. Ακόμα και πριν από την κρίση, οι ευρωπαϊκές χώρες γνώρισαν μεγάλη αύξηση της φτώχειας (συμπεριλαμβανομένων των φτωχών εργαζόμενων). Η φτώχεια θα αυξηθεί ακόμα περισσότερο εξαιτίας της ανεργίας και της μείωσης του εισοδήματος των συνταξιούχων, λόγω της λιτότητας. Στην πραγματικότητα, οι κυβερνήσεις προσπαθούν να μειώσουν τα δημόσια ελλείμματα που προήλθαν από τις τεράστιες δαπάνες για τη διάσωση των τραπεζών και τα μέτρα που πάρθηκαν για να υποστηριχθεί η ζήτηση. Οι κοινωνικές δαπάνες μειώθηκαν δραστικά. Στο μεταξύ, η επείγουσα μάχη που πρέπει να δοθεί ενάντια στην κλιματική αλλαγή έχει για την ώρα εγκαταλειφθεί.

Τα ιδιωτικά χρέη γίνονται δημόσια

Γινόμαστε, έτσι, μάρτυρες της δεύτερης φάσης της αντιμετώπισης της κρίσης, η οποία συνίσταται στο μετασχηματισμό μιας κρίσης που προήλθε από το ιδιωτικό χρέος (μέσω των sub-prime δανείων) σε κρίση που οφείλεται στα δημόσια χρέη (μέσω των δημοσιονομικών ελλειμμάτων). Τα κράτη διέσωσαν τις τράπεζες όταν βρίσκονταν στο χείλος της καταστροφής. Στην πραγματικότητα, ήταν αδύνατο να τις αφήσουν να καταρρεύσουν, καθώς αυτό θα είχε αποτέλεσμα να σταματήσουν όλες οι οικονομικές λειτουργίες. Ο συγκεκριμένος εκβιασμός υλοποιήθηκε μέσω του δόγματος «είναι πολύ μεγάλες για να καταρρεύσουν» (too big to fail).

Το κράτος υποχρεώθηκε να πάρει μέτρα για την οικονομική ανάκαμψη (αν και τα περισσότερα ήταν αναποτελεσματικά). Και τώρα, οι οίκοι αξιολόγησης πιστωτικού κινδύνου (για τους περισσότερους επενδυτές αυτοί οι οίκοι είναι υπεύθυνοι για τη δημιουργία και την εξάπλωση των τοξικών χρηματοπιστωτικών προϊόντων στην οικονομία) κρίνουν ποια κράτη είναι *εύθραυστα* και δικαιολογούν την άρνησή τους για πίστωση προς αυτά παρά μόνο με πολύ υψηλά επιτόκια, επιδεινώνοντας έτσι τις χρηματοπιστωτικές και δημοσιονομικές δυσκολίες τους. Την περίοδο που γράφεται αυτό το άρθρο, η ΕΚΤ δεν είχε ακόμη τη δικαιοδοσία να χρηματοδοτήσει το δημόσιο χρέος εξαιτίας της Συνθήκης της Λισαβόνας. Οι κυβερνήσεις που βρίσκονται υπό πίεση αποφάσισαν τη χαλάρωση αυτής της αρχής, η οποία όμως παραμένει σε ισχύ.

Ένα άλλο σημείο σύγκλισης των εκτιμήσεων πολλών φορέων είναι το εξής: Η ΕΕ έχει αποδειχθεί ανίκανη μέχρι τώρα να απαντήσει αποτελεσματικά στα προβλήματα που έχουν προκύψει. Εν συντομία, οι προτάσεις για τη μεταρρύθ-

μιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος εστιάζουν στα λιγότερο σημαντικά θέματα. Σε κάθε περίπτωση, οι στρατηγικές απέναντι στην κρίση αποτελούνταν από μειώσεις μισθών με στόχο τη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας, την ενθάρρυνση του κοινωνικού ντάμπινγκ και το δημοσιονομικό ανταγωνισμό. Έχουν αποτύχει τελείως να σχεδιάσουν οποιαδήποτε πολιτική δημοσιονομικού συντονισμού.

Η κριτική της στρατηγικής της Γερμανίας απέναντι στην κρίση ήταν οξεία. Όμως, η κριτική αυτή δεν κατευθύνθηκε στη Γερμανία ως κράτος, αλλά στη λογική της πολιτικής ορθοδοξίας που κυριαρχεί εκεί και στην πραγματικότητα σε όλη την ΕΕ – μια λογική βασισμένη αποκλειστικά στις εξαγωγές. Αυτό το παιχνίδι έχει καταστροφικές επιπτώσεις στις χώρες της ΕΕ στις οποίες κατευθύνονται οι εξαγωγές, αφού αυτό το μοντέλο τις αναγκάζει να το μιμηθούν μέσω αποπληθωριστικών πολιτικών. Σε αυτό ακριβώς το μοντέλο ασκείται κριτική, επειδή βασίζεται στη συμπίεση των μισθών και την επιδείνωση των εργασιακών σχέσεων (στη Γερμανία για να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων, αλλά και αλλού για να ισχυροποιηθούν οι αγορές και να αντιμετωπιστούν οι κερδοσκοπικές επιθέσεις). Οι επιπτώσεις αυτού του μοντέλου είναι επίσης καταστροφικές για το περιβάλλον.

Μια δεύτερη παρατήρηση: Το επίπεδο της απάντησης

Εδώ και αρκετό καιρό έχει ξεκινήσει μια δημόσια συζήτηση σε εθνικό, ευρωπαϊκό, αλλά και παγκόσμιο επίπεδο. Τα πολιτικά κόμματα, τα οποία λειτουργούν με την προοπτική να αναλάβουν τελικά την εξουσία, αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα δημιουργίας συμμαχιών και διεξαγωγής πολιτικών αγώνων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δεσμευόμενα να αγνοήσουν τις οδηγίες της ΕΕ όταν γίνουν κυβέρνηση. Τα κοινωνικά κινήματα δεν αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της εξουσίας, αλλά δηλώνουν συμμετοχή σε όλα τα επίπεδα.

Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι σε αυτό το σημείο δεν υπάρχει κάποιος πραγματικός διαχωρισμός, απλώς διαφορετικές αντιλήψεις σχετικά με το χρόνο δράσης: «Η άμεση δράση σε εθνικό επίπεδο για την αλλαγή των πολιτικών συσχετισμών δύναμης σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, με σκοπό τις συμμαχίες για τον επαναπροσανατολισμό της πολιτικής της ΕΕ» θα μπορούσε να αποτελεί κοινή οπτική για αυτό το στρατηγικό πρόβλημα.

Μια τρίτη παρατήρηση: Τα είδη της απάντησης

Εδώ υπάρχει μια ισχυρή, συνολική σύγκλιση. Ο πυρήνας της έγκειται στη διαπίστωση ότι η κρίση στην ουσία είναι συστημικού τύπου, κάτι που σημαίνει ότι η δημοκρατία υποσκάπτεται, παρ' όλο που οι ηγέτες των χωρών μας διακηρύσσουν τη σημασία της. Στην πραγματικότητα, οι αγορές είναι αυτές που φτιάχνουν τους νόμους και όχι οι άνθρωποι. Επίσης, φαίνεται αναγκαίο (σύμ-

φωνα με την ΑΤΤΑC, το ΚΕΑ, το Αριστερό Κόμμα στη Γαλλία, το Υπόμνημα των Ευρωπαίων Οικονομολόγων) να επανοικοδομηθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση σε νέα θεμέλια, που βασίζονται σε νέα κριτήρια, ικανά να βάλουν τους ανθρώπους πάνω από τα κέρδη.

Πώς μπορούμε να το πετύχουμε αυτό; Η απάντηση περιέχει την αναστροφή της παρούσας κατάστασης και, συνεπώς, την υλοποίηση ιδεών για επιβολή φόρου στις χρηματοπιστωτικές αγορές, καθώς και τη ρύθμιση του τραπεζικού τομέα (όπως υποστηρίζουν η ΑΤΤΑC και άλλοι). Ο διαχωρισμός των επενδυτικών τραπεζών από τις εμπορικές αποτελεί, επίσης, θέμα που έρχεται συχνά στο προσκήνιο (επιστολή Ιταλών οικονομολόγων, ΚΕΑ, ΑΤΤΑC κ.λπ.). Η δημιουργία ενός δημόσιου τραπεζικού πυλώνα, πιθανόν μέσω της εθνικοποίησης κάποιων τραπεζών (όπως υποστηρίζει η CADTM), αποτελεί επίσης ζήτημα που τίθεται στο τραπέζι. Η ιδέα αυτή βασίζεται στην αντιμετώπιση της πίστωσης ως μορφής κοινής ιδιοκτησίας, οπότε νομιμοποιούνται οι έλεγχοι στις πιστωτικές πολιτικές από τους ίδιους τους πολίτες, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο.

Οι σκοποί της ΕΚΤ

Μια άλλη πρόταση σχετικά με το ρόλο της ΕΚΤ: Η ανεξαρτησία της από τις κυβερνήσεις θεωρείται γενικά απαραίτητη επειδή καθορίζεται από τα νεοφιλελεύθερα δόγματα. Θα έπρεπε, τουλάχιστον, να λειτουργεί υποχρεωτικά με βάση τους στόχους της απασχόλησης και της ανάπτυξης και όχι μόνο με βάση την καταπολέμηση του πληθωρισμού. Επιπλέον, κάποιοι (transform!, ΑΤΤΑC, ΚΕΑ) υποστηρίζουν ότι η ΕΚΤ πρέπει να χρηματοδοτήσει τα εθνικά χρέη και ο ρόλος της να αλλάξει με βάση τα κριτήρια των θέσεων εργασίας, της κοινωνικής ανάπτυξης και της οικολογίας. Η ΕΚΤ πρέπει να υπόκειται σε δημόσιο και δημοκρατικό έλεγχο. Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης πρέπει να αντικατασταθεί από ένα νέο σύμφωνο αλληλεγγύης που θα ευνοεί τη μεγέθυνση, την πλήρη απασχόληση και την κοινωνική και περιβαλλοντική προστασία.

Συνολικά, η πίστη πρέπει να θεωρηθεί δημόσιο αγαθό. Οι τράπεζες καταθέσεων πρέπει να διαχωριστούν από τις επενδυτικές τράπεζες. Πρέπει να ενθαρρυνθεί η ίδρυση δημόσιων, συνεταιριστικών και μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων. Οι μεγαλύτερες τράπεζες πρέπει να υπόκεινται σε αποτελεσματικό δημόσιο έλεγχο. Οι δραστηριότητες των επενδυτικών τραπεζών και των επενδυτικών κεφαλαίων, ιδιαίτερα των κερδοσκοπικών hedge funds, πρέπει να ελέγχονται συστηματικά. Σε ό,τι αφορά τις χρηματαγορές, όλα τα νέα προϊόντα πρέπει να έχουν την έγκριση μιας δημόσιας ρυθμιστικής αρχής για να αποφευχθεί η υπερβολική τους πολυπλοκότητα. Οι πιστώσεις, ως σύνολο, πρέπει να επιτηρούνται και είναι ανάγκη να ιδρυθεί ένας ευρωπαϊκός δημόσιος οίκος αξιολόγησης πιστωτικού κινδύνου.

Ακύρωση του απεχθούς χρέους

Ένα εξαιρετικά σημαντικό σημείο τίθεται από την CADTM, η οποία αγωνίζεται για την ακύρωση του χρέους του Τρίτου Κόσμου, και τώρα παίρνει θέση για το ελληνικό δημόσιο χρέος, καθώς και για αυτό των άλλων χωρών της ΕΕ. Με ριζοσπαστικό τρόπο, η CADTM συνιστά (μεταξύ άλλων) την εθνικοποίηση των τραπεζών, την επίτευξη με αυτό τον τρόπο του πολιτικού ελέγχου του τραπεζικού τομέα, καθώς και μονομερές πάγωμα (χωρίς σώρευση τόκων υπερημερίας) του δημόσιου χρέους. Εφόσον εξασφαλιστεί ο δημόσιος έλεγχος, αυτό θα σημαίνει ακύρωση του απεχθούς χρέους, θεμελίωση δημοσιονομικής δικαιοσύνης, δίκαιη διανομή του πλούτου, περιορισμό των χρηματοπιστωτικών αγορών με τη δημιουργία ενός αρχείου των πραγματικών κατόχων των ομολόγων, καθώς επίσης και απαγόρευση της ακάλυπτης πώλησης χρεογράφων (short selling). Σε όλα τα παραπάνω, η CADTM προσθέτει συνολικότερα μέτρα για τη μείωση των ωρών εργασίας και την κοινωνικοποίηση επιχειρήσεων που έχουν ιδιωτικοποιηθεί τα τελευταία χρόνια.

Βέβαια, η CADTM δεν είναι η μόνη που έχει συνδέσει την απασχόληση με τη δημοσιονομική πολιτική. Και άλλοι οργανισμοί και κόμματα υποστηρίζουν ότι η κρίση δεν είναι μόνο χρηματοπιστωτική, αλλά έχει άμεση σχέση με την εργασία και τη διανομή του πλούτου. Το ζήτημα είναι να ενεργοποιηθούν ξανά τα παρεμβατικά εργαλεία της οικονομίας και ιδιαίτερα η φορολογία, στην κατεύθυνση, όμως, μιας ρεαλιστικής πολιτικής διανομής του πλούτου, δηλαδή στον αντίποδα της δημοσιονομικής πολιτικής που υποστηρίζει τη χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση και αυξάνει τη φορολογία αυτών που είναι ανίκανοι να φοροδιαφύγουν και όχι αυτών που κατέχουν πραγματικά μεγάλες περιουσίες. Οι προτάσεις όλων των φορέων περιλαμβάνουν τη φορολόγηση του κεφαλαίου, ενάντια στην τρέχουσα πρακτική.

Το οικολογικό ζήτημα είναι επίσης παρόν: Το Υπόμνημα των Ευρωπαίων Οικονομολόγων υποστηρίζει: *«Πρέπει να δρομολογηθεί ένα φιλόδοξο πρόγραμμα οικολογικού μετασχηματισμού στους τομείς των καυσίμων και της ενέργειας, της στέγασης και της μεταφοράς. Ένα τέτοιο οικονομικό πρόγραμμα μπορεί να συνεισφέρει τόσο στην οικονομική ανάκαμψη όσο και στη μετάβαση σε ένα πιο βιώσιμο οικονομικό μοντέλο»*. Το KEA θέτει τα ζητήματα διαφορετικά: Στη διακήρυξη του 2009 τίθεται *«πέρ της άμεσης και συνεκτικής διαμόρφωσης μιας διεθνούς συνθήκης που θα συμβαδίζει με την αναφορά της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την κλιματική αλλαγή, κάτι που συμπεριλαμβάνεται στο σχέδιο δράσης της ΕΕ για την περίοδο 2007-2009»*. Η ΑΤΤΑC θεωρεί ότι η κλιματική και η κοινωνική αλλαγή συνδέονται. Η παρούσα κρίση είναι συστημική και δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ξεχωριστά από την πρόκληση της κλιματικής αλλαγής και από τον επαναπροσανατολισμό του τρόπου παραγωγής και κατανάλωσης. Όλα αυτά δείχνουν το ριζικά διαφορετικό προσανατολισμό αυτών που βλέπουν την κρίση ως τρόπο για να αλλάξουν τα θεμέλια του συστήματος με εκείνους που επικεντρώνουν στην άμεση ανάγκη για οικονομική ανάκαμψη.

Όλη η ατζέντα πρέπει να αλλάξει

Συμπερασματικά, είναι ξεκάθαρο ότι κανένας δεν προσδίδει ιδιαίτερη αξία στις τεχνικές λύσεις. Όλοι λένε ότι το πρόβλημα είναι ευρύτερο και ότι πρέπει να υπάρξει ρήξη με το σημερινό μη βιώσιμο παραγωγικό μοντέλο, όπως και με τον εντελώς αντιδημοκρατικό τρόπο διαχείρισης των δημόσιων υποθέσεων οι οποίες, σε τελική ανάλυση, συνδέονται με τη χρηματοπιστωτική σφαίρα. Υπάρχει πληθώρα προτάσεων για ρήξη με το νεοφιλελεύθερο καθεστώς και τις ευρωπαϊκές πολιτικές, που θεωρούνται ένας ακόμα τρόπος για τη συρρίκνωση των λαϊκών δικαιωμάτων. Ιδιαίτερα τα πολιτικά κόμματα εξαγγέλλουν το πάγωμα της εφαρμογής των οδηγιών της ΕΕ σε περίπτωση που έρθουν στην εξουσία. Στις προτάσεις, επίσης, περιλαμβάνονται ο συνολικός επαναπροσανατολισμός της δημοσιονομικής πολιτικής και, κυρίως, ο τερματισμός του δημοσιονομικού ντάμπινγκ και η αλλαγή του μίξερου ευρωπαϊκού προϋπολογισμού, που στην ουσία δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τα προβλήματα. Αρκετοί, τέλος, είναι αυτοί που θεωρούν απαραίτητο να επανεξεταστεί συνολικά αυτός καθαυτός ο τρόπος παραγωγής, αφού αποτελεί τον υπεύθυνο των βίαιων ανακατατάξεων που βιώνουμε.

Ο στόχος είναι τεράστιος και δεν μπορούμε σε καμία περίπτωση να βασιστούμε στις σημερινές κυβερνήσεις. Αυτό που χρειάζεται είναι να δημιουργήσουμε ένα νέο συσχετισμό δύναμης, εξ ου και η ανάγκη να εντείνουμε την αντίσταση σε κάθε δυνατό επίπεδο.

Μετάφραση: Γαβριήλ Σακελλαρίδης

Το κόστος της εκπομπής διοξειδίου του άνθρακα: μια ορθή βάση στην Παγκόσμια Σύνοδο του ΟΗΕ για το Κλίμα στο Κανκούν

Χέλμουτ Σέλιγκερ

Μετά την παταγώδη αποτυχία των διαπραγματεύσεων στην τελευταία Σύνοδο για την Κλιματική Αλλαγή στην Κοπεγχάγη, ακόμα και οι πλέον καλοπροαίρετοι και ευαίσθητοι πολιτικοί από αυτούς που είναι αρμόδιοι για το περιβάλλον είπαν ότι το εργαλείο των διαπραγματεύσεων για το παγκόσμιο κλίμα εντός του πλαισίου του ΟΗΕ δεν μπορεί πετύχει. Υποστηρίζουν ότι ένα τόσο περίπλοκο θέμα δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί στο πλαίσιο του ΟΗΕ. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, δεν ισχύει.

Προϋπόθεση για επιτυχείς διαπραγματεύσεις είναι η διατύπωση απολύτως διάφανων, επαρκών, κατανοητών, καθαρών και δίκαιων αρχών. Μόνο αν αυτές οι προϋποθέσεις εκπληρωθούν και κανένα μέρος δενιώθει ότι εξαπατήθηκε, είναι ρεαλιστικό και καθ' όλα εφικτό να έρθουμε σε συνεννόηση αναφορικά με μια διεξοδική συμφωνία για το κλίμα, η οποία θα μπορεί να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο της παγκόσμιας κλιματικής αλλαγής.

Δεδομένου ότι, παρά την πολύ καλή γνώση που είχαν, οι κυβερνήσεις των αναπτυσσόμενων βιομηχανικών χωρών δεν αντιμετώπισαν το πρόβλημα, δεν υπάρχει χρόνος για χάσιμο από την πλευρά των προοδευτικών και διεθνιστικών δυνάμεων, οι οποίες πρέπει να το θέσουν, ούτως ώστε να μπορέσει να υιοθετηθεί στο Κανκούν ως βάση για τις περαιτέρω διαπραγματεύσεις για το κλίμα. Από κοινού με άλλες προοδευτικές δυνάμεις από όλο τον κόσμο, η ευρωπαϊκή Αριστερά μπορεί να θέσει το ζήτημα κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι κυβερνήσεις, π.χ., στη Λατινική Αμερική (Βραζιλία, Βενεζουέλα, Βολιβία) αλλά και στην Ασία (Κίνα, Ινδία), να υιοθετήσουν αυτή την προσέγγιση και να την προβάλλουν στο Κανκούν ως ιδέα της ομάδας των αδέσμευτων κρατών ώστε να αποτε-

λέσει τη βάση των διαπραγματεύσεων και να υποστηριχθεί ενδεχομένως και από ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη.

Ο στόχος των δύο βαθμών Κελσίου

Τα επιστημονικά ευρήματα μας λένε με τη μεγαλύτερη δυνατή σαφήνεια ότι οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου πρέπει να μειωθούν σε παγκόσμια κλίμακα ευθύς αμέσως και με τη μέγιστη ένταση. Από αντικειμενική σκοπιά, η κατάσταση είναι δραματική. Η εξέλιξη της εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου όχι μόνο δεν έχει ανασχεθεί ή περιοριστεί από το 1990, αλλά η ενεργειακή κατανάλωση και, άρα, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, ιδίως του διοξειδίου του άνθρακα, αυξάνεται αδιαλείπτως τα τελευταία χρόνια. Όλα τα επιστημονικά ευρήματα δείχνουν ότι πάρα πολύς χρόνος έχει χαθεί από το 1990 και ότι η όποια περαιτέρω καθυστέρηση θα επιδεινώσει επικίνδυνα την κατάσταση.

Για να μην προβάλλει απολύτως μη ρεαλιστικές απαιτήσεις, η επιστήμη διατύπωσε το στόχο των δύο βαθμών Κελσίου, που σημαίνει ότι η πλειονότητα των επιστημόνων συμφωνεί πως μακροπρόθεσμα το ανθρώπινο είδος μόλις μπορεί να αντεπεξέλθει σε μια αύξηση της παγκόσμιας μέσης τιμής της θερμοκρασίας της Γης κατά δύο βαθμούς υψηλότερα από το αντίστοιχο επίπεδο θερμοκρασίας της προβιομηχανικής εποχής. Σήμερα, έχουμε ήδη φτάσει σε μια αύξηση της τάξεως του 0,8%.

Τουλάχιστον, η διεθνής κοινότητα συμφώνησε στη Διάσκεψη για το Κλίμα στο Μπαλί, το 2007, να υιοθετήσει ως γενικό στόχο για την προστασία του παγκόσμιου κλίματος αυτό το όριο των δύο βαθμών στην εκατοντάβαθμη κλίμακα ως βασική κατευθυντήρια γραμμή για την όποια μελλοντική πολιτική δράση σε παγκόσμια κλίμακα. Όμως, αυτό δεν συνοδεύτηκε από συγκεκριμένες πράξεις. Ποια συγκεκριμένα μέτρα απαιτούνται και μπορούν να υλοποιηθούν προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος των δύο βαθμών Κελσίου;

Δεσμευτικά σχέδια

Άμεσα και δεσμευτικά σχέδια και υποχρεώσεις για τη μείωση των εκπομπών στις βιομηχανικές χώρες: Πρώτο και κύριο, οι πλούσιες βιομηχανικές χώρες, που είναι κυρίως υπεύθυνες για την παρούσα κλιματική κρίση –με τις ΗΠΑ επικεφαλής, αλλά με την ΕΕ, τη Ρωσία και την Ιαπωνία να ακολουθούν κατά πόδα–, καλούνται να μειώσουν άμεσα και ριζικά τις εκπομπές αερίων, με μακροπρόθεσμο στόχο να τις περιορίσουν στο ανώτατο επίπεδο του ενός μόνο τόνου ισοδυνάμων διοξειδίου του άνθρακα ανά κεφαλή το χρόνο. Για να αποφευχθεί το ενδεχόμενο μιας υποκριτικής αφοσίωσης στο μακροπρόθεσμο στόχο, είναι αναγκαίο να καταλήξουμε σε δεσμευτικές συμφωνίες και υποχρεώσεις για τη μείωση των εκπομπών κατά 20% έως το 2020, συγκριτικά με τις εκπομπές το 1990.

Η προσέγγιση του παγκόσμιου προϋπολογισμού

Μια παγκόσμια κλιματική συμφωνία στη βάση της προσέγγισης ενός παγκόσμιου προϋπολογισμού διοξειδίου του άνθρακα: Δεδομένου ότι οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα πρέπει να είναι στο επίκεντρο όλων των προσπαθειών που αφορούν την προστασία του κλίματος, λόγω της μεγάλης ποσότητας αερίων που απελευθερώνονται και της μακράς διάρκειας παραμονής τους στην ατμόσφαιρα, η προσέγγιση του προϋπολογισμού που παρουσιάζεται εδώ εστιάζει στις κύριες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, κυρίως από την καύση ορυκτών πρώτων υλών. Αυτή η προσέγγιση, που έχει αφετηρία μια μελέτη που πραγματοποίησε το Επιστημονικό Γνωμοδοτικό Συμβούλιο για την Παγκόσμια Αλλαγή (WBGU), συνοψίζεται ως εξής: Εάν ο στόχος των δύο βαθμών Κελσίου επιτευχθεί σε ποσοστό 75%, οι σωρευτικές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα σε όλη την υφήλιο δεν πρέπει να υπερβαίνουν τους 1,1 τρισεκατομμυρία τόνους την περίοδο 1990-2050. Σύμφωνα με τα σημερινά επιστημονικά ευρήματα, αυτός ο παγκόσμιος προϋπολογισμός αντιπροσωπεύει το ανώτατο όριο εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα που μπορεί να απορροφήσει η ατμόσφαιρα.

Το κατά κεφαλήν «κλειδί»

Προκείμενου αυτός ο παγκόσμιος συνολικός προϋπολογισμός διοξειδίου του άνθρακα να επιμεριστεί ισόποσα μεταξύ όλων των χωρών δεν υπάρχει, από τη σκοπιά της κλιματικής δικαιοσύνης, άλλη λογική αρχή εκτός από ένα κατά κεφαλήν «κλειδί», που σημαίνει ότι κάθε κάτοικος της Γης έχει ίσα δικαιώματα να εκπέμπει ένα ορισμένο ποσό διοξειδίου του άνθρακα. Για την περίοδο από το 1990 έως το 2050, το ποσό αυτό ανέρχεται σε μια μέση τιμή 2,7 τόνων διοξειδίου του άνθρακα κατά κεφαλήν το χρόνο. Από το 2050 και μετά αυτό το ποσό δεν πρέπει να υπερβαίνει τον έναν τόνο διοξειδίου του άνθρακα κατά κεφαλήν το χρόνο. Χώρες στο κατώφλι της ανάπτυξης και αναπτυσσόμενες, οι οποίες σήμερα και στο μέλλον ξεπερνούν αυτό το όριο, θα πρέπει να προσεγγίσουν την τιμή αυτή μέχρι το 2050. Εφόσον την περίοδο μεταξύ 1999 και 2008 η συνολική εκπομπή έφτασε ήδη τους 500 δισ. τόνους διοξειδίου του άνθρακα παγκοσμίως, για την υπόλοιπη περίοδο η μέγιστη επιτρεπόμενη εκπομπή διοξειδίου του άνθρακα είναι μόλις 500 δισ. τόνοι. Εάν ο συνολικός κατά κεφαλήν προϋπολογισμός αποδίδεται σε κάθε κράτος χωριστά σύμφωνα με ένα τέτοιο «κλειδί», καταλήγουμε σε έναν σωρευτικό προϋπολογισμό διοξειδίου του άνθρακα για κάθε κράτος και για όλη την εν λόγω περίοδο.

Έτσι, λοιπόν, η Κίνα, έχοντας το 22% του παγκόσμιου πληθυσμού, δικαιούται, την περίοδο μεταξύ 1990 και 2050, έναν συνολικό προϋπολογισμό 239 δισ. τόνων διοξειδίου του άνθρακα, εκ των οποίων έχει ήδη χρησιμοποιήσει 75 δισ. τόνους. Αυτό σημαίνει ότι από τον προϋπολογισμό της απομένουν 164 δισ. τόνοι για όλη την περίοδο από το 2010 μέχρι το 2050. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη το ετήσιο ποσό των εκπομπών της κατά το 2008, που ανερχόταν σε 6,2

δισ. τόνους διοξειδίου του άνθρακα, θα έχει εξαντλήσει τον προϋπολογισμό που δικαιούται σε 26 μόλις χρόνια από σήμερα. Επομένως, και η Κίνα πρέπει να στοχεύσει στη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, πολλώ δε μάλλον αν συμπεριληφθούν στους υπολογισμούς η ετήσια πληθυσμιακή αύξηση και η οικονομική ανάπτυξη.

Ανάλογοι υπολογισμοί για τις ΗΠΑ, με έναν πληθυσμό που φτάνει το 4,7% του παγκόσμιου πληθυσμού, καταλήγουν σε ένα συνολικό προϋπολογισμό 52 δισ. τόνων διοξειδίου του άνθρακα για την περίοδο μεταξύ 1990 και 2050. Ωστόσο, στο διάστημα μεταξύ 1990 και 2009 οι ΗΠΑ έχουν ήδη εκπέμψει στην ατμόσφαιρα πάνω από το διπλάσιο ποσό διοξειδίου του άνθρακα, συγκεκριμένα 108 δισ. τόνους. Αυτό σημαίνει ότι οι ΗΠΑ δεν δικαιούνται περαιτέρω εκπομπές μέχρι το 2050 και ότι πρέπει να καταβάλουν αποζημίωση για τον αρνητικό τους προϋπολογισμό.

Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, χώρες όπως η Γερμανία και η Ρωσία έχουν ήδη εκπέμψει μέχρι σήμερα παραπάνω απ' όσο δικαιούνται για όλη την περίοδο μεταξύ 1990 και 2050, αν και σε σημαντικά μικρότερο βαθμό από τις ΗΠΑ (βλ. τον Πίνακα που ακολουθεί).

	Ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού το 1990 (%)	Συνολικός προϋπολογισμός 1990 - 2050 (δισ. τόνοι CO2)	Εκπομπές μέχρι σήμερα 1990 - 2009 (δισ. τόνοι CO2)	Προϋπολογισμός 2010 - 2050 (δισ. τόνοι CO2)	Εκπομπές (εκτιμήσεις) το 2008 (δισ. τόνοι CO2)	Κάλυψη του προϋπολογισμού με ετήσιες εκπομπές όπως αυτές του 2008 Έτη
Κίνα	22	239	75	164	6,2	26
Ινδία	16	175	19	156	1,5	103
ΕΕ	8,9	98	81	18	4,5	4
ΗΠΑ	4,7	52	108	-56	6,1	-9
Ινδονησία	3,4	38	4,8	33	0,38	88
Βραζιλία	2,9	31	6,1	25	0,46	55
Ρωσία	2,8	31	31	-0,29	1,6	0
Ιαπωνία	2,3	26	23	2,4	1,3	2
Μεξικό	1,6	18	6,9	11	0,46	23
Γερμανία	1,5	17	17	-0,9	0,91	-1
Μπουρκίνα Φάσο	0,16	1,7	0,009	1,7	0,00062	2,81
Μαλδίβες	0,0041	0,045	0,0098	0,035	0,00071	50
Παγκόσμια κλίμακα	100	1.100	500	600	30	20

Πίνακας: Εκπομπές CO2 σε κάποιες επιλεγμένες χώρες

Πηγή: http://www.wbgu.de/wbgu_sn2009_en.html

Οικονομική αξιολόγηση

Προκειμένου ορισμένες βιομηχανικές χώρες (ΗΠΑ, Ρωσία, Γερμανία), που έχουν εξαντλήσει τις εκπομπές αερίων που δικαιούνται, να αποκτήσουν περαιτέρω δικαιώματα εκπομπών την περίοδο μέχρι το 2050, είναι αναγκαίο να συμφωνηθεί μια τιμή ανά τόνο διοξειδίου του άνθρακα. Η τιμή αυτή πρέπει να οριστεί στο πλαίσιο παγκόσμιων διαπραγματεύσεων για το κλίμα, με τη δυνατότητα να αναπροσαρμοστεί σε επόμενες διαπραγματεύσεις, εάν προκύψουν νέα δεδομένα. Η τιμή αυτή δεν πρέπει να οριστεί σε πολύ χαμηλά επίπεδα, ούτως ώστε να υπάρξει μια σχετικά επαρκής συσσώρευση ενός παγκόσμιου κεφαλαίου για το κλίμα, που θα τροφοδοτείται με αυτά τα μέσα. Από το εν λόγω κεφάλαιο θα χρηματοδοτούνται παραγωγικές επενδύσεις για την αποφυγή εκπομπών αερίων, καθώς και για τα αναγκαία μέτρα προσαρμογής σε μελλοντικές κλιματικές αλλαγές, για λογαριασμό εκείνων των αναπτυσσόμενων χωρών που δεν εξαντλούν τα δικαιώματα εκπομπών που τους αναλογούν (όπως η Ινδία).

Μια χονδρική μόνο εκτίμηση του κόστους, στη βάση των εκτιμήσεων που αφορούν τα απαιτούμενα μέτρα για την αποφυγή και την προσαρμογή στις αναπτυσσόμενες χώρες (βλ. τη Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Μεταβολές – UNFCCC), ανέρχεται σε ποσό της τάξεως των 40 δολαρίων ΗΠΑ ανά τόνο διοξειδίου του άνθρακα. Με βάση το ποσό αυτό μπορεί να εκτιμηθεί η έκταση της μεταφοράς χρημάτων από τις βιομηχανικές στις αναπτυσσόμενες χώρες. Για τις ΗΠΑ, το χρηματικό ποσό για την αντιστάθμιση του σωρευμένου στο παρελθόν ελλείμματος (56 δισ. τόνοι διοξειδίου του άνθρακα, βλ. Πίνακα) θα ήταν 2,2 τρισ. δολάρια για την περίοδο μεταξύ 1990 και 2009. Προκειμένου να αποφευχθούν απαράδεκτα υψηλές μεταφορές χρημάτων στην εναρκτήρια φάση των συμφωνιών, είναι αναγκαίο να οριστούν εύλογοι κανόνες μετάβασης. Δεδομένου ότι η τρέχουσα ετήσια εκπομπή διοξειδίου του άνθρακα των ΗΠΑ ανέρχεται σε 6,1 δισ. τόνους περίπου (βλ. Πίνακα), το μεταφερόμενο ποσό πρέπει να υπολογιστεί στην τιμή των 14 δολαρίων ανά τόνο, δηλαδή περίπου 244 δισ. δολάρια το χρόνο. Η τρέχουσα ετήσια εκπομπή διοξειδίου του άνθρακα της Γερμανίας, επί παραδείγματι, ανέρχεται σε 0,9 δισ. τόνους περίπου, επομένως το κόστος θα έπρεπε να υπολογιστεί στην τιμή των 36 δισ. δολαρίων το χρόνο αντίστοιχα.

Παγκόσμιο σύστημα υπολογισμού

Η εμπορία δικαιωμάτων εκπομπής ρύπων, που προτάθηκε από το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο για την Παγκόσμια Αλλαγή (WBGU), δεν φαίνεται να είναι επιθυμητή, γιατί με ένα σύστημα εμπορίας των εκπομπών θα άνοιγε ο δρόμος κερδοσκοπικών επενδύσεων, με τις γνωστές αρνητικές συνέπειες. Για τη ρύθμιση και την επίβλεψη αυτής της διαδικασίας προτείνεται η σύσταση ενός οργανισμού που θα λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών, π.χ. ενός Οργανισμού για το Παγκόσμιο Κλίμα (WCO), ο οποίος θα υπολογίζει, θα διαχειρί-

ζεται, θα ελέγχει και θα ενισχύει τα αναγκαία στοιχεία, τους προϋπολογισμούς και τις μεταβιβαστικές πληρωμές από τις βιομηχανικές στις αναπτυσσόμενες χώρες και σε χώρες στο κατώφλι της ανάπτυξης. Ο οργανισμός αυτός θα πρέπει να λειτουργεί με όρους πλήρους διαφάνειας και να διαθέτει μέσα επιβολής κυρώσεων. Το χρηματικό κεφάλαιο που θα τροφοδοτείται από αυτές τις μεταβιβαστικές πληρωμές θα είναι αρκετά υψηλό (περίπου 500 δισ.). Το ύψος αυτού του ποσού συμπίπτει με τον αριθμό που δίνει η Γραμματεία για το Κλίμα στη Βόνη για τα μέτρα αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής και τα μέτρα για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Το κεφάλαιο αυτό θα αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία για τη βιώσιμη ανάπτυξη των φτωχότερων χωρών, εφόσον οι αναπτυσσόμενες χώρες δεν θα περιορίζονται πλέον στο ρόλο των αιτούντων. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, θα έχουν δικαίωμα σε χρηματική αποζημίωση ως αντάλλαγμα για αχρησιμοποίητα δικαιώματα εκπομπών. Οι πληρωμές από τις βιομηχανικές χώρες δεν θα πραγματοποιούνται απλώς σε εθελοντική βάση, αλλά θα αντιπροσωπεύουν πληρωμές αποζημίωσης για τα κλιματικά «χρέη» από το 1990 και μετά.

Χρηματική αποζημίωση για τις υπανάπτυκτες χώρες

Ρητός και αυστηρά ελεγχόμενος στόχος αυτών των τεράστιων χρηματικών μεταβιβάσεων προς τις φτωχότερες χώρες θα πρέπει να είναι η δημιουργία μιας οικονομικής και ενεργειακής υποδομής, που δεν θα ακολουθεί αλλά θα παρακάμπτει το δρόμο προς την ανάπτυξη των βιομηχανικών χωρών ο οποίος βασίζεται στην ενέργεια από ορυκτά καύσιμα. Η σύσταση μιας τέτοιας, ριζικά νέας, παγκόσμιας οικονομικής δομής μπορεί να επιτευχθεί μόνο με χρηματικές μεταβιβάσεις υπό αυτούς τους όρους. Αυτός, φαίνεται να είναι, επίσης, ο μοναδικός τρόπος αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, η οποία συνιστά παγκόσμιο πρόβλημα της ανθρωπότητας. Παράλληλα, δηλαδή, με τα μέτρα μείωσης των εκπομπών ρύπων, αυτή είναι μια νέα, βιώσιμη οδός ανάπτυξης των χωρών που είναι ακόμα υπανάπτυκτες, χωρίς αυτές να χρειάζεται να προσφύγουν σε ορυκτές πηγές ενέργειας.

Κλιματική δικαιοσύνη

Η προσέγγιση αυτή θα έχει την αρχή της κλιματικής δικαιοσύνης και το κριτήριο «ο ρυπαίνων πληρώνει» ως βάση για τους υπολογισμούς των εκπομπών ρύπων και τη χρηματική αποζημίωση που θα δίνει ο Βορράς στο Νότο από το 1990. Οι μεταβιβαστικές πληρωμές θα πρέπει να χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για τη χρηματοδότηση της μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, για την αναδιάρθρωση της παροχής ενέργειας υπέρ των ανανεώσιμων μορφών ενέργειας και τις αντίστοιχες αναγκαίες προσαρμογές των ζημιών που οφείλονται στην κλιματική αλλαγή και που είναι ήδη αισθητές σε περιφερειακό επί-

πεδο (κατασκευή φραγμάτων, αρδευτικά δίκτυα, αφαλάτωση θαλασσινού νερού, αναδάσωση, μέτρα κοινωνικής αποζημίωσης κ.λπ.), καθώς και για τον τερματισμό της αποψίλωσης.

Μια συμβιβαστική λύση για το κλίμα, που θα βασίζεται σε αυτή την προσέγγιση, απαιτεί τη συναίνεση όλων των χωρών. Από τις βιομηχανικές χώρες αναμένεται η ανάληψη εκτεταμένων υποχρεώσεων για τη μείωση των εκπομπών ρύπων και για εκτενείς τεχνολογικές και χρηματικές μεταβιβάσεις. Με τη σειρά τους, οι αναπτυσσόμενες χώρες και οι χώρες στο κατώφλι της ανάπτυξης πρέπει να δεχτούν ότι η οικονομική ανάπτυξη που στηρίζεται στα ορυκτά καύσιμα δεν είναι πλέον ασφαλής για το μέλλον και να υιοθετήσουν μέτρα μετάβασης σε μια κλιματικά συμβατή κοινωνία.

Ανταλλαγή τεχνογνωσίας

Μια πρόσθετη διάσταση στην επίλυση της επικίνδυνης κλιματικής αλλαγής ως οικουμενικού προβλήματος είναι η κατάργηση των δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας (πατέντες) για καινοτομίες τεχνολογιών που οδηγούν σε αποτελεσματική μείωση των εκπομπών ρύπων και για την εισαγωγή ανανεώσιμων μορφών ενέργειας στις αναπτυσσόμενες χώρες. Για την ανάπτυξη βιώσιμων και προσαρμοσμένων τεχνολογιών, πρέπει να ενισχυθεί η συντονισμένη έρευνα και να ιδρυθούν αναπτυξιακοί οργανισμοί στις βιομηχανικές και τις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίοι θα κάνουν πράξη την ανταλλαγή τεχνογνωσίας για την εξεύρεση κοινών λύσεων στο παγκόσμιο κλιματικό πρόβλημα.

Πρωτοβουλία σε παγκόσμιο κλίμακα

Αυτό το μοντέλο δίκαιης και βιώσιμης λύσης στο παγκόσμιο κλιματικό πρόβλημα μοιάζει σχεδόν ανέφικτο στις σημερινές πολιτικές και οικονομικές συνθήκες. Τα βαθύτερα αίτια έγκεινται στο γεγονός ότι οι κυρίαρχες δυνάμεις είναι δομημένες σύμφωνα με τις καπιταλιστικές αρχές, τόσο στο επίπεδο της οικονομίας όσο και στο επίπεδο της κοινωνίας, και θέλουν να διαφυλάξουν αυτή την κυριαρχία με κάθε τρόπο. Επιπλέον, οι ομάδες ισχύος με τη μεγαλύτερη επιρροή στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα –εταιρείες παραγωγής ενέργειας, αυτοκινητοβιομηχανίες, βιομηχανίες κατασκευής αεροσκαφών και όπλων– είναι προσκολλημένες σε ένα σύστημα παραγωγής και κατανάλωσης που στηρίζεται στα ορυκτά καύσιμα. Παρ' όλο που καλλιεργούν την ακριβώς αντίθετη εικόνα, αυτές οι κυρίαρχες ομάδες δεν έχουν την παραμικρή πρόθεση να απαρνηθούν τη δύναμή τους και τα υπερκέρδη τους, που εκτινάσσονται στα ύψη από την εκμετάλλευση ορυκτών πρώτων υλών, και τη συνεχιζόμενη χρήση τεχνολογιών καυσίμων στον τομέα των μεταφορών και της ενέργειας.

Για όλους αυτούς τους λόγους, είναι αναγκαίο να συγκροτηθεί μια ευρεία αντικαπιταλιστική πρωτοβουλία από προοδευτικά κόμματα, κοινωνικά κινήμα-

τα και κινήσεις της κοινωνίας πολιτών, συνδικάτα, διανοούμενους, καθώς και δεκτικές και ευαίσθητοποιημένες κυβερνήσεις, η οποία θα προσδώσει πολιτική εμβέλεια σ' αυτές τις ιδέες, τόσο στο πλαίσιο της Συνόδου στο Κανκούν όσο και ευρύτερα.

Πηγές

Selinger H., Stand der weltweiten Klimaforschung – Ergebnisse des aktuellen IPCC-Berichtes, 2008,

<http://www.isw-muenchen.de/download/ipcc-hs.pdf>

Selinger H., Kann der UN-Weltklimagipfel in Kopenhagen die anthropogene Klimaveränderung stoppen?, 17.11.2009,

<http://www.isw-muenchen.de/download/Kopenhagen-hs-112009.pdf>

Garnreiter F., Schmid F., Schuhler C., Selinger H., Klima-Killer Konzerne, ISW-Report 73, Απρίλιος 2008 (ISW: Institut für sozial-ökologische Wirtschaftsforschung, München), <http://www.isw-muenchen.de/report730.html>

German Advisory Council on Global Change (WBGU), Special Report 2009, Solving the climate dilemma: The budget approach, http://www.wbgu.de/wbgu_sn2009_en.html

Μετάφραση: Ειρήνη Μαρκίδη

Μια νέα στρατηγική αντίληψη για το NATO: Θωρακίζοντας την «ασφάλεια των σύγχρονων κοινωνιών»

Νιλς Άντερσον*

Ένας από τους κύριους στόχους της 24ης Συνόδου του NATO στη Λισαβόνα είναι η υιοθέτηση μιας νέας στρατηγικής αντίληψης. Καθώς με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, το 1991, αμφισβητήθηκε ο λόγος ύπαρξής του, το NATO χρειάστηκε μια πρώτη «νέα στρατηγική αντίληψη» για να διασφαλίσει τη συνέχεια της Συμμαχίας. Η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας στάθηκε το πρόσχημα –ενόψει και της εξασθένησης της Ευρώπης, όπως διαφάνηκε– προκειμένου να «νομιμοποιηθεί» η διακηρυγμένη νέα λειτουργία του NATO: η διασφάλιση της σταθερότητας της νέας παγκόσμιας τάξης στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

Το 1999, δηλωμένος στόχος της δεύτερης «νέας στρατηγικής αντίληψης» του NATO ήταν να «περιφρουρήσει –με πολιτικά και στρατιωτικά μέσα– την ελευθερία και την ασφάλεια της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής, με άλλα λόγια, να γίνει η ένοπλη πτέρυγα των συμφερόντων της Δύσης και της οικονομίας της αγοράς. Έκτοτε, ο ρόλος του NATO δεν περιορίζεται στο ιστορικό ευρωατλαντικό του πλαίσιο. Η 11η Σεπτεμβρίου έμελλε να επικυρώσει αυτή τη στρατηγική και ο πόλεμος στο Αφγανιστάν να σφραγίσει τη μετάβαση στο παγκοσμιοποιημένο NATO.

Ποια είναι η τρίτη «νέα στρατηγική αντίληψη» για το NATO; Το Σεπτέμβριο του 2009 συγκροτήθηκε ομάδα ειδικών, με πρόεδρο τη Μαντλίν Ολμπράιτ, πρώην υπουργό Εξωτερικών του Μπιλ Κλίντον, και αντιπρόεδρο τον Βαν ντε Βερ, πρώην γενικό διευθυντή της Royal Dutch Shell, προκειμένου να επεξεργαστεί αυτή τη νέα αντίληψη – μια ομάδα που απεικονίζει πλήρως το NATO ως στρατιωτικό όργανο της «ατλαντιστικής» ιδεολογίας και προστάτη των οικονομικών συμφερόντων των πολυεθνικών. Η ομάδα αυτή επεξεργάστηκε την έκθεση «NATO 2020: Θωράκιση της ασφάλειας, δυναμική εμπλοκή», η οποία

διατυπώνει με ακρίβεια το στρατηγικό προσανατολισμό του Βορειοατλαντικού Συμφώνου για τα επόμενα δέκα χρόνια.

Σε ποιες απειλές δίνεται προτεραιότητα; Τρομοκρατία, πειρατεία και διάδοση των πυρηνικών, ως είθισται, αλλά πλέον αναγνωρίζονται και άλλες προτεραιότητες: Η ανάγκη άμυνας απέναντι στον κίνδυνο επιθέσεων στον κυβερνοχώρο, που θα μπορούσαν να παραλύσουν μια ολόκληρη χώρα (και αφού η καλύτερη άμυνα είναι η επίθεση, το ΝΑΤΟ διεξάγει προληπτικό διαδικτυακό πόλεμο), και η ασφάλεια των αγωγών ή της ναυσιπλοΐας. Η έκθεση αναφέρει ειδικότερα ότι «η Συμμαχία έχει συμφέρον να προστατεύει τα παγκόσμια ζωτικά δίκτυα που καθιστούν βιώσιμες τις σύγχρονες κοινωνίες». Δεν θα μπορούσε να είναι σαφέστερο: Ο ρόλος του Βορειοατλαντικού Συμφώνου είναι να εγγυάται την ασφάλεια των ενεργειακών αποθεμάτων για λιγότερο από το 15% του παγκόσμιου πληθυσμού.

Η έκθεση δηλώνει ότι η φτώχεια, η πείνα, το νερό, τα μεταναστευτικά ρεύματα και η κλιματική αλλαγή πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη – όχι επειδή είναι απειλές και πληγές που πρέπει να εκριζωθούν, αλλά διότι αποτελούν πηγές αναταραχής και κρίσης. Ως ένοπλη πτέρυγα του νεοφιλελευθερισμού, το ΝΑΤΟ οφείλει επίσης να καταστέλλει πληθυσμούς που αγωνίζονται για την επιβίωσή τους.

Το ΝΑΤΟ επιφορτίζεται, επομένως, με «τρία καθήκοντα». Το πρώτο αποτελεί υπενθύμιση της βάσης για τη δημιουργία του ΝΑΤΟ το 1949: «Να υπερασπίζεται τα κράτη-μέλη του έναντι οποιασδήποτε απειλής ή επιβολής» (άρθρο 5 της Συνθήκης). Είναι προφανές ότι η νέα ισορροπία ισχύος στον κόσμο, μαζί με τις χρηματιστικές, οικονομικές και κοινωνικές κρίσεις που την επηρεάζουν, απαιτεί μια νέα στρατηγική αντίληψη που δεν θα ανακαλεί απλώς τις ιδρυτικές αρχές της Συμμαχίας, με αντίστοιχες επιπτώσεις στους στόχους, τη στρατηγική και τη δομή της.

Ειδικότερα, η έκθεση επιβεβαιώνει ότι το ΝΑΤΟ πρέπει «να αναπτύσσει και να διατηρεί εκστρατευτικές δυνάμεις για στρατιωτικές επιχειρήσεις και πέραν των περιοχών του Συμφώνου». Έτσι, δικαιολογείται η «δέσμευσή» του για επέμβαση ανά τον κόσμο και σαφώς οπουδήποτε απειλούνται τα συμφέροντα των «σύγχρονων κοινωνιών». Σε μια επιστολή προς το ΝΑΤΟ, η δρ Ολμπράιτ υποδεικνύει περαιτέρω ότι η εν λόγω πρόταση «πηγαίνει πιο μακριά απ' ό,τι προβλεπόταν» στην προηγούμενη εκδοχή της «στρατηγικής αντίληψης». Η νέα κατεύθυνση του ΝΑΤΟ συμπυκνώνεται σε τρεις όψεις: παγκόσμιες αποστολές, με παγκόσμιο αντίκτυπο και παγκόσμιους εταίρους.

Πρώτο στάδιο αυτής της διαδικασίας ήταν η διεύρυνση του ΝΑΤΟ στην ευρωπαϊκή ήπειρο, με την ενσωμάτωση της Κεντρικής και της Δυτικής Ευρώπης. Με την εισδοχή 12 νέων μελών από το 1999, το ΝΑΤΟ ουσιαστικά διπλασιάστηκε. Σήμερα, όμως, το ΝΑΤΟ μοιάζει να λειτουργεί παγκοσμίως λιγότερο μέσω της αλληλεγγύης των μελών του και περισσότερο μέσω συμπράξεων.

Τι είδους συμπράξεις είναι αυτές; Μια λίστα μάς επιτρέπει να αντιληφθούμε

την έκταση του δικτύου που έχει οικοδομήσει το NATO μέσα και έξω από την ευρωατλαντική περιοχή:

- Σύμπραξη για την Ειρήνη, που συναθροίζει τις χώρες της Ευρώπης ή της πρώην ΕΣΣΔ και της Ασίας που δεν είναι μέλη του NATO και, επομένως, καλύπτει ολόκληρη την ήπειρο.

- Σύμπραξη με την Ευρωπαϊκή Ένωση, που θεωρείται στρατηγικός παγκόσμιος εταίρος του NATO. Η στρατηγική αντίληψη προβλέπει, στο πλαίσιο των προνοιών της Συνθήκης της Λισαβόνας, τη δημιουργία ενός κοινού φορέα NATO - ΕΕ με αμυντικές αρμοδιότητες, σε μια «πραγματικά εκτενή συνεργασία [...] που θα βασίζεται στην αρχή της αμοιβαιότητας και θα περιλαμβάνει ολόκληρο το φάσμα των κοινών δραστηριοτήτων του θεσμού» – με άλλα λόγια, θα υποτάσσει την αμυντική ικανότητα της Ευρώπης στις ΗΠΑ, όπου ο στρατιωτικός προϋπολογισμός αντιπροσωπεύει το 80% των συνολικών προϋπολογισμών όλων των χωρών-μελών του NATO. Σε ένα νεοφιλελεύθερο κόσμο, εκείνος που κατέχει το 80% του κεφαλαίου μιας εταιρείας ή ενός θεσμού κατέχει το 100% της ισχύος του.

- Σύμπραξη με τα Ηνωμένα Έθνη, η οποία νομιμοποιεί τις επιχειρήσεις του NATO μέσα από την εκχώρηση προνομίων του ΟΗΕ που εγγράφονται στη Χάρτα των Ηνωμένων Εθνών – αλλά και με την παραβίασή της, όπως στην περίπτωση του Αφγανιστάν.

- Σύμπραξη με τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), ο οποίος παίζει σημαντικό πολιτικό ρόλο στον Καύκασο και στα Βαλκάνια μετά την αυτοδιάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

- Σύμπραξη με τη Ρωσία, αν και οι σχέσεις είναι συχνά τεταμένες, καθώς η Μόσχα θεωρεί ότι το NATO είναι ένας οργανισμός που στρέφεται εναντίον της (π.χ., στο ζήτημα της αντιπυραυλικής ασπίδας ή σε εκείνο του Καυκάσου). Η έκθεση των ειδικών αφιερώνει σημαντικό μέρος της προσοχής της στις σχέσεις με τη Ρωσία, κυρίως σημειώνοντας ότι «η Ρωσία έχει επιδείξει αυξανόμενη προθυμία να υποστηρίξει την από αέρος ή από ξηράς μεταφορά προμηθειών στις νατοϊκές δυνάμεις στο Αφγανιστάν».

- Σύμπραξη με την Ουκρανία και τη Γεωργία. Η έκθεση των ειδικών υποδεικνύει ότι, παρά την αντίθεση της Ρωσίας, η διεύρυνση του NATO με την Ουκρανία και τη Γεωργία παραμένει πιθανή και ακόμη εξετάζεται. Ωστόσο, η ένταση στο εν λόγω ζήτημα έχει αυβλυνθεί, καθώς η νέα ουκρανική κυβέρνηση δεν πιέζει ιδιαίτερα για την ένταξη της χώρας στο NATO.

Εκτός από τις συμπράξεις αυτές, που εκτείνονται πέρα από τα 28 κράτη-μέλη του NATO καλύπτοντας το σύνολο της ευρωατλαντικής περιοχής, υπάρχουν και συμπράξεις ή ad hoc συμμαχίες και εκτός της περιοχής αυτής, οι οποίες αποτελούν το δεύτερο πεδίο δράσης του, όπως:

- Ο Μεσογειακός Διάλογος, που συναθροίζει τη Μαυριτανία, το Μαρόκο, την Αλγερία, την Τυνησία, την Αίγυπτο, την Ιορδανία και το Ισραήλ, χώρες που προχωρούν σε μεικτές διασκέψεις σε επίπεδο υπουργών Άμυνας, με στόχο,

μεταξύ άλλων, να διασφαλιστεί η συνδυασμένη επιχειρησιακή ικανότητα των ενόπλων δυνάμεών τους.

- Η Πρωτοβουλία της Κωνσταντινούπολης, με τη συμμετοχή του Μπαχρέιν, του Κατάρ, του Κουβέιτ και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, με στόχους ανάλογους αυτών του Μεσογειακού Διαλόγου.

Εκτός από τα παραπάνω, το δίκτυο του ΝΑΤΟ εκτείνεται στους «επιχειρησιακούς εταίρους». Η έκθεση Ολμπράιτ τονίζει ότι 18 χώρες μη μέλη του ΝΑΤΟ παίρνουν μέρος σε επιχειρήσεις στο Αφγανιστάν, ότι «η Αυστραλία, στην πραγματικότητα, συνεισφέρει περισσότερο σε στρατιώτες στο Αφγανιστάν απ' ό,τι οι μισοί από τους νατοϊκούς συμμάχους, η Νέα Ζηλανδία επίσης έχει σημαντική συνεισφορά, η Δημοκρατία της Κορέας έχει δεσμευτεί να αναπτύξει σημαντική σε μέγεθος δύναμη», ότι υπάρχει συνεισφορά από την Ιαπωνία, την Ινδία, την Ινδονησία και ανειλημμένες υποχρεώσεις από την Αφρική και τη Λατινική Αμερική. Η έκθεση υπογραμμίζει, επίσης, ότι η Κίνα συμμετέχει σε κοινές περιπολίες για την καταπολέμηση της πειρατείας στον Κόλπο του Άντεν.

Αυτές οι συμπράξεις και ad hoc συνεργασίες, που αποτελούν μετάβαση σε ένα πλανητικής κλίμακας ΝΑΤΟ, όπως θα επιθυμούσαν ορισμένοι, καλύπτουν εμπόλεμες ζώνες και περιοχές μείζονος αστάθειας, το δε δίκτυο θεωρείται πρώτη προτεραιότητα στην παγκόσμια στρατηγική του ΝΑΤΟ προκειμένου να διασφαλίσει στρατιωτικά την προάσπιση των ευρωατλαντικών χρηματιστικών, οικονομικών και κρατικών συμφερόντων, καθώς και συνολικά της οικονομίας της αγοράς.

Το τρίτο καθήκον του ΝΑΤΟ: Στρατιωτικές επεμβάσεις προκειμένου «να θωρακιστεί η διεθνής ασφάλεια». Σε αυτό το πλαίσιο, εκπλήσσει το γεγονός ότι η έκθεση των ειδικών δεν λαμβάνει υπόψη τις συνέπειες της αποτυχίας του πολέμου στο Αφγανιστάν. «Εάν δεν υπήρχε σήμερα το ΝΑΤΟ, οι Ταλιμπάν ενδέχεται να είχαν πάλι την κυριαρχία στο Αφγανιστάν». Είναι συγκλονιστική η απροθυμία να αντικρίσουν την πραγματικότητα.

Ωστόσο, εφόσον η αποτυχία του πολέμου είναι μια πραγματικότητα, η έκθεση εισηγείται ότι το ΝΑΤΟ στο μέλλον θα πρέπει να συνδυάζει στρατιωτικού και πολιτικού τύπου αποστολές σε μια «παγκόσμια προσέγγιση», οι οποίες θα αντλούν από «τις δυνατότητες και την τεχνογνωσία διεθνών οργανισμών και μη κυβερνητικών οργανώσεων». Η έννοια των πολιτικών-στρατιωτικών επεμβάσεων συγγέει επικίνδυνα τις στρατιωτικές και τις ανθρωπιστικές επεμβάσεις, οδηγεί τους πληθυσμούς να συνδέουν την ανθρωπιστική δράση με εκείνη των δυνάμεων κατοχής. Παρ' όλο που οι ολέθριες συνέπειες του πολέμου στο Αφγανιστάν έχουν αναγνωριστεί και καταδικαστεί, το κριτήριο τελικά δεν είναι η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, ούτε η ρήξη με το λόγο περί σύγκρουσης των πολιτισμών, αλλά μάλλον το γεγονός ότι ανοίγεται μια ανθρωπιστική ομπρέλα για να καλύψει πολεμικές πράξεις.

Η έκθεση δίνει και άλλα στοιχεία σε ό,τι αφορά την παγκόσμια στρατηγική

που χαράσσει το NATO για τα επόμενα δέκα χρόνια. Αναφορικά με την απόσυρση των πυρηνικών όπλων που σταθμεύουν στην Ευρώπη, τα συμπεράσματα της έκθεσης είναι απολύτως σαφή. Μια στρατηγική πυρηνικής αποτροπής απαιτεί τη διαρκή παρουσία πυρηνικών όπλων και γι' αυτό δεν προβλέπεται κάποιος σχεδιασμός για την απόσυρση του αμερικανικού οπλοστασίου που υπάρχει στην Ευρώπη, ενώ η Ομάδα των Εμπειρογνομόνων αντιτίθεται σε κάθε μονομερή απόσυρση. Όχι μόνο αυτό, αλλά και η αντιπυραυλική άμυνα θεωρείται «ουσιώδης στρατιωτική αποστολή», ενώ δηλώνεται ξεκάθαρα ότι «τα αμερικανικά πυραυλικά συστήματα που πρόκειται να αναπτυχθούν θα είναι πολύ πιο αποτελεσματικά [...] από εκείνα που προβλέπονταν προηγουμένως». Από στρατηγική άποψη, η ανάπτυξή τους θεωρείται ενίσχυση της αρχής του αδιαίρετου της ευρωατλαντικής ασφάλειας και, επομένως, σημαίνει ακόμη ισχυρότερη στρατιωτική επιρροή των ΗΠΑ στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Να τι δήλωνε, σε αυτό το πλαίσιο, ο γενικός γραμματέας του NATO, Ράσμουςεν, στην Κεντρική Στρατιωτική Λέσχη του NATO στη Σόφια: «Θεωρώ ότι έχει έρθει η ώρα να προχωρήσουμε μπροστά και να καταστήσουμε την αντιβαλλιστική πυραυλική άμυνα πραγματική αποστολή της Συμμαχίας. Αυτός είναι ο στόχος μου για τη Σύνοδο του NATO στη Λισαβόνα».

Σχετικά με την οργανωτική δομή του NATO, η ενοποιημένη διοίκηση είναι ένα αίτημα που επανέρχεται καθώς δηλώνεται ότι «στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, οι στρατιωτικές δυνάμεις του NATO θα πρέπει να λειτουργούν υπό μία ενιαία αλυσίδα διοίκησης». Νέα βήματα γίνονται προς αυτόν το στόχο, που περιλαμβάνουν ένα πολυεθνικό γενικό επιτελείο για τις δυνάμεις ειδικών αποστολών. Στην ίδια κατεύθυνση, προτείνεται η δημιουργία πολυεθνικών σχηματισμών υπό ενιαία διοίκηση – πρόταση που είναι ενάντια σε ένα από τα επιχειρήματα υπέρ της επιστροφής της Γαλλίας σε ενιαία στρατιωτική διοίκηση, ότι δηλαδή η Ευρωπαϊκή Ένωση θα δημιουργούσε ένα ευρωπαϊκό επιτελείο ικανό να σχεδιάζει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της Ένωσης. Αντίθετα, προβλέπεται κάτι εντελώς διαφορετικό, ένα ευρωατλαντικό γενικό επιτελείο του NATO.

Οι συνέπειες της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης είναι υπαρκτές και η έκθεση χαρακτηρίζει τα προβλήματα χρηματοδότησης του NATO «ανησυχητικά». Υποδεικνύεται ότι μόνο 6 από τα 28 μέλη του NATO έχουν πιάσει το στόχο της δαπάνης τουλάχιστον 2% του ΑΕΠ για την άμυνα, ενώ λιγότερα από τα μισά κράτη-μέλη έχουν πετύχει τους στόχους όσον αφορά τη δυνατότητα ανάπτυξης στρατευμάτων, όπως τίθεται στις γενικές κατευθύνσεις πολιτικής (του NATO), σύμφωνα με τις οποίες τουλάχιστον το 50% των χερσαίων δυνάμεων των κρατών-μελών θα πρέπει να μπορούν να αναπτυχθούν σε νατοϊκές αποστολές (το 10% εκ των οποίων σε μακροχρόνιες αποστολές) ή προορίζουν το 20% των αμυντικών τους δαπανών σε επενδύσεις (κυρίως στην αγορά όπλων «υψηλής τεχνολογίας» ή στην ενίσχυση της συνδυασμένης επιχειρησιακότητας των ενόπλων δυνάμεων). Με βάση αυτές τις εκτιμήσεις, οι

ειδικοί απαιτούν ξεκάθαρα να τερματιστεί η τάση για μείωση των στρατιωτικών δαπανών.

Στην έκθεση που προσδιορίζει τη στρατηγική του ΝΑΤΟ μέχρι το 2020 υπάρχει μία λέξη που δεν αναφέρεται καθόλου, ούτε καν ακροθιγώς: η λέξη «λαοί». Είναι, συνεπώς, σημαντικότερο από ποτέ οι λαοί να υπενθυμίσουν στους ειδήμονες, στα γενικά στρατιωτικά επιτελεία, στους πολιτικούς ή στους ατλαντιστές ιδεολόγους την ύπαρξή τους, την αντίθεσή τους στο ΝΑΤΟ και τους στρατιωτικούς στόχους του, καθώς και ότι απαιτούν τη διάλυση του ΝΑΤΟ και το σεβασμό στο Άρθρο 1 της Χάρτας των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο βασίζεται σε μια πολυμερή θεώρηση του κόσμου και δηλώνει ότι μόνο οι δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών έχουν το δικαίωμα να «πατάσσουν κάθε πράξη επιβολής ή κάθε καταστρατήγηση της ειρήνης». Αντίθετα με ό,τι αναγράφεται στα συμπεράσματα της έκθεσης, το ΝΑΤΟ δεν ανταποκρίνεται σε μια «διαρκή αναγκαιότητα». Η μόνη διαρκής αναγκαιότητα των λαών είναι μια πολιτική ειρήνης και όχι μια λογική πολέμου.

Μετάφραση: Γιάννης Μπαλαμpanίδης

*Πρώην συντάκτης, δημοσιολόγος, ειδικός σε γεωπολιτικές και διεθνείς σχέσεις, μέλος του επιστημονικού συμβουλίου της ATTAC. Τελευταίο βιβλίο του το *Une autre ONU pour un autre monde (Ένας άλλος ΟΗΕ για έναν άλλο κόσμο)*, Εκδόσεις Tribord.

Στρατηγικές συναντήσεις για την αντιμετώπιση των νεοφιλελεύθερων προγραμμάτων λιτότητας

Στο ξεκίνημα της κινητοποίησης των ευρωπαϊκών συνδικάτων στις 29 Σεπτεμβρίου στις Βρυξέλλες πραγματοποιήθηκαν διάφορες πολιτικές συναντήσεις με στόχο το στρατηγικό συντονισμό των αγώνων ενάντια στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές στην Ευρώπη. Το transform! ήταν εκεί.

Ομάδα της Κοινής Κοινωνικής Συνδιάσκεψης - JSC

Στις 29 Σεπτεμβρίου, η Ομάδα Πρωτοβουλίας της Κοινής Κοινωνικής Συνδιάσκεψης συναντήθηκε στις Βρυξέλλες. Μετά το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ στο Μάλμε, περίπου είκοσι ευρωπαϊκά συνδικάτα και κοινωνικά κινήματα αποφάσισαν, σε συνεννόηση με τη ΣΕΣ, να ξεκινήσουν μια κοινή διαδικασία συζήτησης. Μεσοπρόθεσμος στόχος ήταν να γίνεται κάθε χρόνο –λίγο πριν την εαρινή σύνοδο κορυφής της ΕΕ, στην οποία οι ευρωπαίοι ηγέτες ανακοινώνουν τις κοινωνικές και οικονομικές τους προτεραιότητες– μια ευρεία συνάντηση ευρωπαϊκών και εθνικών συνδικάτων, καθώς και αντιπαγκοσμιοποιητικών κινήματων, τα οποία συνεργαζόμενα στενά να εκφράζουν τη δική μας ατζέντα και τις πολιτικές μας προτεραιότητες και να σχεδιάζουν ενδεχόμενες κινητοποιήσεις.

Στη συνάντηση των Βρυξελλών, προσκλήθηκε και ο συντονιστής του transform! europe Βάλτερ Μπάγκερ, παρ' όλο που αυτό δεν είναι πλήρες μέλος της Ομάδας Πρωτοβουλίας. (Για περαιτέρω πληροφόρηση σχετικά με τη Κοινή Κοινωνική Συνδιάσκεψη, επισκεφθείτε την ιστοσελίδα www.jointsocialconference.eu).

Η επόμενη σημαντική δημόσια πρωτοβουλία είναι η πρώτη Εαρινή Κοινωνική Συνδιάσκεψη που θα γίνει στις Βρυξέλλες, την Πέμπτη 10 και την Παρασκευή 11 Μαρτίου. Η συνδιάσκεψη είναι ανοικτή, αλλά θα γίνει προσπάθεια να υπάρχει μια ισορροπία στη σύνθεση του σώματος των συμμετεχόντων (που δεν

θα υπερβαίνουν τους 200). Ένας από τους στόχους της συνδιάσκεψης είναι να καταλήξει σε κοινή διακήρυξη. Μια πρώτη εκδοχή της θα κυκλοφορήσει τον Ιανουάριο. Η συνδιάσκεψη του Μαρτίου θα διερευνήσει τις δυνατότητες διεύρυνσης της διαδικασίας σε δύο κατευθύνσεις: συμμετοχή περισσότερων οργάνωσεων και χωρών στην ομάδα πρωτοβουλίας και νέες ή συμπληρωματικές ιδέες και συζητήσεις.

Κοινή Κοινωνική Συνδιάσκεψη της Ρουμανίας

Στις 25 και 26 Σεπτεμβρίου, στο Πιτέστι, πραγματοποιήθηκε η πρώτη Κοινή Κοινωνική Συνδιάσκεψη της Ρουμανίας (JSC Ro). Κύριο αντικείμενο της Συνδιάσκεψης αποτέλεσε η προώθηση του μοντέλου και των γενικών στόχων της Κοινής Κοινωνικής Συνδιάσκεψης των Βρυξελλών στην Ανατολική Ευρώπη και ιδιαίτερα στη Ρουμανία, επικεντρώνοντας σε νέες στρατηγικές συνεργασίας μεταξύ συνδικάτων, ΜΚΟ, κοινωνικών κινημάτων και πολιτών. Η Συνδιάσκεψη υποστηρίχθηκε από μια από τις σημαντικότερες συνδικαλιστικές συνομοσπονδίες της Ρουμανίας, τη Δημοκρατική Ρουμανική Συνδικαλιστική Συνομοσπονδία (CSDR), μέλος της ΣΕΣ. Μολονότι οι αρχικές εκτιμήσεις για τη συμμετοχή έκαναν λόγο για 40 έως 50 άτομα, ο αριθμός των συμμετεχόντων έφτασε τελικά τους 141, που εκπροσωπούν ευρύ φάσμα ρουμανικών συνδικάτων και ενώσεων. Όπως επισήμανε ο Πέτερ Ντάμο στην έκθεσή του για τη συνάντηση, η JSC Ro δεν έχει πολιτικές εξαρτήσεις και δεν σκοπεύει να αντικαταστήσει ή να ανταγωνιστεί τα συνδικάτα, τις ΜΚΟ ή τα κοινωνικά κινήματα, αλλά αποτελεί κυρίως μια κοινή πρωτοβουλία για συνοχή, αλληλεγγύη και ενότητα στα οράματα και τη δράση.

Τα άμεσα καθήκοντα της JSC Ro είναι:

- Η συγκρότηση Εκτελεστικής Επιτροπής αποτελούμενης από 5 έως 7 μέλη.
- Η συμμετοχή στην ευρωπαϊκή διαδικασία της Κοινής Κοινωνικής Συνδιάσκεψης.
- Η δικτύωση και η επικοινωνία της μέσω της δημιουργίας ενός ιστότοπου στο πρότυπο της ιστοσελίδας της ευρωπαϊκής JSC (www.jointsocialconference.eu), με σκοπό να υποστηρίξει την ανάπτυξη της διαδικασίας σε εθνικό επίπεδο.
- Η οργάνωση της συμμετοχής στην JSC στις Βρυξέλλες (10 και 11 Μαρτίου του 2011).

Συνάντηση για τον ευρωπαϊκό συντονισμό ενάντια στο χρέος και τα προγράμματα λιτότητας

Η Επιτροπή για τη Διαγραφή του Χρέους του Τρίτου Κόσμου (CADTM) πραγματοποίησε συνάντηση το πρωί της 29ης Σεπτεμβρίου, με θέμα «Για τον ευρωπαϊκό συντονισμό του αγώνα ενάντια στο χρέος και τα προγράμματα λιτότητας», στην οποία παρευρέθηκαν περίπου 60 εκπρόσωποι κοινωνικών κινήμα-

των, πολιτικών οργανώσεων και κομμάτων, στην πλειονότητά τους προερχόμενοι από τη Δυτική και τη Βόρεια Ευρώπη. Το δίκτυο transform! εκπροσωπήθηκε από τη Σαντάλ Ντελμάς. Με δεδομένο ότι η αύξηση του δημόσιου χρέους χρησιμοποιείται ως πρόσχημα για την επιβολή σκληρότερων προγραμμάτων λιτότητας στην κοινωνία, με στόχο να πληρώσουν το χρέος οι κατώτερες τάξεις, η συνάντηση είχε σκοπό να προωθήσει μια πανευρωπαϊκή απάντηση σ' αυτή την επίθεση. Αυτό που διακυβεύεται είναι η κοινωνική οπισθοδρόμηση, η αύξηση της ανεργίας και η αμφισβήτηση θεμελιωδών δικαιωμάτων. Στηριζόμενη στην εμπειρία των χωρών του Νότου, και ειδικά της Λατινικής Αμερικής, η CADTM μοιράζεται αυτή την εμπειρία με την Ευρώπη και τις χώρες του Βορρά.

Συμφωνήθηκε να προταθεί μια ανοιχτή προπαρασκευαστική συνάντηση για τη διεξαγωγή ευρωπαϊκής συνδιάσκεψης με θέμα το χρέος και τα προγράμματα λιτότητας, ώστε να συμπεριληφθεί στην ατζέντα της συντονιστικής συνάντησης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ, που θα γίνει στις 23 και 24 Οκτωβρίου.

Μετάφραση: Βαγγία Λυσικάτου

Μια ευκαιρία ακόμα για το ΕΚΦ;

Να υπερβούμε τον εαυτό μας

Τζούντιθ Ντελχάιμ

Οι φιλοδοξίες αυτού του άρθρου είναι ταπεινές: Θέλει απλώς να συμβάλει στη συζήτηση σχετικά με τις διαδικασίες του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ και την επόμενη συνάντηση των διοργανωτών του. Βασίζεται σε πέντε θέσεις: 1) Η ύπαρξη ζωντανών διαδικασιών του Φόρουμ μπορεί να βοηθήσει την Αριστερά να βγει από την αμυντική κοινωνικοπολιτική της θέση. 2) Οι διαδικασίες αυτές είναι απαραίτητες για να μπορέσουμε να κινητοποιηθούμε αποτελεσματικά ενάντια στις αιτίες και τους δημιουργούς της κρίσης, καθώς και να κατανοήσουμε τους δεσμούς ανάμεσα στη χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση, την περιβαλλοντική και κλιματική κρίση, την ενεργειακή κρίση και την κρίση στα τρόφιμα. 3) Οι διαδικασίες του Κοινωνικού Φόρουμ προσφέρουν ιδανικές ευκαιρίες για μάθηση και αναστοχασμό, καθώς και για την ανάπτυξη αλληλεγγύης μεταξύ μας αλλά και με τα πιο αδύναμα μέλη της κοινωνίας. 4) Γι' αυτό η Αριστερά στην Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα στη Γερμανία οφείλει να προσπαθήσει σκληρά να κατανοήσει την «καινοτομία του Κοινωνικού Φόρουμ» και να την αξιοποιήσει. 5) Είναι, επίσης, καιρός να βοηθήσουμε την ιδέα του Κοινωνικού Φόρουμ να πραγματοποιηθεί ή, μάλλον, να ανακαλυφθεί εκ νέου. Αυτό με τη σειρά του προϋποθέτει την ανάπτυξη του ενδιαφέροντος για την ανταλλαγή εμπειριών και ιδεών, πέρα από τα συγκεκριμένα θέματα και το πολιτικό ή κοινωνικό στίγμα του καθενός.

Το άρθρο αυτό υποστηρίζει ότι πρέπει να αντιμετωπίζουμε τις συνθήκες ζωής των ανθρώπων με σύνθετο τρόπο και να βλέπουμε τα οικολογικά προβλήματα στο ευρύτερο πλαίσιο τους. Ότι πρέπει πάντα να δείχνουμε αλληλεγγύη σε

εκείνους που τη χρειάζονται περισσότερο και ότι πρέπει να εργαζόμαστε στην κατεύθυνση ευρύτερων κοινωνικών συμμαχιών. Με αυτή την αφετηρία, θέλει να προωθήσει τη δημιουργία δεσμευτικών συμφωνιών δράσης και συνεργασίας.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε: η ιστορία του ΠΚΦ

Πολλές φορές έχει νόημα να θέτουμε απλά ερωτήματα – για παράδειγμα, γιατί, πώς και από ποιους έχει πραγματοποιηθεί κάτι και τι ακριβώς είναι αυτό; Ένα τέτοιο ερώτημα προάγει τον αναστοχασμό και μπορεί να οδηγήσει «στη διαρκή ανανέωση της απόλαυσης που προσφέρουν τα κοινωνικά φόρουμ». Αποτελεί προϋπόθεση ώστε τα κοινωνικά φόρουμ να «μαγνητίσουν» ιδίως τους πολίτες εκείνους που θεωρούν τους εαυτούς τους αριστερούς και που (εξακολουθούν να) αναζητούν ευκαιρίες για κοινωνικοπολιτική δράση.

Το 1ο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ, τον Ιανουάριο του 2001, στηριζόταν από ισχυρά συλλογικά υποκείμενα που, ιδίως στη Λατινική Αμερική, είχαν καταφέρει να δημιουργήσουν χειραφετητικές πολιτικές καινοτομίες και κινήματα. Αναδύθηκε από κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες και έδειξε ότι η αριστερή πολιτική μπορεί να είναι ζωντανή, γεμάτη ιδέες και ελκυστική. Έτσι, μπόρεσε να αντιπαρατεθεί ως αντίπαλο δέος στο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ των διεθνών ελίτ και να γίνει χώρος έμπειρων συλλογικοτήτων, στον οποίο μπορούσαν να ανταλλάγουν και να αναλυθούν οι ατομικές και συλλογικές εμπειρίες της καθημερινής ζωής και των αγώνων, με στόχο να εξαχθούν κοινά συμπεράσματα. Το ΠΚΦ συνέβαλε στη δημιουργία μιας νέας ταυτότητας της παγκόσμιας Αριστεράς, μιας αίσθησης του «εμείς».

Ένα μέρος της ιστορίας των κοινωνικών φόρουμ περιλαμβάνει την επίγνωση των δικών μας ελλειμμάτων και των περιορισμών της Αριστεράς μέχρι σήμερα. Πρέπει να γίνει έντονη συζήτηση για να καταλάβουμε γιατί οι νεοφιλελεύθεροι αντίπαλοι της Αριστεράς κατάφεραν να γίνουν τόσο ισχυροί: γιατί κατέρρευσε ο «κρατικός καπιταλισμός»; γιατί όλες οι «κλασικές» οργανωτικές μορφές, όπως το «εργατικό κόμμα» και το συνδικάτο, αποδείχθηκαν τόσο ακατάλληλες; γιατί, όμως, στη Λατινική Αμερική οι αγρότες, οι ακτήμονες, οι φτωχοί (και) αυτόχθονες κάτοικοι –δηλαδή, κοινωνικές ομάδες που βρίσκονταν έξω από το «κλασικό αριστερό εργατικό και συνδικαλιστικό κίνημα»– μπόρεσαν να κινητοποιηθούν σε κοινωνικούς αγώνες και να δεχθούν ευρεία κοινωνική αλληλεγγύη.

Τα κοινωνικά φόρουμ δεν μπορούν να διαχωριστούν από την κριτική στις κληρονομημένες πολιτικές πρακτικές και οργανωτικές μορφές, από την κριτική στην «αριστερή» πολιτική που δεν μπόρεσε να κάνει αφετηρία της την αξιοπρέπεια του ατόμου, τη στράτευσή του και την προσπάθειά του να έρχεται σε επαφή με τη φύση με σεβασμό και αλληλεγγύη. Τα κοινωνικά φόρουμ αναδύθηκαν από την κριτική που ασκήθηκε στην Αριστερά για την υπερεκτίμηση των ίδιων της των δυνάμεων, την αλαζονική πεποίθηση ότι κατείχε την αλήθεια και την αυ-

θαίρετη ανάληψη του ηγετικού ρόλου στον αγώνα ενάντια στο «καπιταλιστικό σύστημα». Στις υποτιθέμενες «προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης» τα κοινωνικά φόρουμ αντιπαραθέτουν την παγκόσμια αλληλεγγύη από τα κάτω. Θέλουν να εναντιωθούν στη σκέψη και τη δράση που παραμένει εγκλωβισμένη «στη δική μας περιοχή» ή «στο δικό μας εθνικό κράτος», επιστρατεύοντας τοπικά και περιφερειακά παγκόσμια κινήματα, με στόχο έναν «άλλο κόσμο» στον οποίο θα αξίζει να ζούμε. Οι «επινοητές» και οι υποστηρικτές των ιδεών του Κοινωνικού Φόρουμ εστιάζουν στα αυτόνομα, πολιτικά ενεργά άτομα, που είναι ικανά να μαθαίνουν και κυρίως βρίσκονται έξω από τα κοινοβούλια, τις κυβερνήσεις και τις ένοπλες δυνάμεις.

Όχι λίγοι, αλλά πολύ λίγοι

Τα πολλά και σύνθετα ζητήματα που αντιμετωπίζει η Αριστερά στην καθημερινή της πολιτική πρακτική μπορούν εύκολα να την κάνουν να κρύβει τις αντιφάσεις της, κάνοντας δύσκολη την αναγνώριση και την ανάλυσή τους. Αυτό φαίνεται επίσης, και μάλιστα πολύ έντονα, στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει τα κοινωνικά φόρουμ, τα οποία είτε εξυμνούνται χωρίς καμία κριτική είτε απορρίπτονται ως αδιάφορα.

Έτος	Τόπος και αριθμός συμμετεχόντων στα έξι ΕΚΦ που έχουν γίνει ως τώρα:
2002	Φλωρεντία – 60.000 και πάνω από ένα εκατομμύριο στη διαδήλωση
2003	Παρίσι – 50.000 και περίπου 250.000 στη διαδήλωση
2004	Λονδίνο – 25.000 (Σημ.: και 60.000 στη διαδήλωση)
2006	Αθήνα – 35.000 (Σημ.: και 70.000 στη διαδήλωση)
2008	Μάλμε – 10.000 (Σημ.: και 20.000 στη διαδήλωση)
2010	Ισταμπούλ – 3.000 (Σημ.: και 7.000 στη διαδήλωση)

Όσο πιο νηφάλια γίνεται και λαμβάνοντας υπόψη όλη την απογοήτευση που υπάρχει: Η διαδικασία του Κοινωνικού Φόρουμ βοήθησε πολύ στον αγώνα κατά της κυριαρχίας της νεοφιλελεύθερης σκέψης και πολιτικής. Χάρη σ' αυτή, συναντήθηκαν άτομα δραστήρια στους κοινωνικούς αγώνες και άτομα εμπλεκόμενα στην πολιτική από εντελώς διαφορετικούς χώρους. Παράλληλα, με την ανταλλαγή απόψεων σχετικά με διάφορα προβλήματα και τις πιθανές εναλλακτικές τους λύσεις, στα φόρουμ υπήρξαν ουσιαστικές συμφωνίες για την ανάληψη κοινής δράσης. Δημιουργήθηκαν ευρωπαϊκά δίκτυα με έντονη δραστηριότητα. Για πρώτη φορά, ή μετά από ένα μεγάλο χρονικό κενό, οι άνθρωποι ενθαρρύνθηκαν να γίνουν πολιτικά ενεργοί. Αναπτύχθηκε κατά πολύ μια αριστερή πολιτική κουλτούρα διαλόγου. Οι αρχές του Φόρουμ κατάφεραν να εισχωρήσουν σε πολλά πεδία σκέψης και δράσης της Αριστεράς. Προκάλεσαν συζητήσεις σε περισσότερο ή λιγότερο «κλασικές οργανώσεις» για θέματα όπως η στρατηγική, οι νέες πολιτικές συμμαχίες και οι νέες μορφές συνεργα-

σίας, που είχαν αποτέλεσμα, για παράδειγμα, την επαφή μελών της IG Metall (του μεγαλύτερου συνδικάτου εργατών μεταλλουργίας στη Γερμανία) και της GEW (του συνδικάτου των εκπαιδευτικών), καθώς και την απόφαση της κοινοβουλευτικής ομάδας του κόμματος Η Αριστερά (Die Linke) να συνεργαστεί με τα κοινωνικά κινήματα. Η Σύνοδος για το Κλίμα στην Κοπεγχάγη το 2009 και η Συνδιάσκεψη των Λαών στην Κοτσαμπάμπα δεν μπορούν να εξηγηθούν χωρίς τα κοινωνικά φόρουμ, ενώ και αυτές με τη σειρά τους έδωσαν την ευκαιρία στα φόρουμ να ανανεωθούν.

Παρά το θετικό αυτόν απολογισμό, μέχρι σήμερα δεν έχει σταθεί δυνατό για τη Γερμανία και, γενικότερα, την Ευρώπη να δημιουργήσουν χώρους, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, στο επίπεδο του κράτους και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που θα επιτρέπουν τη διοργάνωση ανταλλαγών και συζήτησης, σε ισότιμη βάση, ανάμεσα σε άτομα με κοινωνικά κριτική στάση, με διαφορετικές κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές αντιλήψεις, που θα ευνοούν την ένταξη των δραστηριοτήτων στο πλαίσιο της κοινωνίας και την αναζήτηση, την καλλιέργεια και τη διεύρυνση της διεθνούς επικοινωνίας.

«Πες τι είναι και δράσε»

Πρέπει κατ' αρχάς να καταλάβουμε ότι σήμερα στην Ευρώπη και ειδικότερα στη Γερμανία δεν υπάρχουν ελκυστικές και αποτελεσματικές διαδικασίες Κοινωνικού Φόρουμ. Οι πρωτοβουλίες της Φλωρεντίας και του Παρισιού δεν μπόρεσαν να γενικευθούν και να αποκτήσουν συνέχεια. Ωστόσο, ήταν ακριβώς αυτές οι πρωτοβουλίες που βοήθησαν να συναντηθούν εκείνοι που έπρεπε να συναντηθούν: Εκείνοι που (θέλουν να) δρουν ώστε κάθε άνθρωπος να μπορεί να ζει με αξιοπρέπεια, καθορίζοντας ο ίδιος τη ζωή του και αλληλεπιδρώντας με αλληλεγγύη μέσα σε ένα υγιές φυσικό περιβάλλον, και εκείνοι που δεν θέλουν να εξαναγκάζονται να βρίσκονται σε ανταγωνισμό με όσους είναι πιο αδύναμοι από τους ίδιους, να ανέχονται τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό και να αποδέχονται την καταστροφή της φύσης. Όταν οι άνθρωποι αυτοί συναντιούνται για να ανταλλάξουν ιδέες που αφορούν το παρόν, αλλά και ένα βιώσιμο μέλλον, μπορούν να βρουν τα κοινά σημεία που υπάρχουν στην κοινωνική τους κριτική, στα αιτήματα, τις θέσεις και τις αντιλήψεις τους για τις δυνατές εναλλακτικές λύσεις. Μπορούν να αποφασίσουν ποιες θα είναι οι ενέργειές τους, να επεξεργαστούν τις έννοιες και τα σχέδιά τους. Έτσι, μπορούν να καθιστούν αποτελεσματικά σε πολιτικό επίπεδο τα κοινά τους σημεία και να τα επεκτείνουν – και με τον τρόπο αυτό να αγωνίζονται αποτελεσματικά για την κοινωνική αλλαγή σε βάθος χρόνου.

Η πρακτική αυτή λαμβάνει σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό υπόψη τους πολλούς λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι (θέλουν να) συμμετέχουν στην «πολιτική» απ' ό,τι η συνεργασία με οργανώσεις που αντιπροσωπεύουν συγκεκριμένα συμφέροντα η οποία τους οδηγεί κυρίως στα κόμματα, τα κοινοβούλια,

τη διοίκηση και τις κοινωνικές οργανώσεις. Αυτό δεν σημαίνει ότι απαξιώνουμε αυτές τις οργανώσεις· αντίθετα, σημαίνει ότι υπεραμυνόμαστε της συμμετοχής τόσο των «οργανωμένων» όσο και των «μη οργανωμένων» σ' αυτές στα κοινωνικά φόρουμ, τα οποία έχουν το σημαντικό πλεονέκτημα ότι δεν είναι υποχρεωμένα να κινούνται σε πολιτικά ή κυβερνητικά πλαίσια.

Τα κοινωνικά φόρουμ, ως ανοιχτοί χώροι για ανταλλαγή απόψεων μεταξύ ίσων, καθιστούν ευκολότερη την κατανόηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικά αδύναμοι, την αλληλεγγύη προς αυτούς και τη διατύπωση επιμέρους αντιλήψεων και στόχων στη βάση αυτής της κατανόησης. Έτσι, μπορούν να δημιουργηθούν πολιτικές συμμαχίες που θα αγωνιστούν για να ενισχύσουν τη θέση και τα δικαιώματα των πιο αδύναμων μελών της κοινωνίας και να βελτιώσουν με μόνιμο τρόπο τις συνθήκες ζωής τους, αλλάζοντας την κοινωνία με θετικό τρόπο. Τέτοιες συμμαχίες μπορούν να αναστρέψουν τις αιτίες και να σταματήσουν εκείνους που είναι υπαίτιοι για τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές καταστροφές, και τελικά να τους νικήσουν. Έτσι, οι διαδικασίες των κοινωνικών φόρουμ δεν μπορούν μόνο να παίζουν το ρόλο της «μαμής» των συμμαχιών, αλλά μπορούν να είναι και μέσο συνεχούς ανανέωσης και ενδυνάμωσής τους.

Τα κοινωνικά φόρουμ μας διευκολύνουν να δούμε τις συνθήκες της ανθρώπινης ζωής και την πολιτική δραστηριότητα στην αλληλοσυνδεδεμένη ολότητά τους, δηλαδή να μην τις διαχωρίζουμε μηχανικά ή, ακόμα, και να τις ιεραρχούμε –για παράδειγμα, «εργασία», «εισόδημα», «κοινωνική συναπόφαση», «θέση των γυναικών», «οικολογία»–, αλλά να τις ομαδοποιούμε ανάλογα με τις μορφές οργάνωσης ή αγώνα. Έτσι, μπορούν να μας βοηθήσουν να υπερβούμε τον κατακερματισμό της Αριστεράς.

Δύο αρχές

Σε κάθε περίπτωση, δύο πρέπει να είναι οι υπέρτατες αρχές: Πρώτον, η προσφορά βοήθειας στους κοινωνικά αδύναμους, σε εκείνους των οποίων η ύπαρξη απειλείται περισσότερο και, δεύτερον, η αντιμετώπιση των φυσικών συνθηκών της ζωής ως κοινωνικών. Η πρακτική υλοποίηση αυτών των αρχών αναδεικνύει κατ' ανάγκη ως κεντρικό ζήτημα την αξιοποίηση των διαθέσιμων μέσων. Για το λόγο αυτόν, η Αριστερά πρέπει να αγωνιστεί κυρίως για τον εκδημοκρατισμό των διαδικασιών λήψης αποφάσεων, της φορολογίας, των δημόσιων οικονομικών και προϋπολογισμών – «να πάρουμε πίσω τον προϋπολογισμό», αυτό είναι το σύνθημα που χρειαζόμαστε σήμερα, μπροστά στην κρίση.

Η συνύφανση της χρηματοπιστωτικής και της οικονομικής κρίσης με την κοινωνική και την περιβαλλοντική αναγκάζει την Αριστερά να αναπτύξει μια σύνθετη οπτική και ανάλογους τρόπους λειτουργίας. Ανεξάρτητα αν οι άνθρωποι κινητοποιούνται πολιτικά μέσω του αγώνα ενάντια στην κοινωνική και την οικολογική καταστροφή ή μέσω των ονείρων, των επιθυμιών ή των οραμάτων

τους για μια μελλοντική κοινωνία, δεν γίνεται να μην αντιμετωπίσουν τις αιτίες και τους υπαίτιους των διάφορων κρίσεων και των επιπτώσεών τους στις συνθήκες ζωής των ανθρώπων.

Κάθε εμπειρία που θα συγκεντρώσουν σε αυτή τη διαδικασία τα άτομα και οι συλλογικότητες είναι σημαντική –σε όποια κοινωνική κατάσταση κι αν βρίσκονται, με όποιον τρόπο κι αν δραστηριοποιούνται πολιτικά ή όποιος κι αν είναι ο ρόλος τους–, ανεξάρτητα αν επιλέγουν την πολιτική ανυπακοή, τη διαμαρτυρία και την αντίσταση και/ή εργάζονται για την επίτευξη εναλλακτικών λύσεων, αν διοργανώνουν πορείες ή απλώς συμμετέχουν σε αυτές, αν επιλέγουν εναλλακτικούς τρόπους ζωής ή δραστηριοποιούνται σε κοινοβούλια και κυβερνήσεις.

Τα κοινωνικά φόρουμ και οι διαδικασίες τους υπάρχουν για να φέρουν κοντά αυτούς τους ανθρώπους, ώστε να συνενώσουν τις εμπειρίες τους σε κοινές πολιτικές στρατηγικές.

Αν ακολουθήσουμε αυτή την προσέγγιση, θα σταματήσουν οι εξαντλητικές διαφωνίες για τους «θεματικούς άξονες» των κοινωνικών φόρουμ. Εφόσον γίνει αυτό, στην επόμενη ευρωπαϊκή συνάντηση θα πρέπει να ληφθούν οι εξής τρεις αποφάσεις:

- Σχετικά με τη 16η Σύνοδο για το Κλίμα στο Κανκούν, από τις 29 Νοεμβρίου έως τις 12 Δεκεμβρίου, ακολουθούμε το κάλεσμα της Via Campesina για «1.000 Κανκούν», δηλαδή για αποκεντρωμένες δράσεις με στόχο μια υπεύθυνη και κοινωνικά δίκαιη πολιτική για το κλίμα.
- Σχεδιάζουμε ενέργειες για καμπάνιες που θα βασίζονται στα εξής ελάχιστα αιτήματα ή κριτήρια: α) δικαίωμα σε μισθούς και κοινωνικές υπηρεσίες που θα αντιπροσωπεύουν το 60% του μέσου εθνικού εισοδήματος ανά νοικοκυριό, άμεσα μέτρα για την καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας και της έλλειψης στέγης, β) κατάργηση της «οδηγίας της ντροπής» για όσους διαμένουν παράνομα στην ΕΕ, γ) αποτελεσματική παροχή βοήθειας για να επιτευχθούν οι Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας, να αντιμετωπιστεί και να καταπολεμηθεί η κλιματική αλλαγή, δ) λεπτομερή σχέδια και μέτρα για τη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα κατά 50% (από τα επίπεδα του 1990), ε) άμεσα μέτρα για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, στ) αποκήρυξη όλων των μέτρων που αυξάνουν την καταστολή και το милитарισμό, ζ) παραίτηση από κάθε σχέδιο και πρόθεση ιδιωτικοποίησης δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών, η) υπεράσπιση και προαγωγή των συμμετοχικών διαδικασιών.
- Οργανώνουμε μόνιμες ομάδες για ενημέρωση, ανάλυση και υποστήριξη δράσεων και εκστρατειών, για τις διαδικασίες του Κοινωνικού Φόρουμ και για προγραμματικές και στρατηγικές επεξεργασίες.

Μετάφραση: Μιχάλης Λαλιώτης

Προς τη Συνέλευση του Παρισιού

Εκτιμήσεις και προτάσεις

Φράνκο Ρούσο

Το 6ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ, που έγινε στην Κωνσταντινούπολη, επιβεβαίωσε ότι το ΕΚΦ είναι ο μόνος υπερεθνικός δημόσιος χώρος, στον οποίο πολλά υποκείμενα –κοινωνικές οργανώσεις, συνδικαλιστές, ΜΚΟ, ενώσεις και μεμονωμένοι εκπρόσωποι πολιτικών δυνάμεων– μπορούν να συναντηθούν για να συζητήσουν τα κύρια παγκόσμια και ευρωπαϊκά θέματα και, αν είναι δυνατό, να οργανώσουν καμπάνιες μέσω των υπαρχόντων δικτύων.

Ταυτόχρονα, οι δυσκολίες να υπάρξει μια κοινή ατζέντα για την αντιμετώπιση των σημαντικότερων προβλημάτων που προκαλούνται από τις πολιτικές των κυβερνήσεων και των κοινωνικών και οικονομικών ελίτ είναι εμφανείς καθαυτές. Οι ελίτ προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τη χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση θέτοντας εκ νέου σε κίνηση τον παγκόσμιο καπιταλισμό με μέσα που πλήττουν σκληρά την κοινωνία, ιδιαίτερα τις εργαζόμενες τάξεις, τους νέους και τους μετανάστες. Στην πραγματικότητα, οι μισθοί, οι συντάξεις, η διαρκής επισφαλειοποίηση της εργασίας, οι περικοπές των κοινωνικών υπηρεσιών είναι τα άμεσα αποτελέσματα των «υγιών» δημόσιων προϋπολογισμών και της πίεσης της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας· ταυτόχρονα, για να σωθούν οι τράπεζες και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα χρησιμοποιήθηκε η πολιτική των «ελλειμματικών δαπανών». Η Τζούντιθ Ντελχάιμ περιέγραψε την κατάσταση ως εξής: «Σήμερα αντιμετωπίζουμε τις επιπτώσεις που έχουν σε όλες τις πλευρές της ζωής οι κρίσεις – οι χρηματοπιστωτικές και οι οικονομικές κρίσεις, οι μακροχρόνιες δομικές κρίσεις, καθώς και οι διατροφικές, περιβαλλοντικές και ενεργειακές κρίσεις, που όλες τους συνιστούν την παγκόσμια κρίση αναπαραγωγής. Οι κυβερνήτες των κοινωνιών μας και του κόσμου αντιμετωπίζουν αυτές τις κρίσεις με τρόπο που βαθαίνουν τις παγκόσμιες και κοινωνικές διαι-

ρέσεις και ούτε κατά διάνοια αντιμετωπίζουν τις επείγουσες οικολογικές ανάγκες, ενώ συχνά έρχονται σε αντίθεση με αυτές. Πάνω απ' όλα, η κυριαρχία πάνω στον παγκόσμιο Νότο αναμένεται να βαθύνει, ενώ στην Ανατολική Ευρώπη θα επιβληθούν η ειρήνη και ο έλεγχος σε ένα μεροληπτικό ελάχιστο κοινωνικό επίπεδο».

Οι προκείμενες της κρίσης ήταν ο «φοβισμένος εργάτης» και ο «χρεωμένος καταναλωτής», όπως έγραψε ο ιταλός οικονομολόγος Ρικάρντο Μπελοφιόρε. Σήμερα ο εργάτης είναι ακόμα πιο φοβισμένος και ο καταναλωτής γίνεται φτωχότερος γιατί το δημόσιο χρήμα χρησιμοποιείται από τις κυβερνήσεις για να στηρίξει τις τράπεζες και το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Ο προϋπολογισμός ενισχύει τις επιχειρήσεις και έχει στόχο να διασφαλίζει τους «ισολογισμούς» των τραπεζών, ενώ την ίδια στιγμή οι δημόσιες υπηρεσίες μειώνονται. Στις επιχειρήσεις και στην αγορά εργασίας οι εργαζόμενοι πιέζονται να κάνουν νέες θυσίες για να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους στην παγκόσμια αγορά και ωθούνται ο ένας εναντίον του άλλου (οι εργάτες της Fiat στο Πομιλιάνο αποτελούν σαφές παράδειγμα αυτής της κατάστασης).

Γι' αυτόν το λόγο πρέπει να αγωνιστούμε εναντίον αυτών των κυβερνητικών και επιχειρηματικών πολιτικών με σκοπό την αλλαγή της σύνθεσης και των στόχων του προϋπολογισμού, αντιτασσόμενοι στο κόψιμο των μισθών και τη χειροτέρευση των εργασιακών συνθηκών.

Ένας άλλος προϋπολογισμός είναι εφικτός για να αντιμετωπιστεί η οικολογική και κοινωνική κρίση (Ελιζαμπέτ Γκοτιέ). Τα κοινά αγαθά (κλίμα, νερό, ενέργεια, γη), τα λαϊκά έσοδα (μισθοί, βασικό εισόδημα, συντάξεις), τα κοινωνικά δικαιώματα είναι ο πυρήνας μιας εφικτής εναλλακτικής ατζέντας, που πρέπει επίσης να έχει στόχο την προοπτική δημόσιας ιδιοκτησίας των τραπεζών και δημοκρατικού ελέγχου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.

Μέχρι σήμερα δεν κατορθώσαμε να θέσουμε και να εφαρμόσουμε την ατζέντα μας. Δεν μπορούμε να οργανώσουμε καμπάνιες και αγώνες για να αντιμετωπίσουμε τις καπιταλιστικές και κυβερνητικές πολιτικές. Επιπλέον, στο τελευταίο ΕΚΦ δεν καταφέραμε να προωθήσουμε μια κοινή ατζέντα και οι συνελεύσεις που έγιναν στο πλαίσιο του δεν κατάφεραν να επεξεργαστούν μια κοινή στρατηγική.

Στην πραγματικότητα, το άλμα από τα «λόγια στις πράξεις», σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δεν έγινε. Τα δίκτυα υποφέρουν από την «ασθένεια της πολυλογίας», με την έννοια ότι συναντιόμαστε για να οργανώσουμε συναντήσεις που στη συνέχεια θα οργανώσουν άλλες συναντήσεις. Δεν είναι τυχαίο ότι το μόνο ραντεβού που κλείστηκε στην Κωνσταντινούπολη ήταν για την 29η Σεπτεμβρίου (και τις ημέρες γύρω από αυτή την ημερομηνία), μια ημέρα δράσης που οργάνωσε η Συνομοσπονδία Ευρωπαϊκών Συνδικάτων (ΣΕΣ) – και δεν συζητήθηκε στο ΕΚΦ.

Το δίκτυο Χάρτα Αρχών για μια Άλλη Ευρώπη ήταν ένα από τα δίκτυα του ΕΚΦ που ήταν πολύ χρήσιμο όταν αντιμετωπίζαμε τη Συνταγματική Συνθήκη,

για να στηρίξουμε τους αγώνες εναντίον της υπογραφής της από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις. Η Χάρτα ήταν ένα κείμενο που έκανε σύνθεση ορισμένων κοινών αξιών γύρω από τις οποίες θα μπορούσαν να οργανωθούν καμπάνιες (ειρήνη και δικαιώματα των λαών, ιθαγένεια στη βάση του τόπου κατοικίας, εργατικά και κοινωνικά δικαιώματα, κοινά αγαθά, ατομικά και συλλογικά δικαιώματα για την οικοδόμηση μιας ευρωπαϊκής συνταγματικής δημοκρατίας)· όμως, το δίκτυο της Χάρτας δεν κατάφερε να αρθρώσει τα γενικά θέματα σε συγκεκριμένες προτάσεις γύρω από τις οποίες θα μπορούσαν να οικοδομηθούν «ενισχυμένες συμμαχίες».

Σήμερα, κατά τη γνώμη μου, ήρθε η ώρα να πειραματιστούμε με εκείνες τις «ενισχυμένες συμμαχίες» που θα θέσουν και θα διεκδικήσουν την ατζέντα της «εναλλακτικής παγκοσμιοποίησης», προτείνοντας συγκεκριμένα προγράμματα, χρονοδιαγράμματα και δυνάμεις (οργανωμένες σε συμμαχίες) που μπορούν να τα πραγματοποιήσουν.

Το δίκτυο της Χάρτας, κατά τη γνώμη μου, μπορεί να προωθήσει αυτά τα προγράμματα και ειδικότερα:

1. Την ευρωπαϊκή ιθαγένεια με βάση την κατοικία, που συνεπάγεται πολιτειακά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα για όλους (γηγενείς και μη γηγενείς).

2. Τα εργατικά και κοινωνικά δικαιώματα (με αγώνα κατά του κοινωνικού ντάμπινγκ και προσπάθεια αύξησης των μισθών σε όλη την Ευρώπη, την εγκαθίδρυση της συνδικαλιστικής δημοκρατίας, ώστε οι εργαζόμενοι να μπορούν να αποφασίζουν για τις εργατικές συμβάσεις, τη θεσμοθέτηση του βασικού εισοδήματος, ώστε να χτυπηθεί η ευκαιριακή εργασία, την παροχή υγείας, εκπαίδευσης και συντάξεων για όλους).

3. Την κοινωνική διαχείριση των κοινών αγαθών (κλίμα, νερό, ενέργεια, διαχείριση της γεωργίας και του χώρου), ως άξονα για μια νέα βιώσιμη οικονομία και μια νέα δημόσια δημοκρατία.

4. Την κοινή ιδιοκτησία των τραπεζών και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, έτσι ώστε να υπάρξει δημοκρατικός έλεγχός τους.

5. Έναν ευρωπαϊκό δημόσιο προϋπολογισμό με στόχο την οικοδόμηση μιας κοινωνικά δίκαιης και οικολογικά βιώσιμης κοινωνίας.

Νομίζω ότι είναι δυνατό να συζητήσουμε και να επεξεργαστούμε κοινά προγράμματα στο ΕΚΦ, που είναι ένας ευρωπαϊκός δημόσιος χώρος, και να οργανώσουμε διάφορες συμμαχίες που θα τα εφαρμόσουν.

Μετάφραση: Χάρης Γολέμης

Το Αμερικανικό και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ: Στρατηγικές προκλήσεις για το ΠΚΦ

Φρανσίν Μεστρούμ

Το 2010 δεν έγινε Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ. Αντίθετα, πραγματοποιήθηκαν σχεδόν σαράντα διοργανώσεις σε όλο τον κόσμο, που είχαν στόχο τη διεύρυνση του κινήματος της εναλλακτικής παγκοσμιοποίησης, το στοχασμό για την κρίση –είτε ονομάζεται οικονομική είτε κοινωνική είτε «πολιτισμική»– και την προετοιμασία του ΠΚΦ που θα γίνει το Φεβρουάριο του 2011 στο Ντακάρ της Σενεγάλης.

Η χρονιά ξεκίνησε με μια πολύ επιτυχημένη διοργάνωση στο Πόρτο Αλέγκρε, το μέρος όπου γεννήθηκε το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ. Πραγματοποιήθηκε στο διάστημα ανάμεσα στη Σύνοδο του ΟΗΕ για το Κλίμα στην Κοπεγχάγη και τη Συνδιάσκεψη των Λαών στην Κοτσάμπάμπα το Μάιο του 2010. Το οικολογικό ζήτημα έδωσε μεγάλη ώθηση σε αυτή τη διοργάνωση του Κοινωνικού Φόρουμ, στην οποία παρευρέθηκαν πολλοί και έντονα κινητοποιημένοι νέοι. Ο αντικαπιταλισμός και το οικολογικό ζήτημα συνδυάστηκαν με επιτυχία και ένα νέο σύνθημα ξεπήδηξε: «Ο καπιταλισμός δεν είναι βιώσιμος».

Το Πόρτο Αλέγκρε αυτή τη χρονιά ήταν επίσης μια στιγμή αναστοχασμού, δέκα χρόνια μετά το 1ο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ. Έδωσε τη δυνατότητα να γίνουν ενδιαφέρουσες συζητήσεις σχετικά με την «πολιτισμική» κρίση, την κατάσταση του νεοφιλελευθερισμού, τον πολιτικό αντίκτυπο του ΠΚΦ και άλλα ζητήματα.

Το Μάιο έγινε στην Πόλη του Μεξικού ένα θεματικό κοινωνικό φόρουμ. Ενώ η συμμετοχή δεν ήταν ιδιαίτερα μεγάλη, ήταν ενδιαφέρον ως προς το περιεχόμενο, που περιλάμβανε σεμινάρια για τη γεωργία, για οικολογικά και

κοινωνικά ζητήματα, για την παγκόσμια φορολογία, το φύλο κ.λπ. Είναι πιθανό να προκάλεσε κάποια σύγχυση σε ορισμένους, καθώς έγινε στο Σόκαλο –την κεντρική πλατεία της πόλης– δίπλα στα σημεία όπου έκαναν απεργία πείνας εργαζόμενοι στην εταιρεία ηλεκτρισμού και μέλη ενός καταυλισμού των Ζαπατίστας, ανεξάρτητα από το φόρουμ.

Στα τέλη Ιουνίου έγινε το 2ο Κοινωνικό Φόρουμ των ΗΠΑ, στο Ντιτρόιτ. Για όσους γνώριζαν τα κοινωνικά φόρουμ, αυτό θύμιζε τις «παλιές καλές εποχές»: Ένα ιδιαίτερα ενθουσιώδες πλήθος 15.000 ατόμων, μια πολύ ζωντανή εναρκτήρια διαδήλωση, ένας κεντρικός χώρος όπου έγιναν όλα (σχεδόν) τα σεμινάρια και όπου συναντιούνταν, έτρωγαν και έπιναν οι συμμετέχοντες. Υπήρχε έντονη πολυμορφία, με αυτόχθονες, λευκές, μαύρες και λατινοαμερικάνες γυναίκες και άνδρες να εκπροσωπούνται σε όλους τους χώρους. Όλα τα σεμινάρια και οι συγκεντρώσεις είχαν ιδιαίτερη ζωντάνια και μεγάλη συμμετοχή. Η διοργάνωση ήταν τέλεια και εξασφάλιζε τη «γλωσσική δικαιοσύνη», καθώς υπήρχαν διερμηνείς και μεταφραστές όπου ήταν απαραίτητο.

Μία εβδομάδα αργότερα έγινε το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ στην Ισταμπούλ, το οποίο ήταν μάλλον απογοητευτικό. Ενώ σίγουρα έγινε μια καλή πορεία, πολύ καλά σεμινάρια και σημαντικές επαφές, είναι σαφές ότι το ΕΚΦ βρίσκεται σε οπισθοδρόμηση. Μετά τη Φλωρεντία, το Παρίσι, το Λονδίνο, την Αθήνα και το Μάλμε, πρέπει να βγάλουμε το συμπέρασμα ότι οι ευρωπαίοι ακτιβιστές δεν φαίνεται να εκτιμούν πια αυτό το μοντέλο. Στην Ισταμπούλ βρέθηκαν μετά βίας 2.500 άτομα, ενώ αναλογικά ελάχιστοι από αυτούς ήταν Τούρκοι. Η οργάνωση ήταν το πολύ στοιχειώδης.

Θέλω να χρησιμοποιήσω τα δύο τελευταία παραδείγματα, το Ντιτρόιτ και την Ισταμπούλ, για να τα συγκρίνω και να δω τι συμπεράσματα μπορούν να βγουν για τη μελλοντική στρατηγική του ΠΚΦ.

Το Ντιτρόιτ ήταν διαφορετικό

Τι ήταν αυτό που έκανε τόσο ιδιαίτερο το Κοινωνικό Φόρουμ των ΗΠΑ; Πρέπει να αναφέρουμε τέσσερα σημεία:

Πρώτον, η διαδικασία της προετοιμασίας είχε γίνει με πολύ μεγάλη προσοχή. Η αφετηρία ήταν, προφανώς, ο καταστατικός χάρτης των αρχών του ΠΚΦ και, κατά συνέπεια, ο «ανοιχτός χώρος». Εντούτοις, επειδή ο «ανοιχτός χώρος» δεν είναι ένας «χώρος ίσων ευκαιριών», ξεκίνησε μια μακρά διαδικασία ανεύρεσης εκείνων που θα συμμετείχαν. Έγιναν μεγάλες συζητήσεις για το ποιοι θα έπρεπε να είναι μέσα. Οι οργανωτές ήθελαν να συμπεριλάβουν τα πιο περιθωριοποιημένα άτομα και ομάδες στη διαδικασία. Στη συνέχεια, έπρεπε να ξεκινήσουν μια ακόμα μακρά διαδικασία επαφών και συζητήσεων, επειδή πολλές από τις ομάδες δεν ήξεραν η μία την άλλη ή δεν είχαν ποτέ μιλήσει μεταξύ τους. Αυτή η διαδικασία της λεγόμενης «προθετικότητας» ήταν αυτό που έκανε το Κοινωνικό Φόρουμ των ΗΠΑ μια πραγματικά περιεκτική διοργάνωση βάσης,

στηριγμένη στην αμοιβαία εμπιστοσύνη.

Δεύτερον, η παλιά διαμάχη του «χώρου» με τη «δράση» επιλύθηκε με τις «συνελεύσεις των λαϊκών κινημάτων». Οι συνελεύσεις αυτές, σχεδόν πενήντα στο σύνολο, άρχισαν να λειτουργούν πολύ πριν από το Φόρουμ. Το πλεονέκτημά τους δεν ήταν μόνο ότι έφεραν σε επαφή πολλές θεματικές ομάδες που εργάζονταν πάνω στο ίδιο ζήτημα και τους έδωσαν τη δυνατότητα να δικτυωθούν, αλλά επίσης ότι τους επέτρεψαν να καταλήξουν σε αποφάσεις ή σχέδια δράσης. Την τελευταία ημέρα του Φόρουμ, καταγράφηκαν όλες οι αποφάσεις και πολλές παρουσιάστηκαν στην ολομέλεια. Αυτές οι συνελεύσεις των κινημάτων γίνονταν παράλληλα με τα πάνω από χίλια αυτοοργανωμένα σεμινάρια και εργαστήρια. Ενώ τα σεμινάρια αυτά μπορεί να θεωρηθούν αυτοσκοπός, οι συνελεύσεις δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένα γεγονός σε μια μακρά διαδικασία προετοιμασίας, που αφορά την αρχική της εφαρμογή και τη μετέπειτα εξέλιξή της.

Τρίτον, τα σεμινάρια και τα εργαστήρια τα οποία παρακολούθησα ήταν πολύ συμμετοχικά και ενθαρρυντικά. Τα πάνελ δεν ήταν σχεδόν ποτέ διαχωρισμένα από το κοινό, οι άνθρωποι κάθονταν κυκλικά, κανείς δεν μιλούσε για περισσότερο από πέντε ή δέκα λεπτά, οι τοποθετήσεις γίνονταν εναλλάξ με τραγούδια, ποιήματα ή κάποιο χορευτικό. Το «κοινό» ενθαρρυνόταν διαρκώς να παρέμβει. Υπήρχε πάντα απόλυτος σεβασμός της διαφορετικότητας.

Τέταρτον, παρατήρησα μια διαφορά στις ατομικές συμπεριφορές των ανθρώπων. Δεν θέλω να είμαι αφελής και να πιστεύω ότι δεν υπάρχουν σχέσεις εξουσίας στο εσωτερικό αλλά και μεταξύ των κινημάτων και των ανθρώπων στις ΗΠΑ, αλλά ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρονταν ήταν ιδιαίτερα ελκυστικός στα μάτια μιας Ευρωπαίας. Όλες οι ιδέες, απ' όπου κι αν προέρχονταν, συζητούνταν συλλογικά και υιοθετούνταν ή απορρίπτονταν. Όμως, καμία πρόταση δεν απορρίφθηκε ποτέ χωρίς να συζητηθεί. Όλοι είχαν την αίσθηση ότι τους παίρνουν στα σοβαρά. Κανείς δεν πληγώθηκε ή δεν προσβλήθηκε. Υπήρχε ανοιχτότητα και προθυμία να ακούσει κανείς τους άλλους.

Η κρίση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ

Τα δύο τελευταία χαρακτηριστικά έρχονται σίγουρα σε αντίθεση με αυτό που συμβαίνει σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Τα σεμινάρια και τα πάνελ στο ΕΚΦ είχαν διοργανωθεί με τον «παραδοσιακό» τρόπο, με ανδρική κυρίως συμμετοχή και με ομιλητές που ήθελαν τουλάχιστον δεκαπέντε με είκοσι λεπτά για να παρουσιάσουν το θέμα τους. Αν σε ένα πάνελ έχεις έξι άτομα, αυτό σημαίνει ότι ο κόσμος πρέπει να κάθεται και να ακούει για μιάμιση με δύο ώρες. Έτσι, οι παρεμβάσεις του κοινού περιορίζονται σημαντικά. Η διαφορετικότητα ήταν εξαιρετικά περιορισμένη ή και εντελώς απύσχα, μετάφραση συνήθως δεν υπήρχε ή, στην καλύτερη περίπτωση, ήταν διαδοχική. Το Φόρουμ ήταν μοιρασμένο σε διαφορετικούς χώρους, αν και όχι σε τέτοιο βαθμό όπως στο Μάλμε πριν από δύο χρόνια.

Η σημαντικότερη διαφορά που είδα είχε να κάνει με τη συμπεριφορά των ανθρώπων, που οι περισσότεροι γνωρίζονται μεταξύ τους εδώ και πολλά χρόνια, μέσω της συμμετοχής τους στη διαδικασία της προετοιμασίας. Είτε εν γνώσει τους είτε όχι, οι περισσότεροι έχουν μια συγκεκριμένη ταμπέλα και η σημασία των τοποθετήσεών τους δεν έγκειται σε αυτά που λένε αλλά στο ποιους εκπροσωπούν. Οι λέξεις που χρησιμοποιούν έχουν στόχο να καταδείξουν τη θέση από την οποία μιλούν. Αυτό δυσχεραίνει ιδιαίτερα την ανάδυση νέων ιδεών και τη δυνατότητα σύγκλισης.

Όσον αφορά το περιεχόμενο, οι ομάδες ταξινομούνται ακόμα με βάση τον παλιό διαχωρισμό μεταξύ «επανάστασης» και «ρεφορμισμού». Τα συνδικάτα είναι καλοδεχόμενα, αλλά συνήθως δέχονται επικρίσεις επειδή δεν είναι αρκετά ριζοσπαστικά. Η κριτική στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης τοποθετείται στο πλαίσιο μιας προσέγγισης είτε αντίθεσης με την ίδια την Ένωση είτε αποδοχής και αντιπολίτευσης. Οι μετα- ή αντι- μοντέρνοι αντιπαρατίθενται με τους μοντέρνους, καθώς αμφότεροι υπερασπίζονται την κοινωνική και περιβαλλοντική δικαιοσύνη, αλλά από ριζικά αντίθετες οπτικές. Όσο δεν αρχίζει μια συνειδητή διαδικασία αποσαφήνισης και σύγκλισης των διάφορων αντιθέσεων, οι διαφορές είναι πιθανό να γίνουν μόνιμα και ανυπέρβλητα ρήγματα. Η ανάγκη να υπάρξει πιο ανοιχτή συζήτηση είναι επείγουσα.

Συνολικά, σε σύγκριση με το Κοινωνικό Φόρουμ των ΗΠΑ, το ΕΚΦ είναι μια πιο ιεραρχική διαδικασία, που διοργανώνεται από μερικά αριστερά συνδικάτα και μια μικρή ομάδα κοινωνικών κινημάτων, από ανθρώπους που γνωρίζονται μεταξύ τους εδώ και αρκετά χρόνια και που υπερασπίζονται περισσότερο τις θέσεις τους παρά την ίδια τη διαδικασία και το τεράστιο δυναμικό σύγκλισης που εμπεριέχει. Αυτό απέχει σίγουρα πολύ από τη λογική της δημιουργικής διαδικασίας και, παρότι οι περισσότεροι άνθρωποι εργάζονται μάλλον σκληρά και ειλικρινά για το ΕΚΦ, έχουν χάσει το βασικό του στόχο. Το ερώτημα είναι αν μπορούν να επιτύχουν τη δημιουργία μιας νέας πολιτικής κουλτούρας και την προώθηση της τόσο απαραίτητης πολιτικής σύγκλισης.

Η ύπαρξη τόσο διαφορετικών θέσεων μπορεί να εξηγεί γιατί στην Ιστανμπούλ υπήρχε τόσο χαμηλή συμμετοχή και γιατί έγιναν τόσο λίγες επαφές με τους τούρκους φίλους. Ενώ όσοι συμμετείχαν ήταν ιδιαίτερα στρατευμένοι, γενικά η κινητοποίηση στην Ευρώπη μειώνεται. Ελάχιστες αποφάσεις πάρθηκαν για νέα και κοινά σχέδια δράσης. Η διακήρυξη της τελικής συνέλευσης καλούσε σε μια νέα πανευρωπαϊκή κινητοποίηση στις 29 Σεπτεμβρίου του 2010, με στόχο τη διαμαρτυρία ενάντια στις πολιτικές λιτότητας, αλλά δεν υπήρξε συμφωνία για ένα κάλεσμα μαζικής συμμετοχής στη διαδήλωση στις Βρυξέλλες, που διοργάνωναν εκείνη την ημέρα τα συνδικάτα. Είναι πραγματικά κρίμα, αφού αυτό που χρειάζεται όταν απειλούνται τα κοινωνικά δικαιώματα είναι κοινές δράσεις και άρα κάποιος βαθμός συμβιβασμού. Αυτό δείχνει ότι οι αντιπαλότητες θεωρούνται πιο σημαντικές από την κοινή δράση και οι σχέσεις εξουσίας πιο σημαντικές από το περιεχόμενο. Φαίνεται ότι ορισμένοι αριστε-

ροί ριζοσπάστες δεν έχουν συνειδητοποιήσει ακόμα σε ποιο βαθμό έχει διαβρώσει τις δυνάμεις τους η κρίση της Αριστεράς και πόσο επείγουσα είναι η ανάγκη για κοινή δράση εάν θέλουν να επιβιώσουν.

Μαθήματα για το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ στο Ντακάρ

Είναι σαφές ότι οι Αφρικανοί έχουν τη δική τους δυναμική και είναι απολύτως ικανοί να διοργανώσουν το δικό τους Φόρουμ, βασισμένοι στις δικές τους κοινωνικές, πολιτισμικές, πολιτικές και οργανωτικές δυνάμεις. Ωστόσο, καθώς το Ντακάρ θα φιλοξενήσει το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ το 2011, θα πρέπει να αντεπεξέλθει και στις επιρροές που προέρχονται από τη γερασμένη Ευρώπη, τις ιδιαίτερα δυναμικές ΗΠΑ, τους έμπειρους Λατινοαμερικανούς και τον περιορισμένο αριθμό Ασιατών που συμμετέχουν πλέον στο ΠΚΦ. Οι προσδοκίες και οι φιλοδοξίες είναι μεγάλες, καθώς το πρώτο ΠΚΦ της Αφρικής, που είχε γίνει στο Ναϊρόμπι το 2007, δεν άφησε ομόφωνα θετική ανάμνηση. Βέβαια, η προετοιμασία του Ντακάρ βρίσκεται σε εξαιρετικά ικανά χέρια και η εκτίμησή μου είναι ότι το ΠΚΦ του 2011 θα έχει μεγάλη επιτυχία. Πολλά θα εξαρτηθούν από την ικανότητα να μιλήσουμε και να ακούσουμε, να συνεργαστούμε και να μοιραστούμε.

Ενώ κάτι τέτοιο λέγεται εύκολα, ίσως να μην είναι εξίσου εύκολο να γίνει. Αυτή τη στιγμή, στους «παλιούς» συμμετέχοντες στο ΠΚΦ, εκείνους που παίρνουν μέρος από το 2001, το 2002 ή το 2003, υπάρχει μεγάλη απογοήτευση. Εξακολουθούν να μην υπάρχουν απτά αποτελέσματα στο επίπεδο των αγώνων ή των πραγματικών πολιτικών αλλαγών, με εξαίρεση τη Νότια Αμερική, όπου ορισμένες αριστερές κυβερνήσεις προσπαθούν να κάμψουν τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές. Η παλιά αντίθεση μεταξύ εκείνων που ήθελαν το ΠΚΦ «χώρο συζητήσεων» και εκείνων που υποστήριζαν ότι πρέπει να είναι «συλλογικό υποκείμενο που να δρά» δεν έχει ακόμα επιλυθεί· πολλά δίκτυα έχουν ήδη δημιουργηθεί και εδραιωθεί και γι' αυτό δεν χρειάζονται πια το ΠΚΦ. Ενώ η σύγκλιση ήταν εύκολο να επιτευχθεί σε σχέση με την αντίσταση στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές, είναι πιο δύσκολη όταν πρέπει να προταθούν εναλλακτικές λύσεις.

Η συζήτηση που γίνεται σήμερα για τις στρατηγικές του ΠΚΦ αντανακλά αυτές τις αντιθέσεις και πρέπει να συνδεθεί με τους στόχους του ΠΚΦ. Σύμφωνα με τον Τσίκο Γουιτάκερ, έναν από τους ιδρυτές του ΠΚΦ, οι στόχοι αυτοί έχουν τρεις όψεις: Να δημιουργηθεί μια νέα πολιτική κουλτούρα, που θα βασίζεται στο σεβασμό και τη διαφορετικότητα, να αποκτήσει πολιτική εξουσία η κοινωνία πολιτών και να οργανωθούν πολιτική δράση και κοινωνικοί αγώνες ώστε να ξεπεραστούν ο νεοφιλελευθερισμός και ο καπιταλισμός. Ενώ οι στόχοι αυτοί δεν διατυπώνονται ιεραρχικά, πρέπει να είναι σαφές ότι ο πρώτος αποτελεί προϋπόθεση για την επίτευξη του δεύτερου και του τρίτου. Η σπουδαιότητα του ΠΚΦ, η δυνατότητά του να δημιουργήσει νέο πολιτικό περιεχόμενο, να προσελκύσει σημαντικούς διανοούμενους από όλο τον κόσμο, να προσφέρει

νέες εναλλακτικές προτάσεις στα κοινωνικά κινήματα και να δημιουργήσει μια αναδύομενη αντιπολίτευση στην καπιταλιστική και νεοφιλελεύθερη παγκόσμια τάξη εξαρτάται από την ικανότητά του να επανεπινοεί διαρκώς τον εαυτό του και να δημιουργεί ελκυστικό διανοητικό πλαίσιο. Ενώ φαίνεται πιο σημαντικό και πιο επείγον να ξεκινάμε με την πολιτική δράση και τους κοινωνικούς αγώνες, υπάρχει κίνδυνος να αγνοήσουμε τη μεγάλη ποικιλία και τις διαφορετικές απαιτήσεις όσων συμμετέχουν στο ΠΚΦ, καθώς και να υπερεκτιμήσουμε τη δύναμη των κινήματων μας. Η παλιά Αριστερά δεν έχει ισχυρή δημοκρατική παράδοση και διατρέχει τον κίνδυνο να παραβλέψει ορισμένες από τις μεθόδους και τρόπους σκέψης των νέων κοινωνικών πρωταγωνιστών, που εστιάζουν λιγότερο στον ανταγωνισμό και περισσότερο στη συνεργασία.

Το στοιχείο αυτό μας βοηθάει να αποσαφηνίσουμε τη διαφορά ανάμεσα στα Κοινωνικά Φόρουμ της Ευρώπης και της Αμερικής. Το ΕΚΦ είναι προσανατολισμένο περισσότερο στο περιεχόμενο και τη δράση, ενώ των ΗΠΑ είναι πιο δυνατό στη μέθοδο και την πολιτική κουλτούρα.

Οι διαφορές αυτές εξηγούν επίσης τις διαφορετικές προτάσεις στη στρατηγική προσέγγιση. Αυτή τη στιγμή δοκιμάζονται τρεις διαφορετικοί στρατηγικοί δρόμοι.

Ο πρώτος είναι αυτός της Συνέλευσης των Κοινωνικών Κινήματων. Η Συνέλευση φαίνεται ότι ακολουθεί μια διπλή κίνηση, προσπαθώντας, αφενός, να δημιουργήσει το δικό της χώρο στο πλαίσιο των διαδικασίας του ΠΚΦ και, αφετέρου, να συγκροτήσει μια παράλληλη δομή με το Διεθνές Συμβούλιο και το ίδιο το ΠΚΦ. Η ΣΚΚ έχει σαφώς δημιουργήσει ένα συνασπισμό σημαντικών κινήματων από όλο τον κόσμο, που ασχολούνται με το χρέος, το φύλο, τους αγρότες κ.λπ. Ωστόσο, βασικός τους στόχος είναι να καταλήξουν σε ένα κοινό πρόγραμμα δράσης, ανεξάρτητα από το πόσο αντικαπιταλιστικό θα είναι το πολιτικό του περιεχόμενο και χωρίς να απαιτούν τη συμφωνία σε κάποιο κοινό πολιτικό περιεχόμενο.

Ο δεύτερος είναι η οργάνωση μιας στρατηγικής συζήτησης στον ιστότοπο του ΠΚΦ του 2011, που θα βασίζεται στα διάφορα γεγονότα του 2010, στις δράσεις διαφορετικών κοινωνικών κινήματων και στη συμβολή διανοουμένων από όλο τον κόσμο. Η διοργάνωση ηλεκτρονικών συζητήσεων σχετικά με σημαντικές διαφωνίες της εποχής μας μπορεί να βοηθήσει στην αποσαφήνιση των προκλήσεων που αντιμετωπίζει το ΠΚΦ και ίσως να ξεκαθαρίσει τις απόψεις σε σχέση με τις στρατηγικές. Οι διαφορετικές συνεισφορές θα βοηθήσουν να εκφραστούν τα διαφορετικά στρατηγικά στοιχεία κοινωνικών κινήματων και δράσεων σε όλο τον κόσμο.

Η τρίτη στρατηγική θα μπορούσε να είναι η διοργάνωση πραγματικών συζητήσεων κατά τη διάρκεια του ΠΚΦ του 2011 στο Ντακάρ, αλλά και μετά, σχετικά με ορισμένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα που θα έχουν προταθεί από την Οργανωτική Επιτροπή ή που θα έχουν προκύψει από τις ηλεκτρονικές συζητήσεις. Το ιδανικό θα ήταν οι συζητήσεις αυτές να γίνονταν με συνδιοργά-

ωση, παράλληλα με τα αυτοοργανωμένα σεμινάρια του ΠΚΦ. Αυτό θα βοηθούσε στη δημιουργία της πολυπόθητης σύγκλισης, όχι με κατευθυνόμενο ή δεσμευτικό τρόπο, αλλά με την επισήμανση πιθανών σημείων σύνδεσης ανάμεσα σε διαφορετικά ζητήματα, με την ένταξη θεμάτων σε διάφορα πεδία, την παρουσίαση συνόψεων από συζητήσεις που γίνονται σε όλο τον κόσμο και την ανάδειξη νέων σημαντικών ζητημάτων. Το μοντέλο αυτό εφαρμόστηκε με μεγάλη επιτυχία στο Πόρτο Αλέγκρε το 2010 και με αυτό τον τρόπο διοργανώνονταν καθημερινά στο Ντιτρόιτ οι «συναντήσεις της ολομέλειας». Το βασικό πλεονέκτημα είναι ότι οι συζητήσεις για ορισμένα σημαντικά ζητήματα αποκτούν συνέχεια και ότι δίνεται η έμπνευση για κοινωνικά κινήματα, καθώς οι συζητήσεις αναδεικνύουν τις διαφορετικές απόψεις που μπορεί να υπάρχουν για ένα θέμα. Στην πραγματικότητα, επιτρέπει το συνδυασμό διαφορετικών στόχων, τη συνύφανση διαφορετικών νημάτων ιδεών σχετικά με συγκεκριμένα θέματα ή την αποσαφήνιση διαφωνιών, την προαγωγή του διαλόγου, την ενθάρρυνση αυτοοργανωμένων δράσεων, τη διευκρίνιση του τι διακυβεύεται κάθε φορά και την προετοιμασία για μελλοντικό στοχασμό και δράση.

Οι τρεις αυτές στρατηγικές μπορούν να λειτουργούν συμπληρωματικά, να δώσουν πολιτική ώθηση και να οδηγήσουν σε μια κοινή ατζέντα, που θα βασίζεται στην κοινή γλώσσα και την αλληλοκατανόηση της σημερινής πολιτικής και κοινωνικής πραγματικότητας.

Η κρίση της Αριστεράς

Η γενική δυσκολία που αντιμετωπίζει το Φόρουμ και τα κοινωνικά κινήματα να επανακαθορίσουν τις στρατηγικές τους και να επιτύχουν ή να ανακτήσουν την πολιτική τους επαφή με τα πράγματα συνδέεται με την κρίση που αντιμετωπίζει η Αριστερά σε πολλά μέρη του κόσμου και ιδίως στην Ευρώπη. Η κρίση αυτή δεν οφείλεται μόνο στις ιδεολογικές διαφορές, αλλά και στην οικολογική κρίση, η οποία έχει φέρει στο προσκήνιο μια μεγάλη συζήτηση που γίνεται σχετικά με τη νεωτερικότητα. Καθώς η Αριστερά είναι τέκνο της νεωτερικότητας, τα ζητήματα αυτά συνδέονται και χρειάζονται επειγόντως αποσαφήνιση: Τι εννοούμε ακριβώς με τον όρο «νεωτερικότητα», τι πρέπει/θέλουμε να απορρίψουμε, τι πρέπει/θέλουμε να διατηρήσουμε; Μπορούν τα προβλήματα να λυθούν στη βάση μιας μαρξιστικής ανάλυσης της οικολογικής κρίσης; Σήμερα γίνεται πολύς λόγος περί «πολιτισμικής» κρίσης και «δυτικοποίησης», ανάπτυξης, ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κράτους και λοιπά.

Ενώ μια τέτοια συζήτηση για τη «νεωτερικότητα» θα μπορούσε κάλλιστα να διοργανωθεί στο πλαίσιο του Φόρουμ, είναι σαφές ότι θα χρειαστούν χρόνια για να επιτευχθεί μια κοινή –έστω και αποκλίνουσα– κατανόηση και να αναπτυχθούν νέες στρατηγικές που θα βασίζονται σε αυτή. Μια τέτοια συζήτηση μπορεί να διαμορφωθεί ως αναζήτηση μιας νέας χειραφετητικής οικουμενικότητας, όπως προτείνουν οι αφρικανοί φίλοι που διοργανώνουν το ΠΚΦ του

2011. Θα βασίζεται απαραίτητα στο σεβασμό των πολιτισμικών και πολιτικών ιδιαιτεροτήτων όλων των κοινωνικών κινημάτων και μπορεί να οδηγήσει στον ορισμό νέων αξιών για τη σχέση με τη φύση και στον επαναπροσδιορισμό «παλιών» αξιών σε νέα γλώσσα.

Αν η Αριστερά θέλει να επιβιώσει, ιδίως στην Ευρώπη, χρειάζεται μια καινοτόμα προσέγγιση που θα είναι ικανή να προσελκύσει νέους ανθρώπους, εστιάζοντας στα δικαιώματα και τη δημοκρατία, αναδιατυπώνοντας με πολυεπίπεδο τρόπο την αλληλεγγύη, επανακαθορίζοντας τους στόχους της οικονομίας και συνδέοντάς την άμεσα με τον κοινωνικό και πολιτικό κόσμο.

Συμπέρασμα

Με τον τρόπο αυτό, το ΠΚΦ μπορεί να βοηθήσει τα ευρωπαϊκά κοινωνικά κινήματα να θέσουν σε νέες βάσεις την προβληματική τους και να εγκαταλείψουν τους παλιούς τρόπους αντιπαράθεσης, που δεν μπορούν να δημιουργήσουν λύσεις για το σημερινό κόσμο. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να εγκαταλειφθούν οι ιδεολογικές απόψεις, αλλά ότι πρέπει να αναδιατυπωθούν. Το ΠΚΦ μπορεί επίσης να ενωθεί με το δυναμικό Κοινωνικό Φόρουμ των ΗΠΑ, ώστε να κινητοποιήσει και να προσελκύσει πιο αποτελεσματικά νέα κινήματα βάσης.

Το ΠΚΦ είναι μια αντανάκλαση των κοινωνικών κινήματων που συμμετέχουν σε αυτό. Στην Ευρώπη, πολλά από αυτά τα κινήματα έχουν τις ρίζες τους στη συνδεόμενη με το κράτος σοσιαλιστική προοπτική. Η οικονομική και κοινωνική κρίση έχει έντονο αντίκτυπο σε διαφορετικά κινήματα, τα οποία προσπαθούν απλώς να υπερασπιστούν το ορθόδοξο μαρξιστικό τους όραμα, ξεχνώντας τις ανεπάρκειές του και αγνοώντας τις παγκόσμιες αλλαγές και τα νέα πολιτικά υποκείμενα. Η «παλιά Αριστερά» εξακολουθεί να ανήκει στη ραχοκοκαλιά των διαδικασιών του Κοινωνικού Φόρουμ, αλλά, στο βαθμό που παραμένει εσωστρεφής, είναι ταυτόχρονα εμπόδιο για το ξεπέρασμα των αδυναμιών του.

Η πρόκληση του Ντακάρ είναι να βρεθεί μια μέση οδός ανάμεσα στο ΕΚΦ και το Κοινωνικό Φόρουμ των ΗΠΑ, αξιοποιώντας κυρίως τη δυναμική των αφρικανικών κινήματων, τη δύναμη και τις ικανότητες της παλιάς Αριστεράς και τις καινοτόμες μεθόδους του Φόρουμ των ΗΠΑ. Πρόκειται για μια λεπτή ισορροπία και το γεγονός ότι οι ιδρυτές-πατέρες του ΠΚΦ παραμένουν ιδιαίτερα επιφυλακτικοί, μιλώντας για «ανοιχτό χώρο», «κοινωνία πολιτών» και «νέα πολιτική κουλτούρα», χωρίς όμως να τα ορίζουν, είναι κατανοητό. Η συζήτηση για τους «θεματικούς άξονες» του Ντακάρ δείχνει πόσο δύσκολη είναι η προσέγγιση νέων θεμάτων και η ενσωμάτωση νέων οραμάτων.

Παρ' όλα αυτά, το ΠΚΦ δεν μπορεί να χάσει την «παλιά Αριστερά» του, με την αναλυτική της ικανότητα και τη γνώση του παρελθόντος. Αν το ΠΚΦ δεν θέλει να χάσει την πολιτική του βαρύτητα, θα χρειαστεί ένα «κύμα», προκειμένου να ξεπεραστεί η ασάφεια της «κοινωνίας πολιτών» και οι κίνδυνοι του

«ανοιχτού χώρου», καθώς και οι ανταγωνιστικές προσεγγίσεις της παλιάς Αριστεράς. Χρειάζονται νέα ατζέντα και νέες μορφές λόγου.

Σήμερα το ΠΚΦ είναι ένα από τα μεγάλα κινήματα της κοινωνίας πολιτών στον κόσμο. Πρέπει να κάνει μια επιλογή: Είτε θα συνεχίσει να συντονίζει και να φέρνει κοντά πολλά κινήματα χωρίς καμία συνοχή περιεχομένου – μια επιλογή που ταιριάζει με την επιθυμία να γίνει η εμβρυακή αναπαράσταση μιας παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών– είτε θα προσπαθήσει να καλλιεργήσει νέους τρόπους σκέψης και οργάνωσης, προκειμένου να καταστήσει δυνατή τη δημιουργία νέων συμμαχιών, που θα είναι οργανωμένες με άξονα το περιεχόμενο και θα προσπαθούν να προωθήσουν εναλλακτικές ιδεολογικές προσεγγίσεις, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν στη διαμόρφωση νέων κοινών σχεδίων δράσης. Και οι δύο λύσεις έχουν το δυναμικό να ανανεώσουν την Αριστερά, αλλά η δεύτερη είναι πιο καινοτόμα όσον αφορά την πολιτική κουλτούρα. Έχει να κάνει με την αναζήτηση μιας μέσης οδού ανάμεσα στις προσεγγίσεις της Συνέλευσης των Κοινωνικών Κινήματων και του «ανοιχτού χώρου».

Ο Τσέκο Γουιτάκερ περιέγραψε κάποτε το ΠΚΦ ως «κοινό αγαθό της ανθρωπότητας», κάτι που σίγουρα ισχύει. Αλλά επειδή δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένα εργαλείο για την πολιτική δράση που έχει στόχο τον κοινωνικό και πολιτικό μετασχηματισμό, χρειάζεται διαρκώς νέους ανθρώπους που θα εκσυγχρονίζουν το εργαλείο, θα εισάγουν περισσότερες καινοτομίες και θα στηρίζουν την πρόοδο προς έναν άλλο καλύτερο κόσμο.

Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ του 2011 στο Ντακάρ μπορεί να αποδειχθεί τεράστια επιτυχία, χάρη στη δυναμική και την προσπάθεια πολλών Αφρικανών. Το Ντακάρ μπορεί να μάθει τους Ευρωπαίους να μιλάνε και, κυρίως, να ακούνε, καθώς και να τους στρέψει σε νέα σχέδια δράσης και νέες χρήσεις της γλώσσας, ενώ και το ίδιο το Ντακάρ μπορεί να διδαχθεί από το Φόρουμ των ΗΠΑ πώς να συνδυάζει τους «κανόνες» του ΠΚΦ με περισσότερο πολιτικό περιεχόμενο.

Μετάφραση: Μιχάλης Λαλιώτης

Να σταματήσει η επιβολή νεοφιλελεύθερων πολιτικών

Προκλήσεις για την Αφρική ενόψει του ΠΚΦ στο Ντακάρ

Η συνέντευξη που ακολουθεί, με τον Ντέμπε Μούσα Ντέμπελε, μέλος του Διεθνούς Συμβουλίου του ΠΚΦ και συντονιστή του ΠΚΦ στο Ντακάρ, παραχωρήθηκε στις Ρόζα Μουσάουι και Σαντάλ Ντελμά στο Παρίσι το Σεπτέμβριο του 2010.

Ντέμπε Μούσα Ντέμπελε

Διανύουμε μια περίοδο κατά την οποία η παγκόσμια κρίση δεν έχει ακόμα επιλυθεί. Είχε, δε, απτές συνέπειες στο κοινωνικό πεδίο, ιδίως στην Αφρική. Ποιο θα είναι το πλαίσιο του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ στο Ντακάρ;

Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ στο Ντακάρ θα πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο της επιδείνωσης της κρίσης, όχι μόνο στη Σενεγάλη, αλλά στις περισσότερες αφρικανικές χώρες. Για περισσότερο από τριάντα χρόνια βιώνουμε διάφορες όψεις αυτής της κρίσης, η οποία μας επιβλήθηκε τόσο από το διεθνές πλαίσιο όσο και από την αμέλεια και την παραίτηση ορισμένων αφρικανών ηγετών.

Η εξέγερση που έγινε πρόσφατα στη Μοζαμβίκη εξαιτίας της πείνας μάς θυμίζει ότι το πρόβλημα των τροφίμων παραμένει οξύ στην Αφρική. Στην Ευρώπη αντιμετωπίζετε συχνά το πρόβλημα της μετανάστευσης, που είναι υποτίθεται λαθραία και παράνομη. Αυτό οφείλεται στην αναπτυξιακή κρίση της Αφρικής: μαζική ανεργία των νέων, κρίση στην εκπαίδευση. Τα προβλήματα αυτά σχετίζονται με τα προγράμματα που μας επιβλήθηκαν, τα οποία έχουν επιφέρει λιτότητα στους προϋπολογισμούς, αποδιάρθρωση των κρατικών επιχειρήσεων και των επιχειρήσεων του ευρύτερου δημόσιου τομέα, εμποδίζοντας την οικονομική ανάπτυξη και τη μείωση της ανεργίας. Το αποτέλεσμα ήταν η αύξηση της φτώχειας. Πάνω από τις μισές αφρικανικές χώρες ή, μάλλον, πε-

ρισσότερος από το μισό πληθυσμό της Αφρικής ζει με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα. Αυτό δεν γίνεται τόσο αισθητό σε εμάς, γιατί οι αφρικανικές κοινωνίες είναι οργανωμένες με τέτοιον τρόπο ώστε να περιλαμβάνουν «δίκτυα ασφαλείας». Ωστόσο, παραμένει το γεγονός ότι ο κόσμος έχει αρχίσει να αναγνωρίζει πως τα προγράμματα που έχουν επιβληθεί στην Αφρική δεν έχουν επιδεινώσει μόνο το πρόβλημα της ανεργίας, αλλά ιδίως το πρόβλημα της φτώχειας – όχι μόνο στις αγροτικές περιοχές, αλλά και στα αστικά κέντρα. Στο ίδιο το Ντακάρ, χωρίς να υπολογίζουμε τα περίχωρά του, υπάρχουν οικογένειες που το εισόδημά τους τους επιτρέπει μόνο ένα γεύμα την ημέρα.

Επομένως, αυτό το Φόρουμ θα πραγματοποιηθεί σε εξαιρετικά δυσμενές οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον. Υπάρχουν πολιτικές επιπτώσεις;

Εφόσον οι άνθρωποι δεν δέχονται πια να κάνουν ό,τι τους λένε, έχουν αρχίσει να αναπτύσσονται μορφές αντίστασης, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Η ενεργή πολιτική συμμετοχή έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια και οι άνθρωποι δεν ανέχονται πλέον να τους κοροϊδεύουν. Δεν θέλουν πια να τους επιβάλλονται «λύσεις» που επιδεινώνουν τα προβλήματά τους. Σήμερα και κάθε μέρα σε όλη τη Σενεγάλη γίνονται αυθόρμητες διαδηλώσεις ενάντια στις αποφάσεις της κυβέρνησης, στο Ντακάρ ή σε τοπικό επίπεδο, αποφάσεις μιας κυβέρνησης που αδυνατεί να χειριστεί την κατάσταση, εξαιτίας των περιορισμών στον προϋπολογισμό σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση, την υγεία, τις αποχετεύσεις ή το δημόσιο φωτισμό. Για παράδειγμα, σε κάθε περιοχή της Σενεγάλης γίνονται καθημερινά διακοπές ρεύματος. Έφυγα από το σπίτι μου μέσα στο σκοτάδι, επειδή η κυβέρνηση είναι ανίκανη να καλύψει τις ανάγκες σε ηλεκτρικό ρεύμα. Οι υπηρεσίες στα νοσοκομεία χειροτερεύουν διαρκώς, στην εκπαίδευση γίνονται αλληπάλληλες απεργίες επειδή η κυβέρνηση δεν μπόρεσε να ικανοποιήσει τα αιτήματα των καθηγητών για καλύτερες συνθήκες και περιβάλλον εργασίας. Αυτό είναι το πλαίσιο στο οποίο θα πραγματοποιηθεί το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ. Πιστεύουμε ότι είναι ώρα να εντείνουμε την αντίσταση ενάντια σε αυτές τις καταστροφικές πολιτικές που μας επιβάλλονται από το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα – και να αυξήσουμε επίσης τις πιέσεις προς την κυβέρνηση, που, αντί να αναλάβει τις ευθύνες της, λειτουργεί σαν συνοργός τους.

Γι' αυτό ελπίζουμε ότι το Φόρουμ θα αποτελέσει αφορμή για την αύξηση της ενεργοποίησης των πολιτών και την ενίσχυση της σύγκλισης των κοινωνικών κινημάτων και των πολιτικών κομμάτων, γιατί έχουμε προοδευτικά κόμματα που αγωνίζονται για να επιτύχουν διαφορετικές πολιτικές και προτείνουν εναλλακτικές λύσεις. Θα είναι μια καλή ευκαιρία να δούμε κατά πόσο η σύγκλιση ανάμεσα στα πολιτικά κόμματα και τα κοινωνικά κινήματα μπορεί να διασφαλίσει το μετασχηματισμό που επιδιώκουμε.

Κάνετε λόγο για αντίσταση στη λιτότητα των προϋπολογισμών, αλλά συχνά μι-

λάτε και για αντίσταση στον ιμπεριαλισμό. Τι σημαίνει «αντίσταση στον ιμπεριαλισμό» σε μια χώρα σαν τη Σενεγάλη, πενήντα χρόνια μετά την ανεξαρτησία της;

Μέχρι τώρα, ο λόγος των δυτικών χωρών προς την Αφρική ήταν αλαζονικός, συγκαταβατικός και διδακτικός. Ας πάρουμε για παράδειγμα τη διοργάνωση των εκλογών. Οι δυτικές χώρες ορίζουν τα κριτήρια, στέλνουν τους παρατηρητές τους για να διαβεβαιώσουν ότι «όλα πήγαν καλά» ή ότι «οι εκλογές δεν διεξήχθησαν σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα» – σύμφωνα με τα δικά τους πρότυπα. Έτσι, εξακολουθούν να μας υποδεικνύουν πώς να συμπεριφερόμαστε, πώς να διεξάγουμε τις εκλογές μας, τι σημαίνει δημοκρατία και ανθρώπινα δικαιώματα και ποιες πολιτικές να εφαρμόσουμε. Ισχυρίζονται ότι αυτό γίνεται για να ενταχθούμε στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Κατά την άποψή μου, όλα αυτά είναι ενδείξεις ιμπεριαλισμού – πολύ διαφορετικές από τις στρατιωτικές παρεμβάσεις. Για παράδειγμα, η παρέμβαση των Γάλλων για να σωθεί ο Ιντρίς Ντεμπί ή οι στρατιωτικές τους βάσεις στην Αφρική, που βρίσκονται εδώ για να μας υπενθυμίζουν ότι, ενώ γενικά είμαστε ανεξάρτητοι, η Γαλλία εξακολουθεί κατά έναν τρόπο να είναι το αφεντικό σε πολλές αφρικανικές χώρες. Επιπλέον, υπάρχει και ο αμερικανικός ιμπεριαλισμός.

Ο Ομπάμα δεν άλλαξε ουσιαστικά την εικόνα του αμερικανικού ιμπεριαλισμού, αν και η εκλογή του είχε δημιουργήσει αυτή την ελπίδα.

Πολλοί Αφρικανοί πίστευαν ότι με τον Ομπάμα η Αμερική θα άλλαζε τον τρόπο με τον οποίο βλέπει την αφρικανική ήπειρο, τις σχέσεις της με αυτή και ότι θα υπήρχε μια σημαντική ροή κεφαλαίων προς την Αφρική. Στην πραγματικότητα, δεν έχει αλλάξει τίποτα! Αντιθέτως, ο Ομπάμα, για παράδειγμα, συνεχίζει το Σχέδιο Africom (Africa Command) του Τζορτζ Μπους, το οποίο περιλαμβάνει την εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων στην Αφρική, με πρόφαση την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την ενδυνάμωση του στρατού των αφρικανικών χωρών. Προσπαθεί να το κάνει αυτό επειδή ο Μπους δεν μπόρεσε να βρει κάποια χώρα για να εγκαταστήσει τέτοιες βάσεις. Οι περισσότερες χώρες είπαν όχι στον Μπους. Ωστόσο, ο Ομπάμα συνέχισε το πρόγραμμα και χρησιμοποιεί τις αφρικανικές του «ρίζες» για να το πουλήσει ευκολότερα. Εν τούτοις, μέχρι στιγμής οι χώρες συνεχίζουν να αντιστέκονται στο Africom. Επιπλέον, ακόμα και στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι Αφροαμερικανοί και οι αφροαμερικανικές οργανώσεις αντιτίθενται στο πρόγραμμα και λένε ότι δεν καταλαβαίνουν γιατί ο Μπαράκ Ομπάμα επιμένει στην προσπάθεια να το πουλήσει. Έτσι, σε ό,τι μας αφορά, τίποτα δεν έχει αλλάξει. Συνεχίζουν να παρεμβαίνουν παντού. Θέλουν να διαμελίσουν το Σουδάν. Τις προάλλες, άκουσα στο ραδιόφωνο τη Χίλاري Κλίντον να λέει: «Προετοιμάζουμε τους κατοίκους του Σουδάν για ένα δημοψήφισμα για την αυτοδιάθεση». Και πρόσθεσε: «Και γνωρίζουμε» (η Χίλاري Κλίντον το λέει αυτό!) «ότι το αναπόφευκτο αποτέλεσμα θα είναι η απόσχιση». Έχει ψηφίσει ήδη. Και έχει κάνει τους κατοίκους του Σουδάν να ψηφίσουν υπέρ της απόσχισης του Νότου από την υπόλοιπη χώρα!

Επομένως, υπάρχει αύξηση της αμερικανικής δραστηριότητας στην ήπειρο, ιδιαίτερα μετά τη συρρίκνωση του πεδίου δράσης της Γαλλίας. Ακούγονται επίσης πολλά για μαζική άφιξη θυγατρικών κινεζικών εταιρειών. Πρόκειται, άραγε, για μια νέα μορφή ιμπεριαλισμού ή ο τρόπος που κάνουν τα πράγματα είναι διαφορετικός;

Στο βαθμό που μας αφορά, όσα λένε οι Δυτικοί για το νέο κινεζικό ιμπεριαλισμό δεν είναι παρά ο τρόπος τους να πουν: «Τα συμφέροντά μας απειλούνται από την εμφάνιση της Κίνας, της Ινδίας, της Βραζιλίας κ.λπ. Ας υπερτονίσουμε λοιπόν την κινεζική απειλή».

Τον κίτρινο κίνδυνο...

Ο κίτρινος κίνδυνος, έστω και αν δεν τολμούν να το ονομάσουν έτσι, είναι ακριβώς αυτό, ένας τρόπος να κάνουν καχύποπτους τους Αφρικανούς. Ωστόσο, πρόκειται για ένα είδος λόγου που στην πραγματικότητα ενισχύει τη συνεργασία Κίνας και Αφρικής, επειδή ο κόσμος θα πει: «Ποιοι είναι αυτοί για να μας κάνουν κήρυγμα και να μας προειδοποιούν; Ξαφνικά όλοι θέλουν το καλό μας! Από τότε; “Συνεργαζόμαστε” μαζί τους από το 15ο αιώνα όταν μας είχαν δούλους. Τι έχουν κάνει ως τώρα για μας; Μόνο πολιτικές περιφρόνησης, συγκαταβατικότητας και αλαζονείας! Και τώρα μας προειδοποιούν για τους άλλους;». Αν το δούμε ρεαλιστικά, από πού προέρχονται οι στρατιωτικές βάσεις στην Αφρική; Από δυτικές χώρες –τη Γαλλία και τη Βρετανία– και τώρα θέλουν να εγκαταστήσουν βάσεις εδώ και οι Αμερικανοί. Ποιος ελέγχει τους κύριους τομείς της οικονομίας μας; Αυτοί! Ιδίως μέσω των προγραμμάτων προσαρμογής και των επακόλουθων ιδιωτικοποιήσεων – οι περισσότερες εταιρείες που ανήκαν στον κρατικό ή τον ευρύτερο δημόσιο τομέα έχουν αγοραστεί από το ξένο κεφάλαιο και, πλέον, οι περισσότεροι από τους κεντρικούς τομείς της οικονομίας μας ανήκουν στους Ευρωπαίους. Αν και είναι αλήθεια ότι έχουν αρχίσει να έρχονται Κινέζοι, ωστόσο δουλεύουν στις υποδομές – γέφυρες και δρόμους. Απ’ όσο ξέρω, οι Κινέζοι δεν έχουν αγοράσει ούτε μια ενεργή αφρικανική εταιρεία.

Όσον αφορά το ζήτημα της νεοαποικιακής λεηλασίας, πώς θα μπορούσε σήμερα η Αφρική να πάρει πίσω τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της;

Ημασταν πάντα αντίθετοι στις ιδιωτικοποιήσεις και λέγαμε ότι, όποια κι αν είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, η Αφρική πρέπει να διατηρήσει τους πόρους της και να τους χρησιμοποιήσει με σύνεση. Πρώτα απ’ όλα, θα τους πάρουμε πίσω, δηλαδή θα ακυρώσουμε τις πολιτικές ιδιωτικοποίησης που μας έχουν επιβληθεί από την Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ. Αυτό αποτελεί κεφαλαιώδες αίτημα και αυτό λέμε και στους πολιτικούς. Επειδή ένα κράτος έχει «ξεπέσει» κατά κάποιον τρόπο ή αντιμετωπίζει προβλήματα, αυτό δεν σημαίνει ότι η λύση είναι απαραίτητα οι ιδιωτικοποιήσεις. Ξέρουμε πια ότι αυτές δεν αποδίδουν και γι’ αυτό θα πάρουμε πίσω τις πλουτοπαραγωγικές μας πηγές.

Αλλά τότε πώς θα πρέπει να τις χρησιμοποιήσουμε; Σίγουρα, η αφρικανική

ήπειρος θα συνεχίσει να πουλάει ορισμένες πρώτες ύλες. Δεν μπορούμε να τις χρησιμοποιήσουμε αμέσως όλες. Ωστόσο, πρέπει να στρεφόμεστε όλο και περισσότερο στην επιτόπια μεταποίηση αυτών των πρώτων υλών. Πιστεύουμε ότι η διαπεριφερειακή συνεργασία θα μας επιτρέψει να έχουμε ένα πεδίο όπου θα είναι εφικτή η πραγματοποίηση βιώσιμων πολιτικών εκβιομηχάνισης, η οποία θα μας βοηθήσει να μεταποιούμε οι ίδιοι τις πρώτες ύλες μας, αυξάνοντας την προστιθέμενη αξία και τις θέσεις εργασίας.

Κάνετε λόγο για τις καταστροφικές συνέπειες της δομικής προσαρμογής. Πώς βλέπετε την προοπτική μιας καλύτερης εκπροσώπησης της Αφρικής στους διεθνείς οργανισμούς;

Πρώτον, ακόμα και αν δώσουν ορισμένους μικρούς ρόλους στις αφρικανικές χώρες, αυτό δεν έχει ιδιαίτερη αξία. Στην πράξη είναι αμελητέο. Δεύτερον, οι Αφρικανοί που θα βρεθούν εκεί θα είναι εκείνοι που έχουν αποδεχτεί τη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία. Επομένως, δεν θα υπερασπιστούν διαφορετικές πολιτικές. Τρίτον, όσο αυτά τα θεσμικά όργανα υποστηρίζουν πλήρως τη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία, το γεγονός ότι θα έχουν μερικούς αφρικανούς αντιπροσώπους δεν αλλάζει και πολλά, εφόσον οι οικονομικές πολιτικές θα παραμένουν ίδιες, πολιτικές που βασίζονται στην ιδιωτικοποίηση, το ελεύθερο εμπόριο, την απολύτως ελεύθερη κυκλοφορία του κεφαλαίου και την ελαστικότητα της αγοράς εργασίας. Όσο η Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ παραμένουν οι κύριοι φορείς αυτής της ιδεολογίας, η τοποθέτηση λίγων Αφρικανών παραπάνω εκεί δεν έχει νόημα. Σε ό,τι με αφορά, δεν έχει νόημα να το συζητάμε.

Μιλήσατε για την ανάγκη να τονιστούν οι εναλλακτικές λύσεις. Μπορεί η Αφρική, επειδή ακριβώς είναι το πρώτο θύμα του καπιταλιστικού συστήματος, να γίνει και το κύριο πεδίο επινόησης εναλλακτικών λύσεων;

Φυσικά! Ακόμα και σε αφρικανικό επίπεδο, ακόμα και στο επίπεδο εκείνων που παίρνουν τις αποφάσεις. Η Αφρική έχει ήδη αποφασίσει τη δημιουργία μιας Αφρικανικής Κεντρικής Τράπεζας, μιας Αφρικανικής Νομισματικής Ένωσης και μιας Αφρικανικής Τράπεζας Επενδύσεων, σε τρεις διαφορετικές αφρικανικές πρωτεύουσες. Ο Ζαν Πινγκ, πρόεδρος της Επιτροπής της Αφρικανικής Ένωσης και πρώην υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης Μπόνγκο στην Γκαμπόν, ο οποίος όμως τώρα, εξαιτίας της κρίσης, αρθρώνει ένα σχεδόν πολεμικό λόγο, δήλωσε (παραθέτω από μνήμης): «Γνωρίζουμε ότι η καπιταλιστική αγορά δεν μπορεί να επιλύσει τα πάντα και ότι κανείς δεν πρέπει πια να επιβάλλει πολιτικές στην Αφρική. Η Αφρική δεν πρέπει πια να δέχεται να της επιβάλλονται, πρέπει να ανακτήσει την ελευθερία της και να επιλέξει αυτό που προτιμάει, καθώς και τους συνεργάτες της». Το γεγονός ότι η δήλωση αυτή προέρχεται από τον Ζαν Πινγκ είναι εξαιρετικά σημαντικό. Εμείς λέγαμε πάντοτε ότι μια άλλη πολιτική είναι εφικτή. Κάποιοι άλλοι λένε, επίσης, ότι πρέπει να ελέγχουμε οι ίδιοι τους πόρους μας και να βάλουμε τέλος σε αυτή

την πολιτική της αχαλίνωτης ιδιωτικοποίησης που μας έχει επιβληθεί. Η υποπεριφερειακή ολοκλήρωση θα μας επιτρέψει να μιλάμε με μια φωνή σε επίπεδο υποπεριφερειών, αλλά ακόμα και σε επίπεδο ηπείρου. Αυτό μας δίνει διαπραγματευτική δύναμη.

Στη συνέχεια, υπάρχει το πρόβλημα της τροφικής κυριαρχίας. Δεν μιλάω για ασφάλεια, αλλά για κυριαρχία, επειδή η Αφρική μπορεί να θρέψει τον εαυτό της – με τον όρο να αλλάξουν οι τρέχουσες πολιτικές. Έχουμε παραγωγούς, ορισμένους συνεταιρισμούς παραγωγών, ιδίως στη Δυτική Αφρική, τη ROPPA (οργανώσεις αγροτών και παραγωγών στη Δυτική Αφρική), που είναι μέλος της Via Campesina και έχει διαβεβαιώσει: «Μπορούμε να ταΐσουμε όχι μόνο αυτή την υποπεριφέρεια, αλλά και ένα μεγάλο τμήμα της Αφρικής. Ωστόσο, χρειαζόμαστε πολιτικούς που θα μας ακολουθήσουν, που είναι έτοιμοι να μας ακούσουν». Οι πολιτικοί έχουν αρχίσει να τους ακούν. Η κυβέρνηση της Σενεγάλης μιλάει για τροφική κυριαρχία μέχρι το 2015, το ίδιο και η Νιγηρία. Ακόμα και η CEDEAO (Οικονομική Κοινότητα Δυτικοαφρικανικών Κρατών), στο πρόγραμμά της κάνει λόγο για τροφική κυριαρχία μέχρι το 2015 ή αργότερα, όπως και το Μάλι. Έτσι, υπάρχουν ιδέες που κερδίζουν έδαφος.

Υπάρχει επίσης το πρόβλημα της εκβιομηχάνισης. Ο κόσμος συνειδητοποιεί ότι δεν μπορούμε να εξάγουμε μόνο πρώτες ύλες, οι τιμές των οποίων εξαρτώνται από κερδοσκόπους και από άλλες διακυμάνσεις – δεν παράγουν προστιθέμενη αξία και δεν δημιουργούν θέσεις εργασίας. Επιπλέον, ακόμα και για τις πρώτες ύλες που πουλάμε, πολύ συχνά δεν καρπωνόμαστε την πλήρη αξία τους, γιατί ένα μεγάλο κομμάτι πηγαίνει στους ενδιαμέσους. Γι' αυτό πρέπει να μεταποιοούνται επιτόπου, ως μέρος της πολιτικής της κοινωνικοποίησης. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο σε επίπεδο υποπεριφερειών. Στις δεκαπέντε χώρες της Δυτικής Αφρικής ζουν 300 εκατομμύρια κάτοικοι. Ακόμα και με όρους καπιταλισμού, πρόκειται για βιώσιμη αγορά. Πρόκειται για ένα πεδίο που επιτρέπει τη μεταποίηση των πρώτων υλών μας.

Γίνεται έντονη συζήτηση σχετικά με την ανάγκη αυτόνομων αφρικανικών νομισμάτων, επειδή δεν είναι δυνατόν –όπως έχει δείξει όλη η ιστορία της ανάπτυξης– να αναπτυχθείς χρησιμοποιώντας το νόμισμα κάποιου άλλου. Στο επίπεδο της CEDEAO, έχουν γίνει συζητήσεις για υποπεριφερειακό νόμισμα, αλλά η πολιτική αδράνεια έχει φρενάρει τη διαδικασία. Επιπλέον, ακόμα και μεταξύ των μελών του Συμβουλίου της Αφρικανικής Κεντρικής Τράπεζας, η κίνηση αυτή αναφέρεται ως αναγκαιότητα – επειδή δεν μπορούμε να συνεχίσουμε να χρησιμοποιούμε ξένα νομίσματα και, κυρίως, να υποτασσόμαστε στην ανωτερότητα του δολαρίου. Αν θέλουμε να πετύχουμε την ολοκλήρωση, πρέπει να έχουμε κοινό νόμισμα, που θα διευκολύνει το εμπόριο και τις συναλλαγές.

Το Κοινωνικό Φόρουμ θα γίνει στο Πανεπιστήμιο του Σείχη Άντα Ντιοπ (UCAD). Ο χώρος είναι δυστυχώς γνωστός στο Παρίσι, επειδή εκεί μίλησε ο Νικολά Σαρκοζί. Το γεγονός ότι το Φόρουμ θα γίνει στο ίδιο μέρος μήπως είναι ένας

τρόπος αντιστροφής και απόρριψης της αποικιοκρατικής ιδεολογίας;

Χαίρομαι που μου κάνετε αυτή την ερώτηση για δύο λόγους: Πρώτον, φέτος είναι η πεντηκοστή επέτειος από την ανεξαρτησία ορισμένων (κυρίως γαλλόφωνων) χωρών, επέτειος που δεν θα ξεχαστεί το 2011. Δεύτερον, αναφερθήκατε στην ομιλία του Σαρκοζί στο Ντακάρ, μια ομιλία στην οποία απάντησαν αρκετοί Αφρικανοί με ένα βιβλίο, στο οποίο συνέβαλα και εγώ, με τίτλο *L' Afrique répond à Sarkozy, Contre le discours à Dakar (Η Αφρική απαντά στον Σαρκοζί, Ενάντια στην ομιλία τού Ντακάρ)*. Στο Ντακάρ σκοπεύουμε να αποτίσουμε φόρο τιμής στον ίδιο το σείχη Άντα Ντιοπ, στον Τομάς Σανκαρά και σε όλους εκείνους που, κατά τη γνώμη μας, έχουν συμβάλει στην αντίσταση, τόσο στο επίπεδο των ιδεών όσο και στο πολιτικό: στον Κουάμε Νκρούμαχ, τον Πατρίς Λουμούμπα, τον Αμίλκαρ Καμπράλ και άλλους. Αυτό καλύπτει όλους τους αγώνες – ενάντια στην αποικιοκρατία, για την ανεξαρτησία και τον παναφρικανισμό. Θέλουμε να φέρουμε κοντά αρκετούς αφρικανούς διανοούμενους που θα συζητήσουν γι' αυτό το θέμα. Αυτή είναι, κατά τη γνώμη μας, η καλύτερη απάντηση στον Σαρκοζί, γιατί πιστεύω ότι δεν γνωρίζει την Αφρική. Αν ήξερε λίγο την ιστορία της Αφρικής, θα γνώριζε ότι από το 15ο αιώνα ο καπιταλισμός ενώνει αυθαίρετα τους Αφρικανούς, ενάντια στη θέλησή τους, αλλά πριν από αυτό ορισμένες αφρικανικές αυτοκρατορίες, όπως η αυτοκρατορία του Μάλι, είχαν ασκήσει ιδιαίτερη επιρροή, σε μια εποχή που η Ευρώπη βρισκόταν ακόμα στο Μεσαίωνα. Αυτό θα είναι ένα επιπλέον μάθημα για τον Σαρκοζί.

Οι χρονιές 2010 και 2011 θα είναι σημαντικές για την Αφρική και θα έχουν πολλές δυσκολίες. Ωστόσο, οι εκλογές σε όλες τις χώρες έχουν σηματοδοτεί από την εμφάνιση ενώσεων πολιτών που αρνούνται πια να επιτρέψουν στους λακέδες που υπηρετούν τα συμφέροντα των αποικιοκρατικών δυνάμεων να τους επιβάλουν την πολιτική τους. Θα τις δούμε αυτές τις ενώσεις στο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ;

Βέβαια! Το πρόβλημα της δημοκρατίας θα είναι ένα από τα κύρια σημεία που θα εστιαστούν οι δραστηριότητες – οι σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και την κοινωνία πολιτών, η επιλογή των αφρικανών ηγετών. Έχουμε προσέξει ότι, με τη νεοαποικιοκρατία, η πλειονότητα των αφρικανών ηγετών πιστεύουν ότι είναι περισσότερο υπόλογοι απέναντι στις δυτικές δυνάμεις και τους διεθνείς οργανισμούς απ' ό,τι στους πολίτες που τους εξέλεξαν. Θέλουμε ηγέτες που να αισθάνονται υπεύθυνοι και υπόλογοι απέναντι στους πολίτες μας, όχι στη Δύση. Για το λόγο αυτόν, πρέπει να είναι άνθρωποι που θα ασπάζονται τις ιδέες που αντιπροσωπεύουν τα κοινωνικά κινήματα. Γι' αυτό θέλουμε αυτό το στρογγυλό τραπέζι – για να συγκεντρώσουμε τους πολιτικούς αρχηγούς και τους ηγέτες των αφρικανικών οργανισμών ώστε να συζητήσουμε μαζί τους και να τους πούμε ότι πρέπει να υπηρετούν την Αφρική, εκείνους που τους έχουν εκλέξει και που τους εμπιστεύονται, όχι τον Σαρκοζί ή τον Ομπάμα, την Παγκόσμια Τράπεζα ή το ΔΝΤ.

Επιπλέον, θέλουμε να τονίσουμε την ανάγκη να διευρυνθεί η δημοκρατία,

επειδή στη χώρα μας, όπως και σε άλλες, υπάρχουν μοναρχικές τάσεις. Ο Αμπντουλαγέ Ουάντε θέλει να τον διαδεχτεί ο γιος του – ο ίδιος το αρνείται, αλλά οι πράξεις του το επιβεβαιώνουν. Οι Σενεγαλέζοι έχουν πει ότι αυτό δεν θα συμβεί. Έκανε μια δοκιμή με τις δημοτικές εκλογές του 2009 – ήθελε να εκλεγεί ο γιος του δήμαρχος του Ντακάρ–, ωστόσο, οι ψηφοφόροι τον απέρριψαν μαζικά και υπέστη πραγματικά μεγάλη ταπείνωση. Είναι προφανές ότι αγωνιζόμαστε για να καμφθεί η τάση προς τη μοναρχία, να βαθύνει η δημοκρατία, να έχουμε ηγέτες που θα είναι υπόλογοι στο λαό και όχι στη Γαλλία ή τις Βρυξέλλες.

Πώς οραματίζεστε, σε διεθνές επίπεδο, τη σημασία του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ σε σχέση με την κρίση;

Νομίζω ότι το Φόρουμ θα πρέπει κατ' αρχάς να δώσει στα κινήματα που συμμετέχουν σ' αυτό τη δυνατότητα να κάνουν μια εκτίμηση του δεκαετούς αγώνα ενάντια στο νεοφιλελεύθερο σύστημα και να είναι υπερήφανα για τις νίκες που έχουν κερδίσει στο ιδεολογικό επίπεδο. Έχουμε πει ότι όλες αυτές οι πολιτικές της ιδιωτικοποίησης και της φιλελευθεροποίησης, οι πολιτικές της Παγκόσμιας Τράπεζας, του ΔΝΤ και του ΠΟΕ μάς οδηγούν σε αδιέξοδο, στην καταστροφή της οικονομίας και του κοινωνικού ιστού. Τώρα το σύστημα βρίσκεται σε βαθιά κρίση και έχει φανεί ότι οι περισσότερες πολιτικές στις οποίες έχουμε αντιπαρατεθεί ήταν καταστροφικές, όπως ακριβώς είχαμε προβλέψει. Σε γενικές γραμμές, η διεθνής οικονομική κρίση έχει δείξει απλώς ότι τα θεμέλια του συστήματος ήταν σαθρά. Το Φόρουμ θα πρέπει να μας επιτρέπει να οξύνουμε την κριτική μας. Δεν πρέπει να επαναπαυθούμε λέγοντας ότι είμαστε ικανοποιημένοι επειδή είχαμε δίκιο. Πρέπει να πάμε βαθύτερα, επειδή το σύστημα εξακολουθεί να ζει και πρόθεσή του είναι να ξεπεράσει τα προβλήματά του εις βάρος των λαών. Πρέπει να οξύνουμε την κριτική μας, κυρίως σε σχέση με τα προβλήματα που προκύπτουν από την κλιματική αλλαγή. Όλες οι πολιτικές για την έξοδο από την κρίση, η προσπάθεια να συνταχθούν οι αναπτυσσόμενες χώρες με τους G8 ώστε να δημιουργηθούν οι G20, όλα αυτά τα ζητήματα πρέπει να επανεξεταστούν στο Φόρουμ του Ντακάρ. Ο καπιταλισμός βρίσκεται σε κρίση, αλλά είναι ακόμα εδώ.

Δεύτερον, κατά τη διάρκεια του Φόρουμ πρέπει να δοθεί έμφαση σε όλους τους αγώνες ενάντια στο σύστημα, στο Βορρά και στο Νότο – σε όλους τους αγώνες ενάντια στον καπιταλισμό, αλλά και ενάντια στο ιμπεριαλιστικό σύστημα των αποκάλυπτων παρεμβάσεων και της καταδυνάστευσης των λαών. Πρέπει να δώσουμε φωνή σε όλα τα κινήματα, σε όλες τις οργανώσεις, στις διαφορετικές μεθόδους που αναπτύσσονται σε διαφορετικά μέρη του κόσμου, να οικοδομήσουμε την αντίσταση ενάντια στο σύστημα και τον ιμπεριαλισμό.

Τρίτον, έχουμε πει ότι ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός. Ωστόσο, έχουμε την ευκαιρία όχι μόνο να αποκαλύψουμε τη χρεοκοπία του νεοφιλελεύθερου καπιταλιστικού συστήματος, αλλά και να κάνουμε προτάσεις για το ξεπέραςμα

της κρίσης σε εθνικό, ευρωπαϊκό και αφρικανικό επίπεδο, αλλά και σε παγκόσμιο. Ποιες νέες πολιτικές, ποιοι νέοι θεσμοί πρέπει να δημιουργηθούν για να βγούμε πραγματικά από την κρίση – όχι για να σώσουμε τον καπιταλισμό, αλλά για να κάνουμε κάποια πρόοδο σε μια περίοδο μετακαπιταλιστικής μετάβασης. Πραγματικά πιστεύω ότι το Φόρουμ του Ντακάρ πρέπει να αρπάξει την ευκαιρία για να δώσει νέα ορμή στο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ.

Μετάφραση: Μιχάλης Λαλιώτης

Μετά την Ημέρα Δράσης και την ευρωδιαδήλωση στις Βρυξέλλες

Συνέντευξη με τον Ζοέλ Ντεκαγιόν, αναπληρωτή γραμματέα της Συνομοσπονδίας Ευρωπαϊκών Συνδικάτων (ΣΕΣ). Τη συνέντευξη πήρε η Φρανσίν Μεστρούμι.

Ζοέλ Ντεκαγιόν

Τι αποκομίσατε από την Ημέρα Δράσης και τη διαδήλωση που έγινε στις Βρυξέλλες στις 29 Σεπτεμβρίου;

Η διαδήλωση στις 29 Σεπτεμβρίου ήταν μια μεγάλη επιτυχία – κι αυτό για δύο λόγους. Κατ' αρχάς, καταφέραμε να συγκεντρώσουμε 100.000 ανθρώπους στις Βρυξέλλες. Επιπλέον, υπήρξαν ταυτόχρονες διαδηλώσεις σε καμιά δωδεκαριά ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, ενώ την προηγούμενη βδομάδα είχαν ήδη πραγματοποιηθεί διαδηλώσεις στη Ρουμανία και την Τσεχία. Στις μέρες μας φαίνεται ότι υπάρχει πραγματική επιθυμία συντονισμού για την αντιμετώπιση των απαιτήσεων των κυβερνήσεών μας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία διεκδικεί τώρα το δικαίωμα να επιτηρεί τους κρατικούς προϋπολογισμούς. Η κατάσταση, συνεπώς, είναι ακόμη χειρότερη από ό,τι ήταν στο παρελθόν.

Το πιο σημαντικό είναι ότι η διαδήλωση δεν ήταν απλώς μια συμβολική χειρονομία. Μάλιστα, απέδειξε ότι έχουμε ξεκινήσει μια πραγματική διαδικασία. Το κίνημα θα συνεχιστεί και θα μεγαλώσει στη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ισπανία και τη Γαλλία. Σήμερα, έχουμε να αντιμετωπίσουμε την κοινωνική και πολιτική κρίση, με μια ολοένα και πιο επικίνδυνη ακροδεξιά στροφή.

Ποιες δυσκολίες πρέπει να ξεπεραστούν για να πραγματοποιηθεί αυτή η κινητοποίηση;

Δεν ήταν δύσκολο να οργανωθεί η διαδήλωση διότι είμαστε απόλυτα πει-

σμένοι ότι υπάρχει πραγματική ανάγκη αντίδρασης σε όσα συμβαίνουν και όλα τα συνδικάτα, σε κάθε επίπεδο, συμμερίζονται αυτή την άποψη. Αυτό συνιστά αναμφίβολα την αναγκαία συνθήκη για μια επιτυχημένη διοργάνωση. Στην πραγματικότητα, η ελληνική κρίση μας βοήθησε να καταλάβουμε τι πραγματικά συμβαίνει στην Ευρώπη. Έχουμε ήδη διαπιστώσει ότι παρόμοια πολιτικά προγράμματα εφαρμόζονται στον Τρίτο Κόσμο και έχουμε πλήρη επίγνωση των συνεπειών τους.

Αρκετοί ακτιβιστές αναρωτιούνται τι συνδέει τα εθνικά κοινωνικά κινήματα –όπως, για παράδειγμα, τα κινήματα κατά της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης στη Γαλλία– με τα ευρωπαϊκά κοινωνικά κινήματα. Πώς βλέπετε τη συνεργασία μεταξύ αυτών των δύο πεδίων παρέμβασης;

Η ισότιμη συνεργασία μεταξύ κινήματων σε εθνικό επίπεδο δεν συνιστά πλέον πρόβλημα. Όλοι και όλες έχουν καταλάβει ότι υπάρχει πραγματική σύγκλιση των δύο επιπέδων. Όσον αφορά τα κοινωνικά ζητήματα, φυσικά και υπερτερεί το εθνικό πεδίο παρέμβασης, ωστόσο πρέπει να λάβουμε υπόψη και την ευρωπαϊκή τους διάσταση. Γι' αυτόν το λόγο, το ζήτημα του εισοδήματος και του κατώτατου μισθού είναι πολύ σημαντικό, όχι μόνο ως άμεση ανάγκη του συνόλου του πληθυσμού σε μια χώρα, αλλά και για να υπάρξει κάποιο σημείο σύγκλισης σε όλη την Ευρώπη.

Πώς αντιλαμβάνεστε την περίοδο που ακολουθεί την 29η Σεπτεμβρίου; Η κοινωνία θα αναγκαστεί για μία ακόμη φορά να πληρώσει την κρίση;

Αυτός ο αγώνας θα συνεχιστεί σε διάφορες χώρες. Θα συνεργαστούμε με την ουγγρική και την πολωνική προεδρία για να αντιμετωπίσουμε το κοινωνικό ντάμπινγκ και το διεθνή ανταγωνισμό. Στόχος μας είναι να πετύχουμε ένα κοινωνικά δίκαιο καθεστώς για την εργασία.

Παρότι όλα τα κινήματα ήταν υπέρ της Ημέρας Δράσης και της Ευρωδιαδήλωσης, κάποια από αυτά ήταν σχετικά επιφυλακτικά απέναντι στο σύνθημα «Ανάπτυξη, όχι περικοπές». Προκειμένου να διευκολυνθεί ο διάλογος μεταξύ κοινωνικών και οικολογικών κινήματων, θα μπορούσατε να εξηγήσετε τι εννοεί η ΣΕΣ με τον όρο «ανάπτυξη»;

Πρόκειται για ένα εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα δεδομένου ότι ποτέ έως τώρα δεν υπήρχε τόση ανάγκη για μια πραγματική ευρωπαϊκή πολιτική. Γνωρίζουμε ότι υπάρχει πολύ υψηλή ζήτηση για ενέργεια, φυσικούς πόρους και μηχανολογικό εξοπλισμό και ότι, συνεπώς, υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες για ανάπτυξη. Στις μέρες μας, ο καθένας έχει τα δικά του αιτήματα. Τον ενδιαφέρει μόνο ένα ζήτημα και για τα υπόλοιπα ας φροντίσει ο Θεός. Υπάρχει, όμως, και ένας άλλος δρόμος: Να συνεργαστούμε όλοι μαζί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι μεγάλες χώρες, όπως η Γαλλία και η Γερμανία, μπορούν να μπουκώσουν στην αρένα του ανταγωνισμού, ενώ οι μικρότερες χώρες θα είναι οπωσδήποτε οι

μεγάλοι χαμένοι. Δεν αρκεί απλώς να περιοριζόμαστε στις εκάστοτε συμπληρωματικές επενδύσεις σε κάποιες χώρες, αλλά πρέπει να καταλήξουμε σε ζωτικής σημασίας επενδύσεις σε ολόκληρη την Ευρώπη και στη χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών υποδομών. Ωστόσο, είναι απαραίτητο να εξασφαλίσουμε αυτές τις επενδύσεις. Ο Μπαρόζο έθιξε αυτό το σημείο στην ομιλία του για την κατάσταση της ΕΕ στις 7 Σεπτεμβρίου 2010 στο Στρασβούργο, αναγνωρίζοντας ότι υπάρχει τεράστια ανάγκη για επενδύσεις και ότι χρειαζόμαστε έναν πραγματικό ευρωπαϊκό προγραμματισμό δράσης και οργάνωσης. Προφανώς, θα είναι δύσκολο να μην αυξηθούν οι φόροι.

Σχετικά με τις συνέπειες της ανάπτυξης, είναι σαφές ότι κάθε αναπτυξιακό μοντέλο οφείλει να είναι οικολογικό. Για αυτά τα θέματα συνεργαζόμαστε στενά με μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) και κυρίως με την Κοινωνική Πλατφόρμα (Social Platform). Αυτή η αλληλεπίδραση φαίνεται καθαρά στον τομέα της αυτοκινητοβιομηχανίας, από τα ηλεκτροκίνητα αυτοκίνητα έως τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Βέβαια, σήμερα παρατηρούμε, κυρίως με την πρόσφατα αναδυόμενη μεσαία τάξη στην Ινδία και την Κίνα, ότι ο καταναλωτισμός διαφέρει από την κατανάλωση.

Το σύνολο των άμεσων επενδύσεων τείνει πλέον να πραγματοποιείται σε πεδία όπου η έρευνα και η ανάπτυξη προσανατολίζονται σε πράσινες τεχνολογίες, ενώ όλες οι νέες θέσεις εργασίας σύντομα θα προέρχονται από αυτό τον τομέα. Αυτό δεν είναι κάτι το οποίο συμβαίνει στις παρυφές της οικονομίας μας, αλλά, τουναντίον, πραγματώνεται στην καρδιά της.

Συνεπώς, τα επιχειρήματα τα οποία κατά καιρούς διατυπώνονται στην Ευρώπη υπέρ ενός διαφορετικού τύπου οικονομικού συστήματος συνήθως αποτελούν επιχειρήματα των πιο προνομιούχων. Τα εν λόγω επιχειρήματα είναι αδιανόητα για το 80% του παγκόσμιου πληθυσμού. Κατά καιρούς, τα αιτήματα των προνομιούχων είναι αρκετά ελκυστικά –λόγου χάρι για την ελεγχόμενη ανάπτυξη–, ωστόσο είναι σημαντικό να έχουμε στο νου μας ότι οι οποιοσδήποτε αλλαγές στη Δυτική Ευρώπη έχουν σημαντικό αντίκτυπο στον υπόλοιπο κόσμο. Η πλειονότητα του πληθυσμού δεν είναι διατεθειμένη να εγκαταλείψει τις ανέσεις της και τα ατομικά της δικαιώματα. Οι οικολογικές ΜΚΟ αντιλαμβάνονται πλέον ότι η οικολογία περιλαμβάνει μια ουσιαστική κοινωνική διάσταση ενώ παράλληλα γίνεται αντιληπτό ότι η κοινωνική πολιτική οφείλει να λαμβάνει υπόψη την οικολογική διάσταση. Έτσι, υπάρχει μια πραγματική σύγκλιση των δύο πλευρών, οι οποίες έχουν λάβει μέτρα προς τη σωστή κατεύθυνση και δεν υπάρχουν περιθώρια επιστροφής σε πρωτόγονα πολωμένες συνθήκες. Πρέπει να αναλογιστούμε με ποιον τρόπο μπορούμε να παράσχουμε ηλεκτρισμό σε μεγάλο ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού.

Στο δεδομένο πλαίσιο, η τεχνολογία κατέχει πρωταγωνιστικό ρόλο και μάλιστα σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένου του τομέα της γεωργίας, διότι η λειψυδρία και η ξηρασία προκαλούν μείζονα προβλήματα. Διαπιστώνουμε στις μέρες μας ότι οι κλιματικές αλλαγές επιδεινώνουν τις ανισότητες.

Μια από τις μελλοντικές μας επιδιώξεις είναι να αγωνιστούμε για το δικαίωμα στην ενέργεια και ταυτόχρονα για την τιμή της ενέργειας. Επιπλέον, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με τον «πόλεμο για το νερό». Το νερό πράγματι είναι πολύτιμο, ωστόσο έχει κόστος και γι' αυτό θα πρέπει να είμαστε σε θέση να εξασφαλίσουμε τα οικονομικά μέσα ώστε να θέσουμε το νερό στη διάθεση όλων. Ας θυμηθούμε το παράδειγμα της Αιγύπτου: κάθε λόγος περί ελεύθερης πρόσβασης σε υδάτινες πηγές ενέργειας τέμνεται με το ζήτημα του ρόλου των δημόσιων υπηρεσιών, ενώ παράλληλα λίγες αλλά ισχυρές οικογένειες ελέγχουν τεράστιους φυσικούς πόρους. Πέρα λοιπόν από μια διανοουμενίστικη συζήτηση, η οποία είναι πάντα δυνατή, θα πρέπει να συνεργαστούμε και με άλλους, να βολιδοσκοπήσουμε την άποψη των εταίρων μας. Κατ' αρχάς, δεν πρέπει να θεωρούμε ότι εμείς, οι Δυτικοί, διαθέτουμε τη λύση για κάθε πρόβλημα.

Επομένως, το ζήτημα είναι πώς μπορούμε να διαχειριστούμε όσο το δυνατόν καλύτερα τους πόρους του πλανήτη μας, κάτι που συνιστά επίσης ένα από τα θέματα της τεχνολογίας. Και αυτό ισχύει κυρίως για τις νανοτεχνολογίες, την πραγματική τεχνολογική επανάσταση του μέλλοντος, η οποία, συναρτώντας τη χημεία με τη φυσική, ενδεχομένως να μας επιτρέψει να παράγουμε μια ανανεώσιμη μορφή ενέργειας σε μαζική κλίμακα, ακόμη και από κάποιο νέο υλικό.

Ποιο είναι το πλεονέκτημα της Ευρώπης σε όλα αυτά; Η Ευρώπη δεν έχει να προσφέρει πολλά. Σήμερα αναδεικνύονται όλο και περισσότεροι κινέζοι ερευνητές, δημιουργώντας ένα πανεπιστήμιο την εβδομάδα. Η Ινδία εκπαιδεύει 350.000 μηχανικούς το χρόνο. Εκ των πραγμάτων, δεν είναι δυνατόν να εμμένουμε σε μια πνευματική ανωτερότητα. Κατέχουμε όμως πράγματα τα οποία μπορούμε να μοιραστούμε. Γνωρίζουμε ότι η δημοκρατία δεν εξαντλείται στη διεξαγωγή των εκλογών. Γνωρίζουμε την καθοριστική σημασία της διαφάνειας σε όλα τα επίπεδα, τόσο στην τεχνολογία όσο και στο χρηματοοικονομικό τομέα. Πρόκειται για μια μάχη που μπορούμε να δώσουμε σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ) πλανάται όταν διατείνεται, όπως άλλωστε και ο σοσιαλιστής Πασκάλ Ρεμί, ότι το εμπόριο δεν σχετίζεται με περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα. Διολισθαίνουμε σε πρωτοβουλίες για την ανακούφιση των φτωχών και σε φιλανθρωπικές δραστηριότητες, γεγονός, βέβαια, που συνδέεται με την επέκταση του «άτυπου» τομέα της εργασίας και της σταδιακής εξάπλωσης της βραχυπρόθεσμης και επισφαλούς απασχόλησης. Όλο και περισσότερες ΜΚΟ αναλαμβάνουν δράση, ωστόσο εκείνο που χρειάζεται πάνω απ' όλα είναι να ανατρέψουμε τη φτώχεια και την ανασφάλεια, διατηρώντας την αρχή της συλλογικής εργασίας στη βάση της Διακήρυξης της Φιλαδέλφειας, η οποία κατοχυρώνει ότι η εργασία δεν είναι εμπόρευμα. Οι ΜΚΟ πραγματοποιούν εξαιρετικό έργο, όμως αυτό δεν μπορεί να αποτελεί απάντηση στα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε και συνδέονται με κοινωνικές σχέσεις. Οι εργαζόμενοι αυξάνονται συνεχώς σε όλο τον κόσμο και το κύριο καθήκον μας είναι να εξασφαλίσουμε συλλογικές απαντήσεις εδραιωμένες στην

κοινωνική δικαιοσύνη και όχι να συντηρούμε κλίμα φιλανθρωπίας. Η συμμαχία με κοινωνικές ΜΚΟ είναι αναμφισβήτητα απαραίτητη προκειμένου να καλύψουμε τις πιο άμεσες ανάγκες, ωστόσο είναι επιτακτική η ανάγκη για ένα κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο θα αναδιανέμονται τα κέρδη της παραγωγής και η προστιθέμενη αξία περισσότερο προς όφελος της εργασίας παρά του κεφαλαίου. Σε αυτό το πεδίο η αντικειμενικότητα σκέψης και κρίσης είναι σημαντική. Πρέπει να διατηρήσουμε τη διαύγειά μας και να αντιληφθούμε ότι δεν αρκούν οι καλές προθέσεις, παρά τη γενναιοδωρία η οποία τις χαρακτηρίζει. Βρισκόμαστε σε μια κοινωνική αρένα η οποία πρέπει να καθοριστεί με τη συνεργασία των κοινωνικών μας εταίρων. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι επίσης απαραίτητο να εισαγάγουμε στο διάλογο το ζήτημα της φορολόγησης και ιδιαίτερα της φορολόγησης των χρηματιστηριακών συναλλαγών. Διότι, από τη στιγμή που έχουν απορριφθεί τα οικονομικά εργαλεία της αναδιανομής, η δημοκρατία γίνεται όλο και περισσότερο μια ψευδής κατάσταση.

Μετάφραση: Ευαγγελία Τσώνη

Το δίλημμα της ιταλικής Αριστεράς: ρίζες και προοπτικές

Λουτσιάνα Καστελίνα

Η ιταλική Αριστερά είχε συσπειρώσει ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της ιταλικής κοινωνίας και είχε εξέχοντα ρόλο στο ιταλικό –και όχι μόνο– πολιτικό σύστημα. Υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους η ιταλική περίπτωση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί «ανωμαλία» στην ευρωπαϊκή Αριστερά: Και σε ό,τι αφορά τις «παραδοσιακές» πολιτικές οργανώσεις (ένα πολύ ισχυρό κομμουνιστικό κόμμα, το ΙΚΚ, κι ένα σοσιαλιστικό, το ΙΣΚ, με το οποίο υπήρχε μακρά συνεργασία), αλλά και σε ό,τι αφορά την ανάδυση νέων πολιτικών μορφωμάτων από το Μάη του '68 και μετά (παρόντων τόσο στο Κοινοβούλιο όσο και στα συνδικάτα). Ο ρόλος της ιταλικής Αριστεράς ήταν πολύ σημαντικός στη μεταπολεμική Ιταλία. Γι' αυτό και η κρίση που πλήττει αυτή την περίοδο τα αριστερά κόμματα της Ευρώπης έχει πολύ μεγαλύτερες επιπτώσεις στην Ιταλία απ' ό,τι αλλού, τόσο στο κοινωνικό όσο και στο πολιτισμικό και το πολιτικό επίπεδο. Η σύμπτωση της κρίσης της Αριστεράς με την ευρύτερη κοινωνική κρίση κάνει την τελευταία ακόμα πιο οξεία κι αυτό έχει αποτέλεσμα την πλήρη απαξίωση της δημοκρατίας και των πολιτικών θεσμών στη χώρα.

Οι αιτίες για την αλληλεξάρτηση αυτή είναι πολλές. Κατά πρώτο, το ιταλικό κράτος ποτέ δεν έτυχε πλήρους νομιμοποίησης από τον πληθυσμό. Αυτό σχετίζεται κατ' αρχάς με τον ελιτίστικο χαρακτήρα του κράτους, ο οποίος προέκυψε από το Ρισορτζιμέντο, που οδήγησε στην ενοποίηση της Ιταλίας,

αφήνοντας ανεξίτηλα σημάδια σε ολόκληρη την προπολεμική περίοδο, όπως ανέλυσε με διαύγεια ο Γκράμσι. Σημαντικό ρόλο έπαιξε, προφανώς, και το φασιστικό καθεστώς. Συνεπώς, το δημοκρατικό καθεστώς που εγκαθιδρύθηκε από το 1945 και μετά δεν στηρίχτηκε τόσο στους εύθραυστους και απονομιμοποιημένους κρατικούς θεσμούς όσο σε μια «από τα κάτω διαδικασία», την Αντίσταση. Η Αντίσταση δεν ήταν μόνο μια μορφή ένοπλης πάλης, αλλά μια πολύ πλατιά διαδικασία ανάληψης πολιτικών ευθυνών από όσους αυτοπροσδιορίζονταν ως «παρτιζάνοι». Γι' αυτό και το (πολύ προοδευτικό) ιταλικό Σύνταγμα του 1948 προέκυψε ως αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας και όχι ως αποτέλεσμα πολιτικών συμβιβασμών κορυφής. Στα χρόνια που ακολούθησαν, η Αριστερά, ιδίως το ΙΚΚ, ήταν αυτή που εγγυήθηκε ή, καλύτερα, έχτισε τη δημοκρατία στην Ιταλία. Κατάφερε να δημιουργήσει ένα πολύ ευρύ δίκτυο από οργανώσεις και συλλογικότητες που αποτελούνταν από αγρότες, εργάτες, μεσοαστούς και διανοούμενους, στους οποίους έδωσε πρωταγωνιστικό ρόλο για πρώτη φορά στην Ιστορία. Η πολιτικοποίηση και η ενασχόληση με τον πολιτισμό έφτασαν σε πρωτοφανή επίπεδα. Οι παραδοσιακές εξεγερμένες μειοψηφίες, οι οποίες επί έναν αιώνα εκφράζονταν πολιτικά προκαλώντας καταστροφές σε δημόσια κτίρια, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία παρέμενε απαθής και αμέτοχη, αντικαταστάθηκαν από μια κουλτούρα ευρείας και ενεργούς δημοκρατικής συμμετοχής. Η τομή αυτή –στην οποία ο ρόλος που έπαιξε ο Τολιάτι είναι αδιαμφισβήτητος– ενεργοποίησε μια διαφορετική οπτική για την καθημερινότητα και τον πολιτισμό, η οποία είχε σύνθετες θεσμικές αποκρυσταλλώσεις, που διατηρήθηκαν για πολλές δεκαετίες μακριά από τον κίνδυνο της ενσωμάτωσής.

Τα παραπάνω στοιχεία καταδεικνύουν ότι η φθορά που έχει υποστεί η δημοκρατία στην Ιταλία επικαθορίστηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό από τη διάλυση του ΙΚΚ το 1990, (η οποία δεν οδήγησε στη δημιουργία κάποιας άλλης πολιτικής δύναμης με παρόμοια χαρακτηριστικά και τόσο ισχυρές ρίζες στην κοινωνία), καθώς και από το τραυματικό αποτέλεσμα της πεισματικής προσπάθειας ενός μέρους της Αριστεράς (της ηγεσίας των Δημοκρατών της Αριστεράς –του κόμματος που προέκυψε από τη διάλυση του ΙΚΚ–, αλλά και μιας πτέρυγας της παλαιάς Νέας Αριστεράς) να ρευστοποιήσουν την εμπειρία του 20ού αιώνα σαν να ήταν ένας σωρός σκουπίδια.

Βεβαίως, σε κάθε διαδικασία ιστορικής μετάβασης είναι απαραίτητο να βλέπουμε το παρελθόν με κριτική ματιά, αλλά στην Ιταλία υπήρξε ελάχιστη κριτική ανάλυση και αυτό που κυριάρχησε ήταν αντίθετα η πλήρης αδιαφορία για το παρελθόν, σαν οι άνθρωποι να ήθελαν να απαλλαγούν από το άχθος που εμπόδιζε την πλήρη ενσωμάτωση στην κυρίαρχη «σύγχρονη» κουλτούρα. Από το 1990 και μετά, η ιταλική κοινωνία απαρτίζεται από πολλούς ανθρώπους οι οποίοι μπορούν να θεωρηθούν «εκτός κράτους», με όρους πολιτικής θεωρίας, ανίκανοι να καλλιεργήσουν πεδία απ' όπου θα προκύψουν καινούργιες διαδικασίες (αντίθετα, στο πλαίσιο των πολιτικών συμβολισμών, τα «χωράφια» αυτά έβγαλαν βελανιδιές, ελιές και μαργαρίτες –τα σύμβολα, αντίστοιχα, των Δη-

μοκρατών της Αριστεράς, της κεντροαριστερής κυβερνητικής συμμαχίας και ενός κομματιού των πρώην Χριστιανοδημοκρατών— ενός ακόμα «λαχανικού» στο οποίο δεν έχει δοθεί η απαραίτητη προσοχή, χωρίς όμως να έχει ισχυρές ρίζες στην κοινωνία). Από το 1990 ως το 1991, το ΙΚΚ έχασε περίπου 800.000 μέλη, τα οποία αποσύρθηκαν εντελώς από την πολιτική σκηνή. Ένα πολύ μικρό κομμάτι απορροφήθηκε από την Κομμουνιστική Επανάδρυση, η οποία παραμένει δραστήρια στους κοινωνικούς αγώνες, χωρίς όμως να έχει κατορθώσει να στήσει ισχυρές οργανώσεις με κοινωνική γείωση.

Αυτό που προσπαθώ να κάνω δεν σχετίζεται με τη νοσταλγία ενός ένδοξου παρελθόντος. Προσπαθώ να δώσω μια απάντηση σε ένα δύσκολο ερώτημα: Πώς έχει καταφέρει ο Μπερλουσκόνι—ο οποίος έχει χάσει μέρος της δύναμής του, αλλά αυτό δεν τον εμποδίζει να κυβερνά— να ηγεμονεύει σε μια χώρα με μια τόσο ισχυρή αριστερή παράδοση; Αν οι τωρινές αντικυβερνητικές διαδηλώσεις, όσο κατακερματισμένες κι αν είναι, έχουν βασικό στοιχείο μια βαθιά αντιπολιτική στάση, η οποία κερδίζει διαρκώς έδαφος, αυτό έχει να κάνει με την εμπειρία των 20 προηγούμενων ετών, τα οποία εξαφάνισαν αξίες και οπτικές, οδηγώντας πολλά κομμάτια του πληθυσμού στη σιωπή και την απώλεια εμπιστοσύνης στους θεσμούς. Η Αριστερά διέγραψε ολόκληρο το παρελθόν της, προτάσσοντας διάφορους «νεολογισμούς» κενούς περιεχομένου. Η διαδικασία αυτή παρήγαγε μεγάλο χάσμα γενεών, το οποίο εμπόδισε τη μεταφορά πολύτιμων εμπειριών από το παρελθόν και κατέστρεψε την ταυτότητα της Αριστεράς. Η καταστροφή του παρελθόντος έχει συνήθως συνέπεια την καταστροφή του μέλλοντος, λόγω του ότι καταργεί την έννοια του χρόνου και μαζί της την ουτοπία του μέλλοντος, επομένως οδηγεί σε μια κοντόφθαλμη δικτατορία του παρόντος. Όπως έγραφε η φεμινίστρια φιλόσοφος Γουέντι Μπάουν, μετά το 1989 δημιουργήθηκε ένα φαντασιακό που περιορίστηκε από την άκριτη αποδοχή μιας απαρχαιωμένης δημοκρατίας με τα χαρακτηριστικά ενός τελετουργικού υποκατάστατου της συμμετοχής. Στην Ιταλία, όπου το εργατικό κίνημα ήταν λιγότερο ενσωματωμένο απ' ό,τι στην υπόλοιπη Ευρώπη, ο θάνατος της ουτοπίας ήταν πιο τραυματικός από οπουδήποτε αλλού.

Μέσα σε αυτό το κενό, ήταν αναπόφευκτο τα πιο αδύναμα κοινωνικά στρώματα να γίνουν θηράματα της μόνης τροφής που τους δόθηκε, του πολιτισμού του Μπερλουσκόνι που εμπειρεύει και ένα μοντέλο ζωής: τον ακραίο ατομικισμό, την αδιαφορία για οτιδήποτε κοινό και συλλογικό, συνεπώς τη βία και την αλαζονεία. Η αντίσταση ήταν πιο εύκολη για τα μορφωμένα αστικά στρώματα, που είναι καλύτερα εξοπλισμένα για να κάνουν κριτική. Είναι γεγονός ότι οι σημερινές μεγάλες διαδηλώσεις ενάντια στον Μπερλουσκόνι, τις οποίες η Αριστερά συχνά καταφέρνει να διευρύνει, αποτελούνται προφανώς από ανθρώπους που μπορούν να χαρακτηριστούν «φωτισμένα μεσαία στρώματα» και είναι παντελώς άορατοι για τους ανθρώπους που ζουν στην περιφέρεια και οι οποίοι με την ψήφο τους (ή μάλλον με τη μη ψήφο τους) εγκαταλείπουν τόσο τη ριζοσπαστική Αριστερά όσο και την Κεντροαριστερά.

Εάν δεν ξεκινήσουμε ξανά από αυτό το σημείο, από ένα σχέδιο με μακροπρόθεσμη προοπτική, από την υπομονετική ανοικοδόμηση μιας νέας κουλτούρας και ενός νέου συστήματος αξιών, ανακτώντας –όχι μόνο με λόγια, αλλά και με τη φυσική μας παρουσία– τους χώρους όπου διαμένουν οι άνθρωποι που κάποτε ονομάζονταν προλεταριάτο ως προνομιακά μας πεδία, είναι δύσκολο να κατανοήσουμε πώς θα ανέβουμε ξανά την ανηφόρα. Η ανεργία, η επισφαλειοποίηση και η επιδείνωση των κοινωνικών συνθηκών που παράγει η οικονομική κρίση είναι από μόνες τους ανεπαρκείς για να αντιστρέψουν τη διαγραφόμενη πορεία. Μπορεί να παράγουν δράσεις που πλήττουν την εικόνα του Μπερλουσκόνι, αλλά δεν παράγουν εναλλακτικές λύσεις. Έτσι, ενώ η κρίση πολλαπλασιάζει τους λόγους για διαμαρτυρία, η Αριστερά συνεχίζει να βαυκαλίζεται αντί να ωριμάζει και το εκλογικό σώμα εναποθέτει τις ελπίδες του στο άλλο άκρο της αντιπολίτευσης. Και όχι πλέον τη Δεξιά του Forza Italia, αλλά της Λίγκας του Βορρά, διότι η τελευταία προσφέρει, τουλάχιστον, τη στοιχειώδη άνεση του μικροκοινοτισμού – ή επιτρέπει στον εαυτό της να καταληφθεί από την «απολίτικη» ομοβροντία ενός κινήματος σαν αυτού του κωμικού Μπέπε Γκρίλο, ο οποίος ισχυρίζεται πως δεν είναι ούτε δεξιός ούτε αριστερός, αλλά υπεράνω και των δύο. Υπάρχει η επικίνδυνη διεύρυνση του βάλτου που απλώνεται από την πεδιάδα του Πάδου ως τις πλουσιότερες επαρχίες των κεντρικών περιοχών, όπου ακόμη και κόκκινα οχυρά αρχίζουν να ταλαντεύονται, αλλά, πάνω από όλα, όπου εξελίσσεται ένας ύπουλος πολιτικός και πολιτισμικός εκβαρβαρισμός της κοινωνίας. Ο αυξανόμενος ρατσισμός είναι απλώς ένα σημάδι του. Παράλληλα, στο Νότο, που παραμένει στερημένος από κάθε δημοκρατικό συλλαλητήριο και διαδήλωση, εξαιτίας της εγκατάλειψης από την Αριστερά, το πεδίο έχει καταληφθεί από μαφιόζικες συμμορίες που ενδυναμώνονται από την παράνομη οικονομική δραστηριότητά τους, η οποία προσφέρει τουλάχιστον κάποια μικρή αλλαγή στους ανθρώπους.

Όχι πως δεν γίνονται καθόλου εκδηλώσεις διαμαρτυρίας – να το ξεκαθαρίσουμε αυτό. Το φθινόπωρο οι δρόμοι πλημμύρισαν από μαθητές της μέσης εκπαίδευσης και φοιτητές που διαδήλωναν εναντίον της σχολικής μεταρρύθμισης του υπουργού Τζελμίνι. Οι δρόμοι ήταν επίσης γεμάτοι από επισφαλείς εργαζόμενους, που αποτελούν πλέον την πλειονότητα των νεοπροσλαμβανόμενων, από νέους που μάχονταν εναντίον της ιδιωτικοποίησης, οι οποίοι συγκέντρωναν έναν πρωτοφανή αριθμό υπογραφών για να διεκδικήσουν δημοψήφισμα που θα ακύρωνε τις αποφάσεις της κυβέρνησης, από μέλη των κινημάτων εναντίον του τρένου μεγάλης ταχύτητας, εναντίον της ανέγερσης γέφυρας πάνω από τα Στενά της Μεσίνα, εναντίον των γεφυρών στις κοιλάδες, που καταστρέφουν το περιβάλλον, εναντίον της επέκτασης των αμερικανικών στρατιωτικών βάσεων στη Βιτσέντζα, από τους Πόπολο Βιόλα που οργανώνουν τις «μέρες εναντίον του Μπερλουσκόνι». Και γέμισαν επίσης από μετανάστες, οι οποίοι, παρά το εκφοβιστικό κλίμα που δημιουργήθηκε από την εμμονή με την ιδέα της ασφάλειας, αντέδρασαν για πρώτη φορά παίρνοντας στα χέρια τους αυτό που

μέχρι πρόσφατα ήταν μόνο διαδηλώσεις αλληλεγγύης που οργανώνονταν από γηγενείς Ιταλούς.

Από αυτά τα κινήματα προκύπτει το έμβρυο μιας νέας πολιτικής κουλτούρας: Η εκ νέου ανακάλυψη των «κοινών αγαθών», διαφορετικών από τα δημόσια ή ιδιωτικά, και της πρακτικής της συμμετοχικής δημοκρατίας διά της δημιουργίας δικτύων που επεκτείνονται διεθνώς. Αυτά είναι πολύτιμα φαινόμενα και θα ήταν μεγάλο λάθος η υποτίμησή τους. Και πάλι, αν δεν παρασύρομαι από τον ενθουσιασμό μου που τους βλέπω να γεμίζουν τους δρόμους της χώρας είναι επειδή πιστεύω πως είναι απαραίτητο να καταλάβουμε πως, αν και αυτά τα φαινόμενα προκαλούν σημαντικές ρωγμές στο ηγεμονικό πρότυπο του Μπερλουσκόνι, δεν προσφέρουν από μόνα τους μια βραχυπρόθεσμη εναλλακτική λύση. Έτσι, δεν φαίνονται να έχουν καμία επίπτωση στο χτίσιμο ενός κεντροαριστερού συνασπισμού ικανού να νικήσει τον Μπερλουσκόνι. Ούτε φαίνονται να δίνουν νέα ώθηση στη διασπασμένη Αριστερά. Με μια θετική εξαίρεση, πάντως: Την πρωτοφανή δημοτικότητα, της οποίας το εύρος έχει κάποια σχέση με αυτά τα κινήματα, του Νίκι Βέντολα, που επανεξελέγη την περασμένη άνοιξη κυβερνήτης της Απουλίας, έχοντας νικήσει τον υποψήφιο του Δημοκρατικού Κόμματος στις προκριματικές εκλογές. Βρίσκεται τώρα στην κορυφή των δημοσκοπήσεων για τις εθνικές προκριματικές εκλογές του Δημοκρατικού Κόμματος, τις οποίες η Γραμματεία του κόμματος είναι αποφασισμένη να διεξαγάγει προκειμένου να επιλέξει τον αντίπαλο του Μπερλουσκόνι σε πιθανές πρόωρες εκλογές, στοχεύοντας σε μια κυβέρνηση «περιορισμένης ευθύνης» μόνο και μόνο για να ξεφορτωθεί τον «καβαλιέρε», όχι για να σχηματίσει ένα κοινό πρόγραμμα (το κόμμα του όμως ήδη διχάζεται λόγω αυτής της προοπτικής).

Ο Βέντολα –επικεφαλής της μειοψηφίας (49,9%) της Κομμουνιστικής Επανίδρυσης μετά την εκλογική ήττα του 2008 και επικεφαλής πλέον του κόμματος «Αριστερά, Οικολογία, Ελευθερία» (SEL), η οποία επίσης απορροφά το μέρος των διαλυμένων Δημοκρατών της Αριστεράς που αρνούνται να ενταχθούν στο Δημοκρατικό Κόμμα–, ο οποίος κατάφερε να ανακαλύψει μια νέα «μη πολιτική» γλώσσα και να ανταποκριθεί στην επιθυμία για πολιτική όχι επικεντρωμένη στην κυβερνησιμότητα, αλλά προσανατολισμένη σε μια νέα οπτική για τον κόσμο, είναι, πάνω απ' όλα, ο εμψυχωτής νέων μορφών οργάνωσης «από τα κάτω» (τα «εργοστάσια του Νίκι»), που αναδύθηκαν από ένα κύμα θετικών πρωτοβουλιών του κυβερνητικού συνασπισμού της Απουλίας με επίκεντρο τους νέους. Θα μπορούσε σίγουρα να αποτελέσει σημείο αναφοράς για ένα νέο σχηματισμό της Αριστεράς, ικανό να φέρει στην πολιτική τις νέες γενιές. Παρ' όλα αυτά, και σε αυτή την περίπτωση, αν και αφορά ένα φαινόμενο που φουσκώνει τις καρδιές μας, πρέπει να προχωρήσουμε με προσοχή. Για την ώρα, ο Βέντολα είναι ισχυρός λόγω της εξαιρετικής επιτυχίας του στα ΜΜΕ και επειδή καταφέρνει να χρησιμοποιεί με επιδεξιότητα τις νέες τεχνικές επικοινωνίας.

Αυτές οι τεχνικές είναι εξαιρετικές στην οργάνωση διαδηλώσεων, αλλά είναι και φορείς μιας ασαφούς κουλτούρας, η οποία στην πραγματικότητα έχει «αμερικανοποιήσει» την ιταλική πολιτική σκηνή. Ωθησε στη φετιχοποίηση της κοινής γνώμης και της κοινωνίας πολιτών, η οποία προτείνεται ως εναλλακτικό δημοκρατικό μοντέλο απέναντι σε αυτό που βασίζεται σε συλλογικές και οργανωμένες διαδικασίες για τη συγκρότηση σχεδίων και στρατηγικών, όπως η επιλογή ενιαίων ηγεσιών που θα επιτρέψει στα κινήματα να συνεχίσουν στο χρόνο και να σωρεύουν τη δύναμή τους ώστε να διαχειριστούν τις συγκρούσεις που φέρνει κάθε μετασχηματισμός (στα κόμματα και τις ενώσεις, σε ό,τι αφορά την ευρωπαϊκή παράδοση). Πρόκειται για κουλτούρα που παράγει μια συνάθροιση δικτυωμένων ατόμων, ένα σύμπαν ατομικημάτων οι οποίες έχουν κοινό τόπο αρκετό μεν για την επίτευξη συναίνεσης, αλλά πολύ αδύνατο για την κατασκευή κοινού νοήματος και οπωσδήποτε ιδιαίτερα εύαλωτο σε λαϊκίστικους πειρασμούς. Δεν είναι τυχαίο πως αυτοί που συσπειρώθηκαν γύρω από τον Ομπάμα, όσο πολυπληθείς κι αν ήταν κατά τη διάρκεια των εκλογών, ήταν απόντες όταν ο νεοεκλεγείς πρόεδρος έπρεπε να αντισταθεί στις ισχυρές δυνάμεις που εμπόδιζαν τη μεταρρύθμιση στην Υγεία. Και ένας θεός ξέρει πόσο δύσκολο θα είναι να μετασχηματιστεί η Ιταλία του Μπερλουσκόνι!

Ο Βέντολα γνωρίζει αυτά τα πράγματα πολύ καλά, αλλά, προς το παρόν, δεν έχει καταφέρει να έχει πίσω του ένα κόμμα ή κάτι παραπλήσιο. Αντιμετωπίζει ένα Δημοκρατικό Κόμμα ανίκανο ακόμη και να αποφασίσει αν θέλει εκλογική συμμαχία με την Αριστερά για να νικήσει τον Μπερλουσκόνι ή προτιμά να ενωθεί με όσους αποσπώνται από τη συμμαχία του Μπερλουσκόνι, τους Κεντρικούς Καθολικούς και το νέο κόμμα του προέδρου της Βουλής, Τζιανφράνκο Φίνι (που προέρχεται από τις γραμμές των φασιστών, ακόμη κι αν σήμερα βρίσκεται μεταξύ των πιο ενεργών στη σύγκρουση με τον Μπερλουσκόνι), καταδικάζοντας τον εαυτό του σε άλλη μία ήττα.

Θα ήταν επιπόλαιο να σχηματίσουμε μια υπόθεση για το τι θα γίνει στο εγγύς μέλλον στην Ιταλία. Ένα από τα χαρακτηριστικά της κρίσης είναι πως δημιούργησε μια κατάσταση στην οποία όλοι πολεμούν εναντίον όλων. Είναι δύσκολο να ξέρεις ποιος έχει πραγματικά τον έλεγχο και ποιες θα είναι οι επόμενες κινήσεις των «μεγάλων παικτών». Ένα παράδειγμα είναι αρκετό για να το δείξει: Οι φωνές υπέρ της υποψηφιότητας του πρώην προέδρου της Fiat και της Ένωσης Ιταλών Εργοδοτών, Λούκα ντι Μοντέμολο, νυν προέδρου της Ferrari, ακούγονται και από τα δεξιά και από τα αριστερά. Ο ίδιος σχολίασε ότι «αυτό το γεγονός δείχνει τη συγκεχυμένη κατάσταση στην οποία βρίσκεται η πολιτική κατάσταση της Ιταλίας». Ακριβώς σε αυτόν το θρυμματισμό βρίσκεται ο κίνδυνος: Οι ισχυρές δυνάμεις θα δράσουν γρήγορα για να επανενωθούν και να επωφεληθούν από τη γενικευμένη αστάθεια και αβεβαιότητα, ώστε να υπερκεράσουν ακόμη κι αυτό το λίγο που έχει μείνει από τη δημοκρατία. Τα πραξικοπήματα θα γίνουν όλο και πιο εύκολα αν κάποιος συνειδητοποιήσει πως η Ιταλία έχει γίνει μια περιθωριακή χώρα την οποία η παρακμάζουσα Ευρώπη δεν

αρκεί για να σώσει, τώρα που –όπως όταν ο Κολόμβος ανακάλυψε την Αμερική και ο άξονας της Ιστορίας μετατοπίστηκε από τη Μεσόγειο στον Ατλαντικό– η δυναμική δεν περιστρέφεται πια γύρω από τη Δύση, αλλά γύρω από την Ανατολή και τον Ειρηνικό. Για το λόγο αυτόν, ακόμα και οι καθαρά αμυντικές μάχες είναι χρήσιμες, με την προϋπόθεση ότι αξιολογούμε το τι πρέπει να γίνει όχι με όρους ενός βραχυπρόθεσμου παρόντος, αλλά με όρους μιας μακράς ιστορικής μετάβασης.

Όπως διάβασα στο τελευταίο του βιβλίο, ο Σλαβόι Ζίζεκ ανέσυρε το παλιό μαοϊκό σύνθημα «Μεγάλη αναταραχή, θαυμάσια κατάσταση». Με άλλα λόγια, η κρίση δεν είναι μόνο καταστροφή, αλλά αποτελεί και ευκαιρία για μετασχηματισμό, με τον όρο ότι θα απελευθερωθούμε από την ιδέα ότι *δεν μπορούμε*, το πραγματικό εμπόδιο για την αλλαγή και κυρίαρχη τάση σήμερα. Για να κερδίσουμε ξανά, χρειάζεται πολύ κουράγιο και φαντασία, αλλά και πολύς χρόνος.

Μετάφραση: Σταύρος Παναγιωτίδης, Χρήστος Σίμος

Ο «αντισαρκοζισμός» στη Γαλλία

Πιερ Λοράν

Η πολιτική κατάσταση στη Γαλλία βρίσκεται σε νέο σημείο καμπής. Η καπιταλιστική και η χρηματοοικονομική κρίση επιδείνωσαν αιφνίδια το βιοτικό επίπεδο του κόσμου της εργασίας, ο οποίος δέχεται σφοδρές επιθέσεις από τον Πρόεδρο και την κυβέρνηση, παρά την απόλυτη απόρριψη της πολιτικής της τελευταίας στις περιφερειακές εκλογές του Μαρτίου 2010.

Οι εκλογές αυτές χαρακτηρίστηκαν από αυξημένη αποχή (53,64% στον πρώτο γύρο και 48,78% στο δεύτερο) και τα αποτελέσματά τους ήταν εμφανώς υπέρ των αριστερών δυνάμεων, στέλλοντας σαφές μήνυμα καταδίκης των πολιτικών που εφαρμόστηκαν τα τελευταία τρία χρόνια με τους ψηφοφόρους να τοποθετούν το ζήτημα της εργασίας και των μισθών στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός τους. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα, η Ευρωπαϊκή Οικολογία, το Μέτωπο της Αριστεράς και η άκρα Αριστερά συγκέντρωσαν συνολικά το 54,05% των ψήφων έναντι του 26,02% της παραδοσιακής Δεξιάς (Ενωση για ένα Λαϊκό Κίνημα και Δημοκρατικό Κίνημα). Η Ακροδεξιά (Εθνικό Μέτωπο) κατάφερε να διατηρήσει τα ποσοστά της στο δεύτερο γύρο σε δώδεκα από τις είκοσι δύο περιφέρειες και να προστεθεί στο γενικευμένο «αντισαρκοζισμό» της χώρας.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι, εκτός από το γενικό αποτέλεσμα αυτών των εκλογών, οι οκτώ υπουργοί και γραμματείς της κυβέρνησης που είχαν τοποθετηθεί στην κορυφή κάποιων από τις λίστες και υποστηρίχθηκαν ανοιχτά από τον Πρόεδρο, ηττήθηκαν κατά κράτος. Οι κοινωνικοί αγώνες, που ξεκίνησαν ήδη πριν από το Μάρτιο, δεν αμβλύθηκαν κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας παρότι δεν κυριάρχησαν σ' αυτή. Τα αποτελέσματα των εκλογών έδωσαν νέα ελπίδα και αυτοπεποίθηση στην Αριστερά –ειδικά τα αποτελέσματα του Μετώπου της Αριστεράς (6,95% κατά μέσο όρο σε 17 περι-

φέρειες, σε καθεμιά από τις οποίες είχε δικούς του υποψηφίους), το οποίο επιβεβαίωσε τη δυναμική παρουσία του στη γαλλική πολιτική σκηνή—, που είδε να γεννιούνται νέα κινήματα διαμαρτυρίας ενάντια στο κλείσιμο των κέντρων αμβλώσεων και την αναδιάρθρωση της εκπαίδευσης.

Τα αποτελέσματα των εκλογών, σε συνδυασμό με τις επιταγές των χρηματογορών που έγιναν δεκτές από τους ευρωπαίους ηγέτες στις 9-10 Μαΐου, ανάγκασαν τον Νικολά Σαρκοζί και την κυβέρνησή του να επισπεύσουν την επιχείρηση αναμόρφωσης της γαλλικής κοινωνίας.

Το αίσθημα αδυναμίας και απόγνωσης που καλλιεργήθηκε επιμελώς από την κυβέρνηση μέχρι τις εκλογές έκανε κάθε εναλλακτική πρόταση ενάντια στο νεοφιλελεύθερο προσανατολισμό της να μοιάζει ανέφικτη, ενώ τα κοινωνικά κινήματα αδυνατούσαν να το αντιμετωπίσουν. Η εναλλακτική προοπτική δεν έχει ακόμα και σήμερα διατυπωθεί πλήρως. Η διαμόρφωσή της, όμως, γίνεται όλο και περισσότερο παρούσα στο δημόσιο διάλογο.

Η κινητοποίηση μεγάλων

Από τον Ιούνιο, μια αυθεντική λαϊκή κινητοποίηση αντιτάχθηκε σε ένα πρόγραμμα που ο Πρόεδρος θεώρησε κομβικό σε σχέση με το όραμά του για την κοινωνία. Το σχέδιο μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού συστήματος είναι ένα από τα πιο επιθετικά του είδους του: Θα αναγκάσει τους δημόσιους και ιδιωτικούς υπαλλήλους (η αγοραστική δύναμη των οποίων έχει ήδη μειωθεί) να παρατείνουν την ηλικία συνταξιοδότησής τους και συνεπώς την περίοδο κατά την οποία πρέπει να αποδίδουν εισφορές, αποδεχόμενοι ταυτόχρονα τη μείωση των συντάξεών τους.

Το βασικό επιχείρημα στο οποίο επιμένει με σθένος η κυβέρνηση—αυτό του μεγέθους και της κατανομής του πληθυσμού— είναι εντελώς παραπλανητικό. Από τη μία, διότι ο ρυθμός γεννήσεων στη Γαλλία είναι υψηλότερος από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και, από την άλλη, γιατί το σχέδιο αυτό κάνει τους μισθωτούς να πληρώσουν την κρίση εις διπλούν. Οι μισθοί και οι θέσεις εργασίας είναι ήδη στο στόχαστρο λόγω της συμμαχίας των εργοδοτών και της Δεξιάς.

Το επιχείρημα του δημογραφικού ζητήματος χρησιμοποιήθηκε για να καλύψει το γεγονός ότι τα πραγματικά αίτια του προβλήματος πρέπει να αναζητηθούν στις τραγικές κοινωνικές συνέπειες της ίδιας της κρίσης. Το πρόβλημα με τη διατήρηση του ισχύοντος συνταξιοδοτικού συστήματος εδράζεται στην ίδια την κατάσταση της εργασίας και των μισθών. Το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων της ηλικιακής ομάδας 60-64 είναι μόλις 17%. Οι αναλύσεις της UNEDIC (του οργανισμού που πληρώνει τα επιδόματα ανεργίας) δείχνουν ότι η παράταση της ηλικίας συνταξιοδότησης θα αυξήσει το κόστος της συντήρησης των ανέργων από 440.000.000 σε 530.000.000 ευρώ.

Η μαζική κοινωνική απόρριψη της μεταρρύθμισης αυτής δείχνει ότι η κυβέρνηση έχει χάσει ήδη τη μάχη των ιδεών. Η σκόπιμη εύνοια προς το κεφάλαιο

λαιο έναντι της εργασίας γίνεται πλέον κατανοητή ως άδικη και αναποτελεσματική επιλογή.

Στην προσπάθειά τους να εφαρμόσουν αυτό το επιθετικό σχέδιο, ο Πρόεδρος και η κυβέρνηση του έφτασαν μέχρι το σημείο να εξαναγκάσουν το Εθνικό Συμβούλιο να εγκρίνει το σχετικό νομοσχέδιο και να εμποδίσουν την αντιπολίτευση να τοποθετηθεί στο διάλογο. Η ενδεικτική αυτή περιφρόνηση των γαλλικών κυρίαρχων τάξεων προς τους θεσμούς και τις δημοκρατικές διαδικασίες ενισχύεται από έναν πανταχού παρόντα υπερπρόεδρο απέναντι στον οποίο οι πολίτες και οι εκλεγμένοι εκπρόσωποί τους δεν έχουν κανένα λόγο.

Κρίση του συστήματος;

Τη στιγμή που γράφεται αυτό το κείμενο κανείς δε μπορεί να πει με σιγουριά πού θα καταλήξει η αντιπαράθεση ανάμεσα στην κυβέρνηση και τον κόσμο της εργασίας. Ένα είναι σίγουρο: Τα γεγονότα που βιώνουμε βαθύνουν την κρίση νομιμοποίησης της κυβέρνησης Σαρκοζί. Το 2007, ο Σαρκοζί κατάφερε να εκλεγεί επενδύοντας σε ένα μείγμα λαϊκιστικής δημαγωγίας και άκρατου νεοφιλελευθερισμού. Ωστόσο, η έκφραση της κοινωνικής αγανάκτησης, που αντιτέθηκε στην υπερνεοφιλελεύθερη πολιτική της κυβέρνησης, έχει διαρρήξει το φαινομενικό συμβιβασμό με τον Πρόεδρο και την πλειοψηφία του. Γι' αυτόν το λόγο, ο Νικολά Σαρκοζί προσπάθησε τους τελευταίους μήνες να επιστρατεύσει ξανά τη λαϊκιστική ρητορική του.

Αποδυναμωμένος από τα σκάνδαλα και τις συγκρούσεις συμφερόντων των υπουργών του με μέλη της αστικής τάξης, ο Πρόεδρος έσυρε κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού τη χώρα σε μια σοβαρή κρίση απονομιμοποίησης της εξουσίας, σε σημείο που να μπορεί κανείς να μιλήσει για κρίση του συστήματος.

Τον Ιούλιο, ο Σαρκοζί ενεδύθη το μανδύα του «νόμου και της τάξης» συνδέοντας προκλητικά τη μετανάστευση με την παραβατικότητα και απαιτώντας την απέλαση σαφώς αναγνωρισμένων ξένων υπηκόων. Επιπλέον, επέλεξε να εντείνει την κοινωνική δυσaréσκεια και τα αισθήματα αποκλεισμού ενός τμήματος της νεολαίας. Τα κοινωνικά και πολιτικά αδύναμα κομμάτια του πληθυσμού και κυρίως οι Ρομά βρέθηκαν στο στόχαστρο. Έτσι, ο Πρόεδρος άνοιξε ένα νέο μέτωπο στο πεδίο των κοινωνικών ελευθεριών, το οποίο έπληξε την εικόνα της Γαλλίας στο εξωτερικό και συσπείρωσε εναντίον του γάλλους Δημοκράτες και Ρεπουμπλικάνους πιστούς στις αρχές της Προεδρικής Δημοκρατίας, ενισχύοντας παράλληλα την αντιπολίτευση στους κόλπους του δικού του πολιτικού σχηματισμού, όπου ο ανταγωνισμός κορυφώθηκε με την προοπτική της διαδοχής του ως αρχηγού του κράτους.

Η κυβέρνηση στο σύνολό της απέρριψε κάθε κριτική στην πολιτική που ακολουθεί η Γαλλία, η οποία καταδικάστηκε από τα Ηνωμένα Έθνη, την Εκκλησία και τον αρμόδιο Επίτροπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και κατέφυγε σε υπερβολές που θα βλάψουν ακόμα περισσότερο τις διεθνείς σχέσεις της Γαλ-

λίας. Παρ' όλα αυτά, η κυβέρνηση εμμένει στην εφαρμογή του νεοφιλελεύθερου προσανατολισμού της. Η λαϊκιστική αυτή στάση ενισχύει τη θέση της Ακροδεξιάς στη Γαλλία, καθώς και τη διείσδυσή της σε ένα διόλου ευκαταφρόνητο κομμάτι του εκλογικού σώματος, ενώ αδυνατεί να αντιμετωπίσει τις εσωτερικές αντιφάσεις της κυβερνητικής πολιτικής.

Εργασία και αποβιομηχάνιση

Ο βασικές ανησυχίες των ψηφοφόρων, όταν ερωτούνταν σχετικά το Μάρτιο του 2010, δεν είχαν να κάνουν με την υλική ασφάλεια ή την καταπολέμηση του εγκλήματος, αλλά, δικαιολογημένα, με την εργασία και τις συντάξεις. Το 2009 ήταν μια χρονιά κατά την οποία χάθηκαν 256.100 θέσεις εργασίας, 170.000 από τις οποίες στη βιομηχανία, που σήμερα απασχολεί λιγότερο από το 30% των γάλλων μισθωτών. Το ίδιο το κράτος κατάργησε 80.000 θέσεις εργασίας το 2008 και σχεδιάζει να καταργήσει άλλες 33.000 το 2011, οι μισές από τις οποίες θα είναι στη δημόσια εκπαίδευση, τον κλάδο που έχει πληγεί περισσότερο από κάθε άλλον από την πολιτική μείωσης των δημόσιων δαπανών. Οι σημαντικές μειώσεις προσωπικού θα επηρεάσουν και τις κρατικές αρχές – την αστυνομία και το στρατό, των οποίων ο Σαρκοζί δηλώνει μεγάλος υποστηρικτής και τις οποίες δεν σταματά να εγκωμιάζει όποτε χρησιμοποιεί το θέμα της ασφάλειας προκειμένου να προκαλέσει φόβο και αναστάτωση.

Σε αντίθεση με τον καπιταλιστή του 20ού αιώνα, που έπρεπε να στηρίζεται στο ισχυρό έθνος-κράτος για να αποσπάσει το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος, η στρατηγική των μεγάλων χρηματοοικονομικών ομίλων (με τη βοήθεια της πολιτικής εξουσίας) είναι να μετασχηματίσουν το κράτος και να το μετατρέψουν σε μηχανισμό διασφάλισης των νόμων της αγοράς. Για το σκοπό αυτόν, χρησιμοποιούν όλο και πιο αυταρχικές μεθόδους άσκησης της εξουσίας προκειμένου να προστατευτούν από την εναντίωση στο σύστημα και τον περιορισμό των προνομίων τους και να οικειοποιηθούν οτιδήποτε τείνει να εξαφανιστεί ή να ενταχθεί στη σφαίρα της αγοράς λόγω της συρρίκνωσης του δημόσιου τομέα.

Η κατάσταση αυτή εδράζεται σε μια συγκεκριμένη ιδεολογία (της μετατροπής κάθε προϊόντος σε εμπόρευμα) και πρεσβεύει μια άλλη πολιτιστική αντίληψη, ένα νέο στάδιο του καπιταλισμού. Γι' αυτόν το λόγο, ο εκδότης της *Le Figaro*, σχολιάζοντας την τρέχουσα πολιτική κατάσταση, επιχαιρεί για την αποδυνάμωση των χωρών: «Γιατί μπορεί πλέον ο καπιταλισμός να πανηγυρίζει τη νίκη του ενώ δύο χρόνια πριν ενταφιαζόταν αθρήνητος; Πρώτον, γιατί τότε στο παρελθόν δεν ξοδεύτηκαν τόσα πολλά χρήματα για τη διάσωσή του. Σε μια περίοδο 18 μηνών, πάνω από 5.000 δισ. δολάρια (10% του συνολικού πλούτου του πλανήτη) διοχετεύθηκαν για να διασώσουν τις καπιταλιστικές επιχειρήσεις (...) Δεύτερον, γιατί η πλειοψηφία των χωρών είναι στα πρόθυρα της κατάρρευσης».

Η καθαρή απώλεια θέσεων εργασίας, που επηρέασε όλους τους κλάδους της γαλλικής οικονομίας, έφτασε σε εξαιρετικά υψηλό ιστορικά όριο: Η κατάσταση

δεν υπήρξε τόσο ακραία μετά το 1945, όταν οι πολίτες της Γαλλίας έπρεπε να ξαναχτίσουν μια οικονομία που έβγαινε από τέσσερα χρόνια πολέμου και κατοχής. Το μέγεθος της πολιτικής βίας που ασκήθηκε από τότε που ανέλαβε την εξουσία ο Νικολά Σαρκοζί έχει αρκετές ομοιότητες με πόλεμο – έναν πόλεμο που έχει στόχο τα κοινωνικά δικαιώματα, τα εισοδήματα και τις συνθήκες εργασίας, έναν πόλεμο ενάντια στους εργαζόμενους και ιδιαίτερα τους μισθωτούς, τους χαμηλά αμειβόμενους και τους μετανάστες, έναν πόλεμο που απειλεί τον ίδιο τον κοινωνικό ιστό μέσω της δραστηκής μείωσης των κρατικών δαπανών και του δημόσιου συμφέροντος.

Διεύρυνση των ανισοτήτων

Οι ανισότητες μεγαλώνουν. Η ανεργία πλήττει πλέον περισσότερους από 4.000.000 ανθρώπους και, κυρίως, τους νέους (24% στις ηλικίες 15-24) και τους μισθωτούς άνω των 50 ετών. Περίπου 8.000.000 άνθρωποι ζουν με λιγότερα από 500 ευρώ το μήνα. Το 2010, το 23% των Γάλλων –12% περισσότεροι σε σχέση με το 2000– έζησαν χωρίς ιατρική περίθαλψη, γιατί δεν μπορούσαν να την καλύψουν οικονομικά. Η μακροχρόνια ανεργία αυξήθηκε κατά 27,6% στη διάρκεια ενός μόνο έτους και οι πραγματικοί μισθοί, μειωμένοι λόγω του πληθωρισμού, εξασθενούν ακόμα περισσότερο.

Η ανάπτυξη παραμένει ασθενής, παράλυτη λόγω της χρηματοοικονομικής μεγέθυνσης, της υποχρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού και της έλλειψης επενδύσεων στην εργασία, την κατάρτιση και την έρευνα. Η φορολογική ασυλία των πλουσίων κοστίζει στο κράτος πάνω από 670.000.000. ευρώ (120 περισσότερα από το 2009), στερώντας του πόρους τους οποίους προτιμά να απομυζά από τους εργαζόμενους και τα νοικοκυριά, η αγοραστική δύναμη των οποίων μειώνεται συνεχώς. Οι φορολογικές ελαφρύνσεις που προσφέρονται στις επιχειρήσεις (η αποτελεσματικότητα των οποίων είναι εξαιρετικά αμφιλεγόμενη) έχουν ανέλθει σε 100 δισ. ευρώ κατά την τελευταία δεκαετία.

Οι εργοδότες, οι διοικητές των μεγαλύτερων γαλλικών ομίλων επιχειρήσεων και τα μεγάλα τραπεζικά συγκροτήματα πιστεύουν τώρα ότι «η κρίση είναι πια μια κακή ανάμνηση» (*Le Monde*, 1η Σεπτεμβρίου 2010). Τον Αύγουστο, ο τύπος αποκάλυψε ένα πραγματικό ταμείο πολέμου αξίας 80 δισ. ευρώ –χρήματα τα οποία συγκεντρώθηκαν από είκοσι μεγάλες επιχειρήσεις που συγκαταλέγονται στον CAC40 του γαλλικού χρηματιστηρίου–, τη στιγμή που οι εργαζόμενοι βρίσκονται αντιμέτωποι με τη μαζική ανεργία και το πάγωμα των μισθών τους. Πώς μπορούμε να παραβλέψουμε τη σύνδεση αυτής της διαπίστωσης με το γεγονός ότι μέσα σε 20 χρόνια (από το 1982 μέχρι το 2002) η επισφαλής εργασία διπλασιάστηκε σε όλες τις κοινωνικοεπαγγελματικές ομάδες ή ότι μέσα σε 25 χρόνια ο μέσος μισθός μετά βίας διπλασιάστηκε, ενώ κατά την ίδια περίοδο τα μερίσματα των μετόχων αυξήθηκαν κατά 13 φορές.

Εκατομμύρια γάλλοι πολίτες αντιλήφθηκαν την αντίθεση αυτή, συνειδητο-

ποίησαν το χαρακτήρα της πολιτικής του Σαρκοζί και αρνήθηκαν να συμμορφωθούν, ιδιαίτερα μετά τις παραινήσεις του Προέδρου για «θυσίες» και την παραδοχή εκ μέρους ορισμένων από τους συμβούλους του ότι οι τρέχουσες αποφάσεις λαμβάνονται με την προοπτική μιας δεκαετίας λιτότητας για τους γάλλους εργαζόμενους.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η εξέγερση των Ελλήνων, η γενική απεργία των Ισπανών ή η πανευρωπαϊκή διαμαρτυρία της 29ης Σεπτεμβρίου θα ενισχύσουν τα εκατομμύρια των ανθρώπων που διαδηλώνουν στη Γαλλία ενάντια στην αναμόρφωση του συνταξιοδοτικού συστήματος.

Η κοινωνική κινητοποίηση, η πρωτοφανής ενότητα του συνδικαλιστικού κινήματος και η επακόλουθη ευρεία απόρριψη του προγράμματος αναμόρφωσης αποτελούν κομμάτια μιας δυναμικής που διαφέρει από εκείνη των κινημάτων διαμαρτυρίας των τελευταίων ετών, με την έννοια ότι δεν είναι απλώς μια πράξη αντίστασης, αλλά έκφραση αποφασιστικότητας να ζήσουν οι Γάλλοι σε μια πιο δίκαιη κοινωνία, μια κοινωνία αλληλεγγύης.

Όλοι καταλαβαίνουν ότι αυτό το κίνημα αποτελεί και πρόκληση για τις αριστερές δυνάμεις να προβάλουν ένα σχέδιο εξόδου από την κρίση πιο κοινωνικά αξιόπιστο από αυτό της Δεξιάς. Σε αυτό το πλαίσιο, το Μέτωπο της Αριστεράς, που δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία του Κομμουνιστικού Κόμματος Γαλλίας, του Αριστερού Κόμματος και της Αριστερής Ενότητας, μπορεί να βοηθήσει εκατομμύρια ανθρώπους που αναζητούν έναν εναλλακτικό τρόπο ένταξης στο δημόσιο διάλογο και στη διαμόρφωση ενός πολιτικού προγράμματος για τον κοινωνικό μετασχηματισμό που θα κληθεί να εφαρμόσει μια νέα κυβερνητική πλειοψηφία.

Αντίθετα σε κάθε προσδοκία της κυβέρνησης, η περίοδος του καλοκαιριού βοήθησε τα συνδικάτα και τους ακτιβιστές (μεταξύ των οποίων ακτιβιστές του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος) να διευρύνουν τις κινητοποιήσεις που ξεκίνησαν τον Ιούνιο. Οι δύο ημέρες γενικής απεργίας και διαδηλώσεων στις 7 και τις 23 Σεπτεμβρίου (γεγονότα που σπάνια συμβαίνουν αυτή την εποχή του χρόνου) συγκέντρωσαν περίπου 2,5 με 3 εκατομμύρια κόσμο. Πολλές διαφορετικές καμπάνιες επέτρεψαν τη συλλογή εκατοντάδων χιλιάδων υπογραφών. Μια τέτοια καμπάνια ήταν και αυτή του Μετώπου της Αριστεράς για τη στήριξη των προτάσεων των κομμουνιστών και αριστερών βουλευτών για έναν εναλλακτικό τρόπο χρηματοδότησης του συνταξιοδοτικού συστήματος. Το νομοσχέδιο που πρότειναν παρουσιάστηκε στο Εθνικό Συμβούλιο στις 7 Σεπτεμβρίου. Τα ΜΜΕ και τα περισσότερα πολιτικά κόμματα προσπάθησαν να στρέψουν την προσοχή της γαλλικής κοινής γνώμης στους υποψήφιους για τις προεδρικές εκλογές του 2012, λες και η πολιτική αλλαγή εξαρτάται από την ανάδειξη ενός θεόσταλτου μεσσία.

Η αλλαγή πρέπει να γίνει τώρα

Η προσπάθεια να επικεντρωθεί η προσοχή της γαλλικής κοινής γνώμης στα πρόσωπα των υποψηφίων για τις προεδρικές εκλογές ισοδυναμεί με το να ζητείται από τους πολίτες να μείνουν σχεδόν άπραγοι για δύο χρόνια με μόνα μέσα δράσης τους κοινωνικούς αγώνες, από τη μία και, από την άλλη, τις εκλογές.

Ωστόσο, το κοινωνικό κίνημα ενάντια στη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος έκανε το αίτημα για μια εναλλακτική πολιτική ζήτημα άμεσης προτεραιότητας. Παρότι η επιθυμία της Αριστεράς για ενότητα εκφράζεται στο πλαίσιο της κυβερνητικής ανυποληψίας, υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες για την αποφασιστικότητά της να υποστηρίξει μια πολιτική που να συγκρούεται πραγματικά με το νεοφιλελευθερισμό. Ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα των προεδρικών εκλογών, πώς θα εμποδίσουμε στο μεταξύ τη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος; Εξάλλου, ακόμα και αν εκλεγεί, τι εγγυάται πως η Αριστερά θα μπορέσει να ακυρώσει τα μέτρα που πήρε ήδη η Δεξιά; Τα ερωτήματα αυτά απευθύνονται κυρίως στο Σοσιαλιστικό Κόμμα (έρευνα κοινής γνώμης της *Le Figaro*, 23 Σεπτεμβρίου 2010), αλλά προφανώς επιβάλλουν σε όλες τις αριστερές δυνάμεις να αναλάβουν τις ευθύνες τους.

Το Σοσιαλιστικό Κόμμα δεσμεύτηκε να επαναφέρει το ηλικιακό όριο συνταξιοδότησης στα 60 έτη, αλλά προτίθεται να «λειτουργήσει ρεαλιστικά και να αποδεχθεί τους περιορισμούς που ενέχει η διακυβέρνηση», δήλωση που μπορεί να ερμηνευτεί και ως πιθανότητα αποδοχής της επέκτασης του ορίου συνταξιοδότησης αν αυτό εφαρμοστεί. Ο κομματικός μηχανισμός, όμως, έχει σε τέτοιο βαθμό εμπλακεί στη διαδικασία δημόσιας προβολής του υποψηφίου του ώστε δεν θέλει να εμπλακεί σε εσωτερικές αντιπαραθέσεις.

Οι διαφωνίες που υπάρχουν στο εσωτερικό της Αριστεράς, αυτές καθαυτές, δεν αποτελούν πρόβλημα. Κανένας δεν απορρίπτει την πιθανότητα συνεργασιών – σε ποια βάση όμως; Να γιατί δεν είναι αρκετό να εντοπίζουμε απλώς τις διαφορές μας. Το Κομμουνιστικό Κόμμα είναι υπέρ του διαλόγου και της συνδιαμόρφωσης προτάσεων και στόχων στο εσωτερικό της Αριστεράς, είτε πρόκειται για το συνταξιοδοτικό είτε για άλλα ζητήματα. Το ΚΚΓ θέλει να συνεισφέρει στο άνοιγμα ενός διαφανούς δημόσιου διαλόγου που δεν θα περιορίζεται στις πολιτικές δυνάμεις αλλά θα είναι ανοιχτός στη συμμετοχή των πολιτών για συνδιαμόρφωση και δράση. Στην πραγματικότητα, αυτό που θα δημιουργούσε πρόβλημα είναι η απόκρυψη ή η άρνηση των πολιτικών διαφορών, που περιορίζουν το διάλογο στους «επαγγελματίες», προκαλώντας έτσι τη δυσπιστία των πολιτών απέναντι στην προοπτική της αλλαγής.

Μια δεξιά εναλλακτική λύση

Αυτή γίνεται όλο και πιο πιθανή όσο η Δεξιά δεν χάνει τη δύναμή της και ορισμένοι στο εσωτερικό της προσπαθούν να στηρίξουν μια εναλλακτική πρόταση. Αυτή είναι, για παράδειγμα, η περίπτωση του πρώην υπουργού Εξωτερι-

κών Ντομινίκ ντε Βιλπέν, ο οποίος, ενώ δεν εναντιώνεται στην πολιτική του Σαρκοζί, επικρίνει τις μεθόδους του, την έλλειψη ευαισθησίας για τις αξίες του ρεπουμπλικανισμού, την περιφρόνηση του πρωτοκόλλου και οτιδήποτε άλλο οριοθετεί τα αυθεντικά μέλη της ελίτ.

Η ηθική αυτή επίκληση μπορεί να προσελκύσει ή να καθησυχάσει κάποιους από τους πιστούς συμμάχους της Δεξιάς, παρότι ο πρώην υπουργός έχει λίγες πιθανότητες επιτυχίας από τότε που αποχώρησε από το UMP. Στο μεταξύ, στο εσωτερικό του UMP, ο Πρόεδρος έχει καταφέρει να εξουδετερώσει τις αντιστάσεις των βουλευτών της Δεξιάς απέναντι στην αναμόρφωση των τοπικών αυτοδιοικήσεων, η οποία θα τις αποδυναμώσει, εντείνοντας τον ανταγωνισμό μεταξύ τους μετά τη μείωση των πόρων από την κρατική χρηματοδότηση. Βέβαια, η ηγεσία του κόμματός του έχει εμπλακεί σε συνεχή εσωτερικό ανταγωνισμό, τον οποίο ο Πρόεδρος προσπαθεί να ελέγξει, ωστόσο, αυτός ο θεατρνισμός τροφοδοτεί την ήδη έντονη δυσaréσκεια απέναντι στην πολιτική.

Σε αυτό το πλαίσιο του σκληρού ανταγωνισμού, μέσα στο οποίο η εξουσία υποτιμά και περιφρονεί τα αισθήματα των ανθρώπων, επιδεικνύοντας την ακαμψία της, η Ακροδεξιά απορρίπτει την κυβέρνηση και τα συνδικάτα κατηγορώντας τους ότι αποτελούν μέρος της «συνωμοσίας της παγκοσμιοποίησης». Διατείνεται ότι στηρίζει την ιδέα μιας «δημόσιας στρατηγικής υπεράσπισης των αδυνάτων». Θολώνοντας τα ιδεολογικά χαρακτηριστικά Αριστεράς και Δεξιάς και με την αυτοπεποίθηση που του έδωσε η νίκη του απέναντι στους πρώην εκλεγμένους ηγέτες του Σοσιαλιστικού Κόμματος, το Εθνικό Μέτωπο κρύβει την ακροδεξιά του ταυτότητα. Σήμερα, ντύνει την ιδεολογία του με νέο μανδύα, χωρίς ωστόσο να παραλείπει να τονίσει τη σχέση αιτίου - αποτελέσματος ανάμεσα στην οικονομική κρίση, την κοινωνική ασφάλιση και τη μετανάστευση. Σύμφωνα με την μέλλουσα πρόεδρό του, Μαρίν Λε Πεν, από εδώ και στο εξής θα υπάρχουν δύο αντίπαλα πολιτικά στρατόπεδα, «οι “παγκοσμιοποιητές” και οι εθνικιστές». Εν συντομία, όλες οι πολιτικές δυνάμεις από τη μία πλευρά και το Εθνικό Μέτωπο από την άλλη. Η ρητορική, όμως, του Εθνικού Μετώπου είναι απολύτως συμπληρωματική με εκείνη της ηγεσίας του UMP.

Ένα πειστικό πρόγραμμα είναι απαραίτητο

Σε μια περίοδο που το δημόσιο αίσθημα φόβου και καχυποψίας είναι διάχυτο σε μια άδικη κοινωνία, τα μέλη της οποίας υποφέρουν ακόμα περισσότερο λόγω της κρίσης, πολλοί από εκείνους που θα μπορούσαν να ενισχύσουν τα κοινωνικά κινήματα και που τα συμφέροντά τους συνδέονται με την ανατροπή του καπιταλισμού είναι πιθανό να νιώσουν αποθαρρυνμένοι και να τα παρατήσουν.

Ο κίνδυνος αυτός θα αυξηθεί αν οι αριστερές δυνάμεις δεν πείσουν τους ανθρώπους ότι είναι αποφασισμένες να υπερασπιστούν τα συμφέροντα του κόσμου της εργασίας και ότι ο κοινωνικός μετασχηματισμός είναι εφικτός. Προκειμένου να πείσουν τον κόσμο και να επιβιώσουν και οι ίδιες, οι δυνάμεις

αυτές πρέπει να στηριχτούν στη δράση των ανθρώπων. Είμαι πεισμένος ότι τέτοιου τύπου δράσεις είναι απαραίτητες εδώ και τώρα, στο στάδιο της εκπόνησης ενός πολιτικού σχεδίου. Η ευρύτερη δυνατή λαϊκή συμμετοχή στην οικοδόμηση του πολιτικού περιεχομένου αυτού του σχεδίου και στη γέννηση ενός εντελώς διαφορετικού δημοκρατικού δρόμου είναι απαραίτητη για να ξεκινήσει μια νέα περίοδος, όχι εναλλαγής στην εξουσία, αλλά μετασχηματισμού, επανάστασης. Αυτή είναι η έννοια του δυναμικού που προσπαθούμε να διαμορφώσουμε σήμερα στο Μέτωπο της Αριστεράς.

Οι κομμουνιστές γνωρίζουν ότι ένα τέτοιο κίνημα μπορεί να γεννηθεί μόνο μέσω της σύγκρουσης ιδεών και να υλοποιηθεί σε ένα πεδίο που υπερβαίνει τη δική τους οργανωτική δομή, ακόμα και τη δομή των οργανώσεων με τις οποίες ξεκίνησε το Μέτωπο της Αριστεράς. Έχουμε προτάσεις που αντικρούουν τη λογική του καπιταλισμού, τις οποίες συνεισφέρουμε στο διάλογο. Οι προτάσεις αυτές στρέφονται γύρω από ορισμένα βασικά σημεία: Την κοινωνική επανάσταση ενάντια στην εξουσία του Σαρκοζί και των αγορών, τη δημοκρατική επανάσταση ενάντια στο μοναρχισμό του Σαρκοζί, την επανάσταση στην καθημερινή μας ζωή ενάντια στη λογική του κέρδους που μας αποξενώνει, μια νέα διεθνή κουλτούρα συνεργασίας και αλληλεγγύης των λαών της Ευρώπης και του κόσμου (η οποία συνεπάγεται τη ριζική αναθεώρηση των Συνθηκών της ΕΕ).

Στόχος του Μετώπου της Αριστεράς είναι να δημιουργηθούν στην καρδιά της Αριστεράς ένας χώρος και ένα εργαλείο που δίνουν νέα προοπτική σε εκείνους που αγωνίζονται σήμερα ενάντια στη Δεξιά, αλλά δεν είναι διατεθειμένοι να δώσουν λευκή επιταγή στην Αριστερά. Τα μεγάλα στοιχεία είναι η χάραξη μιας νέας πολιτικής και η άσκησή της με διαφορετικό τρόπο, ώστε να καθορίσουμε πώς εμείς που αποτελούμε την κοινωνία θέλουμε να ζήσουμε τον 21ο αιώνα.

Μέσα σε αυτό το πνεύμα και εμφορούμενοι από αυτή την πεποίθηση, το ΚΚΓ ξεκίνησε από το φθινόπωρο να δημιουργεί τις συνθήκες για μια μαζική λαϊκή σύνοδο έτσι ώστε να θέσει σε δημοκρατική διαβούλευση το κοινό πρόγραμμα που θα ανοίξει μια αξιόπιστη προοπτική αλλαγής στη βάση της πλειονότητας των ιδεών, που θα προκρίνει και θα εφαρμόσει η ευρεία αυτή σύνοδος.

Μετάφραση: Έλενα Παπαδοπούλου

*Το άρθρο αυτό γράφτηκε το Σεπτέμβριο του 2010, όταν τα γεγονότα που περιγράφονται βρίσκονταν σε εξέλιξη.

Το βελγικό αίνιγμα

Φρανσίν Μεστρούμ

Οι ομοσπονδιακές εκλογές στο Βέλγιο διεξήχθησαν στις 13 Ιουνίου 2010, τρεισήμισι μήνες πριν από τη σύνταξη αυτού του κειμένου. Ωστόσο, η εν λόγω αναμέτρηση ούτε κυβέρνηση κατάφερε να εκλέξει ούτε τα προβλήματα που οδήγησαν σ' αυτή έχουν επιλυθεί. Τα δεδομένα αυτά συνθέτουν μια κατάσταση αρκετά περίπλοκη, γι' αυτό και χρειάζεται πολλή προσπάθεια για να γίνει κατανοητή από ανθρώπους που δεν ζουν στο Βέλγιο.

Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Το Βέλγιο είναι ομοσπονδιακό κράτος, το οποίο προέκυψε από διάφορους μετασχηματισμούς που συντελέστηκαν στις προηγούμενες δεκαετίες. Το θεσμικό οικοδόμημα του Βελγίου είναι αρκετά περίπλοκο, καθώς η χώρα περιλαμβάνει τρεις (πολιτισμικές) κοινότητες, με άξονα τη γλώσσα: τη βόρεια ολλανδόφωνη (φλαμανδική) κοινότητα, τη νότια γαλλόφωνη (κοινότητα των Βαλλόνων) και μια μικρή γερμανόφωνη κοινότητα. Επίσης, υπάρχουν τρεις «περιφέρειες», στη βάση του εδαφικού κριτηρίου: η φλαμανδική περιφέρεια, η βαλλονική (στην οποία συμπεριλαμβάνεται η γερμανόφωνη κοινότητα) και, τέλος, η περιφέρεια των Βρυξελλών, η οποία είναι δίγλωσση. Το Σύνταγμα ορίζει τέσσερις γλωσσικές περιφέρειες: τη φλαμανδική, τη γαλλική, τη γερμανική και τη δίγλωσση περιφέρεια των Βρυξελλών. Οι επικράτειες των τριών αυτών κοινοτήτων, των τριών περιφερειών και των τεσσάρων γλωσσικών περιφερειών δεν συμπίπτουν. Κάθε κοινότητα και κάθε περιφέρεια έχει τη δική της κυβέρνηση και το δικό της κοινοβούλιο, πέρα από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση και τα δύο κεντρικά κοινοβούλια. Ωστόσο, στη Φλάνδρα, όπου η επικράτεια της περιφέρειας και της κοινότητας συμπίπτουν, οι κυβερνήσεις και τα κοινοβούλια έχουν συγχωνευτεί. Συνεπώς, το βελγικό κράτος περιλαμβάνει έξι κυβερνήσεις και έξι κοινοβούλια. Οι περιφε-

ριακές εκλογές δεν συμπίπτουν με τις ομοσπονδιακές.

Για ποιο λόγο κατέρρευσε η ομοσπονδιακή κυβέρνηση;

Οι ομοσπονδιακές εκλογές διεξήχθησαν τον Ιούνιο του 2007. Στο Βορρά επικράτησε η συμμαχία των χριστιανοδημοκρατών με τους εθνικιστές, ενώ στο Νότο νίκησαν οι φιλελεύθεροι. Ο επικεφαλής των χριστιανοδημοκρατών είχε δηλώσει ότι χρειάζονται «πέντε λεπτά πολιτικού θάρρους» για να επιλυθούν τα εναπομείναντα «κοινοτικά» ζητήματα της χώρας (η διαίρεση της εκλογικής περιφέρειας στην περιοχή γύρω από τις Βρυξέλλες). Ωστόσο, πέρασε ένας χρόνος μέχρι να σχηματιστεί η ομοσπονδιακή κυβέρνηση που αποτελείτο από χριστιανοδημοκράτες, εθνικιστές, γαλλόφωνους σοσιαλιστές και φιλελεύθερους. Παρ' όλα αυτά, δεν κατάφερε να διχοτομήσει την εκλογική περιφέρεια των Βρυξελλών – Αλ – Βιλβόρντε. Μετά από πολλές αποτυχημένες διαπραγματεύσεις, οι φιλελεύθεροι αποχώρησαν από την κυβέρνηση.

Οι εκλογές που προκηρύχθηκαν δεν διευκόλυναν την κατάσταση. Στη Φλάνδρα επικράτησε το Εθνικιστικό Κόμμα, με ποσοστό 28%. Οι ψήφοι αυτές προήλθαν από τους πρώην σύμμαχους τους, χριστιανοδημοκράτες, οι οποίοι κατέγραψαν το χαμηλότερο ποσοστό στην ιστορία τους, 17,3%, και από το ακροδεξιό κόμμα Vlaams Belang, το οποίο έπεσε στο 12,5%. Οι φλαμανδοί σοσιαλδημοκράτες προσέγγισαν το ιστορικό τους χαμηλό του 14,7%, οι φιλελεύθεροι έλαβαν 13,6%, χάνοντας πέντε ποσοστιαίες μονάδες, ενώ οι Πράσινοι, με το 6,8% που πήραν, διατήρησαν τις δυνάμεις τους.

Η κατάσταση ήταν ακόμα πιο ξεκάθαρη στο νότιο κομμάτι της χώρας: 37,1% πήραν οι σοσιαλδημοκράτες, οι φιλελεύθεροι έπεσαν δέκα ποσοστιαίες μονάδες (22,5%), οι χριστιανοδημοκράτες πήραν 14,8% και οι Πράσινοι 12,5%.

Οι δύο πολιτικοί νικητές, ο Μπαρτ ντε Βένερ της Φλαμανδικής Εθνικής Συμμαχίας και ο Έλιο ντι Ρούπο των γαλλόφωνων σοσιαλδημοκρατών, βρίσκονται σε εντελώς αντίθετα ιδεολογικά στρατόπεδα. Ωστόσο, δεν υπάρχει καμία άλλη συνταγματικά αποδεκτή λύση πέρα από τη μεταξύ τους συμφωνία, καθώς μια οποιαδήποτε συνταγματική αναθεώρηση απαιτεί πλειοψηφία 2/3.

Τα προβλήματα

Υπάρχουν τρεις πολύ δύσκολοι «γρίφοι» που πρέπει να λυθούν.

Πρώτον, τα οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα: Το Βέλγιο αντιμετωπίζει εδώ και πολύ καιρό τεράστιο δημόσιο έλλειμμα, το οποίο διογκώθηκε με την οικονομική κρίση. Όλα τα κόμματα μίλησαν για σκληρά μέτρα λιτότητας. Τα συνδικάτα είναι έτοιμα για σκληρές διαπραγματεύσεις σε σχέση με το κράτος πρόνοιας, το οποίο είχε μείνει ανέπαφο τα προηγούμενα χρόνια. Ωστόσο, τα ζητήματα αυτά δεν έχουν συζητηθεί ακόμα. Παραμένουν σε εκκρεμότητα λόγω των διακοινοτικών προβλημάτων.

Το δεύτερο και βασικότερο πρόβλημα που προέκυψε πριν από τις εκλογές ήταν ο διαχωρισμός της εκλογικής περιφέρειας των Βρυξελλών – Αλ – Βιλβόρντε. Πριν λίγα χρόνια είχε αποφασιστεί η διοικητική-εκλογική μεταρρύθμιση με σκοπό τη σύμπτωση των επαρχιών με τις εκλογικές περιφέρειες. Η κεντρική επαρχία του Μπράμπαντ (η οποία περιλάμβανε και τις Βρυξέλλες) διαιρέθηκε σε δύο μέρη: γαλλόφωνο και ολλανδόφωνο. Ωστόσο, η παλιά περιφέρεια των Βρυξελλών – Αλ – Βιλβόρντε παρέμεινε, όμως το Συνταγματικό Δικαστήριο χαρακτήρισε τη συνθήκη αυτή ακατάλληλη. Το πρόβλημα έχει να κάνει με το ότι κάποιοι τυπικά φλαμανδικοί δήμοι στα προάστια των Βρυξελλών προβλέπουν προνόμια για τους γαλλόφωνους κατοίκους τους, καθώς δικαιούνται να ψηφίσουν γαλλόφωνους υποψηφίους στα ψηφοδέλτια των Βρυξελλών. Αν η εκλογική περιφέρεια χωριστεί, η Δεξιά θα εξαφανιστεί, γι' αυτό και τα γαλλόφωνα κόμματα διεκδικούν, δικαιολογημένα, «επανόρθωση». Οι περισσότεροι από αυτούς τους δήμους κατοικούνται κατά 80% από γαλλόφωνους. Η βασική αντίφαση είναι μεταξύ της διοικητικής πραγματικότητας (οι δήμοι αυτοί τυπικά ανήκουν στη Φλάνδρα) και της κοινωνιολογικής πραγματικότητας (οι πληθυσμοί αυτοί είναι γαλλόφωνοι). Με άλλα λόγια, το ερώτημα έχει να κάνει με το ποια είναι η αρχή πάνω στη οποία θεμελιώνονται οι κοινότητες. Οι προτάσεις που έχουν τεθεί στο τραπέζι είναι πολλές, όμως καμία δεν έγινε αποδεκτή και από τα δύο μέρη.

Το τρίτο, εξίσου σημαντικό, πρόβλημα ανέκυψε κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για το νέο κυβερνητικό σχήμα. Παρ' όλο που και τα δύο μέρη συμφωνούν για μια διοικητική μεταρρύθμιση, το ερώτημα παραμένει: Ποιες αρμοδιότητες θα μεταφερθούν στις περιφέρειες; Υπό το πρίσμα του νότιου τμήματος της χώρας, τα δύο βασικά στοιχεία της ομοσπονδιακής αλληλεγγύης – φόροι και κοινωνική ασφάλιση – δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν ξεχωριστά. Ωστόσο, αυτό ακριβώς επιδιώκουν και οι φλαμανδοί εθνικιστές. Επίσης, πρόσφατα ζήτησαν να αλλάξει η νομοθεσία που αφορά τη χρηματοδότηση των περιφερειών. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση είναι αυτή που χρηματοδοτεί τις διάφορες περιφέρειες, σύμφωνα με μια πολύπλοκη διαδικασία. Οι φλαμανδοί εθνικιστές θεωρούν πως οι «χρηματοδοτικές ροές» από το Βορρά προς το Νότο πρέπει να σταματήσουν. Επίσης, αρνούνται να υποστηρίξουν την υποχρηματοδοτούμενη περιφέρεια των Βρυξελλών, χωρίς να δείχνουν την απαιτούμενη «υπευθυνότητα».

Οι Βρυξέλλες

Οι Βρυξέλλες, η κοσμοπολίτικη πρωτεύουσα του Βελγίου, η οποία φιλοξενεί την Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO, πολλές πολυεθνικές εταιρείες και σημαντικό αριθμό μεταναστών, είναι η τρίτη πλουσιότερη περιφέρεια της Ευρώπης. Όμως, το 1/3 των κατοίκων της ζει κάτω από το όριο της φτώχειας ενώ η ανεργία πλήττει τους νέους. Καθημερινά, οι Βρυξέλλες υποδέχονται περίπου 350.000

ανθρώπους που έρχονται στην πόλη για να εργαστούν από τις γύρω περιοχές της Φλάνδρας και της Βαλλονίας. Το φλαμανδικό όραμα της ομογενοποίησης των γλωσσικών κοινοτήτων με πρωτεύουσα τις Βρυξέλλες – δηλαδή, την πρωτεύουσα της δικής τους περιφέρειας – είναι ανέφικτο. Επίσης, είναι αδύνατο να ζητείται από τον πληθυσμό των Βρυξελλών να «διαλέξει» μία από τις δύο κοινότητες: Υπάρχουν πάρα πολλά μεικτά και πολύγλωσσα νοικοκυριά. Εν συντομία, οι Βρυξέλλες είναι ο λόγος που το βασίλειο δεν μπορεί να διασπαστεί, εκτός αν υπάρξει μια απόφαση που θα μετατρέψει την πόλη σ' ένα είδος «ευρωπαϊκής διπλωματικής πόλης» (Brussels D.C.). Αν και το ζήτημα αυτό δεν συζητείται επίσημα, η εξέλιξη αυτή είναι επιθυμητή από την πλειονότητα του πληθυσμού της πόλης, σύμφωνα με πρόσφατη δημοσκόπηση.

Το ζήτημα του εθνικισμού

Ποιοι είναι οι φλαμανδοί εθνικιστές; Το φλαμανδικό εθνικιστικό κίνημα εμφανίστηκε πριν από έναν αιώνα, όμως έγινε ευρύτερα γνωστό μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν οι νεαροί Φλαμανδοί αρνούνταν να εκτελέσουν τις εντολές των γαλλόφωνων αξιωματικών τους («Ισότητα και για τους Φλαμανδούς»). Κατ' αρχάς, το κίνημα των Φλαμανδών ήταν ένα κοινωνικό και ειρηνικό κίνημα. Αυτό άλλαξε στην πορεία προς το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν οι Γερμανοί υποσχέθηκαν αυτονομία στους Φλαμανδούς και, αργότερα, όταν πολλοί νεαροί καθολικοί παρακινούνταν από τα κηρύγματα των ιερέων που τους καλούσαν να πάνε να πολεμήσουν τους κομμουνιστές στο Ανατολικό Μέτωπο.

Η Φλάνδρα ήταν ανέκαθεν η φτωχότερη και η πλέον υπανάπτυκτη περιοχή της χώρας. Η Βαλλονία, αντίθετα, διέθετε ανθρακωρυχεία και αναπτυγμένη χαλυβουργία. Ήταν μια εκβιομηχανισμένη και πλούσια περιοχή. Η Φλάνδρα στηριζόταν μόνο στην κλωστοϋφαντουργία. Η κατάσταση αυτή άρχισε να αλλάζει μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν η Φλάνδρα προσέλκυσε επενδύσεις και πέρασε στη φάση της ανάπτυξης, τη στιγμή που για τις βιομηχανίες του Νότου άρχιζε η φάση της ύφεσης. Η οικονομική κρίση που ξέσπασε πριν από δύο χρόνια διέλυσε ένα από τα τελευταία προπύργια του βελγικού καπιταλισμού: τη Γενική Τράπεζα του Βελγίου.

Το NVA αποτελεί διάσπαση του παλιού φλαμανδικού εθνικιστικού κόμματος Volksunie. Το Vlaams Blok σχηματίστηκε από μια ομάδα που έφυγε από το Volksunie, καταφέροντας να γίνει το κατεξοχήν εθνικιστικό και ρατσιστικό κόμμα. Πριν λίγα χρόνια, το Volksunie διαλύθηκε. Κάποια μέλη του προσχώρησαν στους σοσιαλδημοκράτες, κάποια συγκρότησαν ένα νέο σοσιαλφιλελεύθερο κόμμα (το οποίο πλέον δεν υπάρχει), κάποιοι πήγαν στους Πράσινους, ενώ μια μειοψηφία μελών συγκρότησε το NVA. Το τελευταίο έχει επικεφαλής έναν ιδιαίτερα έξυπνο και χαρισματικό ηγέτη, τον Μπαρτ ντε Βέφερ, ο οποίος προέρχεται από το χώρο της συντηρητικής Δεξιάς. Αν και μόλις το 10% του φλαμανδικού πληθυσμού, σύμφωνα με πρόσφατη δημοσκόπηση, επιθυμεί το διαμε-

λισμό του Βελγίου, οι θέσεις του κόμματος μιλούν ευθέως για απόσχιση.

Από ιδεολογική άποψη, το εθνικιστικό κόμμα αποτελεί μείγμα νεοφιλελευθερισμού και συντηρητισμού. Με δεδομένο ότι πρόκειται για νεοϊδρυθέν κόμμα, δεν στηρίζεται τόσο στη στελεχιακή υποδομή του όσο στις άριστες σχέσεις που έχει με τους φλαμανδούς εργαζόμενους. «Η Voka (το συνδικάτο των φλαμανδών εργαζόμενων) είναι το αφεντικό μου», όπως λέει ο Ντε Βέφερ. Οι θέσεις του εστιάζουν στην «πολιτισμική ταυτότητα», ως το ομογενοποιητικό στοιχείο του κοινωνικού συνόλου, στο σχηματισμό μιας «λαϊκής δημοκρατίας» στο πλαίσιο της κοινότητάς τους. Σύμφωνα με ορισμένους, οι απόψεις αυτές συγκροτούν ένα είδος σύγχρονου απαρτχάιντ.

Ο πολιτικός λόγος του κόμματος είναι ακραία διχαστικός: Όσοι δεν συμφωνούν χαρακτηρίζονται «κακοί Φλαμανδοί» και δεν συγκαταλέγονται στα μέλη της «κοινότητας». Αποδεκτά μέλη της κοινότητας είναι μόνο όσοι μιλούν τη γλώσσα «μας» και υιοθετούν τις αξίες «μας». Έχουν καταφέρει να δημιουργήσουν την εικόνα του σκληρά εργαζόμενου Φλαμανδού έναντι του τεμπέλη και ανεύθυνου Βαλλόνου, της δεξιάς Φλάνδρας απέναντι στην αριστερή Βαλλονία, αγνοώντας την πραγματική πολιτική διαίρεση της κάθε περιοχής (αν και το άθροισμα των ψήφων των τριών δεξιών κομμάτων της Φλάνδρας έφτασε το 45%).

Στο κοινωνικό και το οικονομικό επίπεδο, το ερώτημα που τίθεται είναι αν οι ψηφοφόροι γνωρίζουν τις πραγματικές συνέπειες της πολιτικής αυτής: διάλυση του κράτους πρόνοιας, μείωση των επιδομάτων ανεργίας, μείωση των μισθών και της φορολογίας, συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση κ.λπ.

Είναι πολύ δύσκολο να ισχυριστεί κανείς ότι όλα αυτά τα προβλήματα θα επιλυθούν με ικανοποιητικό τρόπο. Ωστόσο, δεν φαίνεται να υπάρχει άλλη προοπτική πέρα από αυτή της συνέχισης των διαπραγματεύσεων μεταξύ των κομμάτων που έχουν σχηματίσει κυβέρνηση: χριστιανοδημοκράτες, σοσιαλδημοκράτες και Πράσινοι από το Βορρά και το Νότο, με τους φλαμανδούς εθνικιστές να διεκδικούν κυρίαρχο ρόλο.

Μετάφραση: Χρήστος Σίμος

Το ολλανδικό Σοσιαλιστικό Κόμμα μέσα στην κρίση

Χανς θαν Χέινινγκεν

Τα τελευταία χρόνια γίνεται στην Ολλανδία μια ατέρμονη συζήτηση σχετικά με τις κοινωνικοπολιτισμικές ταυτότητες, ενώ δεν γίνεται πολύς λόγος για τα κοινωνικοοικονομικά ζητήματα, τα οποία έχουν πολύ σημαντικότερη επίδραση στη ζωή της μεγάλης πλειονότητας των Ολλανδών. Είναι αξιοσημείωτο πως η παρούσα οικονομική κρίση ελάχιστα τροποποίησε αυτή την κατάσταση.

Οι ολλανδικές αρχές έσωσαν αρκετές μεγάλες τράπεζες –όπως οι ABAM-RO, ING και Fortis– είτε αναλαμβάνοντας τη διοίκησή τους είτε –στην περίπτωση της ING– παρέχοντας μεγάλα δάνεια, και προχώρησαν σε επενδύσεις προκειμένου να βγουν από την οικονομική στασιμότητα. Παρά τη φύση και την έκταση της συστημικής κρίσης, δεν προέκυψε κάποια μεγάλη οικονομική αναταραχή, παρότι πολλοί ήταν αυτοί που ένιωθαν ανασφάλεια για το μέλλον. Η απόφαση για την αναβολή των σκληρών μέτρων λιτότητας για τα έτη 2011 και 2012 αναμφίβολα συνέβαλε σε αυτή τη σχετική ηρεμία.

Η κυβέρνηση

Για αρκετά χρόνια η Ολλανδία κυβερνήθηκε από έναν κεντροδεξιό συνασπισμό του Χριστιανοδημοκρατικού Κόμματος, της Χριστιανικής Ένωσης (ένα μικρότερο, πιο συντηρητικό χριστιανικό κόμμα) και του PvdA (σοσιαλδημοκράτες). Το υπουργικό συμβούλιο, υπό την ηγεσία του Μπαλκενέντε, του χριστιανοδημοκράτη επικεφαλής και των τριών προηγούμενων κυβερνήσεων, συνάντησε πολύ γρήγορα εμπόδια, δεν ήταν πειστικό και διαλύθηκε μετά από τρία χρόνια στην εξουσία. Σε όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η κυβέρνηση καρκινο-

βατούσε, δεν κατάφερε να εμπνεύσει τον κόσμο και δεν έλαβε καμία σημαντική απόφαση. Εκτός από την έλλειψη καθαρού και πειστικού οράματος για το μέλλον, υπήρχαν εξαρχής τριβές μεταξύ χριστιανοδημοκρατών και σοσιαλδημοκρατών. Τα επίμαχα θέματα περιλάμβαναν την αποδυνάμωση των δικαιωμάτων σχετικά με τις απολύσεις, την αύξηση του ηλικιακού ορίου συνταξιοδότησης, τη διερεύνηση του ρόλου του ολλανδικού στρατού (επίσης υπό τον Μπαλκενέντε!) στον πόλεμο του Ιράκ και το ζήτημα του αν θα έπρεπε να υπάρξει, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, συνέχεια στη στρατιωτική αποστολή στην αφγανική επαρχία Ουρουζγκάν. Το τελευταίο αποτέλεσε τελικά το ζήτημα που έδωσε την ευκαιρία για την πτώση της κυβέρνησης το Φεβρουάριο του επόμενου χρόνου.

Το Σοσιαλιστικό Κόμμα

Στις γενικές εκλογές του Νοεμβρίου 2006, το ΣΚ κέρδισε τις 25 από τις 150 έδρες του ολλανδικού Κοινοβουλίου. Η εκλογική επιτυχία αντικατόπτριζε, προσωρινά, την τελευταία φάση μιας ταραχώδους ανόδου, η οποία συνεχιζόταν από τότε που το κόμμα μπήκε στη Βουλή για πρώτη φορά το 1994 με δύο βουλευτές, οι οποίοι αυξήθηκαν στους πέντε το 1998 και στους εννέα το 2002-2003.

Η αλματώδης αύξηση της επιρροής του ΣΚ αποτελούσε έκφραση της ανάγκης για ένα κόμμα που θα αντιστεκόταν στη νεοφιλελεύθερη πολιτική των σκληρών περικοπών, καλύπτοντας το κενό ανταγωνιστικής πολιτικής στα αριστερά (με ένα σοσιαλδημοκρατικό κόμμα το οποίο, σύμφωνα με τη δική του παραδοχή, «ταρακούνησε τα ιδεολογικά του φτερά», όπως λέμε στα ολλανδικά, ή «άλλαξε τις ρίγες του» και ένα κομμουνιστικό κόμμα το οποίο συγχωνεύθηκε ή, μάλλον, βυθίστηκε στην GroenLinks, την Πράσινη Αριστερά). Παράλληλα, αυτή η αύξηση οφειλόταν στη ρεαλιστική προσέγγιση του κόμματος (υποστήριξη σε οτιδήποτε θα μας πήγαινε μπροστά και ταυτόχρονα εμφανής παρουσία στο δρόμο), στη φρέσκια, σύγχρονη εικόνα του και σε έναν εξαιρετικά δημοφιλή αρχηγό με εργατική προέλευση, τον Γιαν Μαρίνισεν.

Παρά την τεράστια εκλογική του νίκη, που απέφερε τις 25 έδρες στο Κοινοβούλιο, και την ύπαρξη 140 παραρτημάτων και 50.000 μελών, το ΣΚ ετέθη εκτός κυβέρνησης από τους χριστιανοδημοκράτες και τους σοσιαλδημοκράτες. Οι αντίπαλοι του ΣΚ αντέστρεψαν επιδέξια την πραγματικότητα: Το κόμμα, είπαν, απέφευγε την ευθύνη της συμμετοχής στη διακυβέρνηση της χώρας. Εκτός από αυτό το ζήτημα, υπήρξε σημαντική απογοήτευση μεταξύ ενός μεγάλου τμήματος ψηφοφόρων του ΣΚ. Οι ελπίδες για αλλαγή –μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων, ομαλή λειτουργία του δημόσιου τομέα και αποχώρηση από το Ιράκ και το Αφγανιστάν, κοντολογίς ένα καλύτερο μέλλον για την επόμενη γενιά– διαψεύστηκαν. Το 2008, ο Γιαν Μαρίνισεν παραιτήθηκε από την αρχηγία και τον διαδέχθηκε η Άγκνες Καντ, της οποίας ο αγώνας για τις

υπηρεσίες υγείας, τόσο υπέρ των εργαζομένων όσο και υπέρ των ασθενών, εκτιμήθηκε ιδιαίτερα. Ωστόσο, παρά το συγκεκριμένο γεγονός και παρότι η Άγκνες και η Κοινοβουλευτική Ομάδα του ΣΚ δούλεψαν σκληρά και ενίσχυσαν την εικόνα του κόμματος με την αντίσταση στην ιδιωτικοποίηση των δημόσιων επιχειρήσεων ενέργειας και, μαζί με τα συνδικάτα, στην αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης, το ΣΚ έχασε έδαφος στις δημοσκοπήσεις. Έξω στους δρόμους, οι ακτιβιστές του ΣΚ αντιλήφθηκαν τις αιτίες αυτής της απώλειας. Παρότι το κόμμα συνέχισε να έχει την εκτίμηση του κόσμου ως προς την ιδεολογική και πολιτική στάση του, όλο και περισσότεροι άρχισαν να αμφιβάλλουν για το αν αποτελούσε εργαλείο που θα μπορούσε να φέρει την κοινωνική αλλαγή. Το ότι τελικά οι δημόσιες επιχειρήσεις ενέργειας πωλήθηκαν και το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης αυξήθηκε (με την υποστήριξη της ηγεσίας των συνδικάτων!) ενίσχυσε αυτή την εικόνα. Στις φετινές τοπικές εκλογές των αρχών του Μαρτίου, το ΣΚ έχασε έδαφος. Ο αριθμός των τοπικών συμβούλων που εξέλεξε έπεσε από τους 345 στους 276 και το κόμμα έχασε τη θέση του στις τοπικές κυβερνήσεις σημαντικών επαρχιακών πόλεων, όπως οι Αϊτχόβεν, Νίμεγκεν και Χάαρλεμ. Την επομένη των εκλογών η Καντ παραιτήθηκε από την αρχηγία για να ανοίξει το δρόμο για τον σχετικά άγνωστο βουλευτή Έμιλ Ρόμερ, δάσκαλο, κοινοβουλευτικό εκπρόσωπο και υπεύθυνο του κόμματος για τον τομέα των μεταφορών. Τρεις μήνες πριν από τις κοινοβουλευτικές εκλογές της 9ης Ιουνίου, οι δημοσκοπήσεις έδιναν στο ΣΚ οκτώ με εννιά έδρες.

Δεξιόστροφος λαϊκισμός

Τα τελευταία χρόνια η Ολλανδία έγινε μάρτυρας της ανόδου του Γκερτ Βίλντερς. Αν και ο δεξιόστροφος λαϊκισμός αρνείται επίμονα να δεχτεί προσκλήσεις από την «αριστερόστροφη» κρατική τηλεόραση και παραμένει σε απόσταση από τη δημόσια συζήτηση εκτός Κοινοβουλίου, έχει εν τούτοις κυριεύσει τη δημόσια συζήτηση εδώ και κάποια χρόνια. Παρά την απουσία του, υπάρχει συνεχής συζήτηση για αυτόν. Το 2004, ο Βίλντερς εγκατέλειψε το φιλελεύθερο VVD και τα επόμενα χρόνια, χωρίς να συμμετέχει σε κάποιο πραγματικό κόμμα μελών, εξελίχθηκε σε επιτυχημένο πολιτικό ρήτορα, του οποίου οι ικανότητες ως έμπειρου και προκλητικού συζητητή τού απέφεραν, στις εκλογές του Ιουνίου 2010, 24 από τις 150 έδρες του ολλανδικού Κοινοβουλίου. Αν και οι ρίζες του είναι στο νεοφιλελευθερισμό, τα τελευταία χρόνια έχει υιοθετήσει μεγάλο αριθμό δημοφιλών πολιτικών προτάσεων του ΣΚ, όπως η βελτίωση της φροντίδας των ηλικιωμένων, η παρουσία των αστυνομικών στους δρόμους αντί στα γραφεία και η αντίθεση στην αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης.

Παρότι πέρασε δεκατρία χρόνια στη Βουλή, ο Βίλντερς ξέρει να προβάλλει τον εαυτό του ως τον πολιτικό που γνωρίζει τις ανάγκες και τις απαιτήσεις των απλών ανθρώπων. Επιπλέον, ισχυρίζεται ότι όλα τα προβλήματα της Ολλανδίας

οφείλονται στον υπ' αριθμόν ένα εχθρό, το Ισλάμ. Οι νέοι από ολλανδομαροκινές οικογένειες που προκαλούν φασαρίες (ένα πραγματικό πρόβλημα σε κάποιες περιοχές), η επιβολή κλειτοριδεκτομής στις γυναίκες, οι ομοφυλόφιλοι και η «ισλαμική τρομοκρατία» κυριαρχούν στην πολιτική ατζέντα του.

Κατά την άποψη του, η «υφέρπουσα ισλαμοποίηση», την οποία αρνείται η ελίτ, αποτελεί θανάσιμη απειλή για το Ισραήλ και όλη την ελεύθερη Δύση. Η απάντησή του είναι η ακύρωση του Άρθρου 1 του Συντάγματος, που θεσπίζει την ισότητα των πολιτών, ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας ή σεξουαλικού προσανατολισμού, η απαγόρευση της μετανάστευσης και, ακόμη χειρότερα, ο επαναπατρισμός όλων των μουσουλμάνων μεταναστών, η πάταξη των μαροκινών «τρομοκρατών του δρόμου» (που προβλέπει ακινητοποίηση με πυροβολισμούς στα γόνατα, καθώς και χρησιμοποίηση του στρατού) και ο φόρος στη χρήση μαντίλας (ο επονομαζόμενος «kopvoddentax»). Οι σκληρές επιθέσεις του στο Ισλάμ οδήγησαν σε απειλές κατά της ζωής του και για χρόνια είχε ενταχθεί στο ολλανδικό κρατικό πρόγραμμα προστατευόμενων προσώπων.

Οι προσπάθειες των προοδευτικών δυνάμεων να σταματήσουν την άνοδο του Βίλντερς ή, κατά τον ίδιο, να τον «δαιμονοποιήσουν» έχουν αποδειχθεί έως τώρα αναποτελεσματικές. Ο χαρακτηρισμός του ως «κινδύνου για τη δημοκρατία», η καταγγελία του ως ρατσιστή ή η παρουσίαση των ομιλιών του ως επιθετικών έχουν οδηγήσει μόνο σε αύξηση της δημοτικότητάς του ως κριτικού του κατεστημένου, ως του ανθρώπου που τολμά να πει τα πράγματα ευθέως, ένα αγκάθι στα πλευρά της ελίτ.

Σε αντίθεση με άλλα κόμματα, το ΣΚ έχει υιοθετήσει μια μεθοδική στάση απέναντι στον Βίλντερς και το «προσωπικό» κόμμα του. Αντί να τον κατακεραυνώνει ιδεολογικά και να χρησιμοποιεί μεγάλα λόγια, το κόμμα επισήμανε πως πολλά από τα προβλήματα στα οποία ο Βίλντερς εστιάζει είναι πραγματικά προβλήματα, αλλά πως οι λύσεις που προτείνει είναι λανθασμένες. Οπωσδήποτε, πάντως, το κόμμα δεν αφήνει κανένα πεδίο παρεξήγησης της πολιτικής του αποκλείοντας οποιαδήποτε δομική συνεργασία με κόμματα που αμφισβητούν την ισότητα των ολλανδών πολιτών.

Οι εκλογές του Ιουνίου 2010

Εν μέρει εξαιτίας του γεγονότος ότι λίγους μήνες πριν τις βουλευτικές εκλογές εμφανίστηκαν κάποιες επιτροπές με προτάσεις για δραστική μείωση των εξόδων ώστε να επανέλθουν τα κρατικά χρέη σε αποδεκτό επίπεδο, η προεκλογική περίοδος περιστράφηκε, από το Μάρτιο ως το Μάιο, πρωτίστως γύρω από το ερώτημα του τι θα έπρεπε να περιλαμβάνει μια υπεύθυνη πολιτική λιτότητας και σε ποιους τομείς θα ήταν εφικτή μια εξοικονόμηση πόρων.

Στις βουλευτικές εκλογές η ύπαρξη ενός συνεκτικού προγράμματος είναι αναγκαία, αλλά εξίσου αν όχι περισσότερο σημαντικό είναι ο τρόπος παρουσί-σιάς του με όρους κατάλληλους για το ευρύτερο ακροατήριο. Έτσι, επειδή ο

νέος εκπρόσωπος τύπου του ΣΚ όχι μόνο έδειξε πως κατείχε τα θέματα, αλλά ήταν επίσης ετοιμόλογος και μιλούσε με χιούμορ, το ΣΚ φαινόταν στις δημοσκοπήσεις να κερδίζει δύο έδρες κάθε βδομάδα του τελευταίου μήνα, εξασφαλίζοντας τελικά 15 έδρες στις εκλογές. Ήταν μια επώδυνη απώλεια, δεδομένου ότι οι αντίστοιχες έδρες του 2006 ήταν 25, αλλά πρόκειται για ένα σεβαστό αποτέλεσμα σε σύγκριση με εκείνο που έδιναν οι δημοσκοπήσεις τέσσερις εβδομάδες πριν τις εκλογές, όπου το ΣΚ κέρδιζε μόνο 8 έδρες. Ήταν μια βελούδινη ήττα.

Η Δεξιά ήταν η νικήτρια των εκλογών, με το φιλελεύθερο VVD να κερδίζει 31 έδρες και το PVV του Βίλντερς 24. Το χριστιανοδημοκρατικό CDA, το οποίο, με μόνο μία μικρή διακοπή, κυβέρνησε τη χώρα από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (μερικές φορές με τους φιλελεύθερους και μερικές με τους σοσιαλδημοκράτες), έπεσε στις 21 έδρες, ενώ τα δύο μικρότερα χριστιανικά κόμματα κέρδισαν επτά. Από την Αριστερά βρέθηκαν στη Βουλή οι σοσιαλδημοκράτες με 30 έδρες, η Πράσινη Αριστερά με 10, το προοδευτικό φιλελεύθερο D66 επίσης με 10 και το Φιλοζωικό Κόμμα με 2.

Πολιτικοί και αναλυτές συμφώνησαν ότι με αυτά τα αποτελέσματα ήταν σχεδόν αδύνατος ο σχηματισμός νέας κυβέρνησης. Τρία σενάρια υπήρχαν τις πρώτες εβδομάδες: Το ένα ήταν η πιθανότητα μιας κυβέρνησης από το VVD (φιλελεύθερο), το PVV (Βίλντερς) και το CDA (χριστιανοδημοκράτες), το άλλο μιας κυβέρνησης από τα VVD, PvdA (σοσιαλδημοκράτες) και CDA ή αυτού που είναι γνωστό στην Ολλανδία ως «μοβ συμβούλιο», της Δεξιάς και της Αριστεράς, χωρίς τη συμμετοχή των χριστιανοδημοκρατών, και το τρίτο μιας κυβέρνησης από το VVD, το PvdA, το (φιλελεύθερο) D66 και την Πράσινη Αριστερά. Παρά το γεγονός ότι την παραμονή των εκλογών οι αρχηγοί τόσο του PvdA (Γιομπ Κοέν, πετυχημένος πρώην δήμαρχος του Άμστερνταμ και υποψήφιος πρωθυπουργός) όσο και της Πράσινης Αριστεράς διακήρυτταν πως θα κάνουν ό,τι μπορούν για να σχηματίσουν ένα υπουργικό συμβούλιο όσο πιο προοδευτικό γίνεται, επέλεξαν να συνεργαστούν με το D66, το οποίο ακολουθεί μια νεοφιλελεύθερη «εκσυγχρονιστική» ατζέντα υπό τον τίτλο «Οι σύγχρονοι άνθρωποι δεν δέχονται να τους πατρονάρουν».

Σχηματισμός της κυβέρνησης

Παρότι ο νικητής των εκλογών Μαρκ Ρούτε, ηγέτης του φιλελεύθερου VVD, είχε ανακοινώσει πως επιθυμούσε να σχηματίσει κυβέρνηση μέσα σε λίγες βδομάδες, χρειάστηκαν τελικά πάνω από τέσσερις μήνες. Οι πρώτες τρεις προσπάθειες δεν οδήγησαν πουθενά. Πρώτα απ' όλα, η «μοβ» παραλλαγή (το VVD, μαζί με το PvdA, το D66 και την Πράσινη Αριστερά, που θα είχαν συνολικά 81 έδρες) απέτυχε διότι ο Ρούτε δεν βρήκε ελκυστική την προοπτική της συνεργασίας του με τρία «προοδευτικά κόμματα». Μετά από αυτό, η δυνατότητα σχηματισμού μιας κεντρώας κυβέρνησης με τα VVD - CDA - PvdA (που θα κατείχε

το 55% των κοινοβουλευτικών εδρών) κατέρρευσε διότι οι σχέσεις μεταξύ των πρώην συμμαχικών κομμάτων CDA και PvdA ήταν τεταμένες. Και τελικά ο σχηματισμός ενός δεξιού υπουργικού συμβουλίου με το VVD και το CDA, υπό την ανοχή του PVV, αρχικά ναυάγησε από μια εσωτερική εξέγερση, αν και αυτή προσωρινά εκτονώθηκε με την αποχώρηση από το Κοινοβούλιο του προέδρου της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του CDA. Μετά την ακύρωση αυτής της τελευταίας επιλογής, η ΚΟ του CDA συμφώνησε να αξιολογήσει τα αποτελέσματα των διαπραγματεύσεων, χωρίς να αποκλείει εκ των προτέρων κάποιου τύπου συνεργασία με το PVV του Βίλντερς.

Στις αρχές Οκτωβρίου, οι διαπραγματεύσεις των κομμάτων κατέληξαν σε συμφωνία για το νέο κυβερνητικό πρόγραμμα. Η κυβέρνηση θα σχηματιζόταν από το VVD (φιλελεύθεροι) και το CDA (χριστιανοδημοκράτες), ενώ το κόμμα του Βίλντερς θα την στήριζε επισήμως χωρίς να συμμετέχει σε αυτή, διατηρώντας πλήρη ελευθερία δράσης στο πολιτικό παιχνίδι. Οι βασικές προγραμματικές αρχές περιλάμβαναν περικοπές 18 δισ. από τον προϋπολογισμό σε βάθος τεσσάρων χρόνων με τη μείωση του δημόσιου τομέα και της οικονομικής συνεισφοράς στους δήμους και την ΕΕ (και τα δύο μένει να διευκρινιστούν στο προσεχές μέλλον). Περισσότερο θιγμένοι θα είναι οι δημόσιοι υπάλληλοι (λόγω του παγώματος των μισθών τους), οι ασθενείς (υψηλότερες οικονομικές εισφορές με παράλληλη μείωση των παροχών υγείας), οι νέοι με περιορισμένη πρόσβαση στην αγορά εργασίας λόγω σωματικών ή διανοητικών προβλημάτων, οι επιδοτούμενες πολιτιστικές δραστηριότητες, οι δημόσιες τηλεπικοινωνίες και οι αναπτυξιακές πολιτικές. Τα αποκαλούμενα θετικά νέα («οι δεξιόι θα είναι πολύ ικανοποιημένοι», όπως το έθεσε ο αρχηγός των φιλελευθέρων, Ρούτε) είναι τα εξής: Η απαγόρευση του καπνίσματος σε μικρά μπαρ θα αναιρεθεί, το όριο ταχύτητας στις εθνικές οδούς θα αυξηθεί στα 130 χλμ. την ώρα, θα προσληφθούν τρεις χιλιάδες νέοι αστυνομικοί και πεντακόσιοι αστυνομικοί για ζώα, η μπούργκα θα απαγορευτεί (τη φορούν ήδη 170 γυναίκες σε όλη την Ολλανδία) και η μετανάστευση θα εμποδίζεται. Το PVV –ένα κόμμα χωρίς μέλη– και το VVD συμφώνησαν αμέσως ότι αυτό ήταν ένα καλό πρόγραμμα, ενώ οι χριστιανοδημοκράτες προχώρησαν σε ειδικό συνέδριο, που μεταδόθηκε ζωντανά και το παρακολούθησαν 700.000 άνθρωποι. Αν και περίπου το ένα τρίτο του συνεδρίου –μεταξύ αυτών σχεδόν όλοι οι μεγαλύτερης ηλικίας πρώην πρωθυπουργοί και υπουργοί– αντιτέθηκαν στη στρατηγική συμμαχία με το PVV του Βίλντερς, τελικά τα δύο τρίτα του συνεδρίου ενέκριναν τα αποτελέσματα των διαπραγματεύσεων (πολλοί από αυτούς διστακτικά, φοβούμενοι πως το κόμμα τους θα διαλυθεί).

Όπως φαίνεται πλέον, πρόκειται να σχηματιστεί κυβέρνηση του VVD και του CDA, με την ανοχή του PVV. Αυτό θέτει το ερώτημα ποιος χρησιμοποιεί ποιον. Οι υποστηρικτές της συνεργασίας πιστεύουν ότι η συμφωνία θα έχει μετριαστική επίδραση στον Βίλντερς και ότι το κόμμα του σταδιακά θα ενσωματωθεί στο ολλανδικό «συναϊνετικό μοντέλο» (poldermodel), στο οποίο κυ-

ριαρχεί η αντίληψη του πολιτικού «δίνω και παίρνω». Από την άλλη πλευρά, εκείνοι που αντιτίθενται σ' αυτό το ενδεχόμενο, που είναι λίγοι στο φιλελεύθερο VVD αλλά σημαντική μειοψηφία στο CDA, θεωρούν την επίσημη συνεργασία με ένα κόμμα που αμφισβητεί το ολλανδικό Σύνταγμα και την ισότητα των πολιτών ως ηθικά απαράδεκτη και πολιτικά επικίνδυνη, διότι νομιμοποιεί ένα πολιτικό ρεύμα το οποίο θα έπρεπε να καταπολεμάται.

Ποια η θέση του ΣΚ στο πλαίσιο αυτών των εξελίξεων; Ήδη πριν από τον Ιούνιο, ο αρχηγός του ΣΚ, Έμιλ Ρόμερ, αντιστάθηκε στην πίεση και προσπάθησε έντονα για το σχηματισμό μιας κεντροαριστερής κυβέρνησης με το CDA, το PvdA, την Πράσινη Αριστερά και το ΣΚ, που θα είχε τουλάχιστον το 51% των εδρών. Παρά το γεγονός πως οι άλλοι πολιτικοί αρχηγοί δεν το ήθελαν αυτό, η «εναλλακτική πρόταση Ρόμερ», όπως ονομάστηκε, αντιμετωπίστηκε τελικά από τους πολιτικούς και τα ΜΜΕ ως σοβαρό ενδεχόμενο προς συζήτηση. Ο αρχηγός του ΣΚ επισήμανε, υποστηρίζοντας την πρότασή του, την ευρεία κοινωνική υποστήριξη στην προσπάθεια εξόδου από την κρίση και την ελκυστικότητα της επιλογής του στην κοινωνική πτέρυγα του CDA, αυτούς που, λόγω των αρχών τους, είχαν τρομοκρατηθεί από την ιδέα της συνεργασίας με το PVV.

Μέχρι στιγμής, ο Γιομπ Κοέν του PvdA και η αρχηγός της Πράσινης Αριστεράς, Φέμκε Χάλσεμα, αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό το σχηματισμό μιας αριστερής εναλλακτικής κυβέρνησης, παρότι μεγάλο κομμάτι των υποστηρικτών τους είναι θετικό. Για μας, η αντιπολίτευση σε μια κυβέρνηση που φαίνεται αποφασισμένη να υποχρεώσει τους απλούς ανθρώπους να πληρώσουν την κρίση και να δώσει χώρο στο PVV, το οποίο θέλει να καταργήσει την ισότητα των ολλανδών πολιτών, αποτελεί βάση για τη διαμόρφωση μιας αριστερής εναλλακτικής πολιτικής. Αυτή μπορεί να υλοποιηθεί μόνο αν το μέλλον της χώρας μας δεν αφηθεί στους καριερίστες πολιτικούς, αλλά το πάρουν στα χέρια τους νέοι άνθρωποι με βάση την αλληλεγγύη, συνδικαλιστές, οικολόγοι και αγωνιστές για τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και η πλειονότητα των απλών ανθρώπων που δεν έχουν ανώτερη μόρφωση και υψηλό εισόδημα. Η βασική πρόκληση για το εγγύς μέλλον είναι να κερδηθούν οι απλοί άνθρωποι –μεταξύ των οποίων και η πλειονότητα των ψηφοφόρων του Βίλντερς προκειμένου να εκφράσουν τη δυσaréσκεια και το φόβο τους για το μέλλον– με την υπόσχεση μιας καλύτερης προοπτικής. Αυτό το πολιτικό εγχείρημα πρέπει να πραγματοποιηθεί όχι μόνο στη Βουλή, αλλά και έξω από αυτή, στις φτωχογειτονιές, τα προάστια, τα εργοστάσια και τα γραφεία.

Μέσα στα επόμενα χρόνια πρέπει να δημιουργηθούν μια προοδευτική εναλλακτική πρόταση και η απαραίτητη πολιτική συμμαχία που θα τη στηρίζει, πράγμα όχι εύκολο. Το πρώτο μικρό βήμα στο δεύτερο δεκαπενθήμερο του Σεπτεμβρίου έγινε από τον Ρόμερ, τον αρχηγό του ΣΚ. Το PvdA, η Πράσινη Αριστερά, το D66 και το ΣΚ προώθησαν κοινή εναλλακτική πρόταση απέναντι στις μεγάλες περικοπές των παροχών για τη φροντίδα των παιδιών, την εκπαί-

δευση, την ασφάλεια των πολιτών και τα προγράμματα πολιτογράφησης, αντιπροτείνοντας περικοπές στις αμυντικές δαπάνες, διατήρηση των φόρων επί των κερδών στο τωρινό τους επίπεδο και μείωση των επιδοτήσεων στις μεγάλες επιχειρήσεις. Οι προσεχείς μήνες θα δείξουν ποιο αντιπολιτευτικό κόμμα θα είναι πιο πειστικό στην προβολή εναλλακτικών επιλογών έναντι της δεξιάς κυβέρνησης και των πολιτικών της, που διευρύνουν το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών. Πάντως, πρόσφατες δημοσκοπήσεις δείχνουν πως το προβάδισμα του PvdA επί του ΣΚ δεν είναι μεγαλύτερο από 2,5%.

Μετάφραση: Σταύρος Παναγιωτίδης

Οι έλληνες μισθωτοί απέναντι στην κρίση και το Μνημόνιο

Πέτρος Λινάρδος-Ρυλμόν

1. Εισαγωγή

Η υλοποίηση των πολιτικών που περιλαμβάνονται στο Μνημόνιο, το οποίο συμφωνήθηκε μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της «τρίοικας», της συνεργασίας δηλαδή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δεν έχει μόνο άμεσες οδυνηρές επιπτώσεις για τους εργαζόμενους και τα λαϊκά στρώματα, αλλά και για την παραγωγική δραστηριότητα της οικονομίας. Διαφαίνονται ήδη οι μακροχρόνιες αρνητικές επιπτώσεις για την ικανότητα αποκατάστασης ισορροπιών σε ό,τι αφορά την κατανομή του εισοδήματος και του πλούτου, τα δημόσια οικονομικά και τις κοινωνικές υπηρεσίες, την παραγωγή και την απασχόληση, τη σχέση της ελληνικής οικονομίας με τον υπόλοιπο κόσμο.

Το θέμα του δημόσιου χρέους βρίσκεται στο επίκεντρο των συζητήσεων για μια εναλλακτική στρατηγική, καθώς μόνο η πληρωμή των τόκων του χρέους αυτού υπερβαίνει πλέον το 5% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος ετησίως και θα υπερβεί το 8% το 2014. Μεταξύ των αναλυτών που ανήκουν στο χώρο της Αριστεράς δεν υπάρχει ομοφωνία σχετικά με τη μέθοδο αντιμετώπισης του προβλήματος αυτού. Απόψεις για άμεση άρνηση πληρωμών συνυπάρχουν με απόψεις που αναδεικνύουν τις δυνατότητες αναδιαπραγμάτευσης, ενώ ένα μέρος των αναλυτών αυτών προσεγγίζουν το θέμα από την πλευρά των πολιτικών προϋποθέσεων για την υιοθέτηση της μιας ή της άλλης εκδοχής.

Είναι γεγονός ότι η κυρίαρχη στην Ευρώπη πολιτική για τη διαχείριση του δημόσιου χρέους επιδιώκει να διευρύνει ακόμη περισσότερο την ανισότητα της κατανομής του εισοδήματος, που είχε ήδη διευρυνθεί κατά την 30ετία της νε-

οφιλελεύθερης παντοδυναμίας. Η διαγραφή μέρους των δημοσίων χρεών και η έντονη αντίστροφη ανακατανομή μέσω της φορολογίας είναι τα εργαλεία που θα αποτελούσαν ένα πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση της εξεύρεσης πόρων και της διαμόρφωσης των πολιτικών προϋποθέσεων για την υλοποίηση στρατηγικών βασισμένων στην αρχή της κοινωνικής αλληλεγγύης, ικανών να διαμορφώσουν επίσης βιώσιμες ισορροπίες στον παραγωγικό και περιβαλλοντικό τομέα.

Η ελληνική περίπτωση είναι με το δικό της τρόπο αποκαλυπτική για το πώς η επικράτηση του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου και της μεταφοράς πόρων προς τα κέρδη και τα ανώτερα εισοδήματα, και πόσο μάλλον η επιτάχυνση αυτής της τάσης με το Μνημόνιο, έχει οδηγήσει και οδηγεί αυτή τη στιγμή σε αποδυνάμωση των όποιων αναπτυξιακών εργαλείων, σε συστηματική αποδόμηση του κοινωνικού κράτους και του θεσμικού πλαισίου προστασίας της εργασίας, αλλά και σε αποδιάρθρωση κοινωνικών συμμαχιών και κοινωνικών ιστών. Η έντονη εξατομίκευση μεγάλου ποσοστού των εργαζομένων, με την έννοια της απώλειας σχέσης με προστατευτικά οργανωτικά ή θεσμικά πλαίσια, η όξυνση των διαφοροποιήσεων στο εσωτερικό της κατηγορίας των μισθωτών, η απόσπαση γραφειοκρατιών με ειδικά συμφέροντα και στρατηγικές αποτελούν παράγοντες που κάνουν εξαιρετικά δύσκολη την απάντηση στην επιθετικότητα του κεφαλαίου.

Μια νέα προσέγγιση της οικοδόμησης ενός κινήματος αντίστασης είναι αναγκαία. Χρειάζεται ταυτόχρονα επαναπροσδιορισμός των αναγκών, αλλά και επανασύνδεση των πολιτικών σχημάτων με τον τρόπο που αντιδρά και σκέφτεται η κοινωνία. Η ανασυγκρότηση των κοινωνικών κινήματων δεν μπορεί να βασιστεί σε παλαιές δομές και μεθόδους, οπότε είναι επιτακτικό να ξεκινήσει από τη βάση της κοινωνίας, να θέσει με επίκαιρους τρόπους τις συλλογικές ανάγκες, να προχωρήσει σε νέες προγραμματικές συνθέσεις, ικανές να δημιουργήσουν νέες κοινωνικές συμμαχίες, αρκετά ισχυρές ώστε να εκφραστούν σε κεντρικό πολιτικό επίπεδο. Προγραμματικές συνθέσεις που θα μπορέσουν να πάρουν πλέον υπόψη τους τις προτεραιότητες της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής και της επιδίωξης νέων μορφών κοινωνικής αλληλεγγύης, ώστε να διαμορφωθεί ένα βιώσιμο οικονομικό σύστημα.

2. Η πολιτική του Μνημονίου και οι εκτροπές της

Το Πρόγραμμα Οικονομικής Πολιτικής, που εφαρμόζεται μετά το Μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ ελληνικής κυβέρνησης και «τρίοικας», δεν εμφανίζεται μόνο ως πρόγραμμα αποκατάστασης των δημοσιονομικών ισορροπιών και εξυπηρέτησης του χρέους, αλλά και ως σύνολο πολιτικών μεταρρυθμιστικού χαρακτήρα για όλους τους τομείς της οικονομίας. Εμφανίζεται ως το πρόγραμμα που η Ελλάδα περίμενε για να ανανεώσει τους φθαρμένους θεσμούς και τα εργαλεία πολιτικής, προβάλλεται ως το αποκορύφωμα της «εκσυγχρονιστι-

κής» Μεγάλης Ιδέας. Αυτή η αντίληψη τροφοδοτεί προφανώς και την πίστη της σοσιαλιστικής κυβέρνησης σε ένα πακέτο μέτρων που θα καταδίκασαν χωρίς διαταγμό οι έλληνες σοσιαλιστές λίγους μήνες πριν.

Όμως, οι εξελίξεις τρεις μήνες μετά την έναρξη εφαρμογής αυτού του προγράμματος δείχνουν ότι, μαζί με τις άμεσες οδυνηρές επιπτώσεις για τον κόσμο της εργασίας και τις προβλέψεις για διατήρηση υψηλού ποσοστού ανεργίας (γύρω στο 15% επισήμως) από το 2011 ως το 2013, υπάρχουν βάσιμες αμφιβολίες για το κατά πόσο θα υλοποιηθούν οι δημοσιονομικοί στόχοι και θα αποδώσουν οι συνταγές για την ανταγωνιστικότητα και την τόνωση των εξαγωγών. Επομένως, γεννιούνται αμφιβολίες και για το κατά πόσο θα δημιουργηθούν οι συνθήκες για έξοδο από την ύφεση. Επίσης, μπορεί να αναμένουμε ότι οι μειώσεις μισθών στη δημόσια διοίκηση θα έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην αποτελεσματικότητά της κυρίως στον κρίσιμο τομέα της φορολογικής πολιτικής.

Σύμφωνα με τις πλέον πρόσφατες προβλέψεις –αυτές που περιλαμβάνονται στον Προϋπολογισμό του 2011– θα συνεχιστεί η υποχώρηση της δραστηριότητας το έτος αυτό, αλλά θα ξεκινήσει μια ανάκαμψη το 2012 (1,1%) και θα συνεχιστεί το 2013 (2,1%). Το 2012 θα είναι το έτος που θα διαμορφωθεί ένα πρωτογενές πλεόνασμα του Δημοσίου, ενώ το δημόσιο χρέος θα αρχίσει να μειώνεται (εκτιμήσεις του ΔΝΤ) από το 2014. Το κύριο χαρακτηριστικό των προβλέψεων για το ΑΕΠ είναι ότι εξαρτώνται καθοριστικά από αισιόδοξες προβλέψεις για τις εξαγωγές (6,1% το 2011, 5,7% το 2012 και 7,3% το 2013), που αποτελούν την κινητήρια δύναμη της δειλής ανάκαμψης, καθώς όλα τα υπόλοιπα συστατικά της ζήτησης αδυνατούν να οδηγήσουν προς αυτή την κατεύθυνση.

Ο μεσοπρόθεσμος προγραμματισμός για τα δημόσια οικονομικά χαρακτηρίζεται από πολύ περιορισμένες φιλοδοξίες σχετικά με την αύξηση των εσόδων, λόγω μιας φορολογικής πολιτικής που δεν επιδιώκει αναδιανομή των φορολογικών βαρών σε βάρος των ανώτερων εισοδημάτων και χαρακτηρίζεται, επίσης, από τη στήριξη της μείωσης του ελλείμματος και της δημιουργίας πρωτογενούς πλεονάσματος στη μείωση των δαπανών. Ωστόσο, οι εξελίξεις σε αυτό τον τομέα το 2010 δείχνουν ότι υπάρχουν προβλήματα. Κατά το έτος αυτό, οι δαπάνες μειώθηκαν κατά 3 μονάδες του ΑΕΠ, λόγω κυρίως των περικοπών στους μισθούς των δημόσιων υπαλλήλων και τις συντάξεις, αλλά τα έσοδα δεν μπόρεσαν να πετύχουν τους στόχους και, όπως αναφέρει η έκθεση του ΔΝΤ (Σεπτέμβριος 2010), η υστέρηση θα φτάσει για το έτος τα 4 δισ. ευρώ, τα οποία όμως θα αντισταθμιστούν με μείωση των τρεχουσών δαπανών. Η υστέρηση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στη χαμηλή απόδοση των αυξήσεων του ΦΠΑ, λόγω, αφενός, της ύφεσης και, αφετέρου, της ανεπάρκειας των εισπρακτικών μηχανισμών. Για το 2011, η αύξηση της φορολογίας εισοδήματος θα είναι μόνο 700 εκατ. ευρώ, θα υπάρξει μια έκτακτη εισφορά των πολύ κερδοφόρων επιχειρήσεων (1 δισ.), αλλά οι υπόλοιπες αυξήσεις (5 δισ. επιπλέον) θα εξαρτηθούν από το ΦΠΑ, άλλους έμμεσους φόρους και πληρωμές προστίμων, δηλαδή από

αμφίβολης αποδοτικότητας μέτρα, λόγω της ανεπάρκειας των υπηρεσιών ελέγχου και είσπραξης φόρων.

Οι αισιόδοξες προβλέψεις για την επιτάχυνση της αύξησης των εξαγωγών από το 2011 βασίζονται σε μια σειρά υποθέσεις που δύσκολα μπορεί να θεωρηθούν βάσιμες. Δεν είναι, κατ' αρχάς, φρόνιμο να περιμένει κανείς σήμερα επιτάχυνση της ανάκαμψης στις εξαγωγικές αγορές της Ελλάδας. Κατά δεύτερο λόγο, οι μειώσεις μισθών στον ιδιωτικό τομέα, που οφείλονται σε πολιτικές επιλογές, και η εγκαθίδρυση με το Μνημόνιο καθεστώτος πλήρους ευελιξίας στην αγορά εργασίας και ανασφάλειας, λόγω ταχείας αύξησης της ανεργίας, δεν μπορούν να ανατρέψουν θεαματικά την πτωτική εξέλιξη της ανταγωνιστικότητας. Πρόκειται για μια χώρα που έχει απολέσει παραγωγικό ιστό και έχει χάσει αγορές σε προϊόντα και υπηρεσίες, οπότε η ανταγωνιστική θέση δεν είναι κατά κύριο λόγο συνάρτηση των χαμηλών αμοιβών.

Βέβαια, είναι προφανές ότι το Πρόγραμμα Οικονομικής Πολιτικής δεν έχει λύσεις σχετικά με το πραγματικό πρόβλημα της ύπαρξης μη ανταγωνιστικών αγορών. Η εμμονή στην προσπάθεια να «ανοίξουν» κλειστά επαγγέλματα, επαγγέλματα δηλαδή με φραγμούς εισόδου ή καθορισμένες αμοιβές, δεν μπορεί να αντιμετωπίσει το σύνολο του προβλήματος. Για το 2010, προβλέπεται ότι ο δείκτης τιμών καταναλωτή θα αυξηθεί κατά 4,6%, παρά τη μείωση του ΑΕΠ κατά 4%. Πρόκειται για το αποτέλεσμα της μεταφοράς στον καταναλωτή των φορολογικών αυξήσεων (ΦΠΑ), που δείχνει όμως ότι ακόμα και σε περίοδο ύφεσης λειτουργούν αποτελεσματικά οι μονοπωλιακές και ολιγοπωλιακές συμπεριφορές, ακόμα και σε κλάδους με μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων. Ο πληθωρισμός κερδών είναι, εξάλλου, μετά την είσοδο στην ΟΝΕ μόνιμο χαρακτηριστικό του ελληνικού οικονομικού τοπίου, που ευθύνεται τόσο για τα υψηλά κέρδη των επιχειρήσεων όσο και για τη μείωση της ανταγωνιστικότητάς τους.

Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση του Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, είναι εμφανής ο κίνδυνος μιας παρατεταμένης ύφεσης, λόγω της αδυναμίας της οικονομίας να περάσει σε μια φάση προοδευτικής μείωσης του χρέους. Κυκλοφορούν ήδη στον τύπο εκτιμήσεις για επιμήκυνση της αποπληρωμής του δανείου του Μηχανισμού Στήριξης, καθώς και για την πιθανή αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους. Το ίδιο Ινστιτούτο εκτιμά επίσης ότι η ανεργία το 2011 θα φτάσει το 20% και θα ξεπεράσει το όριο του ενός εκατομμυρίου, ενώ η σωρευτική μείωση των μέσων αποδοχών τη διετία 2010-2011 θα φθάσει το 25%. Ο συνδυασμός όμως των μέτρων για την ευελιξία στην αγορά εργασίας και την κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων, από τη μία μεριά, και της ραγδαίας αύξησης της ανεργίας, από την άλλη, επεκτείνουν τη μερική και πρόσκαιρη απασχόληση, αλλά και την επέκταση της αδήλωτης εργασίας τόσο των ελλήνων όσο και των αλλοδαπών εργαζόμενων. Ο κόσμος της εργασίας περνάει στην Ελλάδα σε μια νέα εποχή και, αν συνεχιστούν οι σημερινές τάσεις, θα χάσει πλέον κάθε επαφή με το «ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο».

3. Η συζήτηση για το χρέος

Η υπερχρέωση της οικονομίας είναι μια κατάσταση η οποία επιβάλλει, σε τελική ανάλυση, την απώλεια ενός μέρους του ενεργητικού της. Ένα μέρος του ενεργητικού δεν αντιστοιχεί σε δυνατότητες της πραγματικής οικονομίας και πρέπει επομένως να διαγραφεί. Όταν εξετάζεται η περίπτωση μιας εθνικής οικονομίας στο διεθνές περιβάλλον και όταν εξετάζεται το δημόσιο χρέος που οφείλεται κυρίως σε ξένες τράπεζες, η διαγραφή αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, που αποτελούν συνδυασμούς δύο ακραίων εκδοχών: Της διαγραφής του χρέους προς τράπεζες εκτός της εθνικής οικονομίας ή της απώλειας ενεργητικού στο εσωτερικό της εθνικής οικονομίας. Όμως, η απώλεια πλούτου στο εσωτερικό της εθνικής οικονομίας μπορεί να αφορά διαφορετικές τάξεις και διαφορετικούς τομείς δραστηριοτήτων.

Δεν είναι, επομένως, τυχαίο ότι η συζήτηση στην Ελλάδα στο χώρο της Αριστεράς (αλλά και ευρύτερα) για τον τρόπο αντιμετώπισης του δημόσιου χρέους έχει φέρει αντιμέτωπους αυτούς που υποστηρίζουν κατά προτεραιότητα τη διαγραφή του χρέους με αυτούς που υποστηρίζουν κυρίως την αναδιανομή εισοδήματος σε βάρος του κεφαλαίου και των ανώτερων εισοδημάτων. Όταν όμως προσπαθεί να δει κανείς τι σημαίνει αυτή η αντιπαράθεση για το πεδίο της πολιτικής και ποια είναι για τη μια ή την άλλη εκδοχή τα εμπόδια και τα δυνητικά αποτελέσματα, τότε φαίνεται πλέον καθαρά ότι δεν πρόκειται για μια τεχνική συζήτηση. Η μονομερής διαγραφή μέρους του χρέους ή ακόμα και η μονομερής επιδίωξη μιας αναδιάρθρωσής του θέτει αυτομάτως μια μικρή οικονομία σαν την ελληνική σε δυσμενή θέση, εκτός αν έχει διαμορφωθεί σε διεθνές επίπεδο ευνοϊκός συσχετισμός δυνάμεων. Η έντονη αναδιανομή εισοδήματος, από την άλλη μεριά, απαιτεί ριζικές ανατροπές στον εσωτερικό ταξικό συσχετισμό δυνάμεων που δεν μπορούν παρά να είναι αποτέλεσμα μαχητικών κοινωνικών αγώνων.

Η μονομερής διαγραφή του χρέους έχει υποστηριχθεί από ομάδες της Αριστεράς στην Ελλάδα, αλλά και έγκυρους αναλυτές ως η ριζοσπαστική διέξοδος, η λύση του γόρδιου δεσμού. Πρόκειται για μια θέση που υποτιμά τις επιπτώσεις που θα έχουν τα αντίποινα και η απομόνωση της οικονομίας και του εγχώριου τραπεζικού συστήματος, χωρίς να απαντάει σε δύο κρίσιμα ερωτήματα: Ποια θα είναι η κυβέρνηση που θα πάρει αυτή την απόφαση και πώς η επιδείνωση της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης που θα προκύψει θα προκαλέσει την ανασύνταξη και την αποτελεσματική παρέμβαση των κοινωνικών κινημάτων. Δεν είναι βέβαια ακατανόητο για την κουλτούρα της Αριστεράς ότι στις σημερινές συνθήκες αναζητείται ένα κεντρικό «απελευθερωτικό», για να μην πούμε «εθνικοαπελευθερωτικό» σύνθημα, το οποίο θα επέτρεπε σε μικρές πολιτικές δυνάμεις να αποκτήσουν πρωτεύοντα ρόλο.

Από την άλλη μεριά, όμως, η διαγραφή μεγάλου μέρους του δημόσιου και ιδιωτικού χρέους στο σημερινό υπερχρεωμένο καπιταλισμό αποτελεί στρατηγικής σημασίας επιλογή. Μπορούμε να πούμε ότι η διαδικασία αυτή έχει ήδη

ξεκινήσει, καθώς σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αξιολογεί πολύ κάτω της ονομαστικής τους αξίας τα κρατικά ομόλογα που δέχεται από τις εμπορικές τράπεζες. Αλλά και πάλι η διαγραφή αυτή θα έχει διαφορετικά αποτελέσματα ανάλογα με τις πολιτικές συνθήκες στις οποίες θα πραγματοποιηθεί. Ακόμα κι αν επικρατήσει στην Ευρώπη η άποψη ότι για τις υπερχρεωμένες χώρες του «Νότου» είναι αναγκαία η περικοπή των χρεών τους, αυτό δεν σημαίνει ότι θα αλλάξει το συνολικό νεοφιλελεύθερο πλαίσιο, που αναμένεται να ενισχυθεί με την αναθεωρημένη εκδοχή του Συμφώνου Σταθερότητας. Τα κοινωνικά κινήματα στις χώρες αυτές θα χρειαστεί να διεκδικήσουν κάτι παραπάνω από την άμβλυνση των μέτρων που υιοθετούνται στο πλαίσιο των πολιτικών διαχείρισης των δημόσιων χρεών.

Η δυσκολία που παρουσιάζει η εσωτερική αναδιανομή εισοδήματος οφείλεται στο ότι, ενώ από τεχνική άποψη είναι απλώς μια μεταφορά πόρων από τα υψηλά εισοδήματα και κέρδη προς τα δημόσια ταμεία, οι πολιτικές προϋποθέσεις για να συμβεί κάτι τέτοιο δεν μπορεί να συνδέονται μόνο με το στόχο της εξυπηρέτησης του χρέους. Η δυνατότητα να πάρει κινήματα χαρακτηριστικά αυτό το αίτημα εξαρτάται από τις κινητοποιήσεις που θα διεκδικήσουν ταυτοχρόνως την αφιέρωση περισσότερων πόρων σε κοινωνικές δαπάνες και επενδύσεις οι οποίες υπηρετούν τη βιώσιμη ανάπτυξη. Εξαρτάται, δηλαδή, από μια πολύπλευρη διαδικασία ανακατανομής πόρων στο σύνολο της οικονομίας, η οποία είναι συνάρτηση της ικανότητας των κοινωνικών αγώνων να αποκτήσουν προγραμματικά χαρακτηριστικά, τα οποία να αντιστοιχούν σε κοινωνικές και αναπτυξιακές ανάγκες της σημερινής περιόδου.

Υπάρχουν στοιχεία τα οποία δείχνουν ότι η ανισότητα της κατανομής του εισοδήματος αποτελεί στην Ελλάδα διαρθρωτικό χαρακτηριστικό, το οποίο μάλιστα ευθύνεται για τη διολίσθηση της οικονομίας προς την κατάσταση της ταχείας αύξησης των δημόσιων ελλειμμάτων. Όπως αναφέρει η έκθεση του Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η πραγματική φορολογική επιβάρυνση των επιχειρηματικών κερδών και των εισοδημάτων από κεφάλαιο ήταν στην Ελλάδα το 2006 15,9% (το μισό του ευρωπαϊκού μέσου όρου), ενώ η πραγματική φορολογική επιβάρυνση της εργασίας ήταν το ίδιο έτος 35,1%, ποσοστό αντίστοιχο με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Επίσης, η αναλογία καθαρού λειτουργικού πλεονάσματος και αμοιβών της εργασίας ήταν το 2009, για το σύνολο της οικονομίας, 0,43 στην Ελλάδα έναντι 0,25 στην ευρωζώνη. Η αναλογία ακαθάριστου λειτουργικού πλεονάσματος και αμοιβών της εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα ήταν, το ίδιο έτος, 1,29 στην Ελλάδα (το υψηλότερο μέγεθος της ευρωζώνης) έναντι 0,62 στη Γερμανία και 0,45 στη Γαλλία.

Το Πρόγραμμα Οικονομικής Πολιτικής, ως σύνολο πολιτικών για την αντιμετώπιση της υπερχρέωσης της οικονομίας, δεν είναι απλώς μια επιλογή διεθνών οργανισμών ή της κυβέρνησης, καθώς εκφράζει και τον τρόπο με τον οποίο η πολιτική και οικονομική ελίτ, καθώς και οι κοινωνικές ομάδες που

έχουν συμμαχήσει με αυτή, βλέπουν το θέμα των θυσιών για την εξυπηρέτηση και μείωση του χρέους. Παρά τις εξαγγελίες για καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, τα μέτρα αύξησης της φορολογίας εισοδήματος είναι πολύ περιορισμένα (10% των φορολογικών αυξήσεων το 2011), την ίδια στιγμή που καταρρέουν τα εισοδήματα των μισθωτών τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, καθώς είναι δεδομένο ότι αυτοί θα πληρώσουν την κρίση με τις μειώσεις εισοδήματος και την ανεργία. Η ανατροπή αυτού του αδυσώπητου συσχετισμού δυνάμεων είναι το ζητούμενο για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της υπερχρέωσης. Ένας συσχετισμός δυνάμεων που δεν πρόκειται να αλλάξει αν η χώρα επιτύχει απλώς, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, τη μείωση του δημόσιου χρέους.

4. Η διάσταση της πολιτικής έκφρασης κοινωνικών αναγκών

Η ευκολία με την οποία επιβλήθηκε στην Ελλάδα ένα τόσο σκληρό πρόγραμμα επιβάρυνσης των μισθωτών και των λαϊκών τάξεων οφείλεται προφανώς στο ότι το πλαίσιο διαμόρφωσης των κοινωνικών πολιτικών, το οποίο φαινόταν να ισχύει ως τώρα, ήταν εξαιρετικά εύθραυστο. Η υιοθέτηση ενός κοινωνικού συμβολαίου φορντικού τύπου, το οποίο φάνηκε να ενισχύεται με την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και να οδεύει προς την ολοκλήρωσή του μέσω της επικράτησης μιας «εκσυγχρονιστικής» ιδεολογίας στην πολιτική ελίτ, οδηγήθηκε, αντίθετα, σε έναν ιδιότυπο εκφυλισμό που έβαλε στο περιθώριο αυτούς τους οποίους θα έπρεπε κυρίως να ωφελήσει. Η μεγάλη μάζα των εργαζομένων βρέθηκε απέναντι στην κρίση χωρίς τη δυνατότητα αξιοποίησης μηχανισμών πίεσης και διαπραγμάτευσης.

Η οικονομική πολιτική που ασκήθηκε την τελευταία 15ετία ήταν στην πραγματικότητα συνδυασμός ενός οράματος «εξευρωπαϊσμού», με την έννοια της εγκατάστασης θεσμικών λειτουργιών που χαρακτήριζαν την ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της «χρυσής» 30ετίας, και σταδιακής επιβολής των λογικών της αγοράς, της απορύθμισης και της αναδιανομής του εισοδήματος προς όφελος των μεσαίων και ανώτερων εισοδημάτων. Αποτέλεσμα δεν ήταν μόνο η επιδείνωση κατά την περίοδο αυτή της σχετικής θέσης της πλειονότητας των μισθωτών, αλλά και η ενίσχυση μιας μεσαίας επιχειρηματικής τάξης μέσω αναδιανεμητικών ή πελατειακών μηχανισμών, η ενίσχυση της θέσης ιδιαίτερων κατηγοριών μισθωτών του ευρύτερου δημόσιου τομέα και, παράλληλα, η έντονη τάση αυτονόμησης συνδικαλιστικών γραφειοκρατιών.

Το Πρόγραμμα Οικονομικής Πολιτικής συνέχισε και ολοκληρώνει την απορύθμιση της αγοράς εργασίας, αλλά συγχρόνως επέβαλε μια ριζική αλλαγή πολιτικής ως προς τις κατηγορίες προνομιούχων μισθωτών, οι οποίες διατηρούσαν προηγουμένως στενές και αποδοτικές σχέσεις με τις διάφορες μορφές της κρατικής εξουσίας. Μπροστά στις εξελίξεις αυτές, το θεσμικό συνδικαλιστικό κίνημα έχει βρεθεί σε πρωτόγνωρη κατάσταση, καθώς εκφράζει ελάχιστα τη μεγάλη μάζα των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα, έχει χάσει τις προνομιακές

σχέσεις του με την πολιτική εξουσία και υπονομεύεται από τις στρατηγικές εξόδου μεμονωμένων γραφειοκρατιών. Αντιμετωπίζει, βέβαια, προβλήματα, όπως και σε άλλες χώρες, σε ό,τι αφορά εναλλακτικές πολιτικές που είναι δυνατό να προταθούν, συγχρόνως, όμως, έχει χάσει τη δύναμη κρούσης του, όπως δείχνουν οι περιορισμένες δυνατότητες οργάνωσης μαζικών κινητοποιήσεων, όταν τις συγκρίνουμε με τις συγκεντρώσεις του 2001 που ανέτρεψαν την τότε προσπάθεια αμφισβήτησης ασφαλιστικών δικαιωμάτων από μια σοσιαλιστική κυβέρνηση.

Η υλοποίηση του προγράμματος του Μνημονίου συνεπάγεται ριζική αναδιάρθρωση των κοινωνικών συμμαχιών, που κύριο άξονα έχει τη συσπείρωση όλων των επιχειρηματικών κατηγοριών γύρω από ένα πρόγραμμα αποδιοργάνωσης της αγοράς εργασίας, ιδιωτικοποίησης των κοινωνικών υπηρεσιών και των υποδομών, ενίσχυσης της κερδοφορίας. Και εφόσον η υλοποίηση αυτού του προγράμματος πραγματοποιηθεί σε συνθήκες στασιμότητας ή ύφεσης κατά το προβλεπόμενο μέλλον, η χωρίς όρους υποστήριξη της επιχειρηματικής δράσης σε αυτές τις συνθήκες θα σημαίνει (όπως είναι ήδη ορατό) τη ραγδαία, εκ των πραγμάτων, αποδυνάμωση του νομοθετικού πλαισίου που υπάρχει ακόμα για την προστασία της εργασίας, την κοινωνική προστασία και την προστασία του δημόσιου συμφέροντος.

Η προθυμία με την οποία το ΠΑΣΟΚ υιοθέτησε και υποστήριξε το πρόγραμμα του Μνημονίου δεν πρέπει να αποτελεί έκπληξη, καθότι τα στελέχη του είχαν μέσω μιας μακράς διαδικασίας εξοικειωθεί με την ικανοποίηση των αιτημάτων του επιχειρηματικού κόσμου και την αποδοχή των πολιτικών που αποδυναμώνουν τον κόσμο της εργασίας, ενώ έχουν πλέον εξασθενήσει οι δεσμοί του κόμματος με κατηγορίες του πληθυσμού που δεν κατέχουν διοικητικές θέσεις ή δεν ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα. Με αυτό τον τρόπο, το ΠΑΣΟΚ χάνει και τα τελευταία υπολείμματα σοσιαλδημοκρατικών χαρακτηριστικών, για να μετατραπεί σε ένα κόμμα εξουσίας που βασίζεται στην αδράνεια των κοινωνικών δυνάμεων που κάποτε εξέφραζε. Η επιλογή του νέου αρχηγού της Νέας Δημοκρατίας να καταδικάσει το Μνημόνιο και να εμφανίζεται ταυτοχρόνως ως ο πλέον μαχητικός υποστηρικτής του κόσμου των επιχειρήσεων αποτελεί έναν ευφυή συνδυασμό ανταπόκρισης στα αιτήματα κεφαλαίου και επιχειρηματιών εν γένει και προσπάθειας κεφαλαιοποίησης της λαϊκής δυσάρεσκειας, ενώ χαϊδεύονται και οι εθνικιστικές οπτικές, που είναι πάντα αξιοποιήσιμες στην Ελλάδα.

Σε αυτές τις συνθήκες, που χαρακτηρίζονται από την κρίση του συνδικαλιστικού κινήματος και την αυτοαναιρέση της σοσιαλδημοκρατίας, δεν είναι παράδοξο ότι και ο χώρος της Αριστεράς συναντάει μεγάλες δυσκολίες στο να αναδείξει εναλλακτικές πολιτικές κατευθύνσεις. Η κουλτούρα της Αριστεράς είναι ακόμα έντονα σηματοδομένη από την αναπτυξιακή προσέγγιση των κοινωνικών ζητημάτων, από την πεποίθηση ότι υπάρχει μια βασιλική οδός που θα χαραχθεί με τις πιέσεις των κοινωνικών αγώνων ή τις επαναστατικές

ανατροπές. Ο εγκλωβισμός σε αυτή την κουλτούρα οδηγεί στην επανάληψη πολιτικών προτάσεων ή μεθόδων πάλης του παρελθόντος. Ή ακόμα και σε μια φυγή προς την προσμονή μαζικών ριζοσπαστικών κινητοποιήσεων που θα οδηγήσουν σε κυβερνητικές ή καθεστωτικές αλλαγές, οι οποίες θα αποκτήσουν –άγνωστο πώς– τη δυνατότητα να απαντήσουν στις ανάγκες και τα αιτήματα της κοινωνίας. Σε αυτή τη λογική εντάσσεται και η προπαγάνδη της μονομερούς άρνησης εξυπηρέτησης του χρέους.

Καθ' όλη την τελευταία περίοδο πριν το Μνημόνιο, που χαρακτηρίζεται ήδη από την αποδυνάμωση του συνδικαλιστικού κινήματος, η Αριστερά δεν μπόρεσε να αναδειχθεί σε ενοποιημένο και αποτελεσματικό πόλο ανασυγκρότησης των κοινωνικών αγώνων. Παρέμεινε ετεροκαθορισμένη σε σχέση με τις πλειοψηφικές ηγεσίες, δεν μπόρεσε να επωμιστεί μια ανασύνθεση σε νέες βάσεις και επωφελήθηκε σε μικρό βαθμό από αυθεντικές μεμονωμένες προσπάθειες δημιουργίας νέων συνδικαλιστικών οργανώσεων, εξαιτίας κυρίως του οργανωτικού κατακερματισμού που μεταφέρθηκε από τις σχέσεις των πολιτικών οργανώσεων στις σχέσεις των νέων συνδικάτων. Επίσης, οι οργανώσεις της Αριστεράς δεν μπόρεσαν στον ευρύτερο δημόσιο τομέα να ξεπεράσουν την αμυντική στάση απέναντι στην επιθετικότητα της οικονομικής πολιτικής σε θέματα αμοιβών και απασχόλησης. Δεν έλαβαν υπόψη στις τοποθετήσεις τους τα αιτήματα της κοινωνίας, δηλαδή της πλειονότητας των μισθωτών κατά κύριο λόγο, σχετικά με την αποδοτικότητα των δημόσιων υπηρεσιών και των δημόσιων επιχειρήσεων, ιδιαίτερα των σχέσεών τους με τους πολίτες, καθώς και την ανάγκη να επανεξεταστούν ζητήματα κατανομής του εισοδήματος και μεταξύ των διάφορων κατηγοριών μισθωτών.

5. Η προοπτική ανασυγκρότησης των κοινωνικών κινήματων

Ο κίνδυνος να παραμείνουν οι δυνάμεις της Αριστεράς στο περιθώριο της πολιτικής ζωής οφείλεται στο ότι αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες να κατανοήσουν τις πολλές και πρωτότυπες διαστάσεις της σημερινής κρίσης, την ίδια στιγμή που οι κυρίαρχες πολιτικές των τελευταίων δεκαετιών και η σημερινή σαρωτική επίθεση κατά της εργασίας και του κοινωνικού κράτους έχουν εξασθενήσει σημαντικά τις κοινωνικές αντιστάσεις. Βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μια ολοκληρωμένη κρίση αναπαραγωγής του καπιταλισμού, που απαιτεί να αλλάξουν βασικές παραδοχές του παρελθόντος σχετικά με την ευημερία, την αλληλεγγύη και τη βιωσιμότητα των παραγωγικών συστημάτων. Και δεν πρόκειται για αλλαγές οι οποίες αφορούν τις πολιτικές ηγεσίες κατά κύριο λόγο, αλλά για την ανανέωση του τρόπου σκέψης εκατομμυρίων ανθρώπων μέσα από νέες κοινωνικές πρακτικές που πρέπει σε μεγάλο βαθμό να οικοδομηθούν από την αρχή.

Ο αναπτυγμένος καπιταλισμός έχει βυθιστεί σε κρίση υπερχρέωσης, την ίδια στιγμή που το όλο σύστημα των διεθνών οικονομικών σχέσεων βρίσκεται

σε μεταβατική περίοδο ενώ παράλληλα οξύνονται οι ανισότητες στο εσωτερικό των αναπτυσσόμενων ή αναπτυσσόμενων ζωνών, καθώς και μεταξύ μεγάλων περιοχών του πλανήτη. Σε αυτή την κρίση αναπαραγωγής του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού έρχεται να προστεθεί η δυναμική της κλιματικής αλλαγής, η οποία θέτει όρια στη βιωσιμότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων και διευρύνει το περιεχόμενο των κοινωνικών αναγκών, αλλά και τη σκοπιά αντιμετώπισής τους. Συγχρόνως, η αποδιοργάνωση των εθνικών ρυθμιστικών πλαισίων, λόγω της κυριαρχίας του νεοφιλελευθερισμού, αναδεικνύει την επείγουσα ανάγκη για διεθνείς και διακρατικούς θεσμούς στους τομείς του χρηματοπιστωτικού συστήματος, της άμβλυνσης και της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, της προσφοράς δημόσιων αγαθών, της επάρκειας τροφίμων και της επαρκούς αξιολόγησης και παρακολούθησης των πολιτικών αποφάσεων σε διεθνές επίπεδο.

Οι αναγκαίες αλλαγές προσέγγισης αφορούν, αφενός, τα όρια της ανάπτυξης που πρέπει να θέτουν οι πολιτικές που εναντιώνονται στην κλιματική αλλαγή και, αφετέρου, την ανάδειξη της αλληλεγγύης σε προϋπόθεση του οικονομικού συστήματος και όχι σε αναγκαίο αποτέλεσμα της μεγέθυνσής του. Τέτοιες παραδοχές απαιτούν ριζική ανατροπή των σημερινών κοινωνικών ιεραρχιών και την πλήρη ανανέωση των μεθόδων διαμόρφωσης κοινωνικών συναινέσεων, μέσω της εμβάθυνσης της δημοκρατίας και της υιοθέτησης μεθόδων σχεδιασμού των επιλογών για την κοινωνία και την οικονομία. Μια τέτοια αναμόρφωση θα βασιστεί σε ένα δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα για όλους, σε ένα αναπτυσσόμενο δημόσιο σύστημα ερευνητικών ιδρυμάτων και σε κοινωνικές πρωτοβουλίες στον τομέα της έρευνας και της προγραμματικής επεξεργασίας. Προς όφελος της συμμετοχής των εργαζομένων και των πολιτών σε δημοκρατικές διαδικασίες, αλλά και προς όφελος της άνθησης προτάσεων για καινοτομίες στον επιστημονικό, τεχνολογικό, θεσμικό και κοινωνικό τομέα.

Δεν φαίνεται να υπάρχει άλλη οδός για την υλοποίηση ενός τόσο φιλόδοξου σχεδίου από τη μεταφορά της άσκησης πολιτικής στη βάση της κοινωνίας, την ανασύνθεση, με αυτό τον τρόπο, των πολιτικών προτάσεων, ώστε να παίξουν το ρόλο τους και στην κεντρική πολιτική σκηνή. Πρόκειται, προφανώς, για αλλαγή πολιτικής κουλτούρας που θα ξεπεράσει τις αμυντικές διεκδικήσεις και θα έχει τη δυνατότητα να εξασφαλίσει επιθετικές διεκδικήσεις με προγραμματικά χαρακτηριστικά, ανανεώνοντας το θεσμικό πλαίσιο της αλληλεγγύης και οικοδομώντας νέες κοινωνικές συμμαχίες ικανές να ξεπεράσουν τις ιεραρχίες του παρελθόντος και τον κατακερματισμό που επιβάλλει η νεοφιλελεύθερη διαχείριση.

Βιογραφία του Ερνέστ Μαντέλ

Jan Willem Stutje, *Ernest Mandel: A Rebel's Dream Deferred*

Verso, London 2009, μετάφραση Christopher Beck και Peter Drucker, 392 σελίδες

Μικαέλ Λεβί

Αυτή είναι η πρώτη συστηματική βιογραφία του βασικού ηγέτη και θεωρητικού της 4ης Διεθνούς μετά το 1945 και, όπως αναφέρει ο Ταρίκ Αλί στον πρόλογό του, ενός από τους πιο δημιουργικούς και ανεξάρτητους επαναστάτες στοχαστές της εποχής μας. Ο συγγραφέας είναι ολλανδός ιστορικός και η πρώτη έκδοση του συγκεκριμένου βιβλίου έγινε το 2005 στα ολλανδικά. Η έρευνά του, εκτός από την τεράστια βιβλιογραφία, περιλαμβάνει πολλά στοιχεία προσωπικών συναντήσεων και συζητήσεων με παλιούς φίλους και συντρόφους, καθώς και, κυρίως, έγγραφα από το προσωπικό αρχείο του Ερνέστ Μαντέλ. Πρόκειται για ένα πολύ χρήσιμο έργο, που διακρίνεται από ιστορική ακρίβεια, με εμφανή τη συμπάθεια του συγγραφέα για το βιογραφούμενο πρόσωπο, η οποία, όμως, κρατά σαφή, κριτική απόσταση που αποτρέπει κάθε απολογητική διολίσθηση.

Σ' αυτό το σημείωμα ακολουθούμε την ίδια σειρά με τα κεφάλαια του βιβλίου, τα οποία ταξινομούνται εν μέρει χρονολογικά και εν μέρει θεματικά. Γεννημένος στη Φρανκφούρτη το 1923 από μη θρησκευόμενους εβραίους γονείς, μετανάστες από την Πολωνία, με γερμανικό πολιτιστικό υπόβαθρο, ο νεαρός Έζρα (αργότερα γνωστός ως Ερνέστ), έζησε τα παιδικά του χρόνια στην Αμβέρσα και ανακάλυψε το σοσιαλισμό στην ηλικία των 13 ετών διαβάζοντας το μυθιστόρημα του Βικτόρ Ουγκό *Οι άθλιοι*. Αρκετά χρόνια μετά δήλωνε: «Αυτή ήταν η στιγμή που καθόρισε την πολιτική μου σκέψη, με τρόπο σαφή και για όλη την υπόλοιπη ζωή μου». Ο πατέρας του, Ανρί Μαντέλ, αριστερός και αυτός, προσέγγισε τους κύκλους των γερμανών τροτσκιστών που είχαν καταφύγει στο Βέλγιο μετά τις δίκες της Μόσχας. Το 1938, σε ηλικία 15 ε-

τών, ο Έζρα προσχώρησε στο RSP (Επαναστατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα), το βελγικό τμήμα της 4ης Διεθνούς. Ο πόλεμος και η ναζιστική κατοχή στο Βέλγιο δεν τον αποθάρρυναν· προσχώρησε στην αντίσταση και συνελήφθη για πρώτη φορά τον Ιανουάριο του 1943. Εκμεταλλεύτηκε το γεγονός μιας στιγμιαίας αμέλειας των δεσμοφυλάκων του και δραπέτευσε. Έγραφε τακτικά άρθρα στην παράνομη γερμανόφωνη εφημερίδα *Das Freie Wort* (*Ο Ελεύθερος Κόσμος*), απευθυνόμενος στους γερμανούς στρατιώτες. Φυλακίστηκε για δεύτερη φορά το Μάρτιο του 1944 και συνεχώς μεταφερόταν από στρατόπεδο σε στρατόπεδο. Δραπέτευσε άλλη μια φορά, τον Ιούλιο του 1944, αλλά λίγο μετά πιάστηκε. Τελικά, απελευθερώθηκε από τον αμερικανικό στρατό το Μάρτιο του 1945. Η βαθιά ριζωμένη αισιοδοξία του Μαντέλ, που ορισμένες φορές οφειλόταν σε ένα είδος εμμονής, φαίνεται από τη στάση του τη στιγμή της μεταφοράς του στη Γερμανία. Αργότερα, έλεγε γι' αυτήν: «Ήμουν ευτυχισμένος που θα με έστελναν στη Γερμανία γιατί αυτό θα μου έδινε τη δυνατότητα να είμαι σ' αυτό καθαυτό το κέντρο της γερμανικής επανάστασης!». Αυτή την επίμονη πίστη του στη γερμανική επανάσταση, κληρονομημένη από τον κλασικό μαρξισμό, την κράτησε μέχρι το 1990.

Τα χρόνια από το 1944 ως το 1946, ο Μαντέλ ήταν πεισμένος ότι η ευρωπαϊκή επανάσταση επερχόταν: Ο καπιταλισμός είχε φτάσει στο τελικό του στάδιο· βρισκόταν στον επιθανάτιο ρόγχο του, για να χρησιμοποιήσουμε τη διατύπωση του Τρότσκι το 1938. Σταδιακά, όμως, υποχρεώθηκε απρόθυμα να παραδεχτεί ότι το επαναστατικό κύμα απομακρυνόταν.

Ακολουθώντας τον εισοδισμό της 4ης Διεθνούς, έγινε μέλος του Βελγικού Σοσιαλιστικού Κόμματος χωρίς να αποκαλύψει την ταυτότητά του ως τροτσκιστή ηγέτη· έγραψε θαυμάσια άρθρα που δημοσιεύτηκαν στο διεθνή τύπο με το ψευδώνυμο Ε. Ζερμέν.

Παράλληλα με την πολιτική του δράση στο Βέλγιο, ο «Ε. Ζερμέν» αφιερώθηκε στη θεωρητική δουλειά. Το πρώτο σημαντικό βιβλίο του *Le Traité d'économie Marxiste* του 1961 (*Μαρξιστική Οικονομική Θεωρία*) είναι μια προσπάθεια, σπάνια εκείνες τις μέρες, να εντάξει την Ιστορία στην οικονομική θεωρία. Όσον αφορά τις εσωτερικές διαμάχες που γίνονταν στα παρασκήνια της 4ης Διεθνούς, στήριξε την άποψη του Μισέλ Πάμπλο, παρά κάποια μικρή κριτική απόσταση που κράτησε από αυτή: Μπροστά στον «επερχόμενο πόλεμο», πρέπει να επενδύσουμε στα κόμματα των εργαζόμενων μαζών (εισοδισμός), κομμουνιστικά ή σοσιαλιστικά κατά περίπτωση των επιμέρους χωρών. Η εκ μέρους του έντονη προσπάθεια εξαναγκασμού του γαλλικού τμήματος της 4ης Διεθνούς να ενταχθεί στο Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα, αυτό τον ακραίο υπέρμαχο του σταλινισμού, είχε, εν τέλει, αποτέλεσμα την αποχώρηση αυτού του τμήματος από τη Διεθνή, που οδήγησε σύντομα στην ολοκληρωτική της διάσπαση¹. Ο Στούτγκε, που είναι γενικά διακριτικός στα σχόλιά του, δεν μπορεί να κρύψει την έκπληξή του: «Γιατί τόσο υπερβολικός κεντρισμός; Γιατί τέτοιος εξαναγκασμός σε υποταγή;». Κατ' αυτόν, ο «Ζερμέν» επέλεξε να θυσιάσει την προσωπι-

κή του άποψη χάριν της ενότητας με τον Πάμπλο. Η 4η Διεθνής επανενώθηκε (εν μέρει) μόλις το 1963, μετά από μια φιλική συνάντηση μεταξύ του Μαντέλ και του Τζέιμς Π. Κάνον, παλιού ηγέτη του US-SWP (Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα των Ηνωμένων Πολιτειών). Κατά τη διάρκεια του επανενωτικού συνεδρίου, ο «Ζερμέν» παρουσιάζει τη θέση του για τους τρεις τομείς της παγκόσμιας επανάστασης – την προλεταριακή επανάσταση στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, την επανάσταση στις αποικίες και την πολιτική επανάσταση στις ανατολικές χώρες – διαχωριζόμενος από τον τριτοκοσμισμό του Πάμπλο, που είχε μετακομίσει στην Αλγερία το 1962².

Αυτό δεν σημαίνει ότι ο Μαντέλ δεν ενδιαφερόταν για τον Τρίτο Κόσμο, ιδιαίτερα για τη Λατινική Αμερική. Το 1964 προσκλήθηκε στην Κούβα, όπου συνάντησε τον Τσε Γκεβάρα.

Το Μάη του 1968, ο Μαντέλ ήταν στο Παρίσι και το βράδυ της 10ης Μαΐου πήρε μέρος στο στήσιμο των οδοφραγμάτων της οδού Γκι Λουζάκ, ενός δρόμου στην καρδιά του Καρτιέ Λατέν. Μαζί του ήταν η σύντροφός του, Γκιζέλα Σόλτς – μια νεαρή αγωνίστρια του γερμανικού SDS, με την οποία είχαν παντρευτεί το 1966–, οι γάλλοι σύντροφοί του στην LCR, Αλέν Κριβίν, Ντανιέλ Μπενσαϊντ, Ανρί Βεμπέρ, Πιερ Ρουσέ και Ζανέτ Αμπέλ, καθώς και ένας επισκέπτης από τη Νότια Αμερική, ο Ρόμπερτ Σαντούτσο, ηγέτης του PRT (Επαναστατικού Κόμματος των Εργατών), του αργεντινικού τμήματος της 4ης Διεθνούς.

Λίγο αργότερα, το 1969, το 9ο Συνέδριο της 4ης Διεθνούς τάχθηκε υπέρ της υιοθέτησης του ένοπλου αγώνα στη Λατινική Αμερική. Ο Στούτγε αναρωτιέται αν ο Μαντέλ θυσιάσε πάλι την προσωπική του γνώμη χάριν της ενότητας, αυτή τη φορά με τη νεολαία της LCR και τους Λατινοαμερικανούς που υποστήριζαν τη νέα πορεία. Έχοντας ο ίδιος παρακολουθήσει αυτά τα γεγονότα, δεν συμμερίζομαι την ανάλυση του βιογράφου. Ο Στούτγε παραθέτει, επίσης, μια δήλωση που φημολογείται ότι έκανε ο Μαντέλ το 1972, απαντώντας στις κατηγορίες εναντίον κάποιων γερμανών πανεπιστημιακών, η ειλικρίνεια της οποίας ελάχιστα μπορεί να αμφισβητηθεί: «Από τη στιγμή που τα δημοκρατικά δικαιώματα καταργούνται, το δικαίωμα στην ένοπλη αυτοάμυνα είναι αδιαφιλονίκητο³».

Εκείνα τα χρόνια, ο Μαντέλ έγραψε δύο από τα πιο σημαντικά έργα του: *La Formation de la pensée économique de Karl Marx (Η διαμόρφωση της οικονομικής σκέψης του Καρλ Μαρξ)* το 1967 και *Le Troisième Âge du capitalisme (Ο ύστερος καπιταλισμός)* το 1974. Το δεύτερο βιβλίο είναι ίσως εκείνο που άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή, παρά κάποια ελαττώματά του – μια συνθετική άποψη κεφαλαιώδους σημασίας που, όπως με λύπη λένε κάποιοι φίλοι του, θα μπορούσε να είχε προχωρήσει πέρα από τα έξοχα κεφάλαια για τις διάφορες πλευρές του σύγχρονου καπιταλισμού. Άλλα σημαντικά γραπτά του εκείνης της περιόδου ήταν η αντιπαράθεση για τον Τρότσκι με τον Νικόλας Κρασό στο *New Left Review*, η οποία ώθησε τους εκδότες του περιοδικού να πλησιάσουν τον επαναστατικό μαρξισμό, και το *Les Ondes longues du développement capitaliste. Une interprétation marxiste (Τα μακρά κύματα της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Μια μαρ-*

ξιστική ερμηνεία), 1980, που βασίζεται στις θρυλικές συνομιλίες που είχαν γίνει δυο χρόνια πριν στο Κέμπριτζ. Η επίδραση του Μαντέλ στην εξεγερμένη νεολαία βρισκόταν τότε στο υψηλότερο σημείο της και του απαγορευόταν η είσοδος σε πέντε χώρες, μεταξύ των οποίων η Γαλλία, οι ΗΠΑ και η Δυτική Γερμανία. Ο «φιλελεύθερος» γερμανός καγκελάριος Γκένσερ δικαιολόγησε την απαγόρευση ως εξής: «Στη διδασκαλία του, ο καθηγητής Μαντέλ όχι μόνο υποστηρίζει την έννοια της Διαρκούς Επανάστασης, αλλά και δραστηριοποιείται στο όνομά της». Σ' αυτό το σημείο, οι Κάπολα και Ερνς Μπλοχ —ο περίφημος γερμανός μαρξιστής φιλόσοφος—, πολύ στενοί φίλοι του Ερνέστ και της Γκιζέλα, του γράφουν: «Αφού σε φοβούνται, πρέπει πράγματι να είσαι ένας γίγαντας! Είσαι ο υπ' αριθμόν 1 εχθρός των αρχουσών τάξεων». Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή η απαγόρευση δεν τον εμπόδιζε να πάει μυστικά στη Γαλλία αρκετές φορές, όπως το 1971, όταν έκανε μια αξέχαστη ομιλία σε 20.000 άτομα κατά τη διάρκεια συγκέντρωσης της 4ης Διεθνούς, που έγινε μπροστά στο νεκροταφείο Περ Λασέξ για να τιμηθούν τα εκατό χρόνια της Παρισινής Κομμούνας.

Ο θάνατος του φίλου του Ρούντι Ντούτσκε το 1979 και, πάνω απ' όλα, ο θάνατος της συντρόφου του Γκιζέλα υπό τραγικές συνθήκες το 1982 υπήρξαν μεγάλα προσωπικά πλήγματα. Ο Στούτγκε δεν κρύβει την κριτική του για την ανικανότητα του Μαντέλ να επικοινωνήσει με την Γκιζέλα και να τη βοηθήσει να αντιμετωπίσει τη συναισθηματική κρίση της. Ένα χρόνο μετά, παντρεύτηκε την Αν Σπρίμοντα, τριάντα χρόνια νεότερή του, της οποίας η σταθερότητα και η ανεξαρτησία του μυαλού ήταν πάντα μεγάλη βοήθεια γι' αυτόν.

Ο Μαντέλ πάντοτε ήθελε να γίνει ιστορικός· αυτός που τον έπεισε να στραφεί στην πολιτική οικονομία ήταν ο Μισέλ Πάμπλο. Έτσι, μόλις το 1986 εκδίδει το πρώτο ιστορικό βιβλίο του: *La signification de la Deuxième Guerre Mondiale (Η σημασία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου)*. Πρόκειται, πράγματι, για ένα λαμπρό και καινοτόμο έργο· όμως, σε αντίθεση με τον Στούτγκε, δεν πιστεύω ότι εξηγεί επαρκώς την ιδιαιτερότητα της Τελικής Λύσης. Μετά την κριτική που του έγινε σ' αυτό το σημείο, δημοσιεύει το 1990 ένα σημαντικό δοκίμιο που τελικά προσθέτει στη γερμανική έκδοση του βιβλίου του *Prémises matérielles, sociales et idéologiques du génocide nazi (Υλικές, κοινωνικές και ιδεολογικές υποθέσεις για τη ναζιστική γενοκτονία)*.

Οι μεταρρυθμίσεις του Γκορμπατσόφ στη Σοβιετική Ένωση έδωσαν πολλές ελπίδες στον Μαντέλ και τον έκαναν να αναμένει μια επικείμενη «πολιτική επανάσταση»· δεν τον απασχόλησε το ενδεχόμενο παλινόρθωσης του καπιταλισμού.

Έδειξε ακόμα μεγαλύτερο ενθουσιασμό κατά τη διάρκεια των μεγάλων διαδηλώσεων στο Ανατολικό Βερολίνο το Νοέμβριο του 1989, στις οποίες συμμετείχε και που οδήγησαν τελικά στην πτώση του Τείχους. Πίστευε ότι επρόκειτο για την αφύπνιση της μεγάλης γερμανικής επανάστασης που είχε ηττηθεί με τη δολοφονία της Ρόζας Λούξεμπουργκ και, εν πάση περιπτώσει, για «το μεγαλύ-

τερο κίνημα στην Ευρώπη από το Μάη του 1968, αν όχι από την ισπανική επανάσταση». Απογοητεύτηκε μετά το 1990, με τη γερμανική ενοποίηση και την επιστροφή του καπιταλισμού στην Ανατολική Γερμανία.

Παρά την απογοήτευσή του, ο Μαντέλ δημοσίευσε και άλλα σημαντικά βιβλία: *Pouvoir et Argent (Εξουσία και Χρήμα)*, μια ανάλυση της κοινωνικής προέλευσης της γραφειοκρατίας, και *Trotsky comme alternative (Ο Τρότσκι ως εναλλακτική λύση)*. Και τα δύο αυτά έργα παραδέχονται την ορθότητα της κριτικής που άσκησε στους μπολσεβίκους η Ρόζα Λούξεμπουργκ (στο κεφάλαιο του βιβλίου της για την Οκτωβριανή Επανάσταση σχετικά με τη δημοκρατία) και τα ολισθήματα του Τρότσκι τα «σκοτεινά χρόνια» 1920-1921. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του, ο Μαντέλ τόνιζε ότι τη θέση του κλασικού διλήμματος *σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα* είχε πάρει το εφιαλτικό δίλημμα *σοσιαλισμός ή θάνατος*. Ο καπιταλισμός, έλεγε, οδηγεί το ανθρώπινο είδος στον αφανισμό με τον πυρηνικό πόλεμο ή την οικολογική καταστροφή. Σε αντίθεση με τον Στούτγκε, δεν πιστεύω ότι αυτό ήταν ένα είδος «ξέφρενου μεσσιανισμού». Αντίθετα, το θεωρώ συνειδητή εκτίμηση υπαρκτών κινδύνων.

Ο Στούτγκε ορθώς υποστηρίζει ότι ο Μαντέλ δεν πίστευε στο ρητό «νους υγιής εν σώματι υγιεί» και γι' αυτό είχε έναν πολύ ανθυγιεινό τρόπο ζωής, με πολύ φαγητό και λίγη άσκηση. Ύστερα από μια καρδιακή προσβολή το 1993, υποχρεώθηκε να μειώσει τις δραστηριότητές του. Όμως, αγνοώντας τη φιλική του συμβουλή, συμφώνησε να πάρει μέρος σε συζήτηση στη Νέα Υόρκη, το Νοέμβριο του 1994, που οργάνωσε μια «τροτσκιστική» σέχτα, η Ομάδα Σπάρτακος, κύρια δραστηριότητα της οποίας ήταν να βάλει κατά της 4ης Διεθνούς. Μάλιστα, δημοσίευσε την εκτεταμένη αντίθεσή του στις επιθέσεις της. Ο Στούτγκε αναφέρει ένα γράμμα που είχα στείλει τότε στον Μαντέλ: «Αυτή η σκοτεινή αμερικανική σέχτα θα παραμείνει στην ιστορία του εργατικού κινήματος μόνο για την πολεμική σου εναντίον της». Κάνει την τελευταία δημόσια εμφάνισή του τον Ιούνιο του 1995 στο 14ο Συνέδριο της 4ης Διεθνούς. Λίγο μετά, τον Ιούλιο, πεθαίνει από άλλη μια καρδιακή προσβολή. Η κηδεία του γίνεται στο Νεκροταφείο του Περ Λασές και παίρνει τη μορφή αγωνιστικής εκδήλωσης, με πλήθη κόσμου να συρρέουν από όλο τον κόσμο.

Στο τέλος του βιβλίου του, ο Στούτγκε αποτίει ύστατο φόρο τιμής στις εξαιρετικές διανοητικές και λόγιες αρετές του Μαντέλ και στην απεριόριστη εμπιστοσύνη του στην ανθρώπινη δημιουργικότητα και αλληλεγγύη. Παραθέτει τα δικά μου σχόλια που αναφέρονται στην «ανθρωπολογική αισιοδοξία» του Μαντέλ, την εμπιστοσύνη του στη δυνατότητα των ανθρώπινων όντων να αντιστέκονται στην αδικία. Όμως, μου φαίνεται ότι ο βιογράφος δεν κατανόησε αυτά που δήλωσα αργότερα: Η αισιοδοξία του Μαντέλ, που είναι έμφυτη στη βούλησή του, δεν αντισταθμιζόταν πάντοτε από την απαισιοδοξία, που είναι έμφυτη στη νόηση⁴.

Σε κάθε περίπτωση, χάρη στο συγγραφέα αυτού του εξαιρετικού έργου, ο Μαντέλ θα συνεχίσει να αποτελεί παράδειγμα για τις μελλοντικές γενιές, λόγω

της ανυποχώρητης άρνησής του να δεχθεί τη μοιρολατρία και την παραίτηση.

Μετάφραση: Χάρης Γολέμης

Σημειώσεις

1. Το βιβλίο του Μισέλ Λεκέν (Michel Lequenne) *Le Trotskysme, une histoire sans fard (Η αληθινή ιστορία του τροτσκισμού)*, Syllèrse, Paris 2005, δίνει πολύτιμες πληροφορίες γι' αυτή την ιστορία.
2. Ο Πάμπλο πέρασε δύο χρόνια σε φυλακή του Άμστερνταμ κατηγορούμενος για απόπειρα πλαστογράφησης χαρτονομισμάτων με στόχο τη στήριξη του FLN.
3. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι από το 1974 απομακρύνθηκε επίσης από τις ψευδαισθήσεις αυτής της στρατηγικής. Θυμάμαι μια άτυπη συζήτηση που είχαμε με την ευκαιρία του 10ου Παγκόσμιου Συνεδρίου, στην οποία εγώ υπεράσπιζα ένθερμα τον πολιτικοστρατιωτικό προσανατολισμό των συντρόφων μας της Κόκκινης Φράξιας του PRT, που ο Σαντούτσο είχε απαγορεύσει λόγω του τροτσκισμού της, ενώ ο Ερνέστ θεωρούσε ότι ήταν καταδικασμένοι να αποτύχουν. Φυσικά, είχε δίκιο.
4. Βλ. M. Löwy, «E. Mandel's Revolutionary Humanism», στο G. Achcar, *The Legacy of Ernest Mandel*, Verso, Λονδίνο 1999.

Βιογραφικά σημειώματα

Ο Νιλς Άντερσον είναι πρώην εκδότης με ειδίκευση στη γεωπολιτική και τις διεθνείς σχέσεις και μέλος του επιστημονικού συμβουλίου της ΑΤΤΑC. Η πιο πρόσφατη δημοσίευσή του έχει τίτλο «Ένας άλλος ΟΗΕ για έναν άλλο κόσμο» (Εκδόσεις Tribord).

Η Περβάνς Μπερές είναι ευρωβουλευτής του γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος και της ευρωομάδας των σοσιαλδημοκρατών.

Ο Γιοαχίμ Μπίσοφ είναι οικονομολόγος, εκδότης και βουλευτής του γερμανικού κόμματος Die Linke.

Η Καρόλα Μπόγκερ εργάζεται στο γραφείο του ευρωβουλευτή Τόμας Χέιντελ και είναι επιστημονική συνεργάτιδα του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ στο Βερολίνο.

Ο Λουτς Μπρανγκς είναι οικονομολόγος και επιστημονικός σύμβουλος του Ινστιτούτου Κοινωνικής Ανάλυσης του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ στο Βερολίνο.

Ο Βάλτερ Μπάγκερ είναι οικονομολόγος με έδρα τη Βιέννη και συντονιστής του δικτύου transform! europe.

Ο Μάριο Καντέας είναι πολιτικός επιστήμονας, βοηθός καθηγητής Εργατικής, Βιομηχανικής και Οικονομικής Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο της Ιένας και εκδότης του περιοδικού *Das Argument*.

Η Λουτσιάνα Καστελίνα είναι εκδότρια της εφημερίδας *Il Manifesto* και πρώην ευρωβουλευτής.

Ο Ζοέλ Ντεκαγιόν είναι αναπληρωτής γενικός γραμματέας της Συνομοσπονδίας Ευρωπαϊκών Συνδικάτων (ΣΕΣ).

Η Τζούντιθ Ντελχάιμ είναι επιστημονική συνεργάτιδα του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ στο Βερολίνο.

Ο Τόμας Χάιντελ είναι αντιπρόεδρος του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ και μέλος του Ευρωκοινοβουλίου.

Ο Χανς βαν Χάιζινγκεν είναι γενικός γραμματέας του Σοσιαλιστικού Κόμματος στην Ολλανδία.

Η Μπίργκε Κρόντορφερ διδάσκει Φιλοσοφία, Πολιτικές Επιστήμες και Παιδαγωγική στο πανεπιστήμιο και δραστηριοποιείται στο φεμινιστικό κίνημα της Αυστρίας.

Ο Πιερ Λοράν είναι γενικός γραμματέας του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος.

Ο Πέτρος Λινάρδος-Ρυλμόν εργάζεται στο Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ και είναι μέλος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Νίκος Πουλαντζάς.

Ο Μικαέλ Λεβί είναι γαλλοβραζιλιάνος μαρξιστής κοινωνιολόγος και φιλόσοφος. Είναι ομότιμος επιστημονικός διευθυντής του CNRS (Γαλλικό Εθνικό Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών) στον τομέα των Κοινωνικών Επιστημών και διδάσκει στη Σχολή Ανώτατων Σπουδών και Κοινωνικών Επιστημών (EHESS) στο Παρίσι.

Η Φρανσίν Μεστρούμ είναι κοινωνιολόγος με έδρα το Βέλγιο και μέλος της ομάδας εργασίας του transform! στις Βρυξέλλες.

Ο Ντέμπε Μούσα Ντέμπελε είναι μέλος του Διεθνούς Συμβουλίου του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ και συντονιστής του ΠΚΦ του 2011 στο Ντακάρ.

Ο Μιγκέλ Πόρτας είναι ευρωβουλευτής του πορτογαλικού κόμματος Μπλόκο της Αριστεράς (Bloco de Esquerda) και της ευρωομάδας της GUE/NGL, και αντιπρόεδρος της ειδικής επιτροπής του Ευρωκοινοβουλίου για τη χρηματοπιστωτική, οικονομική και κοινωνική κρίση.

Ο Φρανκ Πουσκάρεφ είναι επιστημονικός συνεργάτης του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ.

Ο Τζάνι Ριναλντίνι διετέλεσε γενικός γραμματέας της FIOM-CGIL της Ιταλίας την περίοδο 2002-2010.

Ο Φράνκο Ρούσο είναι πρώην βουλευτής του ιταλικού Κοινοβουλίου και μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ και του transform! italia.

Ο Χέλμουτ Σέλινγκερ είναι επιστημονικός συνεργάτης του Ινστιτούτου Κοινωνικών, Οικολογικών και Οικονομικών Ερευνών στο Μόναχο.

Ο Φρεντερίκ Βιαλέ είναι γάλλος πανεπιστημιακός και ακτιβιστής, με κέντρο των ενδιαφερόντων του το διεθνές κοινωνικό μετασχηματισμό και την κριτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

